BARRY STRAUSS

TROYA SAVAŞI

ÇEVİRİ: BAHATTİN BAYRAM

Kronik

Kronik

TROYA SAVAŞI

—

BARRY STRAUSS

KRONİK KİTAP: 250
Antik Çağ Dizisi: 7

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

ÇEVİRİ
Bahattin Bayram

EDİTÖR
M. Murtaza Özeren

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Kasım 2021, İstanbul

ISBN
978-625-7631-57-0

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
© Barry Strauss, "The Trojan War" özgün adıyla Simon and Schuster tarafından yayımlanan, telif hakları Kesim Ajans aracılığıyla alınan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

BARRY STRAUSS

TROYA SAVAŞI

ÇEVİRİ: BAHATTİN BAYRAM

Kronik

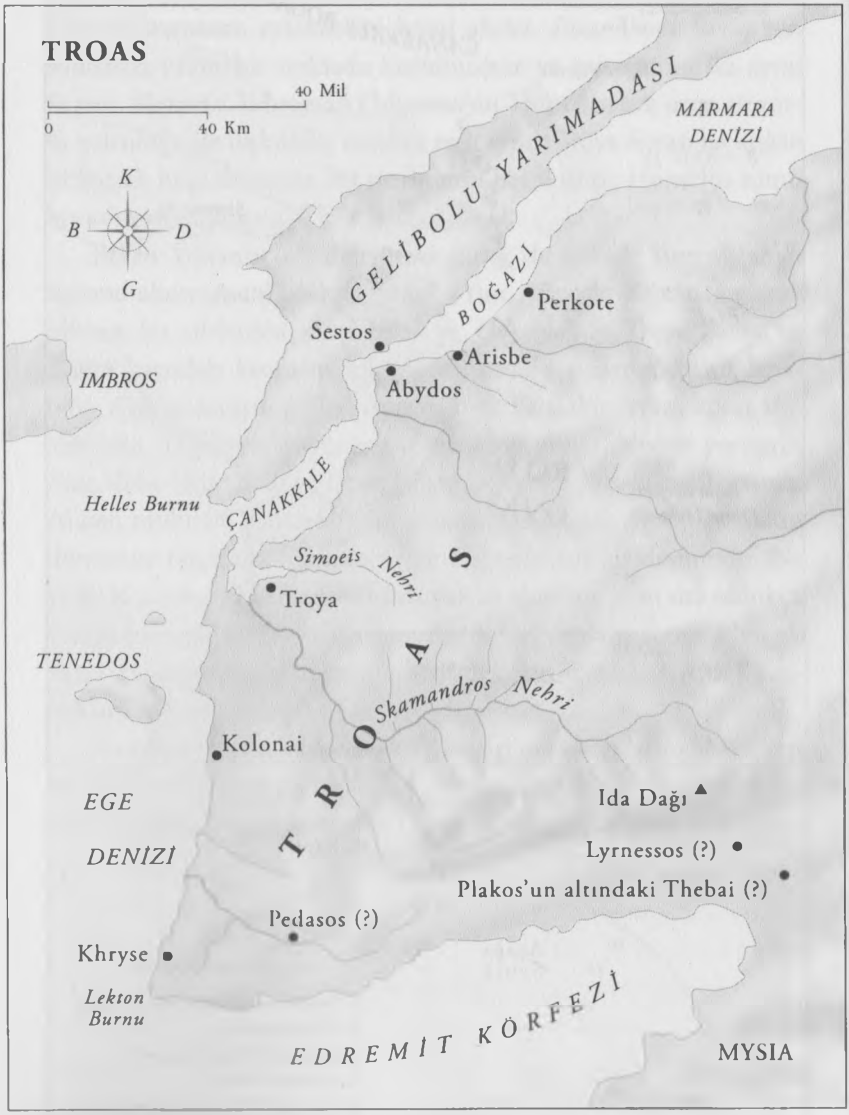
BARRY STRAUSS

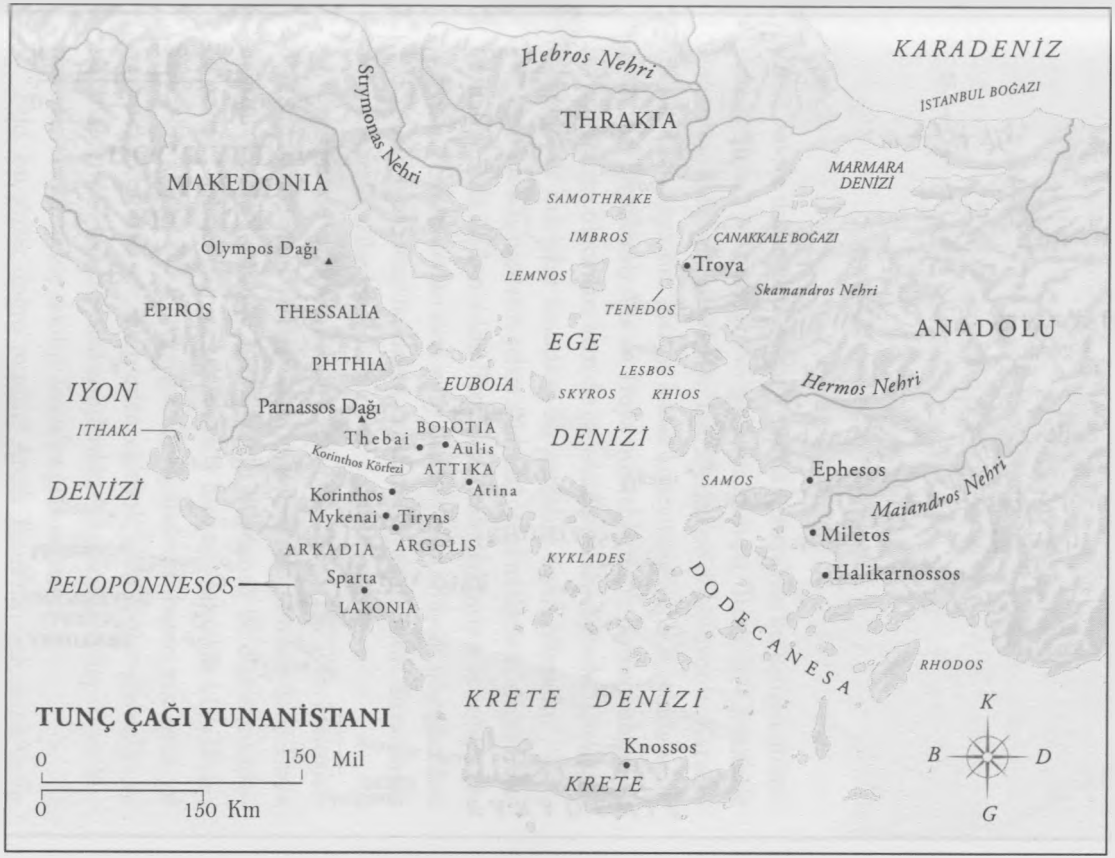
Savaş ve deniz tarihi konularında uzman olan Barry Strauss Cornell Üniversitesi Tarih bölümünde profesördür. Antik dünyada liderlik konusunda yaptığı araştırmalarla saygın bir yere sahiptir. Caesar, Hannibal ve Büyük İskender gibi siyasi ve askeri liderlerin stratejileri ve seferlerine dair dersler vermektedir. *Ten Caesars*, *The Death of Caesar*, *The Battle of Salamis* ve *The Spartacus War* yazarın kaleme aldığı eserlerdendir.

BAHATTİN BAYRAM

2016 yılında Akdeniz Üniversitesi Tarih bölümünden mezun oldu. 2020 yılında Akdeniz Uygarlıkları Araştırmaları Enstitüsü, Akdeniz Orta Çağ Araştırmaları dalında yüksek lisansını tamamladı. Halihazırda İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tarih bölümünde doktora eğitimine devam etmekte ve Geç Antik ve Bizans çalışmaları alanında çalışmalarını sürdürmektedir. Cecile Morrisson ve Angeliki E. Laiou tarafından kaleme alınan ve alanında kült bir eser olarak kabul edilen *Bizans Ekonomisi* (2020) isimli eseri Türkçeye kazandıran Bahattin Bayram muhtelif yayınevleri için editörlük ve çevirmenlik yapmaya devam ediyor.

Scott, Karen, Judy, Jonathan, Larry,
Maureen, Ronna ve Richard'a

TROAS
40 Mil
0
40 Km
K
B
D
G
GELİBOLU YARIMADASI
MARMARA DENİZİ
BOĞAZI
Perkote
Sestos
Arisbe
Abydos
IMBROS
Helles Burnu
ÇANAKKALE
Simoeis Nehri
Troya
TROAS
TENEDOS
Skamandros Nehri
Kolonai
EGE DENİZİ
Ida Dağı
Lyrnessos (?)
Plakos'un altındaki Thebai (?)
Pedasos (?)
Khryse
Lekton Burnu
EDREMİT KÖRFEZİ
MYSIA

KARADENİZ
ISTANBUL BOĞAZI
Hebros Nehri
Strymonas Nehri
THRAKIA
MAKEDONIA
MARMARA DENİZİ
SAMOTHRAKE
IMBROS
ÇANAKKALE BOĞAZI
Olympos Dağı
LEMNOS
Troya
Skamandros Nehri
EPIROS
THESSALIA
TENEDOS
EGE
ANADOLU
PHTHIA
LESBOS
IYON
EUBOIA
SKYROS
KHIOS
Hermos Nehri
Parnassos Dağı
ITHAKA
Thebai
BOIOTIA
Aulis
DENİZİ
Korinthos Körfezi
ATTIKA
SAMOS
Ephesos
DENİZİ
Korinthos
Atina
Maiandros Nehri
Mykenai
Tiryns
Miletos
ARKADIA
ARGOLIS
KYKLADES
PELOPONNESOS
Sparta
Halikarnossos
LAKONIA
DODECANESA
RHODOS
KRETE DENİZİ
Knossos
KRETE
K
B
D
G
TUNÇ ÇAĞI YUNANİSTANI
0
150 Mil
0
150 Km

İÇİNDEKİLER

	SUNUŞ	9
	YAZARIN NOTU	13
	ÇEVİRMENİN NOTU	15
	TROYA SAVAŞI İLE İLGİLİ OLAYLARIN TARİHİ AKIŞI	17
	ESKİ ÇAĞ TARİHİ VE ARKEOLOJİSİ ÜZERİNE BİR NOT	19
	GİRİŞ	31
I.	HELENE İÇİN SAVAŞ	43
II.	KARA GEMİLER YELKEN AÇIYOR	65
III.	KIYI ÇIKARMASI OPERASYONU	87
IV.	SURLARA AKIN	111
V.	KİRLİ SAVAŞ	129
VI.	BAŞI BELADA BİR ORDU	149
VII.	ÖLÜM TARLALARI	167
VIII.	GECE HAREKETLERİ	183
IX.	HEKTOR'UN TAARRUZU	199
X.	AKHILLEUS'UN TOPUĞU	217
XI.	TROYA ATININ GECESİ	231
	SONUÇ	243
	EK: LÜGATÇE	251
	KAYNAKLAR	265
	TEŞEKKÜRLER	289
	DİZİN	291

SUNUŞ

2800 yıl sonra Troya Savaşı konusunda yeni bir şey yazılabilir mi? Bu soruyu Barry Strauss'a 2005 yılının Ağustos ayında, kitabının hazırlıkları için Troya'yı ve bölgeyi ziyarete geldiğinde, Troya Kazı Ekibi'nden bir grupla birlikte yaptığımız bir hafta sonu gezisi sırasında Ida Dağı'nın zirvesindeyken birdenbire yakalandığımız yağmur ve fırtınalı hava içinde sormuştum. Sorumun cevabını bir yıl sonra bir kitapla vermişti Barry Strauss: *The Trojan War: A New History*.

Bu kitap Troya Savaşı konusunda sadece yeni bir cevap değil aynı zamanda yeni bir tarih yazımıydı.

Barry Strauss böylesine ikonik bir konuda kitap yazan ne ilk ne de son kişi olmadığının farkındaydı. Önceki yüzlerce araştırmacı gibi o da Homeros destanlarındaki gerçekliğin tam olarak ispatlanamasa da tüm verilerin Yunan Mikenlerin Troya'yı fethedip, yakıp yıktıklarını gösterdiğini dile getiriyor. Ancak bunu yaparken büyük oranda bu konu ile ilgili arkeolojik buluntu ve verileri yeniden sıralamak yerine, konuya çok daha farklı bir şekilde yaklaşıyor. Barry Strauss, Troya Savaşı'nı diğer yazılı kaynakları ve Son Tunç Çağ halklarının düşün dünyasına ilişkin bilgileri kullanarak Homeros destanının inandırıcılığını yeniden sınıyor. Bunu yaparken gerekli olduğunda arkeolojik verilere de yorumlarında yer veriyor. Kitabında hem arkeolojik hem tarihsel (yazılı kaynaklar) hem de edebi (Homeros analizleri) kaynakları kullanıyor.

Tarihsel Karakterler Olarak *Ilias*'taki Hektor, Paris ve Akhilleus

Homeros destanlarının böylesi yorumlarını yapan Strauss her şeyden önce oldukça heyecan verici bir kitap ortaya çıkarmış. *Ilias*'tan tanıdığımız Menelaos, Akhilleus, Hektor, Paris savaşmak için büyük bir öfke ve istekle Troya Ovası'na doğru koşarlar; kahramanca ikili çatışmalar olur; daha sonra yorgun ve yaralı bir şekilde, ölen arkadaşlarına ağlayarak kalelerine, savaş çadırlarına geri dönerler.

Hiç kuşkusuz Barry Strauss'un anlatımları modern bakış açısıyla yazılmış çok sürükleyici metinler olmakla beraber aynı zamanda Homeros anlatımları kadar canlı ve etkileyicidir. Bunun nedeni ise yazarın sadece *Ilias*'ın yeniden anlatma çabası değil, aynı zamanda konu ve bölgeyle ilgili Son Tunç Çağ araştırmalarındaki en son verilere de yer vermesidir. Homeros'un destan kahramanlarının arkasında gerçek karakterler yer alması da bunun bir sebebidir.

Homeros'a Farklı Bir Bakış

Kitap, büyüleyici bir tarihi romanın heyecan verici okumasına dalmış olan okuyucuya, farklı çevirilerden bildiğimiz *Ilias*'ın Homeros'un *Ilias*'ı olmadığını gösterir. Tam aksine günümüzde konuyla ilgili bildiklerimiz, Homeros'un ve Troya Savaşı konusunda diğer destanların yorumlarının bir araya gelmesidir. *Ilias*'ta "Kassandra'nın Çığlığı" olmadığı gibi ünlü "Akhilleus'un Topuğu" da yoktur. Strauss'a göre Homeros olayları anlatırken abartmayı seviyordu ve Troya Savaşı konusunda oldukça seçici ve kendine özgü bir bakış açısına sahiptir. Homeros'un anlattığı *Ilias*'ın sadece on yıl süren Troya Savaşı'nın hikâyesi olmadığını çok inandırıcı bir şekilde vurgular yazarımız.

Son Tunç Çağ Gelenek ve İnançlarının Detaylı Anlatımı

Ancak *Ilias*'ın bu kadar *gerçekçi* olmasının nedeni tam da bu abartmalar, yani "haber verme" biçimidir. Strauss bu durumu, aslında MÖ 1200'lerde gerçekleşen Troya Savaşı sırasında Hititlerin ve Troya'nın diğer müttefikleri dönemine denk gelen yazılı belgelere dayanarak çok inandırıcı bir şekilde anlatıyor.

Anadolu ve Yakın Doğu'nun Son Tunç Çağ kültürleri üzerine yapılan son araştırma sonuçları, Troya Savaşı'ndaki olaylardan yaklaşık 500 yıl sonra yaşadığı tahmin edilen ve kimi zaman inanılmaz görünen anlatımlara başvuran Homeros'un aslında bu dönemle ilgili çok şey bildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Troya Savaşı'nın Gerçek Nedeni Olarak Paris ve Helene

Savaş teknikleri, silahlar, gelenekler, inançlar, düşman cesetlerinin parçalanması, savaş konseyi toplantılarında krallar ve kahramanlar arasındaki tartışmalar; savaş kahramanı olmanın bir sembolü olarak ağlamak, en yakın dostunu kendi elleriyle gömmek ve ona görkemli bir mezar tepesi inşa etmek... Bunların hepsi Son Tunç Çağ'ındaki yaşamının arkeolojik ve yazılı metinlerle oldukça iyi bir şekilde belgelenmiş gerçekleridir. Şimdiye kadar abartılı veya efsanevi olarak kabul edilen olayların çoğu, aslında Son Tunç Çağ gerçeklerinin edebi karşılıklarıdır.

Barry Strauss, Troya Savaşı konusundaki "büyük bulmacayı" çok makul bir şekilde çözmeyi ve tarihi birçok yönden yeniden yazmayı ya da başka bir deyişle, çeşitli disiplinlerden gelen yeni bulguları uyumlu ve kabul edilebilir bir şekilde birbiriyle ilişkilendirmeyi başarmış ve böylece; bir anlamda Helene'nin Paris tarafından kaçırılmasının gerçekten de Troya Savaşı'nın nedeni olabileceğini ortaya koymuştur.

Prof. Dr. Rüstem Aslan
Troya Kazı Başkanı

YAZARIN NOTU

[Eserin İngilizce aslındaki] *Ilias* ve *Odysseia*'dan alıntılanan kısımların çoğu için Alexander Pope'un çevirisinden faydalanılmıştır. Birkaçı, daha iyi bir sonuç alabilmek adına yazarın kendisi tarafından tercüme edilmiştir.

Homeros; Akhalardan (Danaoi, Argeioi) bahsederken katiyen "Yunanlar/Grek" terimi kullanmaz –kimi zaman, Hellenler der. Modern bilim insanları, Geç Tunç Çağ Yunanlarından bahsederken Mikenler atfında bulunurlar. Açıklık kazandırmak adına bu kitap, mezkûr kavme Tunç Çağ Yunanları demektedir.

Eserdeki Tunç Çağı'na ait tüm tarihler (MÖ 3000–1000) aksi belirtilmedikçe, takribidir.

ÇEVİRMENİN NOTU

Modern dillerden Türkçeye çevirilerde, bilhassa antik şahıs, mekân ve yer isimlerinin transliterasyonu üzerine katî bir uzlaşı bulunmamaktadır. Mezkûr husus yalnızca Türkçeye münhasır değil, diğer diller için de söz konusudur. Elinizdeki çeviri boyunca Yunanca özel şahıs isimlerinin basit transliterasyonlarını sundum. Bu minvalde, Yunan alfabesindeki kimi harfler ve harf uyumları Türkçeye şu şekilde aktarılmıştır: θ (th), υ (y), ι (i), χ (kh), φ (ph), ψ (ps), ξ (ks) ve γχ (nkh). Öte yandan yer isimlerinin tamamı, Eski Çağ literatürüne uygun olarak, Eski Yunanca halleri ile verilmiştir. Türkçede tam olarak karşılığı olmayan kimi terimlerin Yunanca veyahut eser dilindeki orijinalleri köşeli parantez içerisinde sunulmuş fakat her defasında bunun çevirmenin notu olduğu, metnin akışını bozmamak adına belirtilmemiştir. Bu sebeple çeviri içerisinde köşeli parantez içerisinde sunulan her şey yazara değil, çevirmene aittir.

Benzer bir tasavvur yazarın *Ilias* ve *Odysseia*'dan alıntıladığı bölümlerde de izlenmiştir. Mezkûr kısımları İngilizceden çevirmek yerine, bağlamına uygun olduğu müddetçe, Azra Erhat ve A. Kadir'in *İlyada* çevirisini (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, XII. Baskı) kullandım. Fakat her hâlükârda, bunları, yazarın sunduğu İngilizceleri ile karşılaştırdım. Metin içerisinde kimi noktalarında okuyucunun aşina olduğu ancak Eski Çağ literatüründe bulunmayan bazı kavramlara (mesela *komando* ya da *lord*) eserin niteliğini göz önüne alarak, yer verdim. İngilizce kitabın sonuna eklenen *Notlar* bölümünü, Türk okurunun alışkanlıklarını hesaba

katarak metnin içerisine çekip dipnot olarak verdim. Mezkûr bölümde yazar, Antik Yunan ve Romalı yazarlardan alıntılarda bulunurken, alışılagelmiş referans çalışması olan şu eseri dikkate almıştır: *Oxford Classical Dictionary*, 3. edisyon (Oxford University Press, 1999). Bununla birlikte Yunanca ve Latince eserlerin isimlerine atıfta yaparken, bunları İngilizce kullanmıştır. Bahsi geçen Yakın Doğu metinleri için ise mümkün olduğunca yaygın İngilizce adlandırmalara ve kolayca erişilebilecek İngilizce çevirilere atıfta bulunmaktadır.

Bahattin Bayram
Kadıköy, İstanbul, 2021

TROYA SAVAŞI İLE İLGİLİ OLAYLARIN TARİHİ AKIŞI

Tunç Çağ	MÖ 3000–1000
Miken uygarlığının zirvesi	1450–1180
Linear B yazımı	1450–1100
Sub-Miken dönem	1180–1050
Troya VI	1740/1730–1300
Troya VIi (eskiden Troya VIIa olarak biliniyordu)	1300/1210–1180
Troya VIj (eskiden Troya VIIb1 olarak biliniyordu)	1210/1180–1130
Troya VIIb2	1130–1050
Troya Savaşı	1210–1180
Hitit İmparatorluğu	1380–1180
Yeni Mısır Krallığı	1550–1075
Megiddo Muharebesi	1479
Amarna Mektupları	1382–1334
Kadeş Savaşı	1274
Assur'un Tunç Çağ zirvesi	1300–1200
Ugarit'in çöküşü	1187
Yunan saraylarının çöküşü	1180

Deniz Halkları	1200–1100
Yunan karanlık çağları	1050–800
Yunan Rönesansı	800–700
Yunan alfabesinin icadı	750
Homeros	700'ler
Ilias ve *Odysseia*'nın Atina'da yazıya geçirilmesi	560–527

* Tüm tarihler takribidir.

ESKİ ÇAĞ TARİHİ VE ARKEOLOJİSİ ÜZERİNE BİR NOT

Eski Çağ tarihi, geleneksel olarak ilk Olimpiyat Oyunları'nın düzenlendiği varsayılan MÖ 776 yılında başlar. Tesadüf odur ki Yunan alfabesinin ilk örneği de takriben MÖ 750 senesine tarihlendirilir. Böylece hem gelenek hem de akademi dünyası Yunanistan'da milattan önce sekizinci yüzyılın başlarından önce meydana gelen her şeyi, "tarih öncesi" olarak niteleme konusunda uzlaşı içerisindedir. Buna mukabil büyük oranda arkeoloji sayesinde, "tarih öncesi" Yunanlara dair çok şey biliyoruz. Hatta bildiklerimizin bir kısmı yazılı kaynaklardan bile geliyor zira Yunan alfabesinden yüzyıllar önce kâtipler [Yun. Γραμματεύς–*grammateus*] Yunanca kayıt tutmak için ilkel bir yazı sistemi kullanıyorlardı. Linear B olarak adlandırılan bu yazı sistemi, takriben MÖ 1450 ilâ 1180 yılları arasında kullanımda kaldı ve daha sonra ortadan kayboldu. Buna ilaveten çok daha sofistike yazılar tarih öncesi olarak anılan diğer kültürlerden günümüze gelmişlerdir ve tarih öncesi Yunanistan'a ilişkin dikkate şayan bilgiler sunarlar.

Fakat bundan daha fazlası vardır. Öncelikle hızlıca Antik Yunanistan'ın tarihi dönemlerini gözden geçirelim. Yunan kent devletleri en müreffeh günlerine takriben MÖ 750–323 yılları arasında ulaştılar. MÖ 750–480 yılları arasındaki dönem Arkaik Çağ olarak bilinirken, MÖ 480–323 yılları Klasik Çağ olarak adlandırılır. Klasik Çağ'ın kavşağında, bugün Büyük İskender diye bilinen, tüm Yunanistan'ın yanı sıra doğuda Pers İmparatorluğu'nu da fetheden Makedon Kralı III. Aleksandros bulunur. Aleksandros'un fetihleri,

Hellenistik Çağ olarak tanınan Yunan–Makedon krallıklarının yeni bir dönemini başlatır. Bu ise MS 476'ya gelindiğinde, batıda barbar krallıkları doğuda ise Bizans İmparatorluğu olmak üzere ikiye ayrılacak olan Roma İmparatorluğu'na bir zemin hazırlamıştır.

Troya Savaşı'na ilişkin neredeyse tüm antik yazılı tanıklıklar, Arkaik Çağ'dan Roma İmparatorluğu'na değin geçen 1200 yıla tarihlendirilmektedir. Fakat gerçekten ne yaşandığını anlamak için geriye doğru bakmamız gerekmektedir. Arkaik Çağ'ın başlangıcından evvelki dört yüzyıl müşterek bir biçimde Yunan Karanlık Çağları (takriben MÖ 1150–750) olarak bilinmektedir. Burada her ne kadar "karanlık" terimi yazının yokluğuna gönderme yapsa da arkeologların gün yüzüne çıkardıkları somut deliller döneme ışık tutmaktadır.

Bir diğer önemli terim MÖ 1000 ilâ MS 1 yılları arasını kapsayan milenyum için kullanılan Demir Çağ'dır. Bu dönemde yeni teknoloji, demiri, aletler ve silahlar için en dayanaklı metal kılmıştır. MÖ 3000'den takribi MÖ 1000'e uzanan daha önceki iki milenyum çağın aletleri ve silahları için en yaygın metaline binaen Tunç Çağ olarak bilinir –demir, bu dönemde de biliniyordu ancak enderdi. Bu kitabın sahnesini ise Tunç Çağ oluşturur.

Yunanistan'da Tunç Çağ genellikle üç döneme ayrılır: Erken (MÖ 3000–2100), Orta (MÖ 2100–1600) ve Geç (MÖ 1600–1150). Pek tabii olarak çok uzun zaman önce meydana gelen olayları tarihlendirmek zordur. Çoğu tarihlendirme, kesin olmaktan ziyade görecelidir; yani A, B'den daha sonra yaşanmıştır ya da A, söz gelimi MÖ 1600–1500 yıllarına aittir diyebiliriz. Daha spesifik bir öneride ise pek bulunamayız.

Kimi zaman Mısır kral listeleri veyahut yıllıkları gibi günümüze ulaşan yazılı kaynaklardan yardım alırız –bu durumda dahi tarihlendirme hususunda tamamen emin olamayız. Bazı vakalarda, gökbilimcilerin tarihlendirebildiği bir tutulmadan haberdarız. Çok daha ender örneklerde radyokarbon tarihlendirme, nötron aktivasyon analizi ile laboratuvar test yöntemleri ya da dendrokronoloji (ağaç fizyolojisinin yanı sıra yağış ve diğer çevresel faktörler baz alınarak ağaç halkalarını saymak) vasıtasıyla bir zamanlar yaşayan materyal

numunelerini (kemiklerden, kabuklara ya da minerallere kadar) bulmak mümkündür. Söz gelimi son teknikler ile Thera Adası'nın büyük kısmını yerle bir eden muazzam büyüklükteki volkanik patlama kabaca MÖ 1628 yılına tarihlendirilmiştir.

Buna karşın bu durumlar oldukça enderdir ve numunenin kalitesine bağlı olması ve testin oldukça pahalı olması nedeniyle epey az sayıdadır. Dendrokronoloji, hem bir dizi karşılaştırmalı antik ağaç örneğine sahip olmaya hem de söz konusu örnek ile aynı dairesel desenlere sahip yakınlarda yaşayan ağaçlara gereksinim duymaktadır. Radyokarbon testi ise tarihlendirmeyi ancak bir yüzyıl ölçeğinde daraltabilir, bir yıl değil.

Bu sebeple topraktan çıkarılan malzemelerin tarihlendirilmesi daha kaba ve hazır yöntemler ile yapılmalıdır. Neyse ki tarihçilere göre geçmiş uygarlıkların kalıntıları, katmanlar halinde birikme eğilimdedirler. Örneğin bir ev MS 1700 yılında inşa edilmişse ve daha sonra yıkılıp, 1800 yılında yenilenmişse; eski evin kalıntıları, yeni evin kalıntılarının altına konumlandırılacaktır. Herhangi bir cam, ahşap, tuğla, sanat eseri ya da bulunan diğer materyaller ile eski evin temelleri MÖ 1700–1800 arasındaki döneme tarihlendirilebilir. Yunanistan gibi kadim bir ülkenin toprağında tarihten bir "dilim" alabilseydik, birbiri üzerine yığılmış tarih katmanlarını bulabilirdik. Bu katmanların teknik ismi *strata*dır ve katmanların dikkatli bir şekilde çalışılması ise *stratigrafi* (tarihsel jeoloji) olarak adlandırılır. Stratigrafi, bir arkeoloğun tarihlendirmede bulunmak için kullandığı en önemli araçlardan bir tanesidir.

Söz gelimi Troya şehri, Tunç Çağ'ında bir düzine ayrı katmandan müteşekkildir. Her biri, belirli bir dönemde şehre karşılık gelir. Mesela Troya I takribi MÖ 3000–2600 yıllarına denk düşerken, eskiden Troya VIIa olarak anılan Troya VIi MÖ 1300–1180 dolaylarına işaret eder. İki katman arasındaki ayrım kimi zaman keskin kimi zaman da zar zor bir belirginlik arz eder. Örneğin Troya VIh (yaklaşık MÖ 1470–1300) ile Troya VIi arasında görece ufak bir farklılık vardır ancak Troya VIj (yaklaşık MÖ 1180–1130–önceleri Troya VIIb1 olarak anılıyordu) takip eden Troya VIi ile hiç de benzer değildir.

Kadim medeniyetin katmanlarında bulunan en yaygın parça seramiktir. Uzmanlar, seramiklerin şekilleri ve tarzlarındaki değişimlerin izlerini dikkatli bir şekilde sürerek ve belirli bir seramik parçasının bulunduğu katmanı özenli bir biçimde kaydederek, arkeolojik *strata*yı kimi zaman bir nesil zaman sürecine tarihlendirebilirler.

Esasen seramik analizi ve stratigrafinin bir kombinasyonu vasıtasıyla bilim insanları Yunan Tunç Çağ için göreceli bir tarihlendirme sistemi tasarladılar. Birkaç kesin tarih ile sabitlenmiş Erken, Orta ve Geç Helladik olarak bilinen dönemler, tarih öncesi Yunanistan için yapı taşlarıdır ki bu dönemler kendi aralarında Orta Helladik III, Geç Helladik IIB1 gibi alt dönemlere ayrılırlar.

Seramik tarihlendirilmesi kimi zaman bir bölgeye münhasırdır ve mezkûr dönemler esasen Yunan anakarası ve adaları için de geçerlidir. Troya'nın bulunduğu Anadolu'da seramik tarihlendirilmesi ise bölgesel olarak üretilen seramiklerin eksenindedir ki bu seramiklerin çoğu, revaçta bulunan ve yaygın olarak ticareti yapılan Yunanistan seramiğinin taklitlerdir. Bu sebeple Troya seramiğinin tarihlendirilmesi, Yunanistan'ınkinden ayrılır.

Arkeoloji daha çok toprağı kazmak ile alakalı bir husus olsa da aynı zamanda denizin altına inmek anlamına da gelir. Akdeniz'de su altı arkeolojisi son birkaç on yılda çarpıcı keşifler ile ön plana çıkmıştır. Troya Savaşı'nın arka planı için iki tanesi Türkiye'nin, bir tanesi Yunanistan'ın kıyılarında bulunan üç Tunç Çağ gemi batığı bilhassa dikkat çekicidir. MÖ 1300 dolaylarına ait Uluburun Batığı (Türkiye) ve her biri takribi MÖ 1200 yıllarına tarihlendirilen Gelidonya Batığı (Türkiye) ve Point Iria Batığı (Yunanistan) merak uyandırıcı kanıtlar sunmaktadır.

Oldukça fazla faktörün hesaba katıldığı Tunç Çağ'ındaki tarihlendirme meseleleri karmaşık ve çoğu zaman tartışmalıdır. Buna rağmen takribi MÖ 2000'den 1450 dolaylarına değin Krete Adası'nda (Girit) medeniyetin serpildiğini; birkaç büyük saray etrafında bugün Minos olarak bilinen uygarlığın teşkilatlandığını; Minos medeniyetine ev sahipliği yapanların büyük çiftçiler, denizciler, tüccarlar ve sanatçılar olduğunu kabaca kabul edelim. Etnik

aidiyetleri kesin olmasa da mezkûr uygarlığın Yunan olmadığını biliyoruz.

İlk Yunanca konuşanlar, MÖ 2000 dolaylarında doğudan Yunanistan'a gelmişlerdi. Savaşçılardı ve Yunan Yarımadası'nı bölgenin yerlilerinden almışlardı. Geç Tunç Çağ'ında (yaklaşık MÖ 1600–1100) yeni gelenlerin uygarlığı bir dizi savaşçı krallıkta Yunanistan'a hâkim oldu ki bunlardan en önemlileri Mykenai, Thebai ve Pylos idi. Biz medeniyetlerini Miken olarak adlandırıyoruz. Linear B yazıları, dillerinin Yunanca olduğunu ve Arkaik ve Klasik Yunan torunları gibi aynı pagan tanrılara taptıklarını gösterir. Buluntular, Mikenlerin kendilerini ayrıca Akhaioi ve Danaoi olarak isimlendirdiklerini önermektedir ki her iki terim de Homeros'un Argeioi ile Mikenler için kullandığı kavramlardır.

Mikenler denizci, asker, akıncı ve tüccarlardı. MÖ 1450 dolaylarında Minos Girit'ini zapt etmişler ve Doğu Ege Adaları ve Anadolu anakarasındaki Miletos'u ele geçirmişlerdir. Mikenler gelecek yüzyıllar boyunca savaş, diplomasi, ticaret, kültürel alışveriş, Doğu Akdeniz'in büyük krallıkları ve hanedan evlilikleri ile meşgul oldular. Her ne kadar Linear B metinleri hususi olayların tanımlanmasına olanak tanımasa da silahlar ve savaşa dair geniş yelpazede bir bilgi sunmaktadır. Eğer Troya Savaşı gerçekten cereyan ettiyse, bu Miken Çağı'nın bir olayıydı –MÖ 1100'lerde Miken medeniyetinin gerileyişi ve çöküşünden önceki son büyük olaylardan birisi.

Mikenlerin en büyük rakibi, Anadolu'daki en büyük krallıktı: Bugün Hititler olarak da bilinen Hatti. Hititlerin büyük kralı; Assur, Babil, Mitanni ve Mısır hükümdarlarıyla eşit düzeyde muhatap olacak kadar önemli ve onlarla savaşa tutuşacak kadar güçlüydü. Geç Tunç Çağ'ında bu altı krallık, bölgenin uzun ömürlü güçleriydiler.

Hititler, İç Anadolu Platosu'ndaki yüksek kaleleri Hattuşaş'tan aşağıya doğru baktılar ve o zamanki dünyayı yönetmek için mücadeleye tutuştular. Gözlerini diktikleri nokta Akdeniz'e, Anadolu'nun güney sahiline ve doğuda Suriye'ye doğru genişlemekti. Ancak kendilerini istemsiz şekilde Batı Anadolu'nun sürekli değişen kaygan siyasetinin içinde buldular. Bu, arkeolojik ve epigrafik

kaynaklar sayesinde çoğu insanın tahmin edeceğinden (ya da büyük ölçüde anlatmadığından) çok daha zengin bir hikâyedir.

En önemli kaynak, binlerce kil tabletin günümüze geldiği Hitit kraliyet arşivleridir. Bu kil tabletlerden Hattuşaş'ta bulunduğu kadar, diğer Hitit şehirlerinde de yüzlerce benzer tablet bulunmaktadır. Bunların çoğu, neredeyse beş yüz sembolün kullanıldığı çivi yazısı olarak adlandırılan bir yazı sisteminde, Hitit dilinde kaleme alınmıştır. Ayrıca muhtelif mekânlarda taşa oyulmuş ya da metale işlenmiş Hitit yazıtlarına da sahibiz. Bunlardan bazıları, tıpkı resimli bilmeceye benzer şekilde kaleme alınmış hiyeroglifler ile yazılmıştır ancak Mısır hiyeroglifleri kadar meşhur değillerdir. Daha ziyade Luwice olarak adlandırılan bir dilde yazılmışlardır. Luwice, Hitit diliyle yakından ilişkilidir ve çoğunlukla Güney ve Batı Anadolu'da konuşuluyordu. Luwice, Tunç Çağ'ında hayatta kalmayı başarmıştır ve MS 200 yıllarına ait Luwice yazıtlardan haberdarız. Anadolu'daki Tunç Çağ ile ilişkili bir diğer ilintili dil, Kuzeybatı Anadolu'da konuşulan ve az da olsa yazılı materyali günümüze ulaşan Palacadır.

Tunç Çağ'ında Doğu Akdeniz'de başka yazı sistemleri de mevcuttu. Esasen Mezopotamya'da (modern Irak) kullanılan Akadca, diplomasinin uluslararası diliydi. Akad tabletleri Kıbrıs, Kuzeybatı Suriye kıyısında bir ticaret kenti olan Ugarit, Hititler ve Mısır arasındaki bir sınır devleti olan Amurru ve bizzat Mısır'ın kendisinden gelmektedir. Buna ilaveten Troya Savaşı'ndan yaklaşık beş yüz yıl önce kaleme alınmalarına rağmen Mari'nin (MÖ 1800–1750) güçlü kentinden gelen metinler savaş açısından doyurucu bilgiler verir. Yine de bu metinler ihtiyat ile kullanılmalıdır. MÖ 1200'lerin Assur İmparatorluğu'ndan gelen Akad dilindeki yazıtlar da ayrıca çatışmalar ve savaşlara ilişkin büyük bir kaynağı teşkil etmektedir ve bu yazıtlar kabaca Troya Savaşı ile çağdaştırlar.

Levant'a dönecek olursak, pek çoğu MÖ 1382–1344 yılları dolaylarına tarihlendirilen Amarna Mektupları, Doğu Akdeniz prensleri, özellikle firavun ve firavuna tabi Kenan vasalları arasındaki temasların bir koleksiyonudur. Bu mektuplar; fazlasıyla diplomasi

ve savaşı, bilhassa küçük savaşlar ve düşük yoğunluktaki çatışmaları belgelemektedirler. Mektuplar ayrıca tarihte takribi MÖ 1450 ilâ 1250 yılları arasındaki devletlerin uluslararası sistemine ilişkin işaretler barındırmaktadırlar. Bu kısımlarına binaen Yeni Krallık Mısır'ının (MÖ 1550–1070) savaşçı firavunları, askeri hususlara ilişkin bir bilgi haznesi bırakmışlardır.

Son olarak muhtelif kahramanlık şiirleri, mitler ve yakarışlar Antik Yakın Doğu'dan günümüze kalmıştır. Bunlar Sümerce *Gılgamış*'tan Ugarit dilindeki *Kirta*'ya uzanan bir ölçektedir ve belki de çoğu hikâyemiz ile alakadardır. Kimileri MÖ 2000'lere ya da daha erken bir döneme ait olsalar da süregelen davranışları ve teknolojileri gözler önüne sererler.

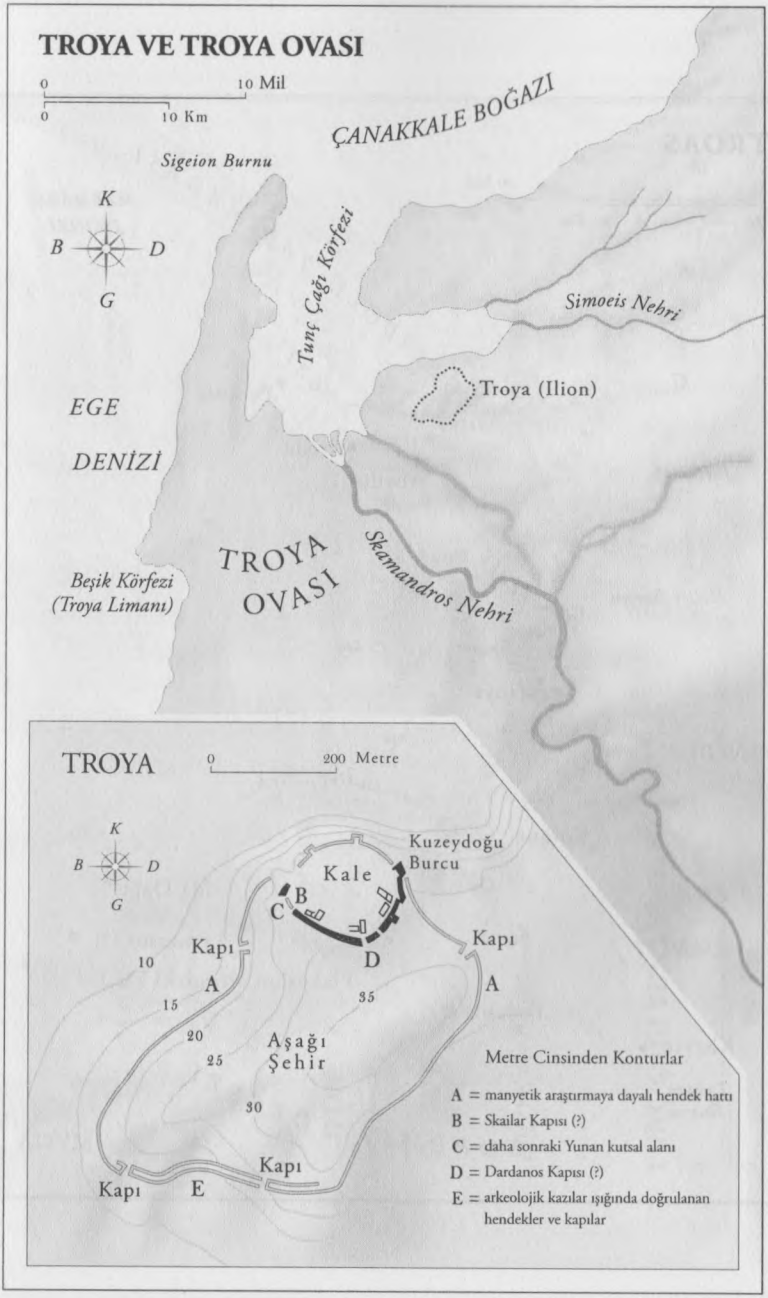
Geç Tunç Çağ'ında Batı Anadolu'da muhtelif krallıklar vardı fakat bizim için açık ara en önemlisi Wilusa'ydı. Uluslararası çatışma ve sivil savaşın bir öznesi olan Wilusa, pek çok bilim insanı tarafından Yunanların önce Wilion daha sonra Ilion (yani Troya) olarak adlandırdıkları mekân olarak kabul edilmektedir.

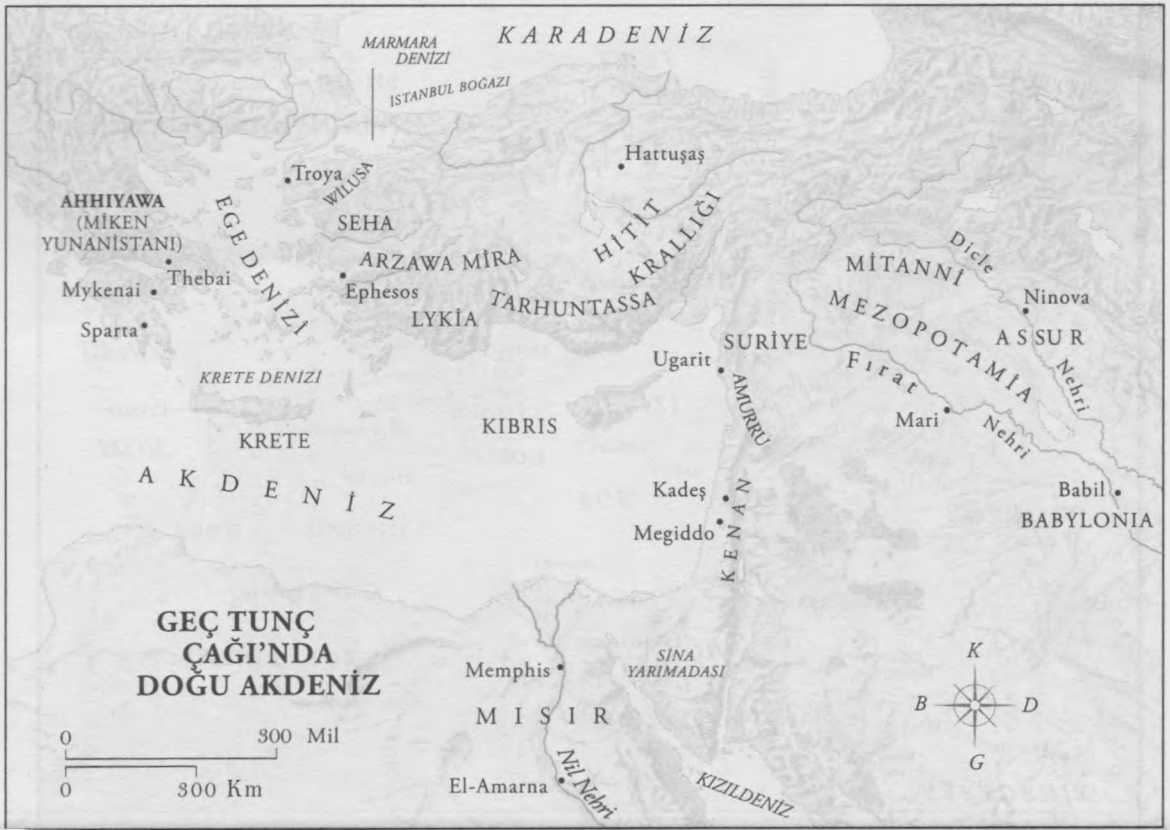
Troya, takribi olarak MÖ 3000'den 950'ye uzanan iki bin yıllık Tunç Çağ için büyük bir şehirdi. Demir Çağ'ının başlarına yakın bir zamanda terk edildikten sonra şehir Yunan koloniciler tarafından MÖ 750 dolaylarında tekrar bir yerleşim merkezi haline getirildi ve Antik Çağ boyunca küçük bir Yunan kenti olarak kaldı. Tunç Çağ Troyası'nda dalga dalga farklı halklar yaşadı. Bugün, yaşayan bu halklardan hiçbirisi kolay şekilde tanımlanabilir değildir ancak hepsi de refah, güç ve kimi zaman da trajedilerinin izlerini artları sıra bırakmışlardır. Şehir zaman zaman yangın, deprem ve savaşlarla yıkılmış; akabinde tekrar inşa edilmiştir. Kalıntılar refaha, sanatsal mirasa ve saray yapılarına ışık tutmaktadır. Geç Tunç Çağ'ında Troya, Ege Denizi civarındaki en geniş şehirdi. İç Anadolu, Levant ve Mezopotamya şehirleri kadar olmasa da bölgesel ana bir merkezi teşkil ediyordu. Geç Tunç Çağ'ında Troya yakınlarındaki önemli bir limanı kontrol ediyordu ve kendisini devasa bir duvar kompleksi, hendekler ve ahşap çiftler ile koruyordu. Eğer Troya'nın herhangi bir dönemi Troya Savaşı'nın büyük şehrine benziyorsa bu, o'ydu.

Troya Savaşı'na ilişkin en önemli metinler iki uzun şiirdir. Bu metinler epik olarak anılırlar zira uzun zaman önce göçmüş adamların kahramanca eylemlerini konu alırlar. *Ilias*, Troya Savaşı'nın sonlarına yakın bir noktada kurulmuştur ve çatışmanın iki ayını kapsar. *Odysseia*, kahraman Odysseus'un Troya'dan eve uzun ve zorlu yolculuğu ile ilişkilidir; mezkûr eser ayrıca Troya Savaşı'na ilişkin birkaç ek bilgi de sunar. Bu metinlerin her ikisi de Homeros isimli bir şaire atfedilmiştir.

Erken Yunanistan'a dair öteki şiirler de Arkaik Yunanistan'da kaleme alınmıştır. "*Epikos Kyklos*" [Yun. 'Επικός Κύκλος] olarak bilinen bu şiirlerden altısı, *Ilias* ve *Odysseia*'nın Troya Savaşı'na ilişkin kaçırdığı kısımları hikâye ederler. Bu şiirler şöyle sıralanabilir. *Kypria*, savaşın patlak vermesini ve ilk dokuz yılını konu alır. *Aithiopis*, Troya'nın Etiyopyalı ve Amazon müttefiklerine yer verir. *Ilias Mikra* [Küçük Ilias] Troya atına; *Iliou persis*, Troya kuşatmasına; *Nostoi*, muhtelif Yunan kahramanlarının, bilhassa Agamemnon'un dönüşüne odaklanır. *Telegoneia* ise *Odyseeia*'nın bir devamıdır. Ne yazık ki *Epikos Kyklos*'tan yalnızca pek az alıntının yanı sıra oldukça kısa özetler günümüze ulaşmıştır. Antik Çağ'da daha sonraki birçok yazar, Homeros üzerine yorum getirmek için mezkûr ve öteki kaynakları kullanmışlardır.

En nihayetinde, sıklıkla Troya Savaşı'nın detaylarını aksettiren ve kimi zaman tarihçiler için paha biçilmez olan antik sanattan söz edilmelidir ki bunlar hem resim hem de heykelden müteşekkildir.

TROYA VE TROYA OVASI
0 10 Mil
0 10 Km
ÇANAKKALE BOĞAZI
Sigeion Burnu
K
B D
G
Tunç Çağı Körfezi
Simoeis Nehri
Troya (Ilion)
EGE
DENİZİ
TROYA
OVASI
Skamandros Nehri
Beşik Körfezi
(Troya Limanı)
TROYA
0 200 Metre
K
B D
G
Kuzeydoğu
Burcu
Kale
C
B
D
Kapı
A
Kapı
A
10
15
20
25
30
35
Aşağı
Şehir
Kapı
Kapı
E
Metre Cinsinden Konturlar
A = manyetik araştırmaya dayalı hendek hattı
B = Skailar Kapısı (?)
C = daha sonraki Yunan kutsal alanı
D = Dardanos Kapısı (?)
E = arkeolojik kazılar ışığında doğrulanan
hendekler ve kapılar

KARADENİZ
MARMARA DENİZİ
İSTANBUL BOĞAZI
Troya
WILUSA
Hattuşaş
AHHIYAWA
(MİKEN
YUNANİSTANI)
EGE DENİZİ
SEHA
HİTİT KRALLIĞI
Dicle
MİTANNİ
Thebai
Mykenai
ARZAWA MİRA
Ephesos
TARHUNTASSA
Ninova
MEZOPOTAMYA
Sparta
LYKİA
SURİYE
ASSUR
Nehri
Ugarit
Fırat
KRETE DENİZİ
AMURRU
Mari
Nehri
KRETE
KIBRIS
AKDENİZ
Kadeş
Babil
KENAN
Megiddo
BABYLONIA
GEÇ TUNÇ ÇAĞI'NDA DOĞU AKDENİZ
Memphis
SİNA YARIMADASI
MISIR
K
B
D
G
0 300 Mil
0 300 Km
Nil Nehri
El-Amarna
KIZILDENİZ

GİRİŞ

Troya, savaşa davet çıkarıyordu. Avrupa ve Asya'nın buluştuğu noktadaki konumu, şehri zengin ve görünür kılmıştı. Troya'da, Çanakkale Boğazı'nın çelik gibi mavi suyu Ege Denizi'ne dökülüyor ve Karadeniz'e bir yol açıyordu. Her ne kadar kuzey rüzgârı bu mevkide antik gemiciliği engellemiş olsa da Troya müstahkem bir limana sahipti ve bu liman hem tüccarları hem de çapulcuları cezbediyordu. Duvarlar, savaşçılar ve kan şehir hayatının bir parçasını teşkil ediyordu.

Homeros Yunanların şehre saldırdığı söylendiğinde, diğer halklar halihazırda iki bin yıldır Troya üzerinde hakimiyet kurmaya çalışıyordu. O zamandan beri yüzyıllar boyunca, Büyük İskender'den 1915 Gelibolu Savaşı'na değin ordular Troya'nın antik duvarlarından salınarak tarihe karıştı.

Sonrasında arkeologlardan söz etmeliyiz. 1871'de Heinrich Schliemann, Çanakkale Boğazı'nın girişine yakın bir mevkide Troya kalıntılarının bulunduğu bir höyüğün duyurusu ile dünyayı şaşkına çevirdi. Schliemann aynı zamanda bir çeşit sahtekâr olan ilham verici bir amatördü. Buna rağmen o günden itibaren yüz otuz yıl boyunca Schliemann'ı takip eden eğitimli arkeologlar güvenilir ve bilimsel temelli kazılar yürütmüşlerdir. Arkeologların hepsi, bir Yunan şairinin sözlerine takılıp Troya'ya geliyorlardı.

Peki, bu sözler doğru mudur? Antik Troya'nın gerçekten varlığını kabul edecek olursak, bu şehir Homeros'un satırlarındaki gibi muhteşem bir şey miydi? Yunanistan'dan kopup gelen bir donanma ile yüzleşmiş miydi? Troya Savaşı gerçekten de yaşanmış mıydı?

Özellikle yeni kanıtlar Troya Savaşı'nın gerçekten de meydana geldiğine işaret etmektedir.[1] 1991 yılından beri yürütülen yeni kazılar, Homeros'un şehre dair haklı olduğunu kanıtlayan adeta bir arkeolojik devrimi vücuda getiriyor. Yirmi yıl önce Troya, yalnızca yarım dönümlük küçük bir kale gibi görünüyordu. 1990'larda başlayan yeni arkeolojik araştırmalar sayesinde, şimdilerde Troya'nın aslında neredeyse 75 dönümlük kehribar rengi buğday başakları arasında bir şehir olduğunu biliyoruz.

Bu esnada bağımsız teyitler, Troya'nın Antik Yakın Doğu'da bilinir olduğunu kanıtlamaktadır. Çeperden uzak bu kanıtlar Homeros ya da başka bir Yunan kaynağından değil, Hitit metinlerinden gelmektedir. Bu dokümanlarda Homeros'un Troya ya da Ilion olarak andığı şehirden Taruisa ya da Wilusa olarak bahsedilmektedir –Yunan dilinin erken formlarında "Ilion", "Wilion" olarak çevrilmiştir.

Bir nesil önce bilim insanları, Troyalıların tıpkı şehre saldıranlar gibi Yunan olduklarını düşünüyorlardı. Fakat yeni kanıtlar, başka türlü olduğunu öne sürmektedir. Troya'nın şimdilerde keşfedilen şehir planı, bir Yunan şehrinden ziyade Anadolu şehrine benzediğini göstermektedir. Yeni dokümanlar, Troyalıların büyük bir ihtimalle Hitit diline yakından akrabalığı bulunan bir dil konuştuklarını ve Troya'nın bir Hitit müttefiki olduğunu ortaya koymaktadır. Troya'nın müttefiklerinin düşmanı ise Yunanlardı.

Yunanlar, Tunç Çağ'ının Vikingleriydiler. Tarihin ilk savaş gemilerinden bazılarını inşa ettiler. İster büyük yağma harekatları olsun ister daha küçük akınlar ister kralın çağrısı üzerine olsun, ister baskınlarla ister muntazam askerler olarak olsun, ister denizciler ya da bir fırsat anında yağmacılara dönüşen tüccarlar, isterse paralı askerler, elçiler ya da aile dostu misafirler... Yunanlar için fark etmiyordu. Bir elleri dümende, diğer elleri kılıçlarının kabzasında Ege'yi geçerek Doğu ve Orta Akdeniz'e doğru yayılıyorlardı. Bir

1 Bu hususta Joachim Latacz tarafından ortaya atılan argümanları takip ediyorum. Bakınız: Joachim Latacz, *Troy and Homer: towards a solution of an old mystery*, çev. Kevin Windle ve Rosh Ireland (Oxford: Oxford University Press, 2004).

Anglo-Sakson için bir Viking gemisinin pruvasının üzerindeki ejderha başını görmek ne ise bir Yunan kadırgasının pruvasının üzerinde kuş gagasını görmek de Akdeniz'deki bir adalı ya da Anadolu'da ikamet eden birisi için aynı şeydi. MÖ 1400'lerde Yunanlar; Lykia ve Kıbrıs'a geçemeden evvel Krete, Güneybatı Ege adaları ve Anadolu'nun Ege sahilinde bulunan Miletos'u fethettiler. MÖ 1300'lerde Batı Anadolu'nun Hitit hakimlerine karşı isyanlara ön ayak oldular. MÖ 1200'lerde Troya için büyük bir tehdit arz eden Kuzeydoğu Ege adalarına doğru güçlenmeye başladılar. MÖ 1100'lerde Deniz Halkları olarak bildiğimiz, önce Kıbrıs'a akabinde Levant ve Mısır'a indikten sonra Filistin'e yerleşen yağmacı dalgasına iştirak ettiler. Filozof örtüsünü kaldırdığınızda, altından bir yırtıcı çıkardı: onlar Tunç Çağ'ının Yunanlarıdır.

MÖ 1200 dolaylarına tarihlendirilen Troya Savaşı, daha büyük bir bulmacanın yalnızca bir parçasıdır. Fakat nihai tablo Homeros merkeziyetçi olarak ele alınıyorsa, bu çoğu okuyucunun şairin şiirlerinden aldığı izlenimden bir nebze farklıdır. Burada "izlenim" doğru bir terimdir zira Akhilleus'un topuğundan Kassandra'nın uyarılarına değin mezkûr savaşa ilişkin geleneksel aklın çoğu Homeros'un dizeleri arasında yer almaz.

Homeros'un ne dediğini düşünün. *Ilias* ya da Ilion'un Hikâyesi ve *Odysseia* veyahut Odysseus'un Hikâyesi olmak üzere iki uzun şiirde hikâyeyi anlatır. Homeros'a göre Troya Savaşı on yıl içinde bitmiştir. Çatışma şehrin refahını ve tüm Yunanistan'a karşı bir araya gelen müttefiklerini kemirmiştir. Her bir orduda, en azından yüz bin adamın yanı sıra 1.184 Yunan gemisinin de iştirak ettiği, tarihin gördüğü en büyük savaştı. Olympos tanrı[ça]larının oynadığı etkin rol oldukça önemliydi. Troya, önemli bir şehir ve zapt edilemez bir kaleydi. Savaşın sebebi Troya Prensi Paris'in, Sparta'nın kraliçesi güzel Helene'yi ayartmasının yanı sıra yanlarına aldıkları hazinenin kaybıydı. Yunanlar Troya'ya ayak basmışlar ve Helene'nin ve mezkûr hazinenin Sparta Kralı Menelaos'a geri verilmesini talep etmişlerdi. Troyalıların reddi, dokuz yıl sürecek bir savaşın başlangıcını teşkil etmiş ve Yunanlar intikamını alarak, Troya kırsalını ve civar

adaları yağma etmişlerdi. Buna rağmen bizzat şehrin kendisine karşı bir ilerleme kaydedememişlerdir. İroniktir ki *Ilias*, Troya Ovası'nda meydana gelen perde arkasındaki savaşa odaklanır. Buna rağmen savaşın çoğu başka bir yerde yaşanır ve baskınlardan müteşekkildir. *Ilias*, bu uzun çatışmanın dokuz yılında, yalnızca iki aylık bir zaman dilimine odaklanır.[2]

Savaşın dokuzuncu yılında Yunan ordusu neredeyse dağılmıştı. Ölümcül bir salgını, Yunanistan'ın en büyük savaşçısı Akhilleus'un isyanı izledi. Mesele, bir kez daha bir kadındı. Bu defa, Yunan orduları komutanı Agamemnon tarafından Akhilleus'un elinden haksızca savaş ganimeti olarak çekip alınan güzel Briseis idi. Kızgın Akhilleus kendisiyle birlikte adamlarını da savaş meydanından çekti. Agamemnon ordunun geri kalanını savaşmak için dışarıya çıkardı ve *Ilias*'ın çoğu savaş alanında geçen dört günün kanlı ve ayrıntılı bir anlatımıdır. Prens Hektor'un önderlik ettiği Troyalılar, Akhilleus'un yokluğunu bir fırsata çevirmiş ve neredeyse Yunanları denize gerisin geriye sürüyorlardı. On birinci saatte Akhilleus, yardımcısı ve yakın arkadaşı Patroklos'a, adamlarını Yunan karargahını kurtarmak için savaşa götürmesine izin verdi. Patroklos başarılı oldu ancak aşırıya kaçtı ve Hektor tarafından Troya Ovası'nda öldürüldü. İntikamı için Akhilleus savaş meydanına geri döndü ve düşmanı bozguna uğratarak Hektor'u öldürdü. Akhilleus o kadar öfkeliydi ki Hektor'un cesedini dahi aşağıladı. Troya Kralı Priamos, Akhilleus'a oğlu Hektor'un bedenini geri vermesi için yalvardı zira bir cenaze töreni düzenleyip oğlunu defnetmek istiyordu. Çok daha üzgün ancak daha bilge Akhilleus en nihayetinde bunu kabul etti. Nitekim kendisinin de yakında savaşta öleceğini biliyordu.

Ilias, Hektor'un cenaze töreni ile biter. *Odysseia*, savaştan sonrasını konu alır ve esas olarak Yunan kahraman Odysseus'un eve giden

2 Genellikle düşünüldüğü üzere *Ilias*'ın savaşın onuncu yılında değil, dokuzuncu yılında geçtiğine ilişkin bir iddia için bakınız: Ernst Aumueller, "Das neunte Jahr. Ilias B 134 -295–328", Joachim Latacz ve Heinrich Hettrich ile Guenter Neumann, ed., Wuerzburger Jahrbuecher fuer Die Altertumswissenschaft, *Neue Folge* 21 (1996/97), 39–48.

zorlu yolculuğunu anlatır. Bir dizi geçmişe dönüşte eser, Odysseus'un kendisinin liderlik ettiği bir operasyon olan Troya Atı'nda Yunan komandolarını Troya'ya sızdırmanın parlak hilesini düşünerek, Yunanları Troya'da zafere nasıl taşıdığını açıklar. Akhilleus nihai zaferde önemli bir rol oynamadı zira kendisi çoktan ölmüştü. *Odysseia* ayrıca Helene'nin Sparta'ya, Menelaos ile döndüğünü gösterir. Buna rağmen Homeros savaşın geri kalanın büyük bir kısmını dışarıda bırakır. Daha fazla ayrıntı için öteki ve genellikle daha az Yunan ve Romalı şairlere müracaat edilmek zorunluluğu bulunmaktadır.

Aineias, *Ilias*'ta küçük bir karakterdir ancak çok daha sonra Vergillius tarafından Latince kaleme alınan *Aeneis* adlı epik şiirin kahramanıdır. Vergillius, Aineias'ı Roma'nın (daha doğru bir ifadeyle, sonraları bildiğimiz Roma haline gelen bir İtalya şehrinin) kurucusu kılar. Buna rağmen Homeros'ta, Aineias'ın alnına Yunanların şehri terk etmesinden ve Troyalıların yeniden inşasından sonra Troya kralı olmak yazılmıştır.

Şimdi, yeni kanıtların elimizdeki tabloyu nasıl tekrar biçimlendirdiğini düşünün. Troya Savaşı hakkında bildiğimizi düşündüğümüz şeylerin büyük bir kısmı yanlıştır. Eski bakış açısına göre savaşa şampiyonlar arasındaki bir düelloyla Troya Ovası'nda karar verilmişti, kuşatılan şehrin Yunanlara karşı hiçbir şansı bulunmuyordu ve Troya atı bir efsaneden ibaretti. Fakat şimdi, Troya Savaşı'nın temelde düşük yoğunluklu çatışmalardan ve siviller üzerine gerçekleştirilen saldırılardan müteşekkil olduğunu biliyoruz. Bu, İkinci Dünya Savaşı'ndan ziyade teröre karşı bir savaş gibiydi. Bir Troya kuşatması yoktu. Yunanlar mazlumdu ve tek bir hile Troya'nın ele düşmesine olanak tanımıştı: Bu hile, Troya Atı olabilir.

Ilias, öğle vakti açık bir havada savaşılan ve nakavt yumruğu ile sonuçlanan bir şampiyonluk boks maçıdır. Troya Savaşı ise karanlıkta mücadele verilen ve rakibine bir çelme takarak kazanılan bin ayrı güreş müsabakasıydı. *Ilias*, bir kahramanın, Akhilleus'un hikâyesidir. Troya Savaşı ise hilebaz Odysseus'un ve son kalan Aineias'ın anlatısıdır.

İkinci Dünya Savaşı için *En Uzun Gün* ne ise Troya Savaşı için *Ilias* odur. *Ilias*'taki dört günlük savaş, Troya Savaşı'nı, D-Day'in

İkinci Dünya Savaşı'nı özetlediğinden fazla özetlemez. *Ilias*, Troya Savaşı'nın bütün bir hikâyesi değildir. *Ilias*'taki olaylar özgün olmaktan uzaktır, olağanüstüdür.

Homeros kafa sallar, abartır ve aynı zamanda çarpıtır. Buna rağmen oldukça şüpheci bilim insanları, kurunun yanında yaşı da yakmışlardır. Yeni keşifler, şairin Tunç Çağ hakkında sanıldığından çok daha fazla şey bildiğini doğrulamaktadır. Destanda, daha sonraki Yunanistan'a dair açık işaretler bulunmaktadır ve Homeros muhtemelen MÖ 700 ilâ 500 yılları dolaylarında, Troya Savaşı'ndan sonra yaşamıştır. Yine de temel hikâyesini korur.

Eğer Homeros bir Tunç Çağ şairi ise o halde Troya Savaşı da bir Tunç Çağ çatışmasıdır. Bu çok önemli bir iç görüdür zira Tunç Çağ savaşı çok iyi belgelenmiştir. Yunanistan'da arkeologlar çok uzun zaman önce Homeros tarafından nakledilen silahların ve zırhların gerçekten de Tunç Çağ'ında kullanıldıklarını göstermişlerdir. Tıpkı Homeros gibi Linear B dokümanları da daha sonraki Yunanca metinlerin düzenli ordu göndermelerinden ziyade savaşçı şeflerden müteşekkil bir Yunan ordusuna işaret etmektedirler.

Buna rağmen Tunç Çağ savaşının en zengin delili, Antik Yakın Doğu'dan gelir. MÖ 1300'ler ve 1200'lerde Tunç Çağ uygarlığı uluslararasıydı. Ticaret, diplomasi, göç, hanedanlıklar arasında evlilikler ve hatta savaş bile kültürel bir geçişin temel taşlarını oluşturuyordu. Bu sebeple Assur, Kenan, Mısır, Hitit ve Mezopotamya'nın bol kanıtları *Ilias* ve *Odysseia*'nın olaylarına bir perspektif getirir.

Homeros'ta mantıksız görünen kimi hususların doğruluğu muhtemeldir zira aynı ya da benzer gelenekler Antik Yakın Doğu'nun Tunç Çağ uygarlıklarında da mevcuttu. Söz gelimi Tunç Çağ'ındaki sahte kaçaklar, ani gece baskınları, çiftlikler üzerine akınlar, demir ok uçları, ordulardan ziyade şampiyonlar arasındaki savaşlar, düşman cesetlerinin parçalanması, mecliste kralların bağrışması, yiğitliğin derecesi kadar savaş çığlığı, erkekliğin bir işareti olarak ağlamak... Bu ve öteki detaylar, Homerik bir icattan ibaret değil, Tunç Çağ yaşamının iyi belgelenmiş gerçekleridir.

Kayda geçen Tunç Çağ gelenekleri bir yana Homeros, Tunç Çağ yazınsal biçimini baştan şekillendirmiştir. Bir Yunan olmasına rağmen Yakın Doğu'nun dininden, mitolojisinden, şiirinden ve tarihinden izler kullanmıştır. Homeros; firavunların, Hititlerin ya da Hammurabi'nin kronikçilerinin tarzında bir derleme yaparak, şiirine bir otantiklik havası katar. Söz gelimi Homeros, her iki cephedeki üstün nitelikli kişileri sanki birer süpermenlermiş (ya da firavunmuşlar veyahut savaştaki bir süper kahramanmış) gibi düşmana kan patikaları çizerek tasvir eder. İroniktir ki Homeros abarttıkça Tunç Çağ'ının bir temsilcisi olarak da o kadar otantik olur. Hatta Homeros'ta çoğu tarihçinin dikkatini çekip ayartan tanrılar dahi bir Tunç Çağ dokunuşudur zira bu dönem daima tanrıları savaşın kalbine yerleştirilir. Savaş meydanındaki ilahi ortaya çıkışlara inanç, zaferlerin bir tanrıçanın avuçlarında sunulduğuna dair kanaat ve salgın hastalıkların hoşnutsuz tanrılar tarafından yularlarının çözüldüğüne duyulan iman oldukça iyi belgelenmiştir.

Homeros kendisinden beş yüz yıl önce yaşanan bir savaşa dair gerçeği muhafaza etmiş olabilir miydi? MÖ 1200 ilâ 750 yılları dolayları Yunanistan'ında yazı gözlerden kayboldu ancak Yakın Doğu'da sürekliliğini korudu ve Yunanistan ile Yakın Doğu arasındaki ticaret güzergâhları MÖ 1200 yılından sonra da varlıklarını sürdürdü. MÖ 1000 yılı dolaylarında Yunanlar, Ege Denizi'ni kuvvet kullanarak bir kez daha geçtiler ve Anadolu kıyısında koloniler vücuda getirdiler. Gelenek, Homeros'u bu kolonilerinden birine veyahut bir Ege adaları yakınlarına yerleştirir. Eğer öyleyse, mezkûr şair Troya Savaşı'nın kayıtları ile temasta bulunmuş olmalıdır –hatta, belki de *Ilias*'ın bir Troya versiyonuyla.

Her halükârda yazı, bu hikâyenin yalnızca bir parçasıdır. *Ilias* ve *Odysseia*, söylendikleri gibi yaratılan ve büyük ölçüde antikiteden kalma parçalar ve temaların merkeze alındığı ağızdan ağıza aktarılan birer sözlü gelenektir. Homeros kahramanlık anlatılarını derlediğinde, şiirlerin yüzyıllar boyunca yazının kazançlarından yoksun olarak çalışan deneyimli ozanların nesilden nesile aktardığı uzun bir geleneğin yamacında bulunuyordu. Bu kişiler, görkemli geçmişin

büyük işlerini söyleyerek insanları eğlendiren ozanlardı. Genel olarak ozanı başarılı kılan şey, yeni biçimlerde (fakat çok da yeni olmaması gerekirdi zira dinleyiciler eski güzel hikâyelere can atardı) eski materyalleri tekrar ele alabilme kabiliyetiydi.

Troya Savaşı'nın gerçekten yaşandığını, yani bir Yunan koalisyonunun Troya'ya saldırdığını ve nihayetinde şehri kuşattığını varsayabiliriz. Bunun da ötesinde Homeros'un dizelerindeki tüm detaylar, doğru olarak değerlendirilmeden evvel incelenmeye muhtaçtır. Söz gelimi savaşın uzunluğunu ele alalım. Homeros, Troya Savaşı'nın on yıl içerisinde nihayete erdiğini nakleder; daha kesin bir ifadeyle müellif, Yunanların, Troya'da dokuz yıl boyunca harp ettiğini ve ıstırap çektiğini ve nihai olarak onuncu yılda savaşı kazandıklarını söyler. Buna rağmen mezkûr sayılar doğrudan kullanılmamalıdır. Öteki sebepler arasında şunu düşünmek gerekir ki Antik Yakın Doğu'da "dokuz defa ve sonra bir onuncu" bir özdeyişti.[3] Bu deyiş, "sonuna kadar tekrar ve tekrar" anlamına gelir. Bu, tıpkı bugün İngilizcedeki "onda dokuz kez" ifadesinin gerçek sayılar yerine "genellikle" anlamına gelmesi gibi bir mecaza işaret eder. Oldukça büyük bir olasılıkla Homeros, Troya Savaşı'nın çok uzun bir zamanda (fakat on yıldan kısa bir süre içerisinde) bittiğini ifade etmek için antikiteden bir ifade kullanır. İkinci bir ihtimal ise mezkûr deyişin anlamının Homeros'a ulaşıncaya kadar bozulmuş olduğudur.

Öyleyse, Troya Savaşı gerçekten ne kadar bir zaman sonra nihayete erdi? Bilmiyoruz. Söyleyebileceğimiz tek şey, savaşın uzun sürdüğü buna rağmen büyük bir ihtimalle on yıldan kısa bir zamanda bittiğidir. Uzun süren bir savaştı. O halde Troya, uğruna kan dökmeye değer bir ödüldü.[4]

Troya'nın şansı, şehrin bulunduğu mevkide yatar. Homeros'un andığı gibi "Rüzgârlı Troya" tamamen fırtınalı değildi. Bu daha çok meteorolojik bir mucizeydi. Şehir yükseldi zira Ege ve Karadeniz'i bağlayan suların aktığı Çanakkale Boğazı'nın girişinde konumlandırılmıştı. Şehir ilk etapta 75 dönümden ibaretti ve 5.000 ilâ 7.500

3 Morgan, *Amarna Letters*, EA 81, l.24, s. 50 ve s. 151 n. 6; karş. EA 82, l.39, s. 52.

4 Troya'nın en müreffeh günleri için bakınız: Manfred Korfmann, "Die Arbeiten in Troia/Wilusa 2003," *Studia Troica* 14 (2004), 17.

arasında bir nüfus ikamet ediyordu. Bu ise şehri Tunç Çağ ölçeğinde büyük bir şehir ve bölgesel bir başkent kılıyordu.

Troya, kutsanmış bir topraktı. Bol miktarda temiz su, başaklarıyla zengin tarım arazileri vardı. Otlaklar, sığır yetiştiriciliği için mükemmeldi. Ormanlarında geyikler koşturuyordu ve deniz tuna ve diğer balık türleriyle kaynıyordu. Tüm bunlara ilaveten Kuzey Rüzgârı olan Yunan tanrısı Boreas'ın bir hediyesi vardı. Boreas, genellikle yaz aylarının denizcilik mevsiminde 30 ilâ 60 gün (kimi zaman haftalarca) Çanakkale Boğazı'nda esiyordu. Antik Çağ'da tekneler rüzgâra karşı zig zag çizecek, yani *tack* yapacak teknolojiden yoksun oldukları zaman Boreas gemiciliği Çanakkale'de durdururdu. Denizcilik sezonunun birçoğunda gemi kaptanları Troya'nın limanında rüzgâr dinene değin beklemek zorundaydı. Troyalılar, kıyı lordları olarak refaha kavuştular ve bunu Boreas'a borçluydular.

Troyalılar, dünyanın büyük aracıları arasındaydılar. Aracılar, bilhassa kötü havalarda zengin olduklarından nadiren sevilen kimselerdir. Muhtemel tekstil ürünleri istisnası ile Troyalıların satabilecek yalnızca bir metaları vardı: dillere destan atları. At tüccarları, Antik dünyanın ikinci el araba satıcılarıydı. Dahası, hızlı konuşan Troyalılar, muhtemelen Thebai ve Mykenai'da düşünülen her şeyi geride bırakan adamları kandırmanın yollarını bulmuşlardı.

Troya, göz boyayıcı değersiz bir şeye sarılmadığı için belki bir cazibe merkezi değildi ancak doğal avantajları ve iş anlayışı ile barışçıl ve müreffeh bir şehirdi. Ne yazık ki Troya, iki imparatorluğun buluştuğu kanlı bir fay hattı üzerinde duruyordu. Antik dünyada daha tehlikeli bir mülk bulunmuyordu. Doğuda, İç Anadolu'da savaş arabalarını koşturan, Anadolu'nun yanı sıra Yakın Doğu'yu da kontrolü atlına alan Hititler vardı. Batıda, donanması Ege Denizi boyunca baskı yaratan yükselen bir güç ikamet ediyordu: Yunanlar. Bu iki savaşçı halk, bir bakıma akrabaydılar. Her ikisi de bir Hint–Avrupa dilini konuşuyorlardı ve her ikisi de Akdeniz'e uzak doğudan MÖ 2000 dolaylarında varmışlardı. Bu halkların her ikisi de rakip olsalar da hiçbir zaman birbirlerinin ata yurtlarını işgal etmediler, öfkelerini aralarında sıkışıp kalanlardan çıkardılar.

Batı Anadolu, Geç Tunç Çağ'ının Polonya'sıydı: zengin, kültürel ve iki imparatorluk arasında sıkışmış. Takribi 100 bin kilometrekarelik bir bölgede (kabaca ABD'nin Kentucky Eyaleti veyahut İngiltere'nin yaklaşık beşte dördü), daima değişen bir dizi ülke güç mücadelesine girişti –Hititler ve Yunanlar daima kazanı kaynatmaya hazırlardı. Yıllar boyunca yükselen ve yıkılan onlarca krallık arasında, çalkantılı sahipsiz topraklar (*no-man's land*) üzerinde güç için yarışılan meçhul bir savaş vardı.

Ege adalarında hak iddiasında bulunan ve bir ayaklarını Anadolu'da tutan Yunanlar için Troya hem bir tehdit hem de cezbedici bir şeydi. Şehir; bir yandan Yunanların kalbine doğrultulan bir hançer, öte yandan Hititlerin anavatanına giden bir köprüydü. Aynı zamanda Troya, ufuktaki yağma kaynağının en zengin olanını teşkil ediyordu. Büyük bir bölgesel limanı ile şehir, Suriye ve Mısır'ın yanı sıra kimi durumlarda Kafkasya ve hatta İskandinavya'dan gelen metalar için bir durak noktasıydı. Yunanların yağmacı yürekleri bu şehri talan etmeyi nasıl arzu etmemiş olabilirlerdi? Buna rağmen şehir dalından kolayca koparılacak bir meyve değildi.

Troya, dişli bir kaleydi. Troya Ovası genişti buna rağmen kanlı bir mücadele için uygun bir mekân değildi. Yılın büyük bir bölümünde savaş arabaları için kötü olan çamurlu bir zemindi. Kanıtlar açık olmasa da malarya olması muhtemeldir. Bu unsurlara ek olarak Troya'nın ordusu ve geniş bir müttefik ağı vardı. Ancak şehrin güçlü yanları gibi zayıf noktaları da bulunuyordu. Yakındaki adaları hesaba katmazsak, Troya'nın zengin hinterlandında 28 şehir vardı ve bunlardan hiçbirisi metropolisin surları ile kıyaslanabilecek savunma duvarlarına sahip değillerdi. Bu mekânlar, Yunanların yağmalamayı sevdiği mallar ve kadınlar ile dolup taşıyordu.

Tecrübeli ve sabırlı akıncılar olan Yunanlar, uzun süreli çatışmalara hazırlardı. Şeytan ve şarap karası denizin arasında çadırlarda ve sığınaklarda yaşamak korkunç olabilirdi ancak hiç kimse rahata kavuşmak için bir Viking olmaz. Troyalılar, refahın ve entelektüel hayatın tüm meyvelerinin sefasını sürüyorlardı. Buna karşın

Yunanların sahip olduğu üç avantajı vardı: Troyalılardan uygar bir toplum değillerdi, daha sabırlılardı ve gemileri dolayısıyla stratejik hareketliliğe sahiplerdi. En nihayetinde bu unsurlar, Troya'nın kültürel üstünlüğüne galebe çaldı ve işte Troya Savaşı kapıdaydı.

Troya Savaşı, muhtemelen MÖ 1230 ilâ 1180 yılları arasında bir tarihte meydana geldi. Troya şehri ise daha geç bir vakitte haşin bir yangın ile yıkılmıştı. Ok uçları, mızrak uçları ve sapan taşları gibi silahların varlığının yanı sıra yanmamış insan kemikleri bir yağmaya, yani ani ve şiddetli bir saldırıya işaret etmektedir. Arkeologlar tarafından yürütülen yenice çalışmalara göre Troya'daki şehirler, MÖ 1200 dolaylarında bir istila neticesinde terk edilmiştir.

Buna rağmen kimi septikler, Troya Savaşı'nın doğruluğunu inkâr ederler zira kuşatma altına alınan diğer kentler ile karşılaştırıldığında, Troya harabelerinde pek az silah bulunmuştur. Öte yandan Troya, bakir bir şehir değildi. Antik dünyanın öncelikli turist merkeziydi. Toprağı, Büyük İskender ve İmparator Augustus gibi elit turistler için rölik aramak amacıyla kazılmıştır. Bu, Yunan ve Roma tapınakları ve teraslar için kaleyi düzleştiren kentsel yenilenmeyi hesaba katmaz zira bu süreçte Tunç Çağ kalıntıları yok edilmiştir. Arkeolojik kanıtlar; kuşatılan, yakılan ve daha sonra ilerleyen yüzyıllarda hevesli turistler vasıtasıyla kazılan bir şehir tasviri ile örtüşmektedir.

Ancak Troya Savaşı'nın tarihi kimi tarihçilerin içinde bir ukde olarak kalmaktadır. MÖ 1180 dolaylarında Mykenai'den Pylos'a Yunan anakarasının büyük sarayları ve bunlar arasındaki pek çok nokta kendiliğinden yıkılmıştır. Öz yıkımları baş gösterirken, Yunanlar MÖ 1210 ilâ 1180 yılları arasında Troya'ya saldırmış olabilirler mi? Evet. Tarih, ansız geri dönüşler ile doludur. Söz gelimi 1945 yılında pek çok Japon kenti dökümtü halindeydi. Buna rağmen yalnızca dört yıl önce, yani 1941'de Japonya ABD'ye saldırmıştı. Bunun da ötesinde Yunan mitleri, Troya Savaşı'nın bir sivil savaşa ve Yunan anavatanında bir kaosa yol açtığını nakletmektedir ve bu arkeolojik kanıtlar ile uyum gösterebilir. En nihayetinde MÖ 1210–1180 dönemindeki Yunanistan'ındaki huzursuzluk, Troya

Savaşı'nı *daha* az olası kılabilirdi zira bu Yunan politikacıların iç savaşı dışarıya yönlendirme girişimi olabilirdi.

Tarih, taşlardan veyahut dizelerden değil; insanlardan müteşekkildir. Gerçekten de Helene isimli bir kraliçe var mıydı? Veyahut söz edilen kraliçe için bin gemi harekâta geçmiş miydi? Öfkesi binlerce insanı öldüren Akhilleus isimli bir savaşçı var mıydı? Aineias sadece bir kral olmak için mi acı bir savaşta ıstırap çekti? Peki Hektor, Odysseus, Priamos, Paris, Hekabe, Agamemnon, Menelaos ve Thersites'e ne demeli? Mezkûr şahısların gerçekten de varlığından söz edebilir miyiz yoksa onlar da bir şairin icadı mıydılar? Bunu bilmiyoruz ancak isimler sözlü gelenekte aktarılması en kolay şeylerden bazılarıdır. Bu ise mezkûr isimlerin varlık ihtimallerini yükseltir. Yanı sıra nerdeyse diyebiliriz ki Homeros'un kahramanları olmasaydı, onları biz icat etmek zorunda kalabilirdik. Belki bir Akhilleus olmayabilirdi ancak Yunan savaşçılar Akhielleus'un şehirlere baskın yapma ve savaş arabalarına aracı kılmadan saldırma taktiklerini kullanmışlardır. Helene'nin yüzü, bin gemiyi deniz sularına indirsin ya da indirmesin, Tunç Çağ kraliçeleri büyük bir gücü avuçlarında tutuyorlardı ve krallar evlilik yoluyla kazanılacak ittifaklar için savaşa tutuşuyorlardı. Priamos belki de Troya'yı hiç yönetmedi ancak Kral Aleksandros ve Walmu hüküm sürmüştü ve Anadolu'dan gelen hükümdarlar mağrur soylularla girdikleri ilişkilerden çok eşlilik uygulamalarına kadar Homeros'un Priamos'u betimlediği gibi yaşamışlardır. Bu minvalde bu kitap, Homeros'un karakterlerini gerçekten var olmuş bireyler olarak ele alacaktır. Okuyucu ise mezkûr karakterlerin varlıklarının akla yatkın ancak kanıtlanamaz olduğunu akıllarının bir köşesinde tutmalıdır. Bireylerin tasviri; Homeros, mümkün olduğu her noktada arkeoloji, epigrafi, sanat ve diğer dalların sunduğu detaylar merkeziyetindedir.

Ve şimdi başroldeki hanımefendi ile tanışalım. Helene çağının ruhunu özetleyen bir karakterdir ve yeni kanıtlar, bu hanımefendinin gerçekten de var olduğu ihtimalini yükseltmektedir. O evinden, Boreas'ın estiği, askerlerin sığır çalıp insan avladığı rüzgârlı şehre kaçmıştı.

BÖLÜM I

HELENE İÇİN SAVAŞ

Helene, savaşı başlatan bir kıvılcımdır. Ona köle kadınlarca maharetlice dokunan siyah, boz ve koyu kırmızı çizgili, işlendiği yağdan kadife, parıldayan ve dökümlü bir elbise giydirilmişti. Giysi, kollarının üstünü kapatıyor ancak kolunun daha alt kısmında kalan inci derisini açıkta bırakıyordu. Altın bir bileziğin sarma şeritleri, çıplak bileklerinin her bir yanını sarıyordu. Giysinin yakasından, birbiriyle uyumlu iki altın broş sallanıyordu. Dar bir korsaj ve altın bir kemer, dolgun göğüslerini ortaya çıkarıyordu. Yüzü; uzun saçlarıyla çevrelenmiş, kurumasın diye yağlanmış ve özenle hazırlanmış mücevherli bir saç bandı ile tutturulmuştu. Buklelerden oluşan zarif saç biçimi beline kadar uzanıyordu. Hizmetçileri, saçlarını her sabah ve akşam fildişi bir tarak ile tarardı. Yanakları; sağlık, allık ve ışıldayan gözlerine dikkatlice çekilmiş sürme ile ışıldıyordu. İris ve karanfil yağı ile bezenmiş bir parfüm sarıyordu vücudunu.[1] Bir Hitit deyişine göre aşk, tıpkı bir köpek yavrusu gibi ardı sıra koşardı.[2]

1 Şahsi betimlememde şu eserler merkezdedir. Homer, *Iliad* 3.121–171, 380–447; *Odyssey* 4. birçok yerde, 15.58, 104–108, 124–130, 171 ve Ione Mylonas Shear, *Tales of Heroes: The Origins of the Homeric Texts* (New York: Aristide D. Caratzas, Publisher, 2000), 61–72; Elizabeth Barber, *Prehistoric Textiles* (Princeton: Princeton University Press, 1991), 170–173. Şuradaki betimlemelere de ayrıca bakınız: Bettany Hughes, *Helen of Troy, Goddess, Princess, Whore* (London: Jonathan Cape, 2005), 42, 65–66, 109–111.

2 Collins 243; Harry A. Hoffner Jr., "The Song of Hedammu,", *Hittite Myths*, 2. edisyon, (Atlanta, Scholars Press 1998), 54.

Fakat o gece bir adam onu takip ediyordu. Troya Prensi Paris, bilhassa bu vesileyle yeni gemiler görevlendirilerek Yunanistan'a gelmişti. Elinden gelen en iyi şeyi masaya koyması gerektiğini biliyordu. Keza Troya ve Yunanistan rakiplerdi ve Yunanistan rakibinin herhangi bir zayıflık belirtisini yakalayabilirdi. Benzer şekilde Paris'in diplomatik açıdan da iyi bir iş çıkarması gerekiyordu. Paris, Sparta Kralı Menelaos'un konukseverliğini kabul ederek, bir beyefendi gibi davranmak için adı anılmayan bir mecburiyetin altına girmişti. Ancak aşkta ve savaşta her şey mubahtır.

Menelaos'un Sparta'nın[3] zengin tepelerindeki sarayında (bu saray kesinlikle çam ağaçları içerisinde inşa edilmişti) prens onuruna tertip edilen bir devlet ziyaretinde Helene ve Paris'in ilk buluşmasını hayal edin.[4] Misafirler, dumanı tavandaki bir aralık vasıtasıyla yukarıya doğru yükselen ve dışarı tüten merkezi bir ocağı çevreleyen dört sütunlu geniş ve yüksek tavanlı bir taht odasında oturuyorlardı. Silahlı muhafızlar, geyiklere saldıran aslanlar ve nöbet tutan grifinler ile süslenmiş duvarlar boyunca dikiliyorlardı. Bir geçit töreni ve tanrılara sunulardan sonra misafirler gümüş bezemeli sandalyelere oturdular. Paris, kral ile kraliçe arasında bir onur mevkiinde bulunuyordu.

Paris de Menelaos da muhtemelen ketenden bir tunik ve altında ince dokunmuş yünden mamûl bir kemer ile bağlanmış desenli ve kenarları saçaklı bir etek giyiyorlardı. Kuvvetle muhtemeldir ki Menelaos, Yunanlar tarafından kraliyet nişanı olarak tercih edilen bir *diadema* takarken Paris, Anadolu'da yaygın olan krallık boynuzlu bir taç giyiyordu. Her birinin altın bir mühür yüzüğü takmış olması da ihtimaller dahilindedir. Menelaos'un muhtemelen omuzlara dökülen saçları ve süslü sakalları vardı ancak bıyığı yoktu. Paris ise ensesinde bir düğümle bağlanmış uzun saçları ve Hitit tarzına uygun olarak sinek kaydı sakal tıraşı ile gitmiş olabilir. Yunan kraliyet

3 Teknik olarak Sparta, Lakedaimonia'nın yalnızca küçük bir parçası olmasına rağmen bugün Sparta olarak daha iyi bilinen bir bölgedir.

4 Mezkûr saray henüz keşfedilmemiştir. Bu sebepler Pylos ve Mykenai gibi öteki Tunç Çağ Yunan saraylarının özelliklerinden faydalanıyorum.

ailesinin ve soylularının tamamı deri sandaletler kullanırken, Paris bir Anadolu kralının botlarını giymişti.

Yalınayak hizmetliler el yıkama ritüeli için kandiller, gümüş ve altın sürahilerle oradan oraya koşturuyorlardı. Sonrasında yemek geliyordu. Sofrada bal, incir, ekmek ve kraliyet deposundan kuzu, oğlak, domuz, tavşan, geyik eti ya da yaban domuzu gibi en iyi etler vardı. Bir kraliyet otağından gelen özel bir misafir için balık da olabilirdi. Yunanistan'da et sıradan insanlar için bile ulaşılabilirdi ancak balık, yalnızca bir kralın tüketeceği bir yiyecekti. Keza balıkçılık yoğun bir şekilde yapılmıyordu, karayolu taşımacılığı pahalıydı ve balığı bir et gibi muhafaza etmek kolay değildi.

Yiyecekler, bol miktarda alkolle yıkanırdı. Tercih edilen içecek, büyük bir şarap kâsesi içerisinde bira ve bal likörü ile karıştırılmış, muhtemelen çam reçinesi tadında bir kokteyldi ki Tunç Çağ Yunanistan'ında reçineli şarap zaten yaygındı. Şölene katılanlar sapı üzerinde geniş, sığ bir kâse bulunan iki kulplu bardaklardan sarhoş olurlardı ve bu kadehler ya en iyi renkli seramiklerden ya da gümüş ve altından mamuldü. Lir çalan bir ozan, ziyafete katılan kimselerin gönlünü kahramanlık şarkıları ile hoş ederdi.[5] Muhtemelen incir ve kuzu arasında Helene ve Paris ilk kelâmlarını ettiler.

Yunanca konuşmuş olabilirler. Troya dili ya Güney ve Batı Anadolu'nun esas dili Luwiceydi ya da kuzeyde konuşulan temel dil olan Palaca. Her ikisi de Hititçe ile yakından akraba olan Hint–Avrupa dilleriydi. Buna rağmen yabancı diller bir *entrepôt* olan Troya'da kesinlikle yaygındı. Bilhassa Yunanca, tüccarlar ve seramikçilerin yanı sıra Anadolu aristokrasisi içerisine evlilik yolu ile giren soylular tarafından konuşuluyordu. Öyle görünmektedir ki Troya'nın aristokratları hem kendi dillerini hem de Yunancayı konuşmaları hasebiyle

5 Tunç Çağ Yunan törensel ziyafetleri ve kraliyet şölenleri için bakınız: J. C. W. Shelmerdine, "Review of Aegean Prehistory VI: The Palatial Bronze Age of the Southern and Central Greek Mainland," *American Journal of Archaeology* 101, No. 3 (1997), 578–580. Bu eser 1997–1999 döneminde bir ek ile tekrar basıldı. Tracey Cullen, ed., *Aegean Prehistory: A Review, American Journal of Archaeology Supplement* 1 (Boston, Archaeological Institute of America, 2001), 370–372.

çok dillilerdi. Troyalıların, Paris gibi iki isimleri vardı –ismin kendisi Luwice *Pari-zitis* kelimesinin, Homeros tarafından bir çevirisi olup, Yunancası Aleksandros'tur.[6] Troya'nın aristokratları, Menelaos'un sarayı da dahil olmak üzere Yunanistan'a kolay şekilde girip çıkıyorlardı.

Esasen Yunanlar ve Troyalılar bir dostluk kurmuşlar ve bu dostluğu nesiller boyunca devam ettirmişlerdir zira bu bağlar iş dünyası için bir avantaj ve prestijdi. Linear B metinlerinin "Troyalı"[7] isimli bir askeri komutanı ve "Troya Kadını"[8] adlı bir arazi kiracısını kaydettiği, Sparta'nın batısındaki Pylos Yunan Krallığını düşünün. Belki de bu isimler, tıpkı daha sonraki Yunan zamanlarındaki Sparta'nın Atinalı bir arkadaşının oğluna "Lakedaimonios," yani Spartalı adını vermesi gibi bir dostluğuna ima etmek için verilmiş olabilir.[9]

Kimi antik kaynaklar, Menelaos'un Yunanistan dışına çıktığı konusunda ısrarcıdır. İvedi bir iş sebebiyle Krete'ye çağrılmıştı. Eğer Menelaos gerçekten de Helene'yi Paris ile yalnız bıraktıysa o halde Menelaos, Kronos'un Rhea'ya güvenmesinden bu yana en aptal kocaydı. Keza Rhea, oğulları Zeus'un yaşlı adamı devirmesine yardım ederek bu fırsattan faydalanmıştı. Menelaos, Helene'nin duygularına daha fazla itimat etmiş olmalı –ötekiler de kesinlikle böyle yapmışlardı.

Bir Yunan elçisinin öylesine sunduğu görüşü, bir casusun mektubu, bir Troya tavernasındaki müstehcen şarkı sözleri... Helene'nin kederine dair bu imaların biri ya da tamamı Paris'i harekete geçirmiş olabilir. Sparta kraliçesinin gözleri etrafta amaçsız dolaşıyordu ve Paris onun görüş alanını doldurmak istedi. Kadınları severdi, ünlü

6 "Troy and the Trojans," Machteld J. Mellink, ed., *Troy and the Trojan War, A Symposium Held at Bryn Mawr College, October, 1984* (Bryn Mawr, Pa.: Bryn Mawr College, 1986), 57.

7 Michael Ventris & John Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, 2. edisyon, (Cambridge: Cambridge University Press), 1973, PY 57, s. 190, karş. 103–105.

8 Ventris & Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, PY 143, 258–259, karş. 103–105.

9 Babası, Klasik Atina'nın önde gelen siyasetçilerinden Miltiades'in oğlu Kimon idi.

yayını kullanmakta gösterdiği mahareti onlara da gösterirdi ancak söz konusu Helene olunca, ruh eşini bulmuştu.

Homeros'a göre Helene ihtiraslı, zeki ve manipülatifti. Homeros, ona bir erkeğin içkisine adam fark etmeksizin bir ilaç katacak kadar hızlı bir çift el verir. Helene, sanki hüküm verecek bir yargıç ya da saldırmaya hazırlanan bir kedi gibi sandalyesinde arkasına yaslanıp ayaklarını bir tabureye koymuştu. Aşk Tanrıçası Aphrodite'nin gözdesi olabilirdi ancak Helene hiç kimsenin oyuncağı değildi. Genç, belki de hâlâ yirmilerinde olmasına rağmen tecrübesiz sayılmazdı. Bir kraliyet ailesinden geliyordu. Sparta Kralı Tyndareos veyahut efsanevi anlatıların kimilerinde bizzat Zeus'un kızıydı. Annesi ise Leda ya da Nemesis idi.

Anlatı, bir mittir ancak Tunç Çağ kraliçelerinin gerçek gücü, tarihi bir gerçektir. Bu ise hiçbir yerde Anadolu'da olduğundan daha doğru değildir. Ana tanrıçanın ülkesi, güçlü kadınların öz yurduydu. Arkeoloji, Yunanistan'da güçlü bir kraliçenin varlığını belgeleyebilir ancak kanıtların şu an ki durumunda Helene'nin yaptığı gibi doğuya doğru bakmak zorundayız. Anadolu'ya bir bilet için Paris, Helene'nin dualarına bir cevap olabilirdi. Sparta'da hüsrana uğramış bir kraliçe olmaktansa, Troya'da güçlü bir prenses olmak daha iyidir.

Homeros'un dizelerindeki Paris, yakışıklı ve şehvetlidir. Paris şık, esnek, atletik ve yetenekli bir okçudur. Tarih, resme güvenirlik katar. Keza Anadolu'daki adamlar meşhur okçulardı. Troya, Yunanistan'daki herhangi bir şehirden daha kadim olduğu için Troyalılar, Ege Denizi'nin uzak yakasındayken Eski Dünya'nın büyüsüne kapılmayı kolay bulmuş olabilirler. Ancak terazinin diğer gözünde köhne doğululara ilişkin Yunan klişeleri vardı ve gerçekten de Homeros, Paris'i savaşta yalnızca küçük bir korkak olarak gösterir. Hiç şüphe yoktur ki gerçek Paris oldukça alımlı ve tez canlıydı. İkinci olarak, at tüccarlarının ülkesinde kesinlikle olağandışı bir adam değildi.

Buna rağmen Menelaos söz konusu olduğunda alımlı terimi akıllara gelen bir kavram değildir. Helene'nin kocasının zekâsı ve dış görünüşüyle övünmesi ancak Troya'dan Sparta'ya sürüklendikten ve tekrar Menelaos'un gözüne girmeye can attıktan sonraydı,

Menelaos'un aptal yerine konulduğundan değil.[10] Şüphe yoktur ki *Ilias*'ın Menelaos tasviri, gerçeğe daha yakındır. Nevi şahsına münhasır kırmızı saçlarıyla iyi yetiştirilmiş bir savaşçıydı. Bir hatip olarak ise saçma sapan birisiydi.[11] Rakibi Paris'e ilişkin işittiğimiz gibi Menelaos'un lirdeki becerisi veyahut dans pistinde attığı cakaya dair hiçbir şey bilmiyoruz.[12] Sparta kralı, ikinci dereceden bir askerdi. Bırakın Troya'nın kahramanı Hektor ile bir başına dövüşmeyi, düşmanın gırtlağına saldırmaktan bile acizdi. Menelaos, Mısır metinlerinde tekrar ve tekrar "çelimsiz" ve "değersiz" olarak nitelenen türden bir savaşçıydı.[13] Tanrı Apollon utanç verici bir eleştiride bulunur: Menelaos, "narin bir mızrakçıdır."[14] Aslında biraz gülünçtü. Helene'nin de kocasını sıkıcı ya da küfürbaz bulması muhtemeldir.

Helene evini, kocasını ve kızı Hermione'yi Paris uğruna terk etmek için karşı konulamaz bir arzu duyuyordu. Ancak bu, kumarbazların hayal kırıklığına uğradıktan sonra, geriye baktıklarında dedikleri şeydir. Gerçek Helene, tahmin edileceği üzere, ne yaptığını biliyordu.

Paris de kara sevdaya tutulmamıştı. Helene'yi kaçırmasının nedeni belki de şehvetten ziyade güç politikaları ile alakalıydı. Paris, Helene'yi kaçırırken düşman toprakları üzerine kanlı bir harekâtta bulundu. Bir düzenbaz olabilirdi ancak bir piyon değildi. Helene'yi, Troya'daki kraliyet sarayında ve uluslararası arenadaki ülkesinin konumunda bir avantaj sağlamak adına kullanmayı amaçlamıştı. En nihayetinde Helene'nin de amacı, Paris'i kullanmaktı. Bu minvalde Paris ve Helene çifti, Romeo ve Juliet'ten ziyade eşlerini aldatan Juan ve Eva Perón'u andırıyordu.

Modern okuyucu, Homeros'a şüpheyle yaklaşmaktadır. Şurası kesindir ki Troya Savaşı kadar büyük bir şey, bir eş çalma vakasından

10 *Odyssey* 4.264.

11 *Iliad* 3.213–215.

12 *Iliad* 3.54, 393–395.

13 Söz gelimi: James K. Hoffmeier, "The Gebel Barka Stele of Thutmose III" ve K. A. Kitchen, "The Battle of Qadesh–The Poem, Or Literary Record", W. W. Hallo, ed., *The Context of Scripture, Canonical Compositions from the Biblical World*, c. 2 (Leiden: Brill, 2000), 16; 33.

14 *Iliad* 17.588.

fazlasıdır. Antik zamanlarda başkaları da benzer şekilde hissetmişlerdir. Yunan tarihçi Herodotos (MÖ 485–425 dolayları) Yunanların, Paris ve Helene hakkında yaygara koparıp savaşa girme aptallığında bulundukları görüşünü alıntılamıştır[15] –ve gerçekten de Troya Savaşı'nın tek nedeni Menelaos'un güzel karısı olsaydı, aptal olabilirlerdi. Aslında Yunanlar, Troya üzerine sefere çıkmak için hem iç hem de dış politikayı içeren pek çok nedene sahiptiler.

Yine de Homeros yanılıyor değildir, sadece otantiktir. Tunç Çağ, olayları soyutlama yerine kişilere münhasır terimler ile ifade etmeyi tercih eden bir dönemdi. Bugün bir muharebe tartışmasının parçası olabilecek adalet, güvenlik veyahut diğer meseleler yerine Tunç Çağ aile, dostluk, suç ve cezadan konuşmak niyetindeydi. Yakın Doğu'daki krallar, yazıtlarında düşmanlarından ve isyancılardan intikam almak için savaştıklarını iddia ediyorlardı.[16] Böbürlenenlerle, yollarına çıkanlarla ya da krallık sınırını ihlal edenlerle yahut kraliyet müttefiklerine oklarını doğrultanlarla mücadele veriyorlardı. Sınırlarını genişletmek ya da sadık dostlarına hediyeler getirmek adına savaşıyorlardı. Bir Hitit kralı, düşmanının kendisine tahta geldiğinde saldırdığını zira düşmanı tarafından genç ve zayıf olarak addedildiğini (onların hatasıydı!) söyler.[17] Müttefikler, kral ile aynı dost ve müttefiklere sahip olma mecburiyetindeki kraliyet vasallarıdır.

MÖ 1300 dolaylarındaki Kenan dilinden bir örnek ele alalım. Hükümdar Shechem'in oğulları, Megiddo yöneticisine, Jenin şehrine karşına bir sefere iştirak etmesini sorduğunda, Jenin meseleyi

15 Herodotus, 1.4.1.

16 Hoffmeier, "The Memphis and Karnak Steleae of Amenhotep II" içinde Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 2, 20; Kitchen, "First Beth Shean Stela, Year 1", aynı yer, 25; Kitchen, "Karnak, Campaign Against the Hittites, (Undated)", aynı yer, 28; Richard H. Beal, "The Ten Year Annals of Great King Muršili II of Hatti", aynı yer, 84; Itamar Singer, "Treaty Between Šupiluliuma and Aziru", aynı yer, 93–94; Douglas Frayne, "Rim-Sin", aynı yer, 253; Douglas Frayne, "Iahdun-Lim", aynı yer, 260.

17 Takribi MÖ 1321–1295 yıllarında hüküm süren II. Murşili, Beal, "The Ten Year Annals of Great King Muršili II of Hatti", Hallo, ed., *Context of Scripture*, 82–83.

kişiselleştirmiştir. Savaşın sebebinin, babalarının Jenin vatandaşları tarafından öldürülmesi olduğunu söylemişlerdir.[18] Bu, oğulları Megiddo'nun düşmanına dönüştüreceğinden, başarısızlık da şahsi olacaktır.

Bu sebeple Tunç Çağ'ının, Troya Savaşı'nın sebeplerini kişisel terimler ile açıkladığını umabiliriz. Troya Savaşı'nın altında yatan şey saldırganlık, rekabet, kızgınlık, aç gözlülük ve güvensizlikten ziyade cinayet, isyan ve hatta birinin karısının çalınmasıdır. Buna rağmen ikincil unsurlarda bulunuyordu. Bu unsurların izleri, Yunancada veyahut Troya ve Hitit arkeolojik buluntularında ve diğer Yakın Doğu belgelerinde sürülebilir. Metinlerle başlayalım.

Her iki taraf da Troya ve Yunanistan arasında baş gösteren çatışmayı gördü. Hitit metinleri, MÖ 1200 dolaylarında yükselen bir sorunlar dalgasının izlerini sürer. Takribi MÖ 1280 civarında Troya, Hititler ile bir ittifak kurmak adına, geleneksel görkemli izolasyon politikasını terk etmiştir. Troya Kralı I. Aleksandros büyük bir servete sahipti ancak Hitit anlaşma terimlerini kullanacak olursak topraklarını, şehirlerini, üzüm bağlarını, harman yerlerini, tarlalarını, büyük baş hayvanlarını, koyunlarını (karısından, hizmetçilerinden ve oğullarından bahsetmiyorum bile) koruyacak yeterli bir askeri gücü yoktu. Buna mukabil Hititler, kargaşa içindeki Anadolu'da daima bir müttefik arayışı içerisindeydiler. Bu bölge, güneye ve doğuya doğru Hititlerin ana çıkarlarını dağıtıyordu.

Böylece Troya, Hitit askeri koruması teminatı karşılığında Hititlerin "askeri bir hizmetçi" olarak adlandırdığı, yani askeri yükümlülükleri bulunan bir Hitit vasal devleti haline geldi.[19] Ancak yüzyıl ilerledikçe, Hitit gücü, muhtemelen muhtelif yönetici kollar arasındaki bir iç savaş sebebiyle geriledi. Yunanlar, MÖ 1250 dolaylarına ait Ahhiyawa'dan (yani Yunanistan) Hatti kralına gönderilen

18 Morgan, *Amarna Letters*, EA 250, II. 15–27, s. 303.

19 İfade için bakınız: J. D. Hawkins, "Tarkasnawa King of Mira," *Anatolian Studies* 48 (1998), 14. Hititler ve Wilusa (Troya) arasındaki ittifak için bakınız: Beckman, "Treaty between Muwattalli II of Hatti and Alaksandu of Wilusa", *Hittite Diplomatic Texts*, 87–93.

bir mektubun gösterdiği gibi Troya üzerinde baskı kurdu. Mektubun muhatabı büyük ihtimalle III. Hattuşili (MÖ 1267–1237) idi. Mektubu gönderen Yunan kralın ismi ise bilinmemektedir ancak öyle gözükmektedir ki Thebai'da hüküm sürüyordu. En azından gönderici, soyunu Yunan mitolojisinin ünlü bir ismi ile özdeştiriyordu: Thebai'ın ilk efsanevi kralı Kadmos.[20]

Kadmos buluşu, yeni ve kayda değer bir keşiftir. Sadece efsanevi bir hükümdara dair bir Tunç Çağ tanıklığı sunmakla kalmaz aynı zamanda Thebai hanedanlığının Ahhiyawa'da onurlu bir makama sahip olduğunu da gösterir. Yani bir zamanların onurlu makamı. MÖ 1200'lerin sonlarına doğru, Thebai'ın yıkılmasından sonra, Mikenlerin Ahhiyawa monarşisine önderlik ettiğini düşünebiliriz. Fakat Thebai'ın üstünlüğünün hatırası gerçek bir Tunç Çağ kraliyet ismini korumuştur.

Mektubun konusu, Anadolu kıyısı açıklarındaki adaların (muhtemelen Kuzey Ege adaları Lemnos, Imbros ve Samothrake) kontrolüdür. Uzun zaman önce Kadmos'un mezkûr adalara sahip bir Anadolu kralının kızı ile evlendiğini aktarır mektup. Yunan krala göre adalar kendisine aitti, Hititlere değil. Tunç Çağ'ına özgü bir biçimde mesele bireysel ve ailevi bağlamlarda kaydedilir. Sorun uluslararası bir hukuk meselesi değil, miras davasıydı.

Mektup, yine Yunanistan ve Hatti arasında adaların hakimiyeti hususunda doğacak bir çatışmanın doğrudan Troya üzerinden geçeceğini de not eder. Benzer şekilde güneye doğru ilerleyen başka bir sorun vardı. Yunan kralının Tawagalawa[21] (Yunanca Etheokles?)

20 2003 yazında Franks Starke mezkûr mektubun yeniden yorumlandığını duyurmuştur ancak tam olarak akademik bir versiyonu henüz yayınlanmamıştır. Bakınız: F. Starke, "Ein Keilschrift-Brief des Konigs von Theben/Ahhijawa (Griechenland) an den Konig des Hethitischen Reiches aus dem 13. Jh. V. Chr," *Handout*, August 2003 ve Michael Siebler, "In Theben ging's los," *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (12 Ağustos 2003), 31, https://www.faz.net/aktuell/.

21 Kendisi, Tawagalawa Mektubu ya da Piyamaradu Mektubu olarak bilinen bir belgede görünmektedir. Tercümesi yapılmış alıntılar ile bir tartışma için bakınız: Trevor Bryce, *Letters of the Great Kings of the Ancient Near East. The*

isimli kardeşi, Miletos'a kuvvetlerini çıkararak bir Hitit isyanı çıkarmayı amaçlıyordu ve III. Hattuşili'yi Etheokles'e Batı Anadolu'da bir tımar vermeye zorluyordu. Meselenin üzerinden çok geçmeden Walmu isimli bir diğer Troya kralı şehirden kaçmaya zorlandı.[22] Görünüşe göre bir darbe meydana gelmişti. Walmu'nun vasalı olması hasebiyle Hitit Kralı IV Tudhaliya (MÖ 1237–1209) tahtını Troya kralına tekrar vermek istedi. Fakat Walmu, Troya yakınlarındaki bir diğer kralın elinde tutuluyordu. Mezkûr meselenin nasıl sonuçlandığını bilmiyoruz ve yalnızca Troya'daki darbeye neyin sebep olduğunu merak edebiliriz. Bu, yalnızca bir güç mücadelesi miydi? Ya da kimi ilkeler tehlikede miydi? Peki, mezkûr ilke, Troyalıların Yunanlar ile ilişkileriyle alakalı olabilir miydi?

Paris'in Yunanca ismi Aleksandros, Troya'nın Hititler ile ittifak bağlarını kuran Kral Alakşandu'nun soyundan geldiği anlamını doğurabilir.[23] Paris de kesinlikle benzer bir sorun ile yüzleşmiştir: Troya, olabildiğince az bir bedel ödeyerek ve yersiz bir riske girmeyerek güvenliği nasıl teminat altına alabilirdi? Paris'in cevabı, düşmanına tıpkı bir çete lideri gibi muamele etmekti. Düşmanın gücü, onuruna bağlıydı ve onur en azından karısını kontrol etmek anlamına geliyordu. Sersemlemiş, hazırlıksız yakalanmış ve dalaşan Yunanlar ya birleşmek zorunda kalacaklardı (ki bu hiç de küçük bir şey değildi) ve çok çetin bir savaşa gireceklerdi ya da Troya için çok büyük ama ucuz bir savaşı kabul edeceklerdi. Paris elini çok iyi oynamıştı.

Fakat Menelaos da kuralları biliyordu. Savaş meydanına çıktı zira yatağı soğuktu ancak Helene yüzünden değil, geleceği sallantıdaydı. Paris yalnızca kralı boynuzlamakla kalmamıştı aynı zamanda

Royal Correspondence of the Late Bronze Age (New York: Routledge, 2003), 199–212. Mezkûr mektubun İngilizce bir çevirisi gösterilen yerde "The Piyama-radu Letter" olarak çevrimiçi şekilde ulaşılabilir: http://www.hittites.info/index.asp.

22 Beckman, "Letter from a King of Hatti to an Anatolian Ruler", *Hittite Diplomatic Texts*, 145.

23 Gary Beckman, "Treaty between Muwattalli II of Hatti and Alaksandu of Wilusa", *Hittite Diplomatic Texts*, 2. edisyon (Atlanta: Scholars Press, 1996), 87–93.

konukseverliğini de istismar etmişti. Troyalı, kumarhane sahibinin önünde açıkça hile yapan yüksek paralar yatıran bir oyuncuyu andırıyordu. Paris cezalandırılmadıkça, Menelaos kolay bir hedef olarak damgalanacaktı. Hanedanlık vasıtasıyla değil de evlilik aracılığıyla Sparta'ya hükmettiği için karısını dönmeye zorlayamadığı sürece, en nihayetinde kendisini tahttan etmek isteyecek birisiyle karşılaşacaktı. Buna rağmen Menelaos'un acil bir sorunu vardı. Helene'nin bir kraliçenin kefaretini kendisiyle birlikte Troya'ya götürmeye karar vermesi hasebiyle kralın hazinesinde bir bunalım söz konusuydu.

Helene'nin ne aldığı bilinmiyor ancak sikke basımı henüz icat edilmediği için nakit almadığı kesindir. Bir kraliyet prensesi olması hasebiyle, asgari mülkü kayda değer oranda bir çeyiz içeriyordu. Helene ve Paris ayrılırken kendilerine başka hangi ganimetleri aldılar kim bilir? Hazineler, kesinlikle göz alıcıydı. Yunan kuyumcular zanaatları ile ünlenmişti ve ustalık işleri dünyanın ithal ettiği ürünler ile benzeşmekteydi. Yunan kralları ve kraliçeleri altın ve gümüş vazolardan, kâselerden, altın süslemeli tunç hançerlerden, som altın küpelerden, amber ve *lapis lazuli* işlemeli som altın yüzüklerden, altın başlı gümüş iğnelerden, fildişi plakalar ve taraklardan, altın *diadema*lardan ve bileziklerden, kıymetli taşlı altın kolyelerden zevk alıyorlardı. Şekilleri sarmal ormanları ve rozetlerden müteşekkildi ve sarmaşık yapraklar, çiğdemler, sekiz figürlü kalkanlar, boğalar, aslanlar, avcılar, tanrılar ve rahiplerden oluşan bir galeriyle süslenmişti. Bu hazine, nesiller boyunca vücuda getirilmişti ve şimdi bir hırsızın rüyasıydı.

Bu yüzden Paris yalnızca Sparta kraliçesi ile değil, aynı zamanda Sparta'nın Fort Knox'uyla da kaçmıştı. Paris, Troya Savaşı'nı sonraları güzel Helene ve yanı sıra getirdiği zenginlik için bir kavga olarak tanımlamıştı.[24] Agamemnon da bu sözleri tekrarlar. Homeros ise savaşa bir romantizm havası katmak için çok daha pragmatiktir.

Bölgesel politikalar da önemli bir rol oynamıştır. Agamemnon'un başında bulunduğu Mykenai Yunanistan'daki en güçlü krallıktı buna rağmen bir diktatörlük değildi. Öteki Yunan devletleri kendi

24 *Iliad* 3.70.

yollarına gidebilirlerdi ve gittiler de. Ancak bu, çağın savaş kültüründe, kan demekti. MÖ 1250 dolaylarında büyük Thebai şehri, çoğunluğu diğer Yunan krallıklarından gelmesine rağmen kökleri Thebailı bir hanedan anlaşmazlığına dayanan bir ordu tarafından kuşatıldı. Hiç şüphe yok ki Agamemnon, Yunanların birbirine karşı düşman olmasındansa, Troya'ya karşı yek vücut olmalarını tercih ederdi.

Kısacası Troya Savaşı ile alakalı soru eğer "aşkın bununla ne ilgisi var?" ise cevap, muhtemelen "hiçbir şey"dir.

Sparta'da Helene'ye bir tanrıça olarak tapılıyordu fakat başka yerlerde kafalar karışıktı. Atinalı klasik tragedya yazarı Aiskhylos, Troya Savaşı'na sebebiyet veren kadını "Helandros" ve "Helenaus" (İnsan Katili ve Gemi Yok Edici Helene) kelime oyunlarıyla yazdığında, kuşkusuz birçok kişi adına konuşuyordu.[25] Buna rağmen Sparta'nın kraliyet prensesi, olağanüstü bir şekilde uygun bir gelin olmuştu.

Yunan Kral Agamemnon'un kardeşi Menelaos da bir kral ailesinde dünyaya gelmişti ancak krallığı miras olarak almamıştı. Hitit toplumunda bir adamın evlenerek kraliyet ailesine girmesi ve bir taht kazanması mümkündü[26] ki benzer bir durum Yunanistan için de doğru olabilir.[27] Bu, çoğu zaman, yalnızca bir kralın oğlu olmadığı zamanlarda meydana gelirdi ancak Helene'nin Kastor ve Polydeukes isimli iki kardeşi vardı. Bu kardeşler belki de tıpkı *Odysseia*'daki Telemakhos'un olduğu gibi tahtta hak iddia etmek için çok gençlerdi ya da daha büyük bir olasılıkla Tyndareos ailesi ile yakınlardaki güçlü hanedanlar arasında ittifak kurmak amacıyla onları geçmenin değer olduğuna karar vermişti.

Sparta, zengin ve müreffeh idi. Sparta'nın uzandığı vadi olarak bilinen Lakonia, Vapheio olarak anılan köydeki bir mezarlıkta bulunan zarif bir çift som altın kupa gibi pek çok Tunç Çağ hazinesine sahipti. Bu, milattan önce beşinci yüzyıl ustalık eserleri boğa

25 *Agamemnon* 687–689.

26 Trevor A. Bryce, *Life and Society in the Hittite World* (Oxford: Oxford University Press, 2002), 124.

27 Ione Mylonas Shear, *Tales of Heroes: The Origins of the Homeric Texts* (New York: Aristide D. Caratzas, Publisher, 2000), 139–140.

kovalama sahnelerini gösterir. Kuzey Lakonia'daki Pellana köyü dışındaki son kazılar, büyük ve heybetli arı kovanı şeklindeki mezarlar ile dolu bir kabristanı ortaya çıkarmıştır –bu tarz büyük mezarlar her yerde bulunur. Yakınlarda kimilerinin Menelaos ve Helene'nin kendi sarayları olduğuna inandığı ancak arkeologlar tarafından uzun zamandır göz ardı edilen bir tepe vardır. Bu sav hala kanıtlanmamıştır fakat Pellana'nın büyük mezarları, Tunç Çağ Lakonia'sının refahının izlenimine katkıda bulunur.

Ancak bu, Troya değildir. Menelaos bir eyalet savaşçısıyken, Paris kozmopolit bir prensti. Troya, ışığın ve dünyanın buluşma noktasındaki hayatın şehriydi; ve bir kadın olmak için iyi bir mekândı. Tunç Çağ Anadolu'sundaki kadınlar, Miken Yunanistan'ındaki kız kardeşlerinden çok daha fazla özgürlüğe ve güce sahiptiler. Arkeolojik ve epigrafik kanıtların yanı sıra Homeros da tüm bunları onaylar. Troya'da çalışan arkeologların yeni ve kayda değer bir keşfini ele alalım. Her iki tarafı da konveks olan tunç diskin çapı tam olarak, yalnızca bir santim kalınlığındadır. Sadece 110 gram ağırlığındadır. Buna rağmen mezkûr disk, Troya toplumuna dair büyük bir iç görü sunar. Diskin her bir yanı, bir mühür olduğunu gösteren yazı ile nakşedilmiştir. Troya mührü, MÖ 1150–1100 dolayları arasına tarihlendirilir ancak bu mühür, Priamos'un Troya'sına işaret eder zira mührün kendisi muhtemelen bir yadigârdı. Mührün modası MÖ 1200'den sonra geçmiştir ve yıpranmış yüzeyi uzun süre kullanımda kaldığını önermektedir.

Mühürleme uygulaması, Anadolu da dahil olmak üzere Antik Yakın Doğu'da yaygındı. Mühürler arazi tapularını, saray kararlarını, anlaşmaları, kraliyet duyurularını ve hatta sözleşmelerin muhafaza edildiği kil "zarfları" damgalamak için kullanılıyordu. Mühürler ayrıca ticaretin de önemli bir kısmını teşkil ediyordu zira yük sandıkları ve diğer ticari malları işaretlemek için ikame ediliyordu. Eğer mühür kırılmışsa, yük sandığı açılmıştı. Bir ürün üzerindeki saygın bir tüccarın mührü, bugün olduğu gibi bir kalite garantisiydi.

Troya mühürleri iki neden gereğince göze çarpar. İlk olarak, şimdiye değin Tunç Çağ Troya'sında bulunan tek yazıdır. İkincisi

ise mührün her iki yakası da işlenmiştir. Bir yakasında bir kâtibin adı, diğer yüzünde ise muhtemelen kâtibin karısının ismi yer alır. Yazı sistemi, Geç Tunç Çağ Anadolu'su için bir standart olduğu için Luwice hiyerogliftir. Tunç mührü okuyamıyoruz zira oldukça tahrip olmuştur ancak "adam" ve "kadın" isimlerinin her ikisi de açıktır. Kısacası mezkûr mühür, bir dereceye kadar kadınlar için özgürlüğe ve eşitliğe şehadet etmektedir.

Bu, Tunç Çağ Anadolu'su için olağandışı bir durum değildir. Söz gelimi Hitit Krallığı'nda ister kraliyet ister sıradan insanlar bağlamında olsun mühür taşları üzerinde bir tarafta kocasının öte tarafta kadının ismini kullanan evli çiftler hakkında kayda değer hiçbir şey yoktur. Buna rağmen bir Hitit kadını şahsına ait bir mühre dahi sahip olabilirdi.

Yunan dünyasının, Troya'nın karı koca mührüne benzer hiçbir şeyi bulunmuyordu. Anadolu'da mühürler ticari birer araç iken Yunanistan'da genellikle süs olarak kullanılıyordu. Yunan bürokratlar, mallarını depolarda mühürler ile damgalamalarına rağmen Yunanlar genellikle mühürlerini boyunları civarına takılması gereken bir zenginlik ve gösteriş işareti olarak değerlendiriyorlardı. Yunan mühürleri yazı ile işlenmemiştir. Kadınlar kimi zaman tasvir edilmişlerse de bu hususta erkeklerin bir üstünlüğü vardır. Buna rağmen mühür, Miken kültürü ile uyumlu gözükmektedir.

Homeros'ta tıpkı Hektor gibi Troyalı erkekler, Troya kadınlarının düşüncelerini dikkate alırlar. Karısı Andromakhe, Hektor'a kendisinin ve çocuklarının hakkı için savaş alanını terk etmesini sorduğunda Hektor şöyle cevaplar:

Ben de düşünüyorum bunları karıcığım,
ama savaştan çekilirsem bir kokak gibi,
Troya erkeklerinden utanırım,
bakamam uzun entarili kadınların yüzüne
içimden de gelmez, ne yapayım.[28]

28 *Iliad* 6.441–443.

Homeros'un Yunanları, kadınların ne düşündüğüyle alakalı hiçbir endişe göstermezler.

Hitit tarihi, güçlü kraliyet kadınlarının kariyerleri tarafından noktalanır. Evet, Anadolu hükümdarları gibi büyük Hitit kralı da birden fazla kadın ile evleniyordu. Buna rağmen baş kadının gücü, özellikle de tüm kraliyet çocuklarını yetiştirmek ve evlendirmekten sorumluysa bilhassa muazzamdı. En büyük Hitit kraliçesi olan Kral III. Hattuşili'nin (MÖ 1267–1237) eşi Kraliçe Puduhepa, bu güçlere ve diğer birçoklarına sahipti.[29] Puduhepa, Güney Anadolu'daki soylu bir yüksek rahip ailesinden geliyordu ve Hitit dininde önemli bir rol oynamaya devam etti. Ayrıca eline yargı ve diplomasiyi de aldı. Hem kocasıyla hem de kocasından bağımsız olarak kendisine ait münhasır bir mühür darp ettirmiştir. Söz gelimi Mısır ve Hititler gümüş bir tablet üzerine kaydedilen bir barış anlaşmasına vardıklarında, Kral Hattuşili tabletin bir yakasında, Kraliçe Puduhepa ise diğer yakasında görünmüştür. Kraliçe, Firavun II. Ramses'i bir mevkidaşı olarak kabul ediliyordu.

Tunç Çağ Yunanistan'ı *Odysseia*'nın muhtemelen kurgusal Skheria Krallığı'nın Kraliçesi Arete gibi güçlü bir kraliçenin kısmi bir imajını çizer ancak bunun dışında bir diğer Puduhepa'ya ya da cinsiyet eşitliğine yer yoktur. Komutanların ve kralların yatak arkadaşlarını "ödül" olarak andığı ve onları tıpkı birer ufak süs eşyası gibi mübadele ettiği bir dünyaydı.[30] Helene'nin cevabı ne kabul ne de reddetmekti. Pek kabul edilebilir ki Helene'nin yanıtı vazgeçmek oldu.

Âşıklar, Sparta'dan Paris'in hazineler ile dolu gemilerine kaçtılar. Telaş içerisinde olmalarına rağmen ihtiraslarını kabartmak için kıyı açıklarındaki Kranae'de durmak için vakit buldular –ya da böyle rivayet ediliyor. Ardından Ege geçidine geldiler. Anadolu kıyısına yanaştıklarında Helene'nin, Troya'nın kulelerinde parıldayan ışığı

29 Ekrem Akurgal, *The Hattian and Hittite Civilizations* (Ankara: Republic of Turkey Ministry of Culture, 2001), 101–102; Trevor A. Bryce, *The Kingdom of the Hittites* (Oxford, Clarendon Press, 1998), 315–320; Bryce, *Life and Society*, 13–14, 136–137, 174–175.

30 Mesela, *Iliad* 1.185.

fark etmemesi mümkün değildi. Troya Limanı'na indikten sonra kasaba yolunda, uzaktaki alçak tepelerde bulunan buğday tarlaları dikkatini çekmiş olabilir. Arpa ve mercimek ile hayatını idame ettiren atalarının aksine, Paris'in müreffeh Troyalıları bir buğday bolluğu içinde büyüyorlardı.

Helene şehre ulaştığında, şehri, kesinlikle heyecan verici olduğu kadar yabancı buldu. Şehrin kapısındaki steller ve tanrıları onurlandırılan taşlar bir Yunan değil, Anadolu geleneğiydi. Anadolu'ya ait bir diğer özgün özellik, ahşap duvarlar içerisinde kendisini bekleyen yerleşim planıydı: müstahkem iç kalenin etrafında daha küçük bir merkez. Helene, Troya'nın heybetli kapılarının içerisinde, taş döşeli sokakların etrafındaki dar sokaklardan müteşekkil hareketli bir tapınaklar şehri, pazarlar, avlular, fırınlar ve taştan, kerpiçten ve ahşaptan yapılmış evler bulacaktı.

Şehir gün doğumunda ve gün batımında sığırların ve koyunların ve onları otlatmaya çıkarıp geri getiren çobanların şamatasıyla yankılanırdı. Gün tacirlerin haykırışları, çamaşır yıkamak için kaynaklara giden kölelerin ve ev hanımlarının konuşmaları ve çocukların kahkahaları ile dolardı. Gece akşam yemeğinde çanak çömleklerin takırtısı, gece bekçilerinin ayak sesleri ve bacanın ıslığı ile karışan kopuzun tıngırtısı duyulurdu. Sıcak bir yaz günü öğleden sonra, halden anlayan biri öğle uykusu çekerken, şehir sessizliğe gömülürdü.

Aşağı şehir o kadar kalabalıktı ki Homeros'un dediği gibi binaları kalenin duvarlarına ya da Pergamos'a değin ulaşıyordu. Pergamos, ovadan takribi 30 metre yükseklikte bulunuyordu. Burası yaklaşık 400 metre uzunluğunda ve 10 metre yüksekliğinde dairevi bir duvar ile korunan iki dönümlük bir araziydi. Aşağı şehirden çıkan kıvrımlı bir yol Helene'yi tepenin üzerindeki kraliyet sarayına getirmiş olmalıdır.

Helene, muhtemelen Menelaos'tan resmen boşanmıştı. Hitit kanunu, bir kadına boşanma sürecini başlatma hakkı tanıyordu ve toplum süregiden bir eşini aldatma vakasına sıcak bakmayabilirdi. Söz gelimi Amarna Mektupları, kocası olmayan bir kadını ıssızlığın, ihmalin ve beyhudeliğin bir sembolü olarak görür –tıpkı, ekip

biçilmeyen bir tarla gibi.[31] Paris, Helene'yi bu tarz bir kaderden kurtarmıştı. Her ikisi de bir tarzda yaşıyordu. Pergamos'taki güzel evleri, Troya'daki en iyi ustalar tarafından inşa edilmişti. Yüksek tonozlu ve parfümlü bir yatak odasında uyuyorlardı. Helene'ye dokumacılık gibi birtakım ev işlerini yürüten Troyalı hizmetçiler de katılmıştı. Bir Anadolu prensesinin özgürlüğünün yanı sıra uluslararası ticaret yollarının kavşağında bulunan büyük bir şehirdeki hayatın kozmopolit canlılığının zevkini çıkarıyordu. Helene'nin varlığı, kimi Troyalı seçkinler arasında homurtulara sebebiyet veriyordu ancak Kral Priamos, Helene için bir kahramandı ve ona baba diyordu. Tek sorun, yasal kocasının uzun eliydi.

Tertip edilen bir hanedan evliliği, Tunç Çağ diplomasisinin temel unsuruydu. Evlilik, esasen bir sözleşmeydi. MÖ 1400 civarında Batı Anadolu'da kurnaz bir Hitit vasalı olan Madduwatta'yı ele alalım. Madduwatta, kızını Kral Kupanta–Kurunta ile Arzawa toprakları yakınlarında evlendirdi.[32] Bu, iki eski düşman arasındaki bir ittifakın başlangıcıydı zira bu evlilik, büyük Hitit kralı tarafından da hiçbir sorun yaşanmaksızın tanınmıştı. Kupanta–Kurunta, Madduwatta'nın damadı olduğuna göre, Madduwatta'nın Hitit çıkarlarını Kupanta–Kurunta'ya karşı koruyacağına nasıl güvenebilirdi?

Bir kraliyet evliliği ittifaksa, kraliyet mensubu bir kişiyi baştan çıkarmak da bir savaş eylemiydi. Hitit kanunu, ailesinin rızası olmadan bir kadını kaçıran adam için çarpıcı bir imaj kullanır: "Bir kurt oldun."[33] Aslında bu terim, adamın sürgün edildiği anlamına geliyordu. Zina, daha da kötü bir suç olarak kabul ediliyordu ve Hitit kanunu eğer bir adam karısını ve karısının sevgilisini iş üstünde yakalarsa, onları öldürmesine göz yumuyordu.[34] Buna rağmen

31 Morgan, *Amarna Letters*, mesela, EA 90, II. 36–47, s. 163.

32 Beckman, "Indictment of Madduwatta", *Hittite Diplomatic Texts*, §16–17, s. 157.

33 Gary Beckman, "Hittite Proverbs", W. W. Hallo, ed., *The Context of Scripture, Canonical Compositions from the Biblical World*, c. 1 (Leiden: Brill, 1997), 215; Harry A. Hoffner, Jr., *The Laws of the Hittites: A Critical Edition* (Leiden: Brill, 1997) §37, s. 44, daha fazla yorum, 186–187; Bryce, *Life and Society*, 126.

34 Hoffner, *Laws of the Hittites*, §197, s. 156; Bryce, *Life and Society*, 128.

bir adamın karısına tecavüz eden kişi ölüm cezası alırken, başka bir adamın karısını ayartan kişi de defediliyordu. Böylesi bir durumda yalnızca kadın idam ediliyordu. Eğer Yunan ya da Troya kanunları benzer ise Helene, Paris ile kaçarak hayatını ortaya koyduğunu biliyor olmalıdır. Aksi halde ya umursamıyordu ya da ondan kurtulmayı umuyordu.

Bu, yalnızca bir temenni değildi. Helene ya da Paris savaş olmaksızın kraliyet evlilik kurumunun saldırısına maruz kalacaklarını biliyorlardı ve bu oldukça şaşırtıcıdır. Buna rağmen benzer bir örnek bulunur. Mısır Firavunu Ay, Hitit Prensi Zannanza'nın, Firavun Tutankhamun (bugün daha çok Kral Tut olarak bilinir) Ankhesanmun ile aralarında tertip edilen evlilik törenini de unutturmuştu.[35] Katledilen prensin babası Kral I. Şuppiluliuma (MÖ 1344–1322), tüm Hitit krallarının en güçlülerinden birisiydi. Buna rağmen cevabı, Güney Suriye'deki Mısır varlıkları üzerine alışagelmiş bir saldırı oldu. Binlerce tutsak Hattuşaş'a sürükledi ancak bu bir güç gösterisi değildi. Şuppiluliuma, belki de kuzey ve doğu sınırında karşılaştığı diğer tehditler sebebiyle bu seferde dahi bizzat yer almadı. Hülasa, Hititlerin cevabı cezalandırma gayreti taşıyan bir yağmadan biraz daha fazlasıydı. Bu, Tunç Çağ'ında sınır ötesine birkaç seyir füzesi fırlatmanın eş değeriydi.

Yunanlara gelince, Troya'yı işgal etmek ile tehdit etmek başka, işgalin hakkından gelmek tamamen başka bir şeydi. Priamos'un Helene'nin kaçırılması haberine ilişkin tepkisini hayal edin. Priamos'un endişesi ne olursa olsun bir Yunan ordusunun Troya'nın tahkimatlarının karşısına çıkmaya cesaret edebileceği konusunda şüphe duyuyor olmalıydı. Eğer Yunanlar gelirse, hayıflanmak için çok geç olurdu zira geri adım atmak Priamos'un karizmasını yerle bir ederdi. Buna rağmen pişmanlık duymayabilirdi. Priamos, kesin bir şekilde Troya'nın müttefiklerinin ve duvarlarının şehri zapt edilemez kıldığına inanıyordu. Yunanlar, birkaç akından fazlasını yapmakta zorlanacaktı ve akabinde ganimet için savaşıp birbirlerine

35 Bryce, *Kingdom of the Hittites*, 193–199. Firavun Ay masumiyetini korumuştur fakat aslında kendisi baş şüpheliydi.

düşman kesileceklerdi. Paris, Helene'yi tutarken sefer birkaç ay sonra bitecekti. Tıpkı Zannanza meselesinde Firavun Ay gibi Priamos da savaşa sebep yanlış davranış için bir bedel ödemeyi umuyordu fakat bu bedel bile büyük bir meblağ olmayacaktı.

Her halükârda Agamemnon'un diğer Yunanları Troya'ya karşı büyük ve riskli bir savaşa ikna etmesi kolay olmayacaktı. Homeros'ta bahsi geçmeyen bir gelenek, sözde Yunanistan'ın tüm prenslerinin Menelaos'un Yunanistan'ın önde gelen varisi olması bir yana, dünyanın en güzel kadını olduğu söylenen Helene üzerindeki iddiasını desteklediklerini kaydeder. İnatçı tarihçi Thoukydides, bu hikâyeyi görmezden gelir.[36] Öteki Yunanların Agamemnon'u bir lütuf dolayısıyla değil, gücünden korktukları için takip ettiklerini söyler.

Agamemnon'un insanların kanına girebildiğine dair kuşku yoktur ancak Thoukydides'in çıkarımı tek taraflıdır. Tanrılar, Miken kralının yanındaydı. Tunç Çağ, genellikle savaşı ilahi bir kanun yaptırımı olarak düşünüyordu. Savaş, tanrıları kızdırmış suçluları cezalandırıyordu. Hititler, bu anlayışa bir şekil vermişler ve savaşı şikayetçilerden birini zafer ile şereflendirecek tanrıların önündeki bir dava olarak tahayyül etmişlerdir.[37] Yunanlara göre, Paris iki defa tanrının kanunları ile çatışmaya düşmüştü. Bunlardan ilki zina, ikincisi ise ev sahibinin hoşgörüsünü suiistimal etmekti. Menelaos'un hükümdar dostlarının Helene ve hazineler iade edilmedikçe, Troya'ya karşı savaşa girerek tanrıların intikamını alma konusunda açık bir yükümlülükleri vardı. Bundan daha azı, kendilerini ilahi bir cezaya maruz bırakırdı.

Buna karşın en inançlı Yunan bile kendisini Troya'nın güçlü surlarının önüne atmakta tereddüt gösterebilirdi. Yine de bazı tavizler vardı. Hiç şüphe yok ki Yunan kralları savaşın, mücadeleci adamlarını meşgul edeceğini ve evlerindeki sorunların çeperinde tutacağını biliyorlardı. Troya duvarlarının dışındaki yağma potansiyeli

36 Thucydides, 1.9.3.

37 T. P. J. Van Den Hout, "Bellum iustum, ius divinum: some thoughts about war and peace in Hittite Anatolia", *Grotiana, New Series* 12–13 (1991–1992 [1994]), 26.

ise anlaşmayı tatlandırıyordu. Tabi ki Tunç Çağ istilaları, genellikle yağmaya yönelikti. Buna bir örnek Hitit Kralı I. Hattuşili'nin (MÖ 1650–1620) ordusunun, Anadolu'da ikamet eden bir düşmanının çiftliklerinin sığır ve koyunlarını talan etmesidir.[38] Yunanlar da kuşkusuz Troya'ya ve şehre yakın adalarda benzer bir şeyi yapmanın tadını çıkarmışlardır.

Tunç Çağ, savaşın sebebi (*casus belli*) konusunda müşkülpesent olmaması hasebiyle savaşın bahanesi için ikinci bir düşüncelerinin olması muhtemel değildir. Zapt etmek, savaşın kendi ödülüydü. Hititlerin "mertçe işler" olarak adlandırdığı şeyleri sergilemek hem krala hem de tebaasına şan, şeref ve bir fırsat getiriyordu.[39] Muzafferler ayrıca hem canlı hem de cansız savaş ganimeti alıyorlardı. Kadınlar ve erkekler, köle olarak satılıyorlardı. Bir örnek verecek olursak, III. Hattuşili'nin saltanatında (MÖ 1267–1237) 7.000 Hitit vatandaşı Anadolu'nun güneybatısındaki Lykia'dan Yunanistan'a nakledilmişti.[40]

Bu 7.000 kişiye erkeklerin yanı sıra kadınlar da dahildi ancak Tunç Çağ, özellikle kadınları bir meta olarak addediyordu. Burada pek çok örnekten birini ele alalım. Mari'nin (Kuzey Suriye'de, MÖ 1789–1752) muzaffer kralı Zimri–Lin, kadın tutsakları dokumacı ve haremde hizmet üzere geri getirdi.[41] MÖ 1300'lerde firavun, Kenan'daki vasallarından birinden kendisi için kırk adet "olağanüstü derecede güzel" kadın kadeh taşıyıcısı almasını emretti. 40 kadın

38 P. H. J. Houwink ten Cate, "The History of Warfare According to Hittite Sources: The Annals of Hattusilis I (Part II)" *Anatolica* 11 (1984), 49.

39 Söz gelimi şu sıralar Kral II. Murşili'nin "Kapsamlı Yıllıkları" olarak anılan şeyin antik başlığı "Murilis'in Mertçe İşleri" idi. Bakınız: Beal, "The Ten Year Annals of Great King Muršili II of Hatti", Hallo, ed., *The Context of Scripture*, c. 2, 82.

40 Tawagalawa Letter §9. "The Piyama-radu Letter" olarak bilinen İngilizce bir çevirisine şuradan ulaşılabilir: http://www.hittites.info/index.asp.

41 Elizabeth Wayland Barber, *Prehistoric Textiles: the development of cloth in the Neolithic and Bronze Ages with special reference to the Aegean*, (Princeton: Princeton University Press, 1991), 27–28; karş. W. Heimpel, *Letters to the King of Mari: A New Translation, with Historical Introduction, Notes, and Commentary* (Winona Lake, Eisenbrauns, 2003), 27 85, s. 440.

başına, 1.600 gümüşün yanı sıra, kadınları Mısır'a getirmesi için bir de okçu birliği gönderdi.[42] Pylos Yunan Krallığı'nda kadınlar, yün endüstrisinde önemli bir rol oynuyorlardı. Mesela dokumacı, eğirici olarak çalışıyorlar ya da koyunları kırpıyorlardı. MÖ 1200 yıllarından gelen Linear B tabletleri, takribi 1.500 kadın ve çocuğun bu işlerde çalıştığına şehadet eder. Kimileri Anadolu'nun aşağı ve yukarı kıyılarından geliyordu, kimileri ise Ege adalarından. Ötekiler "tutsak"[43] olarak etiketlenmişlerdi ve Yunan akıncılar tarafından ele geçirildikleri için bu iyi bir tahmindi. Yüzyıllar sonra Yunan tarihçi Herodotos'un Paris, Helene ile Troya'ya kaçtığında eş kaçırmayı bir gelenek olarak yorumlamasına şaşmamalı.[44]

Helene savaşın nedeni değil, yalnızca vesilesiydi. Bir Yunan prensesi ayartarak Troya, Yunan krallıklarının iç meselelerine müdahale etmiş ve güçlü bir adamı aşağılamıştı. Aslanı yaralı bırakmak tehlikeliydi. Amarna Mektuplarından birisi, bir karıncaya vurursanız döner sizi ısırır der.[45] Geriye, savaşın altında yatan nedenler kaldı: hınç, aç gözlülük, güç ihtirası. Troya, Yunanların aç gözlü kalpleri için kıymete değer her şeye sahipti. Agamemnon, Yunanları bir altın madenine saldırmak için bir araya getirmişti. Eğer Paris, Troya yerine önemsiz bir yerden gelseydi o zaman kral tanrıların intikamını almak, Menelaos'un onurunu kurtarmak ve Helene'nin dillere pelesenk cazibesini desteklemek için çok daha az kişi bulacaktı.

Troya, El Dorado idi. Bu yüzden Aulis Limanı, Yunanların savaşa yelken açtıkları siyah gemiler ile dolmuştu.

42 Morgan, *Amarna Letters*, EA 369, II.15–23, s. 366.

43 Ventris & Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, PY 16, 161, karş. s. 156, 579.

44 Herodotus, 1.3–5.

45 Morgan, *Amarna Letters*, EA 252, 16–22.

BÖLÜM II

KARA GEMİLER YELKEN AÇIYOR

Tüm Argos'un ve birçok adacığın kralı, taşlık bir toprakta duruyor ve donanmasını inceliyordu. Önünde, limanda gövdeleri siyah zift ile kaplı, içlerinde adamları ve erzakları taşıyan, Kral Priamos ve Troya halkını yerle bir etmeye hazırlan yüzlerce gemi uzanıyordu. Veyahut Atreus oğlu Kral Agamemnon'u, Yunanların savaşa gitme arifesinde düşleyebiliriz.

Tepeler, liman amirinin bağrışları ve kaptanların haykırışlarıyla yankılanıyordu. Atlar yavaş, hızlı ve soluk soluğa kişniyorlardı. Denizciler küfürler savuruyorlar ve kimi zaman tembel bir hizmetçinin sırtından bir sopanın çatırtısı geliyordu. Rahipler birbirlerine bir şeyler mırıldanıyorlar, öküzler böğürüyor ve uzaktan, gürültünün arasından gemilere vuran tuzlu denizin sesi geliyordu.

Agamemnon, hizmetkârlarının üzerinde bir kule gibi yükseliyordu. Büyük, sağlıklı ve kaslı bir adam.[1] Homeros, ona bir kargı şampiyonunun geniş omuzlarını verir ve bir kral olarak iyi beslenmiş ve uzun olması muhtemeldir –ortalama Yunan erkekleri 1,50 metre iken o zamanlar çok yüksek olan bir Mykenai kraliyet mezarında bulunan iskeletlere bakacak olursak, neredeyse 1,80 metre boyundadır. Agamemnon, tecrübeli bir savaşçıydı ancak girdiği mücadelelerde bir ya da iki kemiği kırılmış olsa bile bu kırıklar

1 Agamemnon'un vücudunun, giyinişinin ve kollarının bu varsayımsal tasviri Homeros ve Mykenai kraliyet iskeletleri merkeziyetine dayanmaktadır. Bakınız: Yiannis Tzedakis ve Holley Martlew, ed., *Minoans and Mycenaeans Flavours of Their Time* (Athens: Production Kapon Editions 1999), 220–227.

gösterilmez, saray hekimi tarafından belirlenir ve itinayla tedavisi yapılırdı. Uzun saçları ve tutku, gaddarlık ve teslimiyetin izlerini taşıyan gözleri vardı. Dudakları bir sakal sınırındaydı ve dişleri bembeyaz parlıyordu. Büyük, kolsuz bir pelerin altına yenice yapılmış yumuşak bir tunik geçirilmişti üzerine. Kaliteli bir deriden sandaletler giyiyordu. Omuzlarının etrafındaki öküz derisinden bir kemerden, gümüş lekeli bir kılıç sarkıyordu. Homeros, uykusuz gecelerde devlet işlerinden tasa duyduğunda Agamemnon'un gücünün hatırlatıcısı olan bir aslan derisi ile pelerinini değiştirdiğini nakleder.

Yunanistan'daki en büyük kraldı. Olası rakipleri Pylos ve Tiryns'te bulunuyordu ancak Sparta genç kardeşinin ellerindeydi ve Thebai'ın gücü bir nesil önce bir iç savaşta kırılmıştı. Homeros'un Agamemnon için *anax* sıfatını yakıştırmasına ve krallar için Tunç Çağ'ında kullanılan kavramlara müracaat etmemesine şaşmamalı: *wanax*. Agamemnon zengindi ve büyük bir ordunun yanı sıra donanmaya da sahipti. Egemenliğinin merkezi, Kuzeydoğu Peloponnesos'ta idi. Buna rağmen gücü, Ege adaları ve belki de Rhodos'a kadar genişlemişti.

Homeros'un Agamemnon'u kibirlidir. Bu ise onu, anıtları, güçlüleri işlerine bakmaya ve umutsuzluğa davet eden pek çok Tunç Çağ kralı gibi yapar. Kendisini bir yazıtta "kanalların açıcısı, duvarların ustası, (kendi) adını duyuran stellerin dikicisi, halkı için bolluğun ve bereketin teminatı, (ihtiyaç duyulanı) ülkesinde var kılan, güçlü kral, azametli genç" olarak anan Kuzey Suriye'deki Mari Kralı Iahdun-Lim'i (MÖ 1820–1798) ele alalım.[2] Hiç şüphe yok ki Agamemnon da kendisine dair benzer bir tahayyüle sahipti ancak bir otokrat değildi.

Agamemnon'un krallığı, zamanının özgün bir örneğiydi. Bir devletten ziyade bir mülktü, yani özünde büyük bir haneydi. Kraliyet sarayının büyük odaları vardı ancak sarayın büyük bir kısmı atölyelere, depo amacıyla kullanılan odalara ve silahlıklara vakfedilmişti. Burası *wanax*ın ticaret yapması ya da hediye vermesi için lüks objelerin üretildiği bir malikaneydi. Atölyeler için hammaddeler, vergi olarak kralın tebaasından hortumlanıyordu.

2 Frayne, "Iahdun-Lim", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 2, 260.

Askerî açıdan daha da önemli saray göğüs zırhları ve ok uçları üretiyor, savaş arabaları imal ediyor ve besili atlar yetiştiriyordu. *Wanax* bir savaş arabası ve okçu takımı ile muhtemelen piyadelerden birini de kontrol ediyordu. Her halükârda ne kadar güçlü olsa da olasıdır ki krallığın askerî kuvveti üzerinde tek söz hakkı kendisinde değildi.

Kraliyet buyruğu, sarayın çevresinde yoğunlaşan kralın toprakları üzerinde çok güçlüydü. Bölgenin geri kalanı, yerel büyük adamlar ya da *basileus*lar tarafından yönetiliyordu ki bunların her birisinin şüphesiz silahlı takipçileri vardı. *Wanax* kendi adamlarından bir ordu ve donanma teşkil edebilirdi ancak oldukça büyük bir sefer için *basileus*ların desteğine ihtiyaç duyuyordu. Kısacası *wanax* ister karizma isterse güç yoluyla olsun yalnızca *basileus*lara hükmedebildiği kadar güçlüydü.

Linear B olarak adlandırdığınız Yunancanın kayda geçirilmesi için bilmeceye benzer bir sistemi öğrenmektense yapacak daha iyi işleri vardı. Homeros, Linear B tabletlerinde destanların hiç bulunmamasından dem vuran bilim insanları tarafından eleştirilir. Buna rağmen Linear B, kesinlikle idari kolaylık için kullanılıyordu. Hititler ya da Mısırlıların aksine Miken Yunanları anıtlarında, sınır işaretlerinde, duvar resimlerinde yahut mühürlerde yazıyı kullanmadılar. Bu sebeple Agamemnon gibi bir *wanax*, Kraliçe Victoria'nın stenografi bildiği kadar Linear B'yi biliyordu.

Kralın öğrenmiş olabileceği bir metin, saray şölenlerinde ozanlar tarafından söylenen şiir dizeleriydi. Miken sanatı, ozanların Homeros'tan yüzyıllar önce var olduklarını göstermektedir. Şiir, bir ölümsüzlük ihtimali sunuyordu. Agamemnon'un halihazırda "kraliyet asası taşıyan kral" olarak onuru, gücü ve şöhreti vardı.[3] Bu terim Homeros'a aittir ancak kraliyet asası taşıyıcı, Troya Savaşı'ndan binlerce yıl önce Sümer'de de gücün bir sembolüydü.[4] Agamemnon birçok şeye sahip bir adamdı ve şimdi daha fazlasını istiyordu.

3 *Iliad* 1.279.

4 J. S. Cooper, "Enmetana", *Reconstructing History from Ancient Inscriptions: The Lagash-Umma Border Conflict*, Sources from the Ancient Near East, c. 2, fasc. 1 (Malibu, Undena Publications, 1983), §v, s. 50.

*Wanax*ın elçileri diğer kralları harekete geçmeleri için çağırırken, Yunanistan'ın nabzı hızlanmıştı. Agamemnon'un adamları onları hizmet etmek için toplarken, köylülerin coşkulu görünmeleri gerekiyordu. Hiç kuşku yok ki Yunan hükümdarlar açık sözlüydüler. Troya zapt edilemez tahkimatlara sahipti ve ancak bir aptal şehri ele geçirmeyi deneyebilirdi. Homeros'un, Odysseus sefere katılmayı kabul etmeden önce ihtiraslarının peşine düşen Agamemnon ve Menelaos'u Ithake kayalığında durdurmaya çalışmasını söylemesine şaşmamalı.[5] Buna rağmen en sonunda korku, aç gözlülük ve şöhret ve tanrılar kazandı. Böylece Yunanların gözdesi olan Aulis'e geldiler, belki de daha önce hiçbir arada bulunmamışlardı.

Burada Pylos'un soylu ihtiyarı ve Yunanların en belagatlisi Nestor; Ithake, Zakythos ve diğer adaların kurnaz lordu Odysseus; Ossa ve Pelion dağları civarındaki engebeli ülkeden çıkıp gelen büyük okçu Philoktetes; Agamemnon'un kardeşi ve Sparta Kralı Menelaos; "büyük savaş çığlığı"[6] şampiyonu ve Yunan ordusundaki en genç general olan Diomedes ki kendisi Argos ve Tiryns'ten gelen bir birliğe liderlik ediyordu; Yunanların beyni değilse de kalesi olarak bilinen ve Büyük Aias olarak adlandırılan Salamisli Telamon'un oğlu Aias; bir savaş için yanıp tutuşan ve Küçük Aias olarak bilinen Lokrisli Oileus'un oğlu Aias ve Thessalialı Protesilaos vardı. Yunan ordusunun Minoslulardan kaptığı bir ada olan Krete'den Idomeneus; anakarada büyük amcasını öldürdükten sonra Rhodos'a göç eden bir haydut olan Herakles'in oğlu Tlepolemos; Güneydoğu Ege Denizi'nin diğer 12 adasından gelen birtakım adamlar ise Yunanların Ege Denizi'ne daha önce nüfuz ettiğine tanıklık etmişti. En nihayetinde ana karaya dönecek olursak, burada Yunanistan'ın en büyük savaşçısı vardı. Yunanların en iyisi olarak bilinen bir adam. Pthie bölgesinin prensi, Myrmidonlar [Yun. Μυρμιδών, ó] olarak alınan korkusuz savaşçılar birliğinin lideri, Akhilleus.

Belki tüm bunlar kurgudur ancak aynı zamanda bir grup olarak Tunç Çağ'ının savaş sanatını gözler önüne sererler. Sığır çalmaktan

5 *Odyssey* 24.118–119.

6 *Iliad* 5.855.

nasır tutmuş elleri, kanlı savaşa hazırdı. Düşmanı, ayaklarının altında bir halı gibi ezebilirler ya da saldırı altındaki gergin bir ordunun yüreğini dizginleyebilirlerdi. Atları tıpkı bir seyis, gemileri ise bir lostromo gibi tanıyorlardı ancak pek çoğu adamları ve onlara nasıl liderlik edeceklerini biliyordu. Assurların kerpiçten sıraları yapıştırdıkları *ghee* bal macunu[7] kadar pürüzsüz ya da yaşlı bir zeytin ağacının budanmış dalları kadar sert olabilirlerdi. Hangi askerleri gümüş yüzükler ile ödüllendireceklerini ve hangilerinin burunlarını ve kulaklarını keserek cezalandıracaklarını biliyorlardı.[8] Kendileri savaş arabalarına binerken, adamlarının onları yaya olarak takip etmelerine ve huzurlarında cesurca savaşma onuruna erişmelerine ilham verebilirlerdi.

Bir düşmanın mızrağını kırabilir ya da düşmanı sözlerle aldatabilirlerdi. Bir orduyu beslemek için ne kadar un gerektiğini ya da bir cesedi yakmak için ne kadar oduna ihtiyaç duyduklarını biliyorlardı. Nasıl kamp kuracaklarını yahut bir donanmayı yürüteceklerini, bir casustan nasıl bilgi alacaklarını ya da muhbir salacaklarını biliyorlardı. Bir yayı gerebilirler, bir bakır tomruğu bir kamış gibi yarabilirler ya da bir mızrak fırlatarak düşmanın zırhındaki dikişleri açabilirlerdi. Çamura, kara, dizlerine kadar gelen dalgalara ya da bardaktan boşalırcasına yağan yağmura aldırış etmezlerdi. *Lapis lazuli*ye bir sarrafın gözleri ile değer biçebilir ya da bir cellattın elleriyle bir tüccarın boynunu kırabilirlerdi. Bir sütçü kıza kur yapabilirler, bir prensese tecavüz edebilirlerdi. Karanlıkta ve ay ışığında yaptıkları saldırılardan sonra, pusuda beklemenin hazzına varırlardı. Tanrılardan korkarlardı ve ölümün kokusundan hoşlanırlardı.

Savaşı, tüm kanlı biçimleriyle biliyorlardı fakat tek bir hülyayı paylaşıyorlardı: gemilerindeki yağmanın yükünden gıcırdayan keresteler ile Troya'dan evlerine yelken açmak. Akhilleus, Troya Savaşı'nda 23'ten aşağı şehri yağmalamadığını ve Odysseus'un kendisini gururlu

7 A. K. Grayson, "Erishum I", *Assyrian Royal Inscriptions*, c. 1, From the Beginning to Ashur-resha-ishi (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1972), 7.62 + n. 36, s. 10.

8 W. Heimpel, *Letters to the King of Mari: A New Translation, with Historical Introduction, Notes, and Commentary* (Winona Lake, Eisenbrauns, 2003), 27 161, s. 467; A.486+, s. 508.

bir şekilde "şehirlerin kuşatıcısı" olarak adlandırdığını söyler.[9] Bu, Tunç Çağ'ının savaş tarzına uygun bir slogandı ve Agamemnon'un komutanları için bir ilham kaynağıydı. Odysseus ve Akhilleus'un isimleri, gelecek yüzyıllar boyunca Geç Tunç Çağ Anadolu'sunda yankılandı. MÖ 1400'den hemen önce bir Yunan, Hitit dilinde Attarissiya'nın (Yunancada muhtemelen Atreus) Anadolu kıyısına yanaştığını söyler.[10] Yüz savaş arabası ve bir piyade birliği ile Anadolu'nun güneybatısı boyunca bir savaş çılgınlığına ve yağmaya devam etmişti. Akabinde denizi geçmiş, akınlarını Kıbrıs'ta sürdürmüştü. Agamemnon'un babası da Atreus olarak adlandırıyordu. Bu minvalde, belki de adamlar akrabaydı. Takriben iki yüzyıl sonra, MÖ 1250 dolaylarında Piyamaradu isimli Lykialı bir general Batı Anadolu'daki Hitit vasal krallıklarının hakimiyet sahalarına düzenli olarak akınlar tertip etti.[11] Piyamaradu, Miletos'taki bir Yunan kraliyet prensinin zımmi rızasına ya da yardımına sahipti. Hitit dilinde Tawagalawa olarak anılan bu Yunan, efsanevi Thebailı Prens Eteokles ya da Büyük Aias'ın erkek kardeşi olarak anılan Teukros olabilirdi.

Agamemnon'un her bir generali, bir savaşçı birliğin lideriydi. Homeros'ta savaşçı birlik için *laos* terimi oldukça sık kullanılır. Savaşçılar, güçlü kişisel bağlar ile bağlıydılar. Bir örnek vermek gerekirse, bu vurguyu, Homeros'un Myrmidonların Akhilleus'a bağlılığı vurgusunda görebiliriz. Linear B tabletleri, bir grup saray memurundan "takipçiler" ve *laos*'un komutanından ise "savaşçı birliği toplayan" adam olarak bahseder.[12] Bu, daha sonra muhtemelen Miken Yunancasındaki *lawagetās*tır ve bazı bilim insanları, Odysseus'un babası Laertes isminin, bu kavramın yalnızca kısaltılmış bir hali olduğunu düşünürler. Oysaki biz ve daha sonraki Yunanlar, orduyu bir kurum olarak ve savaşı, insan ve malzemelerin intikali olarak düşünme eğilimindeyiz.

9 Söz gelimi, *Odyssey* 8.3.

10 "Indictment of Madduwatta", *Hittite Diplomatic Texts*, 153–160.

11 Tawagalawa maddesine müracaat ediniz.

12 Thomas G. Palaima, "Mycenaean Militarism from a Textual Perspective. Onomastics in Context: *lāwos, dāmos, klewos*", Robert Laffineur, ed., Polemos, *Le Contexte Guerrier en l'égée à l'âge du Bronze*, *Aegaeum* 19 (1999) c. 2, 367–380.

Buna rağmen Homeros ve Tunç Çağ Yunanları, her ikisini de kişisel terimler ile düşünmeye yatkındırlar. Söz gelimi ordu için Klasik Yunancada kullanılan *stratos* terimi "ordugâh" ve savaş için kullanılan *polemos* kavramı, "düşman savaşçıları ya da birlikleri angajmanı" anlamına gelir. Buna rağmen hem Homeros hem de Linear B tabletleri bu terimler yerine "savaşçı birlik" ve "savaş ruhu" ya da "savaş tanrısı" (Ares) kavramlarını tercih eder. Bu sebeple Aulis'te toplanan ordu, aslında savaşçı birliklerden ve bu birliklerin şeflerinden müteşekkildi.

Bu, aynı zamanda bir askerler koalisyonuydu da. Tunç Çağ belgeleri, orduya, "piyade ve savaş arabası" olarak atıfta bulunmaya meyillidir ancak bu son derece basitleştirilmiş bir tanımdır.[13] MÖ 1200 dolaylarında iyi kuşatılmış bir ordu hem ağır hem de hafif piyade dahil olmak üzere muhtelif savaşçı adamlardan, arabalardan, okçulardan, sapancılardan, kuşatma savaşında uzman kişilerden (merdiven ve şahmerdan taşıyıcıları, istihkam erleri, koçbaşı ve kuşatma kuleleri operatörleri) keşif erlerinden, casuslar, trampetçiler ve bayraktarlardan vücuda geliyordu. Ayrıca donanma gücü olarak Yunanlar, 12 metre uzunluğunda mızraklar kullanabilen denizcilerin yanı sıra gemi kılavuzlarına, kayıklara ve muhtelif denizcilere de sahipti.

Destek personelinin sayısı da az değildi. Elit mevkiler; rahipler, kâhinler, aynı zamanda veteriner olarak iş görmek zorunda kalan doktorlar, kâtipler ve haberciler tarafından tutuluyordu. Kitleler marangozlardan, tersane işçilerinden, araba ustalarından, seyislerden, ahır görevlilerinden, çobanlardan, kasaplardan, aşçılardan, şarap hizmetçilerinden, demircilerden, metal ustalarından, tamircilerden ve tarımdan dikiş dikmeye ya da tuvalet bakımına kadar her türlü işle ilgilenen bir takımdan oluşuyordu. Birkaç cariye ve fahişenin de olması muhtemeldir ancak doğuya çağıran yeni kadın kaynaklarıyla Aulis'e pek çok yatak arkadaşı getirmek kendine güvensizlik olarak görülebilirdi.

13 Örneğin, Beckman, "Letter of Hattusili III of Hatti to Kadashman-Enlil II of Babylon", *Diplomatic Correspondence*, 23 §7, s. 141; Itamar Singer, "Musili's 'Fourth' Plague Prayer to the Assembly of Gods (arranged by localities)", *Hittite Prayers* (Leiden: Brill, 2002), 13 §11, s. 67.

Aulis, Euboia Körfezi'nin üzerinde 1005 metre yüksekliğindeki Messapio Dağı'nın eteklerindeki kayalık tepede oturuyordu. Gözcüler dağdan aşağı bakıyordu ve bir gün Ida Dağı'ndan Argos'a, Troya'nın düşüşünü ilan eden ateş fenerleri zincirinden birini yakacaklardı.[14] Aulis'te, aşağı kıyı şeridinde iki limanı birbirinden ayıran kayalık bir sırt üzerinde bir Miken kasabası duruyordu. Bunlar aralarında Aulis'i Kuzey Boiotia'nın en iyi limanı kılar ve Boiotia, Yunan donanması için stratejik bir tertip merkezidir. Bölge, Yunanistan'ın en büyük kralı Agamemnon'un evi Mykenai ile ülkenin en büyük savaşçısı Akhilleus'un evi Pthie arasında yer alıyordu. Boiotia, Troya akını için hazırlanan savaşçılar açısından zengin ve verimli bir topraktı. Aulis'in yüzü ayrıca doğuya dönüktü ve iyi bir rüzgâr yakalandığı takdirde üç günde Troya'ya ulaşılabilirmiş gibi görünüyordu.

Buna rağmen rüzgâr, kesinlikle Yunanlardan yana değildi. Aulis, Av Tanrıçası Artemis için kutsaldı. Kral Agamemnon önce emir verip, sonra düşünmeye alışkındı. İyi bir avcının ne kurnazlığına ne de sabrına sahipti. Bu sebeple bir ilahla ters düşmesi şaşırtıcı değildir.

Homeros, hadiseye dair hiçbir şey söylemez. Esasen, asla gerçekleşmediğine dair bir imada bulunur. Ancak Iphigeneia anlatısı kimi kaynaklarda korunmuştur.[15] Tıpkı Olympos tanrıları gibi Tanrıça Artemis'in ismi Linear B metinlerinde geçmektedir. Çok daha ilginci ise Yunanlar gibi denizciler için önemli olabilecek bir kültün koruyucusu olan "rüzgârların rahiplerinin" mezkûr belgedeki varlıklarıdır.[16]

Agamemnon'un Artemis'in kutsal hayvanlarından birini öldürerek mi yoksa özel bir kurban vaadinden cayarak mı veyahut basitçe böbürlenerek mi tanrıçayı gücendirdiğine dair hikâyeler farklılık arz eder. Öteki Tunç Çağ milletleri gibi Yunanlar da tanrılarına öküz, koyun, domuz, şarap, buğday ve yün gibi önemli sunularda bulunuyorlardı. Her halükârda Artemis kızgın olduğu için Yunan donanmasını Kuzey Rüzgârı Boreas'ın vasıtasıyla limanda sıkıştırmıştır. Boreas'ın yaz ayında iki haftalık sert bir geçişi alışılmadık

14 Aeschylus *Agamemnon* 293.

15 Bu, *Epikos Kyklos*'un içerisindedir, *Kypria*'da.

16 Ventris & Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, 127, 304.

değildi. Aulis'te rüzgârın etkisini ikiye katlayabilecek güçlü bir girdap dalgası vardır.

Tanrıçayı yatıştırmak ve rüzgârı dizginlemek adına Agamemnon'un kızı Iphigenia'nın katline soğukkanlı bir şekilde rıza gösterdiği söylenir. Hikâye her ne kadar doğrulanamaz olsa da makuldür. Yunanistan'ın Suriye ve Kenan'daki ticari iş ortakları, bilhassa da oldukça gergin anlarda çocukları kurban olarak sunuyorlardı. Mikenler, Minosluların yaptığı gibi pek çok geleneği Yakın Doğu'dan devşirmişlerdir ve Yunan mitleri çocuk kurban törenleri ile doludur. Arkeoloji, bu efsanenin doğruluğunu kanıtlamaz ancak etkileyici ikincil kanıtlar ortaya koymuştur.

Arkeologlar, Krete'de Knossos Sarayı yakınlarında, hepsi oldukça sağlıklı olan dört çocuğun kemiklerini keşfetmişlerdir. Çocuklardan ikisi dişleri vasıtasıyla tanımlanabildi, takribi on yaşları dolaylarındaydılar. Hayvan kemiklerinin bir kasabın satırı ile kesilmesi gibi çocukların kemikleri de bıçak ile kesilmişti. Bu bir yamyamlık vakasının kanıtı mıdır? Eğer öyleyse, bu katliam bir dini ritüelin parçası mıydı? Bir diğer vaka, 6 kilometre uzaklıktaki Knossos'un güneyindeki bir dağın yamaçlarındaki Arkhanes Köyü'nden gelir. Burada bir tapınak ve tapınağın içerisinde iki erkek ve bir kadından müteşekkil insan iskeletleri keşfedilmiştir. Tunç bir hançer ve kemik renginin atması (ölümün kan kaybı nedeniyle olduğuna dair bir belirti) gibi kimi kanıtlar insanların kurban edildiğine işaret eder. Olumlu bir kanıt olmasa da ele aldığımız hususlar, Tunç Çağ Krete'sinde insanların kurban edildiği gerçeğini göstermektedir. Kabul edilmelidir ki bu delil Minos uygarlığına aittir, Mikenlere değil. Buna rağmen Mikenler yoğun bir biçimde seleflerine öykünmüşlerdir. Agamemnon da böyle mi yapmıştır?

Agamemnon'un umutsuzca tanrıların rızasını tekrar kazanmaya ihtiyacı vardı zira meteorolojik olduğu kadar politik bir sorun ile de yüz yüzeydi. İyi bir generalin yaver giden bir şansa sahip olmak zorunda olduğunu adamları kadar iyi biliyordu. Rüzgâr ne kadar uzun eserse, Agamemnon'un o kadar şansız olduğu açıktı. Adamlarını silkmek ve tanrıların dikkatini çekmek için Agamemnon kanlı bir şeyler yapmak istemiş olabilir: Iphigenia'yı oyuna dahil etmek.

Efsaneye göre Mykenai'dan hizmetçileriyle birlikte bir katır arabasına binmişti (Tunç Çağ'ında yaygın bir nakil yöntemi) ve evlendirilmek üzere çağrıldığını düşünüyordu. Fakat farklı bir sunu kendisini bekliyordu. Hiç şüphe yok ki Iphigenia bir kraliyet evliliğini taçlandıracak şölen, müzik ve dansı bekliyordu. Bunun yerine kurban masasına yöneldiğini düşünün. Artemis'in kendisi kadar kıvrak bedenine beyaz kollu, peçeli, göz alıcı bir gelinlik giydirilen Iphigenia, kurban edilmek için bir hayvanın olması gereken tenha alanın manzarasıyla dehşete kapılmıştı. Agamemnon kendi kızının kanına girerek, davaya kayıtsızca adanmışlığını göstermektedir. Bu vesileyle ötekilerine de ilham vermiş ve dehşete düşürmüştür. Önce elini yıkarken, sonra kılıç kınının yanında sallanan bıçağını çekerken ve akabinde tunç bıçağı kızının boğazına kaldırırken ve en nihayetinde kanın fışkırdığını gördüğünde vicdan azabı duyuyor muydu? Yahut hikâyenin kimi versiyonlarında anlatıldığı gibi Artemis genç kızı kurtarmış ve kızın yerini bir geyik mi almıştı? Bildiğimiz tüm şey, esen rüzgârın durduğudur.

Böylece Argos ve pek çok adanın kralı donanmasını teftiş etti. Bu düşünce aklına gelmemiş olabilir ancak Agamemnon, Antik Yunan uygarlığının şaheserlerinden birine bakıyordu. Teknolojik, kanlı ve yeniydi. Bir diğer Tunç Çağ icadı olan savaş arabası gibi askeri hususlar devrim niteliğindeydi. MÖ 1300'ler ve 1200'ler denizde büyük bir icat çağıydı. O dönemin Yunanları, Avrupa kıtasının tarihindeki ilk deniz gücüydüler. Ege adalarından, özellikle de büyük denizciler olan Minoslulardan gemi inşası ve denizcilik bilgisini almış olabilirler ancak Yunanlar anakara limanlarında bir donanma vücuda getirdiler ve yeni bir gemi icat ettiler: kadırga.[17]

17 Ugarit de ayrıca Mısır ve Minos gibi bir donanmaya sahipti ve muhtemeldir ki bunlar da kadırgaydı –belki de Yunanlardan bile önce. Bakınız: Elisha Linder, "Naval Warfare in the El-Amarna Age", D. J. Blackman, ed., *Marine Archaeology. Proceedings of the Twentythird [sic] Symposium of the Colston Research Society held in the University of BriStol April 4th to 8th, 1971*, (London: Archon Books, 1973), 317–325; Paul Johnstone, *The Sea-craft of Prehistory*, haz. Seán McGrail (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1980), 79–82.

Hız için inşa edilen kadırga, kürekli ve ahşaptandır. Genellikle savaş ya da korsanlık için kullanılmıştır. Miken kadırgaları, hafif ve inceydi. Gövde, hidrodinamiğe uygun olarak dardı ve rüzgâr direncini azaltmak ve karaya çıkışı kolay kılmak adına düz ve alçaktı. Bir rehber kıçta dururdu ve bıçak ağzına benzer geniş tek bir sıra kürekçi sınıfını idame ediyordu –Homeros, bu Tunç Çağ detayını doğrular. Homeros'un zamanında kadırgalarda çift kürekli dümen kullanılıyordu. Gövde, pruvalardaki bir çift renkli gözle ve muhtemelen aslan, grifon ya da yılan gibi gemi isminin bir imgesi ile süslenirdi.[18] Baş kısmında, kuş başı şeklinde bir gemi başı süsü vardı.

Kadırga o kadar başarılıydı ki formu Roma hakimiyeti boyunca Akdeniz'de bir klasik olarak kaldı. Ancak Tunç Çağ kadırgaları, Klasik Yunan ve Roma haleflerine damgasını vuran bir incelikten yoksundu: gemi mahmuzu. Mahmuz, muhtemelen yüzyıllar sonrasına kadar, olasıdır ki Homeros'un zamanına değin icat edilmedi. Tunç Çağ deniz savaşlarına mahmuzlarla değil; mızrak, ok ve kılıç kullanan mürettebatın düşmana ihtiyatlı ya da yakın bir mesafeden hedef ayrımı gözetmeden kılıç kılıca verdiği bir mücadeleden müteşekkildi.

Kadırga yelken açabilirdi ancak hızlı gitmenin en güvenilir yolu kürek çekmekti. Aulis'teki en yaygın kadırga muhtemelen 27 metre uzunluğunda, gövdenin her bir sırasında 25 kürekçinin oturduğu, 50 kürekli bir gemiydi. Aulis'te ayrıca her biri takriben 10,5 metre uzunluğunda, gövdesi üzerinde iki sıra halinde on kürekçiden oluşan, iki sıralı gemiler de olabilirdi.

Tunç Çağ Yunanları, donanmaları ve teknik bilgileri sebebiyle deniz savaşlarında bir üstünlüğe sahiptiler. Günümüz füzeleri, uçakları ya da tankları gibi kadırgalar da stratejik hareketlilik sağlıyordu. Modern muharebelerde olduğu gibi Tunç Çağ mücadelelerinin de anahtarı, "hedef bölgeye en kalabalık şekilde, en önce varmak" idi.[19]

18 Minos halkı gemilerini böylece Akrotiri freskolar ile süslüyorlardı (MÖ 1625 dolaylarının evveli). Bakınız: L. Kontorli–Papadopoulou, "Fresco-Fighting: Scenes as Evidence for Warlike Activities in the LBA Aegean," *Le Contexte Guerrier en Égée à l'âge du Bronze. Aegaeum* 19 (1999) c. 2, 333.

19 Konfederasyon Süvari Generali Nathan Bedford Forrest.

İyi işleyen bir donanma, bir krala; bir tehdidi, adamlarını ve malzemelerini düşmandan önce bir noktadan diğerine hızlı bir şekilde kaydırarak bir savaş tehdidi yaratmasına olanak tanırdı.

Miken donanmaları, gerçekten iyi yönetiliyordu. Kralın adamları, krallığın şehirlerinden kürekçiler devşiriyordu. Kürekçilere ödeme yapılıyor, kimi zaman arazi tahsis ediliyordu ve kendileri denizdeyken ailelerine göz kulak olunuyordu. Kürekçiler, tüm bunları hak ediyorlardı zira kürek çekmenin yanı sıra denizci ve karaya çıktıklarında piyade olarak iş görüyorlardı. Eğer Tunç Çağ Mısır'ı Nil botlarına göre yargıda bulunulacaksa, Yunan kürekçilerin sert bir disipline katlanmaları gerekirdi: Mısır'da kamçı ve sopa, gemide yaygın olarak kullanılıyordu.[20]

Yunan krallıkları ayrıca rehber, kürekçiler için zaman tutan düdükçünün yanı sıra yelken dokumacıları[21] ve diğer uzmanlar gibi tecrübeli denizcileri bünyesinde barındırıyordu. Gemi inşa mühendisleri, kadırgaların yapımında ve bakımında çalışan yetenekli ahşap işçilerinden müteşekkil takımları denetlerdi. Bir uzmanın tahminine göre bir gemi mühendisi tarafından denetlenen bir düzine marangozdan oluşan ekibin, bir Tunç Çağ kadırgasını vücuda getirmesi altı ay alıyordu.[22]

Bu donanma faaliyeti coşkunluğu, Yunanları gemi çılgınlığına sürüklemiştir. Oğullarına "Ünlü Gemi" ve "İyi Denizcilik" gibi isimler vermişlerdir.[23] Linear B tabletleri, beş yüzden fazla kürekçinin ismini kaydeder. Avare kâtiplerin gemilerin iskeletlerini karalarlarken, sanatçılar aynı şeyleri mücevherler, kaplar ve payandalar üzerinde çok daha sofistike bir şekilde icra etmişlerdir. Sonra Homeros da vardır. Eğer şiirlerini MÖ 700 dolaylarında derlediyse, betimlediği denizcilik (ki detaylı şekilde anlatır) Tunç Çağ'ına çok

20 Steve Vinson, *The Nile Boatman at Work* (Mainz: von Zabern, 1998), 132.

21 F. Tiboni, "Weaving and Ancient Sails: Structural Changes to Ships as a Consequence of New Weaving Technology in the Mediterranean Late Bronze Age," *Nautical Archaeology* 34.1 (2005), 127–130.

22 J. R. Steffy, şurada alıntılanmıştır: T. G. Palaima, "Maritime Matters in the Linear B Tablets" *Thalassa, L'Égée Prehistorique et la Mer. Aegaeum* 7 (1991), 288.

23 "Nausikles" ve "Euplous," Ventris & Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, 95, 97; T. G. Palaima, "Maritime Matters in the Linear B Tablets," 284.

daha yakındır. *Ilias*, bir kara savaşının destansı anlatısıdır ancak deniz gücü, hikâye boyunca tıpkı altın bir yiv gibi seğirtir. Keza deniz gücü olmasaydı, şiirin tüm dokusu sökülürdü.

Yunanlar bu gemiler olmaksızın, Troya'daki ordularının ikmalini yapamayacakları gibi Troya sahili civarındaki ve Tenedos ve Lesbos adalarındaki düşman şehirlerine saldıramazlardı, hatta Troya ile bir savaşa bile giremezlerdi. Ve denizcilik ülkesi Yunanistan hakkındaki soluk gerçek tekrar ve tekrar en umulmadık yerlerdeki en alçak gönüllü uyarıcılar tarafından eve getirilir. Hayali bir görüntü gibi... Krete'de, belki de bir insan kurban törenine iştirak etmiş bulunan adamlardan biri bileği etrafındaki bir tangada mühür takıyordu ve taşa bir illüstrasyon oymuştu –bir gemi.

Aulis'te pek çok gemi ve adam vardı. Ancak gerçekten de Homeros'un naklettiği gibi 1.184 gemilik devasa bir rakam var mıydı? Veyahut kendisi de bir amiral olan Thoukydides'in (MÖ 460–397 dolayları) hesap ettiği gibi 120.000 denizci? Ve Homeros'un belirttiği gibi Troyalılar ve müttefikleri 50.000 kişiden mi müteşekkildi?

Bu zordur. Hititlerin MÖ 1274 yılında cereyan eden Kadeş Savaşı'nda 47.500 adamı bulunuyordu ki bu ordu, tarihi metinlerde Tunç Çağ'ının en büyük ordularından birisi olarak anılır. Donanmalar için böylesi bir rakam günümüze ulaşmamıştır ancak Ugarit'in büyük deniz gücünün MÖ 1185 yılında 150 gemiden fazla olduğu söyleniyordu.[24] Eğer bu doğru ise o halde MÖ 1200 dolaylarındaki bir Yunan koalisyonu da Aulis'te yüzlerce gemiyi toplamış olabilir ancak 100.000 adamı değil. Sürüncemeli bir savaşta bu denli bir orduyu sahaya sürmek, bir Tunç Çağ toplumunun imkanlarının ötesinde görünmektedir.

Çok daha mütevazi bir rakam ve mantıklı bir tahmin ise şudur: Troya'da çalışan arkeologlar, şehrin nüfusunu 5.000–7.500 kişi arasında olduğu kanaatindedir. Endüstri öncesi toplumlarda tipik

24 J. Hoftijzer ve W. H. Van Soldt, "Appendix: Texts from Ugarit Pertaining to Seafaring", S. Wachsmann, *Seagoing Ships and Seamanship in the Bronze Age Levant* (College Station: Texas A & M University Press, 1998), KTU 2.47, s. 336.

olarak nüfusun yüzde 20'sinden fazlası 18–49 yaş aralığındaki erkeklerdir. Bu ise 1.125 ilâ 1.700 arasında bir rakama tekabül eder. Bunu Agamemnon'un *Ilias*'taki Yunan ordusunun, şehirde yaşayan Troyalılardan büyük orada fazla olduğu (aslında bu oran onda birden fazladır) ifadesi ile aynı özde değerlendirin. Sorun şu ki diye devam ediyor Agamemnon, Troyalılar emirlerinde "beni yolumdan uzaklaştıran ve ne kadar çok istesem de beni Ilion'un müreffeh kalesini ele geçirmekten alıkoyan" müttefikleri vardır.[25] Bu hesaba göre, Yunan ordusu, 11.250 ilâ 17.000 arasındaki bir kuvvetten daha büyüktür. Bu minvalde, geleneksel bir tahmine göre her bir taraftaki adam sayısı, 15.000 olarak hesap edilebilir.

Her bir adamın kürek çektiğini varsayarsak, Yunanların 15.000 adamı Troya'ya nakletmesi için 300 *pentekonteros*a [Yun. Πεντηκόντερος] ihtiyaçları vardı. Gemilerden bazları *pentekonteros*lardan küçük olabilirlerdi –20 kürekli gemiler ve bazıları daha büyük olabilirdi, tıpkı ticari gemiler gibi. Bu minvalde, Aulis'ten Troya'ya yelken açan Yunan gemilerinin mantıki bir tahmini, "300 dolaylarıdır."

Yunanların ticareti, Levant gemilerinin ve kaptanlarının eline bırakmaya istekli görünmelerine rağmen Aulis'te kimi ticari gemilerinin de olması muhtemeldir. Uluburun Batığı, Yunan önceliklerini göstermektedir. Mezkûr gemi, MÖ 1300 dolaylarında Anadolu'nun güney sahilinde battığında, bakır külçelerden su aygırı dişlerine kadar her şeyi taşıyordu fakat bir tane Yunan mamulü vardı: ikişer takım mızrak, kılıç ve bıçak olmak üzere silah. Buna rağmen ticaret gemileri insan, hayvan ve Yunanların alabileceği ya da Troya seferi için inşa edebileceği her türlü meta için oldukça uygundu. Bir Tunç Çağ ticari gemisi, 250 kadar adam taşıyabilirdi. Bu sebeple, firavun dönemi Mısır'ının ticaret gemilerini askerlerin yanı sıra atları ve savaş arabalarını da nakletmek için kullandığına şüphe yoktur.[26]

25 *Iliad* 2.132–133.

26 D. B. Redford, *The Wars in Syria and Palestine of Thutmose III* (Leiden, Brill, 2003), 204–205; J. K. Hoffmeier, "Military: Materiel", D. B. Redford, ed., *Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt II* (New York, Oxford University Press, 2001), 410.

Homeros'un merkezi Yunanistan'daki Thessalialı Eumelus'u emsalsiz kısraklarını Troya'ya getiriyordu ve kesinlikle uygun bir ticaret gemisi bulabiliyordu.

Tüccarlar, belki de silah ve zırhın yanı sıra kısıtlı miktarda yiyecek ve su levazımı için kullanılıyorlardı. Buna rağmen bu kısıtlı bir tedarikten fazlası değildir zira antikite ordularından, düşman topraklarında hayatlarını idame ettirmesi bekleniyordu. İdeal olan tıpkı Kuzey Suriye'deki Mısır Kralı III. Tuthmosis (MÖ 1504–1450) gibi hareket etmekti. Kuzey Suriye'deki bir zaferden sonra adamları ağaçlarda meyveler, harman yerlerinde tahıl ve fıçılardan taşan şaraplar bulmuşlardı.[27] Mısır'daki evlerinde bir partide sarhoş olabilecekleri kadar içmişlerdi.

İtidal hüküm sürsün ya da sürmesin, Aulis'ten ayrılma vakti en nihayetinde gelip çatmıştı. Şafakta, uygun bir rüzgâr esiyordu. Zifiri siyah gemi gövdelerine göz gezdirilmiş, yoklanmış ve herhangi bir delik ihtimaline karşı el ile kontrol edilmişti. Teçhizat toplanmış, atlar gemiye yüklenmiş, yem bulunmuş ve adamlar hazırdı. Geriye yalnızca, şeflerin tanrılara kurban kesmeleri kalmıştı. Bir ağacın altındaki bir kaynağın üzerine sunak kurdular ve boğaları kesmek için götürdüler.

Her şey yerine getirildikten sonra, kötü bir alâmet belirdi –bu, Homeros'ta nakledilmiştir. Bir yılan önce sunağa, sonra ağacın üstüne tırmandı ve bir dalın sırtında bir kuş ve sekiz yavrusunu bulduktan sonra onları öldürdü. Akabinde yılan taşa yöneldi. Bu hususun mantıklı bir açıklaması, o çirkin yaratığın o noktada öldüğü olabilir. Her halükârda yalnızca Zeus bunu yapabilirdi. Bunu herkes biliyordu ve korku içindeydiler.

Büyüyü bozmak için Thestor'un oğlu Kâhin Khalkas'ı aldı. Saçında bir defne yaprağı çelengi ile uzun bir elbise giydiğini ve hizmet ettiği Tanrı Apollon'un kurdeleleri ile bağlanmış bir şeyler

27 John A. Wilson, "The Asiatic Campaigns of Thut-Mose III, Subsequent Campaigns, Fifth Campaign", J. B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, gözden geçirilmiş baskı (Princeton: Princeton University Press, 1969), 239.

taşıdığını düşünün. Kendisini tanrılara yakın bir hassasiyetiyle ve Agamemnon'a çocuğunun mecburen kurban edileceği yönündeki kötü haberi veren bir adamın ihtiyatı ile taşıyordu.

Kehanet (doğal hususlar temelinde geleceğin tahmini) Tunç Çağ'ında yaygındı. Kuşlar ve yılanlar, bilhassa Anadolu'da önemli alâmetlerdi. Khalkas, Aulis'teki alâmetin önlerinde uzun ve zorlu bir savaşın uzandığı anlamına geldiğini açıklamıştı. Dokuz yıl mücadele edeceklerdi ancak onuncu yılda kesin bir zafer ödülleri olacaktı. Şefler bu kehanetin olumlu yönü üzerinde durmayı seçtiler: nihai zafer.

Böylece en nihayetinde şefler gemilerine bindiler ve donanma yola çıktı. Seferin boyutu muazzamdı ancak yelken basma eylemi yaygındı. Homeros böylesi bir sahneyi oldukça iyi betimler.

Akhaların büyük ordusuna doğru yol aldılar
Gönderdi koruyucu Apollon onlara güzel bir yel
Diktiler direği, ak yelkenleri açtılar
Şişirdi yel alabildiğine yelkenleri
Yol alan geminin teknesinde şakladı bir dalga
Dalgaları biçe biçe koştu gemi.[28]

Rüzgâr kesildiğinde, adamlar kürek çekerdi. Kürekçiler, uzun gemilerde kafalarını korumak için açık bir parapetin üzerinde çıkıntı yapan deri paravanlı ve iyi havalandırılan iki açık galeri boyunca sıralara oturuyorlardı. Bir yanda ortalama 35 adam bulunuyordu ve her biri küreklere asılıyordu. Adamların tahılları deri çantalara, suları ve şarapları ise kil kaplara ya da deri şişelere depolanıyordu. Teçhizatları, sıraların altındaydı. Bir problem anında bir kalkan, mızrak ve kılıcı kapmak ve düşmanın çıkarmasını karşılamak zorundaydılar ancak bir sorunla karşılaşmayacaklardı. Dünyadaki en iyi donanmaya sahiptiler.

Aulis'ten ayrıldıktan sonra gösterişli gövdeli gemiler, Yunan sahili ve Euboia Adası arasındaki kanaldan geçip, akabinde doğuya yönelerek Sporades'ten Lemnos'a oradan Imbros'a, adadan adaya

28 *Iliad* 1.478–482.

atlayarak ilerlemiş olmalılar. Kara gemiler dalgasız bir denizde, buradan Troya'ya ulaşmak için 30 kilometre kat ediyordu.

Yunanlar Troya'ya vardıklarında, endişelenecek çok şeyleri olacaktı. Doğru bir çıkarma noktası bulmak; kendileri için sahilde kesin olarak bekledikleri Troya ordusunun sapanlarından, mızraklarından ve oklarından sakınmak; yiyecek, yem ve su gibi yerel kaynakların güvenliğini tedarik etmek, adamlarının motivasyonunu yüksek tutmak için kısmi yağma hareketlerinde başarılı olmak beklenen şeyler arasındaydı. Buna rağmen Yunanların endişelenmeye lüzum görmedikleri bir husus da vardı: Troya donanması. Troya'nın denizin yanı başındaki mevkisi ve deniz ticaretindeki ekonomik bağımsızlığına rağmen göz alıcı bir gerçek vardı ki Troya'nın bir donanması yoktu, en azından kayda değer bir donanması.

Bu, geçici bir zayıflıktan fazlasıydı. Troyalılar için hayatî bir güvenlik zaafıydı. Keza Yunanlar deniz hakimiyetine sahip oldukları için düşman kıyısına akınlar düzenleyebilecekleri niyetindeydiler. Eğer Troyalılar benzer şekilde rekabet edebilecekleri bir deniz gücüne sahip olsalardı, Ege Denizi'ni geçerek savaşı düşmanın evine taşıyabilirlerdi. Buna rağmen bir donanma olmaksızın, Troyalılar sürekli olarak stratejik savunmaya sıkışıp kaldılar. Agamemnon belki de düşman ülkeye "bir bakış atabileceğini" söyleyen Hitit Kralı III. Hattuşili gibi hissediyordu ancak düşman ona bir bakış atamayacaktı.[29]

İşte size bir paradoks. Troya, denizde savaşamayan bir limandı. Denize *doğru* bakan kontinantaller tarafından kurulmuş, denizcilere rüzgârda bir tutunma noktası sunarak zengin olmuş ancak bir donanma vücuda getirmemişti. Troyalılar, Thoukydides'in "alçak bölgelerde yaşamalarına rağmen denizci değillerdir" dediği Tunç Çağ halkları tasviri ile uyumluydu –en azından söz konusu, denizde muharebe etmek olduğunda.[30] Hiç şüphe yok ki Troyalıların botları vardı ancak bunlar ne Yunan savaş gemilerinin kalitesine erişebilirdi ne de mücadele edebilecek kadar çok sayıdaydılar.

29 Th. P.J. van den Hout, "Apology of Hattušili III", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 200.

30 Thucydides, 1.7.

Söz gelimi Paris, Sparta'ya Helene'yi getirmeye gittiğinde seyahat için özel olarak yapılmış bir gemisi vardı. Gemi mühendisi, Tekton'un oğlu ve Harmon'un torunu Phereklos idi. Phereklos, Homeros'un "elleri sanatın her türlüsüne yatkın" biri olarak tasvir ettiği mükemmel bir sanatkârdı.[31] Gerçekten de ismi Ünlü, İnşaatçının oğlu ve Marangoz'un torunu anlamına gelir. Homeros şöyle der:

Yatardı elleri sanatın her türlüsüne
Pallas Athena herkesten çok severdi onu
Paris'e düzgün gemiler yapmıştı o
Yıkımın başı olduydu o düzgün gemiler.[32]

Phereklos, Paris'e firarı için "düzgün gemiler" inşa etmişti.[33] Bunun anlamı, Troya'nın elinde bulunan gemiler ile Menelaos'un donanmasının eşleşmediğidir.

Troya'yı bir donanma kurmaya itecek çok az neden vardı. Aracıların, yağma maksadıyla gurbete gitmelerine gerek yoktu. Savaş gemileri, at yetiştirerek servet ve şan kazanıp, güvenliğini teminat altına alan adamlar için pek de çekici değildi.

Arkeolojinin yanı sıra mitler de Troyalıları atlar için yetenekleri olan kimseler kılar. Mit, Troya atlarını Zeus'tan bir hediye olarak değerlendirir. Yakın Doğu standartlarına göre geç olsa da kazılar, atın Troya'da her zaman bulunmadığını ancak MÖ 1700 dolaylarında geldiğini gösterir ki bundan sonra harabelerde çok miktarda at kemiği bulunmuştur. Homeros'un Priamos'u, Troya'da kraliyet ahırlarına ve Çanakkale Boğazı'ndaki Abydos şehri yakınlarında bir at çiftliğine sahiptir. Andromakhe kocası Hektor'un atlarını tahıl ve şarap ile beslerken, Pandaros ağzından kaçırdığı bir yemek saatini söylememek için yayan olarak savaşarak daha iyisini yapar.

Bunlar Troya'nın güçlü müttefiki ve at meraklısı Hititler de dahil olmak üzere her yaştaki soylularla omuz sürüyecek prenslerdi. Tıpkı Hititler gibi Troyalılar da ipeksi bir yelenin ötesini göremiyorlardı.

31 *Iliad* 5.60–61.

32 Homer, *Iliad* 5.60–64, çev., Pope.

33 *Iliad* 5.62

Karalarla çevrili İç Anadolu'daki Hititler, kıyıları dünyanın uçları olarak hayal etmeye meyilliydiler. Hitit kralları ötesinde bir şey yokmuşçasına krallıklarını "deniz sınırına" kadar genişletmek ile böbürlenirlerdi.[34] Söz gelimi Troya ile anlaşmaları gemiler hakkında hiçbir şeyden söz etmiyorken, Troya'nın ihtiyaç halinde Hatti'ye piyade ve savaş arabası gönderme zorunluluğu üzerinde bilhassa duruyordu. At, kraldı; veyahut öyle görünüyordu. Buna rağmen tehlike, denizden geliyordu.

Homeros'a göre Troya Savaşı'ndan bir nesil önce Troya Kralı Laomedon, Troya'yı bir deniz canavarından kurtarması için Herakles'e atlar göndereceğine söz vermişti. Herakles canavarı öldürmüştü ancak Laomedon sözünden dönmüştü. Kızgın kahraman şehre saldırmış ve "sokakları dullar ile doldurmuştu."[35]

Doğru. Herakles'in emrinde yalnızca altı gemisi vardı ve Herakles'in oğlu Tlepolemos, babasının Troya'yı yıktığıyla övünüyordu ve Ugarit'ten gelen kanıtlar bu böbürlenmeyi destekler. MÖ 1200 dolaylarına tarihlendirilen bir mektupta Ugarit'in son kralı Ammurapi, bir düşmanın ülkesine yalnızca yedi tane gemi ile ciddi bir zarar verdiğinden yakınmaktadır.[36] Herakles'in altı gemisinin mürettebatı yalnızca birkaç yüz adamdan müteşekkil olabilirdi ve Troya gibi müstahkem bir şehri ele geçiremezlerdi ancak bir liman şehri, çiftlik ve Troya'daki diğer savunma duvarları olmayan yerleşimler tamamen Herakles ve mürettebatının merhametine kalmıştı. Kim bilir belki de Herakles ünlü öfkesinin etkisiyle surlarda zayıf bir nokta bile bulmuştu.

Troya'daki arkadaşlarından da yardım almalıyız. Sayılarının fazla olmasına gerek yoktu. Aslında pek çok Troyalı, Miken kültüründeki şiddet eğilimi göz önüne alındığında, Miken gemilerini gördüklerinde irkilmiş olabilirler. Kaç Mikenli tüccarı tıpkı Herakles gibi oyuna getirildiklerinde onlar birer akıncıya dönüşmüştü?

34 Th. P.J. van den Hout, "The Proclamation of Telepinu", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 194.

35 *Iliad* 5.642.

36 Hoftijzer ve Van Soldt, "Appendix: Texts from Ugarit", Wachsmann, Seagoing Ships and Seamanship, RS l.1, RS 20.238, s. 343–344.

Buna rağmen Troya'da gerçekten de Mikenli tüccarlar vardı. Aslında arkeologlar şehirde pek çok Miken seramiği bulmuştur –hem ithal mallar hem de bölgenin kilinden mamul taklitleri. Öyle ki eğer bölgeyi tanımasaydık, buranın Troya değil de bir Miken kolonisi olduğunu bile düşünebilirdik. Miken ticaretinin en önemli örneklerinden biri, Troya Limanı'ndaki bir mezarlıktaki gömütten gelir. Biçimli bir yüz ve geniş bir gülümseme ile açık bir ağızlı bir mühür taşı. Tarzı tipik olarak Miken yapımıdır ve belki de mühür mallarını damgalamak için kullanılan bir ticaret aracıdır. Troya'daki bir kimse, bu tarz bir adam ile iş yapardı. Belki bir Troyalı bir muhacir Mikenler ile at, kumaş ya da köle ticareti yapıyordu. Böylesi bir kişi, Herakles'in adamlarına kapıları açmış olabilirdi. *Ilias*'ın Yunanlara karşı iyi niyet besleyen ve Helene'nin Yunanlara geri verilmesini öneren Antenor'unu ele alalım. Troya kuşatıldığında öldürülmemişti –kimileri, aslında şehrin kapılarını düşmana açtığı için öldürülmediğini söyler.

Troyalılar kara gücüne yatırım yapıp, deniz gücünü göz ardı ederek akıllıca bir seçim yapmışlardı –ya da öyle olduğunu düşünüyorlardı. Troyalıların güçlerini yakınlardaki adalara yönlendirebilecek kadar savaş gemisi olsaydı, iyi olabilirdi ancak Yunanların sahip olduğu gibi bir donanmayla baş edemezlerdi. Troya'nın stratejisi, kara savunmalarının denizden gelecek herhangi bir saldırıyı bertaraf etmek için yeterli olduğu yönündeydi.

Troya, denizde kurulu ancak güçlü bir donanması olmayan bir devletin tarihteki tek örneği olmayacaktı. Örnek verecek olursak Japonya, oldukça iyi bir piyade ve atlı geleneğine sahip bir ada ulusudur ancak 1800'lerin sonlarından önce asla bir donanması olmamıştır. Japonya, bir ticaret devleti değildi ancak tarih, gücünü deniz ticaretinden alan ve henüz bir donanması olmayan ticari güç merkezlerini kaydeder. Çoğunluğu Almanya'da bulunan Kuzey Avrupa'daki takribi 60 tane büyük ticaret kentinden müteşekkil Geç Orta Çağ'ın Hansa Birliği'nin kentlerini düşünün. Baltık Denizi'ndeki ticaret üzerinde egemenlik kurmuşlardı ancak ne düzenli bir orduları ne de donanmaları vardı. Yalnızca 1360'larda Danimarka'dan gelen ciddi bir tehdit ile yüzleştiklerinde, bir donanma

vücuda getirdiler fakat bu Danimarka mağlup edilene değin birkaç yıl sürdü. 1400'lerde İsveç ve Polonya gibi Kuzey Avrupa'nın yeni ulus devletleri kolaylıkla örgütsüz birlik var olan deniz gücüne galebe çaldı. Bir diğer örnek Hollanda'dır. 1650'lerde devasa bir deniz ticareti yürüyordu ve yalnızca küçük bir donanması vardı ve İngiliz donanması tarafından yerle bir edilmişti. Eğer Felemenkler zamanında donanmalarını güçlendirseydi, New York belki de hala New Amsterdam olabilirdi.

Tıpkı Troya gibi Felemenkler ve Hansa Birliği kentleri de zengin ve gerçekçi değillerdi. Hepsi de kaynaklarını gereklilikler yerine, kârlı ve prestijli şeylere yatırarak benzer bir kader ile karşılaştılar. Yanılıyorlardı.

Agamemnon aynı hatayı yapmadı. Argos ve pek çok adanın kralı tüm mevsimlere uygun bir savaş makinesi inşa etti. Homeros'un "at besleyicisi"[37] olarak andığı bir toprak olan Argos, savaş arabalarının serasıydı ve adalar, Yunan donanması tarafından korunuyordu. Yunan savaş tarzı çok yönlüydü ve yüzyıllarca böyle kaldı. Şimdi, Agamemnon amiral gemisinde otururken kara yelkenli gemiler dalgalı denizi geçiyordu. Tahmin edebileceğimiz gibi her bir darbede kürekçilerin nasırlı elleri ahşap küreklerde zorlanırken, seyisler bağlı atlara denizden korkmamalarını fısıldarlardı. Köleler, herhangi bir gevşemeye karşı savaş arabalarını kontrol ediyorlardı ve dalgalı deniz kimisini altın hülyalara taşırken kimisini hasta düşürüyordu. Savaşçılar, görüş açılarını kaybetmişlerdi. Kâhinler, Poseidon'a yakarıyordu. Gemiler ilerledikçe Harpyia'lar Troya Ovası'nı keşfe çıkmak için öne atılıyorlardı.

37 Örneğin, *Iliad* 2.287.

BÖLÜM III

KIYI ÇIKARMASI OPERASYONU

Her şeyi gören ve tanrıları tanıyan Güneş Tanrısı Helios, dört atlı arabasında doğuda yolculuğuna başlıyordu. Gökyüzü sisli bir maviye dönüyor, deniz dulların göz yaşlarının rengiyle boyanıyordu. Martılar, kuzeybatıdaki Imbros ve Samothrake adalarının çorak zirveleriyle çevrelenmiş Çanakkale Boğazı boyunca Gelibolu Yarımadası'nın sarp kayalıklarına doğru uçuyorlardı. Bu sahne, batıdaki Tenedos Adası'nın kahverengi tepeleri ve doğuda Troya Ovası ve güneye doğru bir ruh gibi yükselen Ida Dağı ile tamamlanıyordu. Gözümüzde canlandırabileceğimiz bu doğal sahnenin hemen akabinde Yunan donanması göründü.

Kara gemiler, denizi, tıpkı başlangıç kapısındaki atlar gibi dolduruyordu. Kara, önceleri açık değildi ve gemiler yanaştıkça tarlalar ve çalılar ortaya çıktı ve sabah ıtırı gemideki adamları dinçleştirdi. Eğer kürek çekmekle meşgul olmasalardı, Yunanlar bir Hitit kralının savaşta yankılanan çığlığını haykırabilirlerdi: "bakın! Yunan topraklarının askerleri ve savaş arabaları geliyor!"[1] Suyun karşısında, tunç zırhları içindeki en katı Troyalı bile, donanmayı bir yırtıcı kuş misali Anadolu kıyılarına sürükleyen köknar ağacından yontulmuş küreklerin heyecanı karşısında ürperirdi. Bu, karar anıydı.

Troya'nın çok sayıda uyarıcısının olması ve birliklerinin, düşmanın Kutsal Ilion'un verimli topraklarına çıkarmasını durdurmak için konuşlanması ise şaşırtıcı değildir. Tıpkı Kral II. Şuppiluliuma'nın

1 Itamar Singer, "Treaty between Muršili and Duppi-Tešub", Hallo, ed., *Context Of Scripture*, c. 2, 97.

(MÖ 1207–?), Hitit istilacılarının adaya çıkarma yaptıklarında pek çok Kıbrıslı askerin beklediği gibi bekliyorlardı.[2] Kıyı, Troyalılar ile kaynıyordu. Homeros'un daha sonra Troya kuvvetlerinin toplanmasına ilişkin söyledikleri kesinlikle o gün için de uygundu:

Uluslar üzerine ulus karanlık ovayı dolduruyordu
Yaylar, atlar ve savaş arabaları, salladı titreyen yeri
Hengâme yoğunlaşıyor ve gökyüzü yankılanıyor.[3]

Küçük Troya donanmasının bir kısmı, açık denizde bulunuyordu. Geri kalan ise Yunanların muhtemel çıkartma noktalarını koruyordu. Kürekçiler hazır; okçular ve kalkan taşıyan mızraklılar karşılaşacakları adaletsiz savaşa hazırlanıyorlardı. Tüm Yunan donanmasını mağlup etmek gibi bir umutları olmasa da en azından yavaşlatabilirler ve Troya'nın kıyı savunması görevini kolaylaştırabilirlerdi.

Ufukta büyüyen düşman gemilerini izlerlerken, kıyıda Troyalılar da hazırdı. Rahip, belki de Hitit rahiplerinin savaştan önce yaptığı şeyi yapmış olabilir. Savaşın suçunu, düşman saldırganlığına bağladıkları şarap ve kurban edilmiş koyundan müteşekkil bir ritüel yemeğinde, düşmanların tanrılarını ağırlamak. Hiç kuşku yok ki askerlerin çok daha dünyevi görevleri vardı. Tecrübeli askerler oklarını kontrol ediyor ve kalkanlarının kayışlarını bağlıyor olabilirken, çaylaklar sanki bir gezideymişçesine eğleniyorlardı. Kimileri göğüs zırhlarının altına ulaşabilmeyi ve terlerini silmeyi arzu etmiş olabilir. Kimileri de mızrağı sıkmaktan ellerinin ne kadar terlediğini dahi fark etmemişlerdi.

Sahil savaşı başlamak üzereydi. Bu önemli olay için Homeros, yalnızca bir Troyalının karaya ayak basan ilk Yunanı öldürdüğünü söyler. Fakat yüzyıllar sonra yazan Thoukydides, Yunanların savaştığını ve vardıkları Troya topraklarında bir savaş kazanmış olabileceklerini nakleder.[4] Aksi takdirde bir karargâh kuramazlardı. Homeros'un haricindeki kahramanlık anlatıları ve Troya Savaşı

2 Harry A. Hoffner, Jr., "The Hittite Conquest of Cyprus: Two Inscriptions of Suppiluliuma II", Hallo, ed., *Context Of Scripture*, c. 1, 193.

3 *Iliad* 2.808–810.

4 Thucydides, 1.11.1.

hakkındaki diğer erken Yunanca şiirlerden öğrendiğimiz kadarıyla, Priamos'un oğlu Hektor ilk darbeyi vurmuştu.

Hektor büyük bir savaşçı ve alelade bir kocaydı. Güçlü, çevik, korkusuz, kararlı ve sırasıyla ben merkeziyetçi ve duyarlıydı. Hektor, düğün gecelerinde karısına bir kadeh şarap ikram etmek için gelininin duvağını kaldırdığını hatırlayabilirdi ancak savaştaki agresif şan arayışı sebebiyle karısını bekleyen dulluk düşüncesiyle de omuzlarını silkebildi.

Homeros, Hektor'u gerektiğinde kılıç kullanabilecek bir mızrak taşıyıcısı olarak tasvir eder fakat büyük bir ihtimalle aynı zamanda bir okçuydu da. MÖ 1225 dolaylarında Troya'dan uzak olmayan bir Batı Anadolu krallığının hükümdarı, Hektor'un portresini bir uçurumun üzerine kabartma olarak işlemişti. Kral bir elinde mızrak, omuzları üzerinde sallanan bir yay ve beline sıkıştırılan bir hançer ile ağır ağır yürüyordu. Kral için yeterince iyi olan şey, olasıdır ki Hektor için de yeterince iyiydi.

Homeros'un Hektor'u gür siyah saçları ve yakışıklı suratı ve hiç şüphe yok ki zaman zaman pervasızca çakan gözleri ve agresif ruhu ile uzun ve heybetli bir adamdı. Muhtemelen sinek kaydı tıraş oluyordu ve saçlarını at kuyruğu yapmıştı. Olasıdır ki altın küpeler, işlemeli bir etek ve uçları yukarıya dönük Hitit tarzı ayakkabılar giyiyordu. Hektor, tunç bir göğüs zırhının altında rahatsız olsa da sıradan insanların aksine kraliyet mensupları gündelik olarak yıkandıkları için sürekli olarak terleyen bir insanın kokusundan azadeydi.

Hektor, Antik Yakın Doğu'da kendini bir savaşçı olarak kanıtlamak için yanıp tutuşan veliaht prensler arasında rüştünü ispat etmiş bir figürdür. Bir Mari kralının pek de iyi olmayan oğluna acı bir şekilde yazdığı gibi Hektor da artık bir oğlan çocuğu olmadığını göstermenin tek yolunun bir orduya liderlik etmek ve emirler savurmak olduğunu biliyordu.[5] Bir Hitit kralı, Babil'de oturan genç mevkidaşına, düşman topraklarına akın düzenleyecek bir orduya liderlik etmediği müddetçe, insanların kısa süre sonra tıpkı baba-

5 Shamshi-Addad'tan Yashmah-Addad'a, Sasson, *Military Establishments at Mari*, 11.

sı gibi Babillerin anca konuştuklarını eyleme geçemediklerini dillendireceklerini söyledi.[6] Bunun aksine Hektor, dikkatli olmasını tavsiye eden eski bir savaşçı babaya sahipti.

Bir zamanlar ayak bastığı savaş meydanından ziyade şehre sıkışıp kalan ak saçlı ve tok sesli Yaşlı Kral Priamos, hâlâ komuta gücüne sahipti. Priamos kurnazdı, kendini kontrol ediyordu ve Tunç Çağ'ında olduğu gibi savaşa karar verecek tek kişiydi. Troya'nın kurduğu ittifaklar ve stratejiler hiç şüphe yok ki onun liderliği altındaydı. Priamos, Troya'nın en iyi politikasının savunma olduğunu ve Troya'nın şehir duvarlarından daha iyi savaştığını biliyordu. Priamos ayrıca açıkta savaşmanın alternatifinin düşman kuşatmasının ezici sarmasında boğulma riskinin olduğunu söyleyen Hitit kralının sözlerini de biliyor olabilirdi.[7] Tercih edilen alternatif, düşmanı karaya çıkarma yapmaya çalışırken sahilde yenmekti. Bu başarısız olursa, Troyalılar, Yunanları şehirden uzak tutarak onlarla Troya Ovası'nda savaşacaklardı. Eğer bu taktik de işe yaramazsa, o zaman aşağıdaki şehri koruyan hendeklere (bunlar savaş arabaları için bir dezavantajdı) ve siperlere döneceklerdi. Zira büyük duvarlarıyla kalenin kendisi nihai bir sığınaktı. Fakat tanrılar Priamos'a geçmişte gösterdiği lütfu yine gösterirse, işler o raddeye hiç gelmeyecekti.

Yunanlara göre Fırtına Tanrısı Zeus, Priamos'u ve halkını dünya üzerindeki herhangi bir kralı ya da ülkeyi ilahi kalbine tuttuğundan çok daha yakın tutuyordu. Anadolu'da Tarhunt ya da Teshub gibi isimlerle bilinen Fırtına Tanrısı, Troya Panthenonu'nun ana tanrılarından birisiydi. Priamos, Zeus'un en sevdiği kişilerdendi zira kral, tanrıların kendilerine yardım edenlere yardım ettiğini biliyordu. Priamos, yalnızca zeki değildi aynı zamanda yaşıyla orantısız bir şekilde cesurdu da. Yaşlı kral o kadar cesur ve kararlıydı ki bir düşman bile, Priamos'un "demir yüreğine" hayret ediyordu. Bölgedeki hiç kimse refah ve oğullar bakımından Priamos'tan daha fazla onurlandırılmamıştır.[8] Ve sonra, Yunanlar geldi.

---

6 A. L. Oppenheim, "A Letter from the Hittite King", *Letters from Mesopotamia* (Chicago: University of Chicago Press, 1967), 145–146.

7 Houwink ten Cate, "*Annals of Hattusilis I*," 66.

8 *Iliad* 24.546.

Troyalılar, Yunanların yaklaştığını Imbros ve Tenedos adaları yakınlarındaki dostlarının işaret ateşleri sinyali vasıtasıyla kesinlikle öğrenmiş olmalıydılar. Hititlerin sıklıkla belirttiği gibi müttefiklerden birer "sınır muhafızı" ve "gözcü" olarak hizmet etmeleri bekleniyordu.[9] Meşalelerin askeri bir sinyal olarak kullanımı, en azından MÖ 1700 dolaylarındaki Mezopotamya tarihine kadar geri gider. Aynı dönem savaşlar için istihbaratın önemine ilişkin atıflar ile doludur. Mari'nin şehri, bir istihbarat bürosuna sahipti ve bu büro, muhtemelen "küçük sivrisinek" isimli bir memur tarafından yönetiliyordu.[10]

Troyalılar belki de onları kendilerine örnek almışlardı. Homeros, Troyalıların, Linear B tabletlerinde beyan edilen Pylos Krallığı'nın "sahil gözcüleri" gibi gözcüleri istihdam ettiğini nakleder.[11] Troyalı gözcülerden birisi, Hektor'un kardeşi Polites idi. Polites, hızlı bir koşucuydu ve hiç kuşku yok ki keskin gözlere sahipti. Yunanlar gelişlerini bir sır gibi saklamış olsalar dahi Polites'in elde ettiği bilgi kesinlikle hoş karşılanmıştır.

Aulis'ten hareket ederek Troya'ya geçen Yunanlar, yolda ilk defa Skyros Adası'nda durmuş ve burayı kuşatmışlar gibi gözükmektedir. Annesi, Akhilleus'u, savaştan uzak tutmak için bir kız kılığında Skyros'ta aşağılayıcı bir saklanma yerine girmeye zorladığına ilişkin destanı gelenek doğruysa eğer, o zaman bu onun için tatlı bir intikam olmuş olurdu. Şimdi, Yunanlar Troyalılara saldırı yolundayken, Skyrosluların büyük bir kuvvete karşı şansları yoktu. Akhilleus'un özel partisyonuna ilaveten Skyros üzerine gerçekleştirilecek saldırı zaferlere susamış adamlar için bir motivasyon olacaktı. Bu ayrıca generallere, denenmemiş ordularının olası güçlerini görmelerine olanak tanıyan bir deneyimdi de.

Akabinde kuzeye doğru devam eden Yunanlar, Lemnos'a çıktılar. Kayalık ada, medikal özelliklere sahip kil gibi bir toprak ve tatlı

9 Örneğin, Beckman, "Indictment of Madduwatta", *Hittite Diplomatic Texts*, 29, 157.

10 J. M. Sasson, *The Military Establishments at Mari*, Studia Pohl (Rome, Pontifical Biblical Institute, 1969), 38.

11 Ventris & Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, PY 56, s. 189, karş. s. 544.

ve kırmızı bir şarap gibi beklenmedik ihsanlara sahipti. Yunanlar Lemnos'ta sığır eti ile ziyafet çekip kadehler dolusu şarap içerek, tıpkı Olympos tanrı[ça]ları gibi yaşadılar. İçtikçe, daha çok övündüler. Her Yunan, yüz Troyalıya bedeldi... Hayır, hayır... İki yüz![12] Bu, çaylaklar için son eğlenceydi ancak generaller strateji hakkında düşünmek zorundaydılar. Lemnos, Kuzey Yunanistan'dan, Ege Denizi aracılığıyla Troya'ya ve Çanakkale Boğazı'na geçiş rotasında bir atlama taşıydı. Ada ayrıca potansiyel olarak Troya'da ordugâh kuran herhangi bir Yunan için hem önemli bir tedarik noktasıydı hem de Yunanların köle olarak satmak isteyecekleri herhangi bir tutsak için potansiyel bir pazardı. Yola koyulmadan önce Lemnos'un güvenliğini temin etmek zaruriydi.

Buna rağmen Lemnos'ta iş yapmanın bedeli, Troyalılara hazırlık için zaman tanımaktı. Homeros dışındaki destansı gelenek, Lemnos'tan sonra Yunanların yanlış bir yöne saptığını kaydeder. Troya'ya çıkmak yerine neredeyse 120 kilometre güneye, Ege Denizi kıyılarındaki Mysia olarak bilinen sahil bölgesine gitmişlerdir. Troya'ya vardıklarını düşünen Yunanlar, burada Kral Telephos'un kuvvetlerine saldırmışlardı. Kralın ordusu Yunanları kana bulamıştır ancak nihayetinde Telephos, Akhilleus tarafından yaralanmıştır. Efsane, yalnızca Akhilleus'un mızrağından gelen bir ahşap parçasının yarayı iyileştirebildiğini nakleder –ki bu, Yunanlar tarafından uygulanan bitkisel tıbbın alışılmadık bir örneğidir. Akhilleus'un devasa mızrağı, diş budak kerestesinden yapılmıştı ve haşlanan diş budak kabuğu bir cerahate uygulamak için iyi bir yara lapasıydı. Telephos tıbbi yardımın karşılığında ise Yunanlara Troya yolunu gösterdi.

Bu hikâyede doğruluk payı taşıyan herhangi bir şey olsun ya da olmasın, anlatı, erken gemicilik ve erken askerî istihbarat sisteminin kırılganlığının altını çizmektedir. Eğer hikâye doğru ise Troyalıların hazırlanmak için çok daha fazla zamana bile sahip oldukları anlamına gelir bu. Ve gerçekten de istilacılar için hazırlardı.

12 *Iliad* 8.228–234.

Troya, büyük bir koalisyon vücuda getirmişti. Müttefiklerden kimileri Avrupa, Thrakia ve Makedonia'dan geliyorlardı ancak çoğunluğu Anadolu'dandı. İttifaklar, Anadolu politikalarının olmazsa olmazıydı ve Hitit metinlerindeki pek çok figür bulunması hasebiyle, Homeros'un Troya'nın Anadolu'dan gelen işbirlikçileri listesi tarihsel olarak akla yatkındır. Troya Ovası'nda ve güneye doğru Aineias'ın ülkesi Skamandros Nehri'nin verimli orta vadisinde ikamet eden nüfusların başında Troyalılar, daha doğru bir ifadeyle Troyalılar ve Dardanoslular gelir. Akabinde sıra Troas'taki Abydos, Arisbe ve Zeleia gibi diğer yerlerden gelen adamlara gelir. Sonrasında Troas'ın ötesindeki Anadolu bölgeleri gelir. Doğuda Mysia ve Phrygia; Karadeniz'de Paphlagonia, güneye doğru Hermos Nehri Vadisi'ndeki Maionia; daha güneyde Maiandros Nehri Vadisi'ndeki Karia ve Anadolu'nun güneybatı köşesindeki Lykia. Müttefik ordusuna belki de Homeros tarafından Halube'den Halizoneler olarak anılan Hititler de dahildi.[13] Yani Hititler, Alakşandu Anlaşması'nda söz verdikleri gibi Troya'ya ihtiyaç anında piyade ve savaş arabası göndermiş olabilirlerdi[14] –Hititlerin yurtlarına yakın daha büyük sorunlar göz önüne alındığında, kuşkusuz bu birlikler, Troyalıların arzuladığı kadar değildi.

Yine de Troya, dişli bir ittifak vücuda getirmişti. Bu ittifakı bir araya getirmek, kuşkusuz Priamos'un diplomasideki hünerlerine ve mali kaynaklarına bir övgüydü zira Tunç Çağ kralları arasındaki tüm işler hediyeler ile yağlanmalıydı. Sınırın en üstünde olmak zorundaydılar. Söz gelimi MÖ 1300 dolaylarında Amarna Mektupları, altın ve *lapis lazuli* mücevherat, atlar, savaş arabaları ve gümüş parçaları gibi hediyeler ile doluydu. Homeros, altın ve gümüş kupalardan ya da külçelerden, tunç sehpalardan, işlemeli elbiselerden, saf mücevherattan, silahlar ve zırhlardan, yadigârlardan, yıllanmış şaraplardan, katırlardan, atlardan ve güzel kadınlardan dem vurur. Her hediyeyi, bir diğeri ile karşılamak ve elçilere sunulması gereken

13 Watkins, "Troy and the Trojans," 52–55.

14 "Treaty between Muwattalli II of Hatti and Alaksandu of Wilusa", *Hittite Diplomatic Texts*, 87–93.

müsrif eğlenceden hiç söz etmemek antik bir gelenekti.[15] Bu bağışların hepsi, genellikle, ayrıntılı bir nezaket ile veriliyordu ancak kimi zaman perde düşüyordu ve bir kral yalnızca büyük bir bedel ödemek zorunda kalıyordu. Priamos muhtemelen Mısırlıların, Hitit kralının Kadeş'te (MÖ 1274) savaşacak müttefik orduları satın alabilmek için kendi krallığının gümüşlerini soyduğu iddiasını acı bir şekilde hatırlıyordu.[16]

Troya'nın müttefik ordusuna önderlik etmek, Hektor'a düşmüştü. Yunanların varışının şafağında muhtemelen adamlarını şehrin dışında, belki de Homeros'un müttefiklerin birliklerini konuşlandırdığını söylediği, Baiteia tepesinde toplamıştı. Çok etnikli bir güçtü, aslında o kadar çeşitliydi ki dillerin bir uyumsuzluğuydu. Homeros'un dediği gibi:

Sesler çıkıyordu karmaşık
Başka başkaydı her birinin dili.[17]

Takımlar birbirinden ayrı olarak ordugâh kurdular ve hiç şüphe yok ki Yunanların yaptığı gibi ulusal bir birlik gibi savaştılar.[18] Yine de harekâtların koordinasyonunu sağlamak için Troya komutanları muhtemelen birkaç ortak komuta kelimesi ya da bir tür *lingua franca* kullanmışlardı.

Her ulusun ordusu birlik tipi, birimlerin büyüklüğü ve komutanların hiyerarşisine göre teşkilatlandırıldılar ki bu Tunç Çağ'ında bir standarttı. Askeri gruplandırmaların kimi detayları Hitit, Mezopotamya ve Linear B metinlerinde günümüze değin gelmiştir ancak en açık tablo Mısır'dan gelir. Burada ordu, 5.000 kişilik tümenlerden 10 kişilik mangalara kadar değişen piyade birliklerine ayrılmıştı. Temel taktiksel birlik, 50 kişiden (beş manga) müteşekkil bir müfrezeydi. Buna karşılık bir bölük, beş müfrezeden ve bir

15 *Odyssey* 24.284–285.

16 Lichtheim, "The Kadesh Battle Inscriptions of Rameses II, The Poem", *Ancient Egyptian Literature*, c. 2, 64.

17 *Iliad* 4.437–438.

18 *Iliad* 2.362.

ordu, iki ya da daha fazla bölükten vücuda geliyordu. Emir zinciri, firavundan generallere ve çarpışma komutanları ile sıradan askere doğru bir yol izliyordu. Mısır ordusunda piyade birliklerinin yanı sıra savaş arabalarının ve elit askerlerin bulunduğu bir takıma ve ihtiyaç duyulduğunda donanma birlikleri, garnizon komutanları ve paralı birlikler de vardı.

Troya'daki orduların yapısına dair küçük bir bilgi kırıntısından başka bir şey yoktur. *Ilias*, 50 kişiden müteşekkil müfrezelerden ve 100 adamın vücuda getirdiği Yunan bölüklerinden bahseder ve Linear B tabletleri 10'dan 70 adama kadar (onun katları) askeri birlikler olabilecek şeyleri listeler. Kuşkusuz pek çok farklılık vardı ancak farklılıklara rağmen bu ordular ve Mısır ordusu, muhtemelen, benzer yapı taşlarından oluşuyordu.

Askeri akıl, Tunç Çağ orduları arasında bir dizi ortak pratiği dayatıyordu. Söz gelimi MÖ 1479 yılında cereyan eden Megiddo Muharebesi'nden önce Firavun III. Tutmosis, planı, tüm orduya uygulayacak küçük bir grup memur ile bir savaş konseyi toplamıştır. Hektor da Yunanların geldiği gün kuşkusuz benzer şekilde hareket etmiştir. Müttefik orduları komutanları ile savaş planı üzerine konuşmuş ve akabinde her bir komutan kendi dillerinde adamlarına emirleri göndermiştir.

Troya'daki ilk gün her bir generalin adamlarını savaş öncesi bir nutuk atması için toplamış olması muhtemeldir ki bu o zamana değin zaten antik bir gelenekti. Söz gelimi Babil Kralı Hammurabi (MÖ 1792–1750) savaştan önce askerlerini ordugâhta ziyaret etmenin ve onlara "mutluluk ile kelâm" etmenin ne kadar önemli olduğunu biliyordu.[19] Göçebe liderler olmalarına rağmen Hana savaşçıları[20] ne zaman Babil'e yürüseler, Hammurrabi onları şehre alır, geçit törenlerinde onları izler ve daha sonra bilhassa yemeklerine iştirak ederdi. III. Tutmosis, Megiddo Muharabesi'nden önce askerlerine bir konuşma yapmıştı. Hektor'un daha sonraki bir olaya binaen sözleri böylesi nutkun bir tipolojisidir.

19 Heimpel, *Letters to the King of Mari*, 26 366, s. 321.

20 Heimpel, *Letters to the King of Mari*, A.486+, s. 507.

Ölüm en kötüsü, herkesin tecrübe etmesi gerek bir kader
Ve ülkemiz uğruna ölmek büyük bir mutluluktur
Yürekli adam, savaşta ölmüş olsa bile
Yine de tutar ulusunu güvende, çocuklarını özgür
Tüm minnettar devlet üzerine bir borç bırakır
Cesur arkadaşları kaderini onurlandıracak
Karısı başını dik tutar ve soylanır
Ve gelecek kuşaklar bu soylu ölüme sahip çıkar.[21]

Cesaret, onur ve bir erkek olarak kendini kanıtlama ihtiyacı, bu söylevlerin bir diğer ortak temasıydı. "Erkek ol!" Hektor ve Agamemnon'un her birinin askerlerini nasıl kışkırttığının bir örneğidir. Anadolu'da yankı uyandıracak bir dil konuşuyorlardı. Hitit askerleri, komutanlarına sadık kalacaklarına dair ant içiyorlardı –öyleyse onlara yardım edin tanrılar.[22] Yeminlerine bağlı kalmadıkları takdirde, tıpkı bir kadın gibi giyineceklerine ve oklarını bırakıp ellerine iğne iplik alacaklarına yemin ediyorlardı. Düşmanlarıyla yalnızca kadın olarak değil, aynı zamanda eşek, katır ve köpek olarak da dalga geçiyorlardı.

İyi bir general söylevini, seyirciye göre yapardı. Söz gelimi bir savaşın şafağında Agamemnon kimi onurlandırıp kimi utandıracağını biliyordu. İlk grup için şu tarz şeyler söylemişti:

Ah tanrılar keşke hepsinin göğsünde bu yürek olsaydı
baş eğerdi Priamos'un kenti çabucak
düşerdi bizim elimize, yıkılır, yok olurdu.[23]

Orduyu ateşlemek kolaydı. Siviller ise bir diğer meseleydi. Askerler Troya'nın dışına döküldüğü ve ovada bir araya geldikleri için istila haberleri çıkmış olmalıydı. Hiç şüphe yok ki Troya halkı muhtelif tepkiler vermiştir. Kimileri kararlı ve kimileri korkuyordu ancak hepsi bir anda teyakkuza geçmişti zira Yunanlar geliyordu. Ovadaki

21 *Iliad* 15.494–499.

22 Billie Jean Collins, "The First Soldiers' Oath" ve "The Second Soldiers' Oath", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 165–168.

23 *Iliad* 4.288–89.

hayvanlarından ya da dokuma tezgahlarından kaçışmaya başladılar ve kara gemilerin görünmesini bekleyerek, ufuktan gözlerini hiç ayırmadılar. Bazıları bir istilayı kapılarına getirdiği için Helene'ye lanet ediyordu. Kimileri ise düşmanı denize geri dökeceklerine değin, birliklerine destekleyeceklerine dair (bir Hitit metnine göre Troya'nın ilk tanrısı) fırtına tanrısına yemin ediyorlardı.[24] Bu Troyalılar, diş budak mızrağında iyi olan Kral Priamos'a hizmet ediyorlardı. Ötekileri önce Yunanların kendilerini tıpkı ahırdaki bir domuz gibi kıstıracağı[25] ve daha sonra şehri zapt ederek, Troyalıları bir noktada öldüreceği ya da onları köle olarak adalara veyahut Yunanistan'dan çok uzaklara süreceği için korkuyorlardı. Bir Mezopotamya metninin sivillerin moralini özetlediği gibi kara işgal edildiğinde, şehirlerin duvarlarından "acı çığlıklar" geliyordu.[26]

Yunanlar, kara çıkarmalarında stratejik sürpriz bir baskının avantajını kullanamayacaklardı. Bu sebeple çıkarma için iyi bir yer seçmek zorundaydılar. Başarılı bir çıkarmanın olmazsa olmazlarından birisi, düşmanın zayıf olduğu bir noktadan karaya çıkmaktadır. Coğrafya, bunun gerçekleştirilmesini zorlaştırıyordu. Sigeion ve bugün Beşik Körfezi'ndeki Troya Limanı (yaklaşık 11 kilometre güneyde) arasında Troya'nın Ege yakasında pek az sahil vardır ve bu sahiller savunmacılar için oldukça iyi olan sarp kayalıkların altında uzanır. Bu, limanın kendisini ve Geç Tunç Çağ'ında Çanakkale Boğazı'nın yakınlarından Troya şehrine kadar uzanan körfezini ayırıyordu. Bugün, Skamandros ve Simoeis nehirlerinin akıntılarıyla dolup taşan mezkûr körfez, artık mevcut değildir. Geç Tunç Çağ'ında körfezin batı yakası, ideal değilse de göz yumulabilir bir çıkarma noktası sunuyordu. Bölge bataklıktı ve ancak güvenilmez rüzgârları ve akıntılarıyla Çanakkale Boğazı'na girilerek ulaşılabiliyordu.

24 Beckman, "Treaty between Muwattalli II of Hatti and Alaksandu of Wilusa", *Hittite Diplomatic Texts*, "§20, s. 92; H. Craig Melchert, ed., *The Luwians*, Handbuch der Orientalistik c. 68 (Leiden: Brill, 2003), 221.

25 Bir Hitit deyişi. Bakınız: Van den Hout, "Apology of Hattušili III", Hallo, ed., *Context Of Scripture*, c. 1, s. 203.

26 J. S. Cooper, The Curse of Agade (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1983), 11.166–169, s. 59

Güneye doğru Beşik Körfezi'nde çok daha iyi bir liman vardı ancak burası hâkim bir tepedeki hisar tarafından korunuyordu ve Troyalılar kesinlikle orada konuşlanmış olacaklardı.

O halde Yunanlar nerede karaya çıktılar? Homeros açık bir cevap vermez fakat metnindeki ip uçları, Tunç Çağ körfezinin batı yakasına işaret eder. En iyi Hellenistik ve Roma kaynakları da bu konuda uzlaşı içerisindedirler. Modern uzmanlar ise kendi aralarında ayrılırlar. Kimileri ise Yunanların Beşik Körfezi'ndeki daha iyi bir limana, yani Troya Limanı'na gitmiş olabileceklerini tartışırlar. Buna rağmen kanlı bir çıkarma büyük ihtimalle belirli belirsiz görünüyordu ve kısa vadeli kazanımlar genellikle uzun vadeli planlara galebe çalardı, dolayısıyla Yunan yüksek komutasının Tunç Çağ körfezine çıkarma yapmayı tercih etmiş olmaları olasıdır. Nereye çıkarma yaptıkları hiç fark etmez zira Yunanlar kesin bir şekilde, nihayetinde, Troya Limanı'nın kontrolünü ele geçirmişler ve bu onlara tedarik zincirine ulaşmalarını ve belki de Troyalılar ile aynı olduklarını reddederken orada duran gemilerden gelir sağlamışlardır.

Hiç şüphe yok ki Troyalılar ordularını iki körfez arasına konuşlandırmışlardı ve gözcülerinden haber aldıklarında harekete geçiyorlardı. Eğer Yunanlar şanslıysa, Troyalılar yavaş hareket ederlerdi. Yunanlar çaresizce şanslı olmaya muhtaçtılar zira liderleri düşmanı hafife almıştı. Yunanlar, Troya'dan gelen birliğin sayısından o kadar fazlaydı ki Agamemnon'un bu birliği ezebileceğine dair kendine güveni tamdı. Buna rağmen öyle gözükmektedir ki Agamemnon ne Troya koalisyon ordusunun büyüklüğünü ne de gücünü kavrayabilmiştir, en azından daha sonra Troya'nın müttefikler arasındaki "haksız" üstünlüğüne dair şikayetlerine bakılırsa. Eğer bir saldırganın kazanmak için savunmacının üç katı daha fazla olması gerektiği vecizesi doğru ise o halde oranlar Troyalıların lehinedir.

Buna rağmen konu bir sahil başını ele geçirmeye geldiğinde, Yunanların üç avantajı bulunuyordu. Homeros'un naklettiği gibi gemileri "deniz atlarıydı":[27] Hızlı, hareketli ve hatta yalnızca yarım güverte ile bile aşağıdaki Troyalılara mızrak sallamak için yükseltilmiş

27 *Odyssey* 4.708

platformları bulunuyordu. Yunanlar bir kara çıkartması yaparken, savaşmak konusunda tecrübeliydiler. Troyalıların ise böylesi bir harekâtta, pek az deneyimleri vardı. Yunanlar düşmanların oklarına karşı kalkanlarını tutarken, hızlı şekilde kıyıya nasıl atlayacaklarını ve okçularına maksimum koruma sağlayacakları bir düzende nasıl kara çıkarması yapacaklarını biliyorlardı.

Gemilerin dehşeti de Yunanlara ayrıca bir psikolojik üstünlük tanıyordu. Homeros, tekrar ve tekrar benzeri görülmemiş donanmanın korku faktöründen dem vurur. Söz gelimi Priamos'un damadı Imbrios'u, Pedaion'daki evinden Troya duvarlarının arkasına süren şey gelmekte olan "Yunanların kavisli gemileriydi."[28] Atinalı bir generalin daha sonraki bir mesele üzerine kaydedeceği gibi kıyıya vuran köpük köpük dalgalar üzerinde, üzerinize doğru gelen düşman gemilerinin saldırısıyla yüzleşmek açıkça dehşet vericiydi.[29]

Ancak en önemli Yunan kaynağı, kara güçlerinin bel kemiğini teşkil eden piyadelerinin kalitesiydi. Mızrak ve kılıç temel silahlardı. Agamemnon'un Anadolu'nun bir okçular ülkesi olarak nam saldığını hatırladığına kuşku yoktur. Bu sebeple ordusuna, okçu ve sapancı birlikleri de dahil etmeye ihtimam göstermiştir. Fakat Anadolu'nun savaş arabaları ve okçulardaki üstünlüğüne köklü cevabı phalankslardır. Bu, klasik phalanksın ne gelişmiş zırhlarına ne de birlik ruhuna (*esprit de corp*) sahip ilkel bir phalankstı. Yine Tunç Çağ standartlarına göre dişliydi: göreceli olarak uyumlu, ağır silahlı ve güçlü.

Yunanlar tıpkı Shardana orduları gibi muhtelif yollardan savaşıyorlardı. Bu orduların dikkat çeken görüntüleri, MÖ 1200'ler ilâ 1100'lerin erken dönemlerine ait oyulmuş Mısır rölyeflerinden gelmektedir. Shardana birliği, Mısır ordusunda kendi bölüklerinde hizmet eden yabancılardı, yani uzun gemilerinde Mısır'a saldırmak ile meşgul olmadıkları zaman. Rölyeflerin gösterdiği gibi Shardana kılıç ve mızrak kullanıyordu, yaylar değil. Kısa etekler giyiyorlar, yuvarlak kalkanlar taşıyorlar ve boynuzlu miğferler takıyorlardı. Bu miğferlerin boynuzlarının arası kimi zaman daire şeklinde

28 *Iliad* 13.174.

29 Thucydides, 4.10.5.

işleniyordu. Shardana, II. Ramses'in özel korumaları olarak hizmet veriyordu. Yunanlar, Shardana değillerdi (nitekim Shardana'nın da kim oldukları belirsizdir) ancak onlara benziyorlardı ve yakın mesafede savaşma konusunda uzmanlardı. Yunan askerlerinin Mısır ordusunda da savaştıkları anlaşılmaktadır.

Son zamanlarda heyecan verici bir keşif, British Museum'da yapılmıştır. MÖ 1300'lerden kalma renkli bir Mısır papirüsü, bir depoda bulunmuştur. Esasen bu papirüs, "Kral Tut" (Firavun Tutankhamun, MÖ 1334–1325) mezarının 1922'de keşfini takip eden kazılar sırasında 1936 yılında keşfedilmiş ve sonra unutulmuştu. Fragmanlar halinde olması ve rekonstrüksiyonun çıkarılmasının kolay olmadığı resim, boyama açık şekilde bir savaş sahnesini göstermektedir. Bu resimde, Mısırlıların yanında Libyalılara karşı savaşan en az iki Yunan savaşçı bulunmaktadır. Yunanlar, Yunan olarak tanımlanabilir zira Homeros'un bahsettiği tarzda yaban domuzu tarzında bir miğfer takmışlar ve Tunç Çağ Ege'sinde mevcut olduğunu bilinen bir tarzda öküz dersinden bir tunik giymişlerdir.[30] Libyalıların yayları ve okları vardır. Tutankhamun'un hakimiyeti altındaki Mısır'da bir Yunan varlığından şüphe duyabiliriz zira 1930 kazısı sırasında Miken seramiği gün yüzüne çıkarılmıştır. Artık en azından, kısmi olarak askeri bir varlıktan haberdarız.

Genelleme yapacak olursak, Yunan piyadeleri savaş arabalarında ve mermi (oklar ve sapanlar) eksikliklerini, uyumlu ve hızlı bir birlik vücuda getirerek telafi etmişlerdir. Bunun yanı sıra Shardana'nın aksine Yunanlar, en azından kimileri, ağır bir zırh kuşanıyorlardı. Yoğun bir formasyonda savaşmak ve iyi donatılmış şampiyonların liderliği ele almalarına müsaade etmek konusunda ise üstün geldiler.

Yunanlar, savaş arabası taktiklerinde yetersiz değillerdi ancak onların savaş arabaları pratik sınırlar ile yüz yüze gelemiyorlardı. Yunanistan'da, özellikle Anadolu ile karşılaştırıldığında pek az iyi at vardı. Kuşkusuz çok fazla at bulunuyordu ve savaş arabaları gemi ile nakledilebilirdi. Buna rağmen bu atları ordugâhlarının dar sahil şeridinde beslemek ve talimlerini yaptırmak ya da evden uzakta bir alanda savaş

30 *Iliad* 10.

arabalarının onarımı ile ilgilenmek güç olurdu. Buna ilaveten Homeros'un dizelerinde Akhilleus gibi "tez ayaklı,"[31] yani yerden savaş arabalarına saldıran güçlü ve hızlı piyadelere dair sayısız atıf vardır ve bu durumda, Troyalılara, savaş arabalarının bedelini ödetecek çevik ve ölümcül bir Yunan piyadesi manzarası ortaya çıkmaktadır.

Troyalılar, Troya Ovası'nda kendilerine oldukça iyi hizmet eden savaş arabalarını, büyük bir maharetle kullanıyorlardı. Savaş arabası çok amaçlı bir araçtı. Savaş alanında bir noktadan başka bir noktaya nakil ve hareketli ateş desteği veyahut yalnızca göz dağı vermek için kullanılabilirdi. Savaş arabası yarı tank, yarı cip, yarı askeri araç ve yarı ses kamyonuydu. Atlar, Büyük Hitit Kralı'nın kalbine yakın olduğu ve kralın onlara muhabbet duyması ("bana aygırlar gönder!" yazar Kral III. Hattuşili, Babil kralına) gibi Priamos tarafından da sevilirdi.[32] Aslında atlarından bazılarını kendi elleriyle,[33] tıpkı Firavun II. Amenhotep gibi yetiştirmişti.[34]

Fakat sahil savaşı, bir savaş arabası muharebesi yerine bir çarpışma olacaktı. Burada sürekli olarak gelen ve asker çıkartması yapan gemiler, bu askeri durdurmak için üzerlerine doğru koşan Troyalılar, Troya savaş hattını zorlayan Yunanlar, uçuşan oklar ve taşlar, iki tarafın da yakın bir düzeni koruyamadığı bir hava hakimdi. Sonuç, muhtemelen, bir meydan kavgasıydı. Bu, Homeros'un "adam adama" dediği ve "yakın dövüşün," "el ve kuvvet" tarafından belirlendiği "dağınık bir savaş" idi.[35]

En nihayetinde iyi korunan bir alana amfibi bir çıkarma, savaşın en zor manevralarındandır. Atinalı General Demosthenes adamlarına bunu, sayıca üstün bir garnizonu deniz yoluyla gelecek bir Sparta

31 Örneğin, *Iliad* 1.58. Şuradaki tartışma ile karşılaştırın: Robert Drews, *The End of the Bronze Age: Changes in Warfare and the Catastrophe c. 1200 BC* (Princeton: Princeton University Press, 1993), 141–147, 211.

32 Şuradan istifade edilmiştir: Beckman, "Letter from Hattusili III of Hatti to Kadasman-Enlil II of Babylon", *Hittite Diplomatic Texts*, §17, s. 143.

33 *Iliad* 24.279–280.

34 Lichtheim, "The Great Sphinx Stela of Amenhotep II at Giza, the Narration", *Ancient Egyptian Literature*, c. 2, 42.

35 *Iliad* 15.329, 510.

çıkarmasına karşı savunmak zorunda kaldıklarında hatırlatmıştır. Yıl, MÖ 425 idi. Mekân, Güneybatı Yunanistan'da bir ileri karakoldu ve çatışma, Peloponnesos Savaşı'ydı. Demosthenes, adamlarına, Spartalıların sayılarından korkmamalarını zira deneyimli denizciler olarak Atinalıların "ayakta durabilecek kadar kararlı bir düşmanı geri püskürtmenin ne kadar zor olduğunu" bildiğini söylemiştir.[36]

Spartalılar MÖ 425 yılının o günü başarısızlığa uğramışlardı. Atinalılar onları denize dökmüştü. Hiç şüphe yok ki Spartalılar, en az Agamemnon'un adamları kadar sertti. Buna rağmen istilacılar için Troya'daki kumlu sahil, Spartalıların karşılaştığı kayalık bir kıyıdan çok daha kolay bir alan olacaktı. Spartalılar, kötü şöhretli acemi denizcilerdi. Buna rağmen Tunç Çağ Yunanları için denizden yapılan baskınlar neredeyse sıradandı.

Tunç Çağ kadırgaları pruva kısmından sahile yanaşabilirdi ve Yunanların Troya'da yaptığı şey kesinlikle buydu zira bu süreç ilk olarak kadırganın kıç kısmının sahile yanşamasından daha fazla hız ve güç meydana çıkarıyordu. Pek çok savunmacının, üzerlerine doğru gelen koyu kırmızı pruvalı gemiyi gördüklerinde, moralleri bozulurdu. Okçuların disiplini ve kılavuzun yeteneği hayati olabilirdi ve kimi gemiler hedefi on ikiden vururken kimileri başarısız oluyordu. Menelaos'a hizmet eden Onetor'un oğlu Phrontis gibi birinci sınıf bir kılavuz yüksek bir payede ödüllendirilmiş olmalıdır. Benzer şekilde, belki de efsanevi bir abartı olan, boyunun yarısı kadar bir gemiyi sahile yanaştırabilecek kadar güçlü *Odysseia*'nın Fenikelileri gibi birinci sınıf kürekçilere de ihtiyaç vardı.[37]

Her iki taraftaki komutanlar da adamlarına savaştan önce emirlerini vermiş olmalıdırlar. Okçular, gemi ve sahil arasındaki uzaklığı kapatacak en iyi yoldu ki her ordu, en iyi okçularını konuşlandırmak isteyecekti. Sapancılar da zarar verebilirdi. Bu sebeple her iki takım da çarpışma mesafesi içerisinde bulunmuş olmalılardır. Yunanlar özellikle sahil ile temas ettiklerinde savunmasız kalacaklardı ki bu Troyalı subayların dile getirmiş olabileceği bir noktadır. Buna

36 Thucydides, 4.10.5.

37 *Odyssey* 13.113–115.

rağmen Troyalıların, Yunan liderlerin adamlarına hatırlatmış olabileceği gibi, Yunanların çok iyi olduğu amfibi harekâtlarda pek az deneyimleri vardı.

Her iki taraf da kahramanlarını, yani soyluları öne çıkarmak için bir çaba göstereceklerdi. Bu, sağlam taktikler olduğu kadar akılcı bir politikadır da zira kahramanlar sıradan bir askerden çok daha donatılmış, eğitilmiş ve beslenmişti. Söz gelimi Troyalıların tarafında, babası Priamos'un danışmanlarından birisi olan Panthoos'un oğlu Euphorbos, savaş arabasında savaşan bir çocuk olarak yetiştirilmişti.[38] Bir diğeri örneği ele alacak olursak Genç Akhilleus, Homeros'un dizelerinde, Phoiniks tarafından ve mitolojide Kheron tarafından eğitilmiştir. Bunun aksine Yunan ya da Troya piyadesi, tıpkı Mısır'daki zorunlu askerlik gibi teorik bir eğitimden geçmişlerdir buna rağmen savaşta; kavgada, çiftlik avlusunda ya da sokakların arkalarında öğrendiklerinden daha fazla faydalanabilirlerdi.

O sabah yola koyulmadan evvel Yunan şefler gemilerin çıkarma yapacağı sahile karar vermek zorundaydılar zira liman, bütün gemiler yanaştıklarında çıkarma yapmak için çok daha küçük olacaktı. Komutanlar, ilk dalgada elit birlikleri ve savaşın daha sonraki safhaları için de iyi adamları kurtarmak istiyorlardı. Yunanlar yollarına çıkacak herhangi bir Troya gemisi üzerinde hızlı bir zafer umabilirdi ancak sonrasında zorlu bir mücadeleden emin olabilirlerdi.

Yunanlar gemilerinden atladıklarında, bir çeşit mızraklardan müteşekkil bir set ile karşılaşmış olmalılar. Troyalıların gözlerine güneş vuruyordu ancak detayları fark edebilselerdi, Yunan gemilerinin kıçlarına resmedilmiş aslanların, boğaların ya da şahinlerin imgelerini görebilirlerdi.[39] Kumdaki kerestenin gümbürtüsünü ve düşman yaylarının tıngırtısını duyarlardı.

38 *Iliad* 16.811, karş. 3.146.

39 Thera freskolu savaş gemileri bir amblem olarak avlanan aslanlar ile boyanır. Bakınız: Nanno Marinatos, *Art and Religion in Thera, Reconstructing a Bronze Age Society* (Athens: D. I. Mathioulakis, 1994), 54. "Vahşi Boğa" ve "Şahin" Mısır gemilerinin kaydedilen isimleri arasınadırlar. Bakınız: Lichtheim, "The Autobiography of Ahmose Son of Abana", *Ancient Egyptian Literature*, c. 2, 12, 14.

Assur Kralı I. Shalmaneser'in (MÖ 1274–1245) vurguladığı gibi savaş alanları, bir kral için bile nadiren sessizdi.[40] Buna rağmen kralın pek muhtemel bildiği gibi ses, bir silahtır. Homeros, kahramanlarına, devasa akciğer kapasiteleri ve aslan gibi kükreyişler atfeder ve bu belki de gerçekten o kadar da uzak değildir. O vaktin ilkel emir komuta zincirinde bir lider, sürekli olarak adamları ile iletişimini hesaba katmak zorundaydı. Bağırma yeteneği, pratik bir avantajdı. Kahramanca bir çığlık, kolay etkilenen bir düşmana karşı psikolojik bir savaş işlevi görürdü. Bu sebeple, Homeros'un savaşın ilerleyen zamanlarındaki bir muharebe tasviri savaşın ilk günü için de geçerli olabilirdi. Hektor ile başlarsak:

Hektor böyle dedi, yolu açtı,
öbürleri de yürüdüler arkasından,
çığlıklar, naralar göklere yükseldi.
Öte yandan Argoslular da bastılar narayı;
saldırma güçlerini unutmamışlardı.
Troyalı yiğitlerin saldırışını beklediler.
iki ordunun naraları göklere çıktı,
ta yukarılara, Zeus'un ışınlarına.[41]

Çam gövdeli geminin pruvasının sahile vurması ve Thessalia kralının gemiden fırlamasıyla kıyı savaşı başladı. Kral döndü ve düşmanıyla yüzleşti. Liderin askerin önünde yürümesi savaşta daima kilit bir unsurdu ancak nadiren Tunç Çağ'ının hiyerarşik dünyasında olduğundan çok daha fazla önemlidir. Eğer bir kahraman liderliği kucaklamayacaksa, bunu kimse yapmazdı. Bu sebepledir ki Iphiklos'un oğlu Protesilaos, Troya toprağına ayak basacak ilk Yunan oldu. Bu, yalnızca yüksek bir onur değil, gereklilikti. Buna rağmen durumun zevkine varabilmek için kısa bir zamanın olduğu bir şöhretti zira kendisi aynı zamanda ilk ölecek Yunandı. Kral Priamos'un oğlu Prens Hektor, onun için bekliyordu. Muhtemelen mızrağını Protesilaos'un zırhının bağlantı noktasına, boynuna

40 Grayson, "Shalmaneser I," *Assyrian Royal Inscriptions*, c. 1, 1.536, s. 80.

41 *Iliad* 13.833–837.

veyahut yüzünün korumasız bir tarafına savurmayı amaçlamıştı. Tüm bu noktalar bir silahın tene girip, ölümcül bir yaraya neden olacağı bilinen noktalardır.

Büyük Akhilleus karaya ilk olarak atılmayı düşünmüştü ancak arka tarafı tutuyordu zira Troya'ya ayak basacak ilk Yunanın öldürüleceğine inanıyordu. İlahi annesi Thetis tarafından uyarılmıştı –bu, belki de kimi zaman erkeklerin bile içgüdüsel duygularıyla hareket ettiklerini söylemenin bir diğer yolu olabilir. Böylece savaş ilk dulu arkasında bırakan zayiatını vermişti. Protesilaos, Phylake'nin şehrindeki evinde bir yas belirtisi olarak yanaklarını yırtacak bir eş bırakmıştı.[42]

Troya'nın öncü adamları, düşman gemilerine doğru ilerlemeyi ya da en azından bir ganimet olarak geminin kıç kısmındaki süslemeleri alacak kadar kendilerini bir noktaya taşımayı denemiş olabilir. Bunu deneyecek kadar cesur herhangi biri, kesinlikle düşmanın bir ok ve mızrak yağmuruyla yüzleşecek ya da belki de kılıçlı bir saldırıya uğrayacaktı.

Çetin bir savaş olmalıydı. Buna rağmen savaştaki sıradan bir askerin rolüne dair tek bir kelime bile duymuyoruz. İşin içinde olduğundan emin olabiliriz. Mesele sıradan askerlere geldiğinde, kaynakların sessizliği ve gerçeğin yaygarası tamamen bir Tunç Çağ klişesidir. Söz gelimi Hitit ve Mısır metinleri, çoğu zaman, benzer bir şekilde bir savaşın hikâyesini anlatır. Büyük kral ya da bir firavun tek bir eliyle düşman askerleri kalabalığını defeder. Olağanüstü bir durum, Kadeş Savaşı'nın (MÖ 1274) resmi Mısır versiyonudur. Firavun II. Ramses o kadar çok Hitit askerini öldürür ki Kadeş Ovası onca kan ve cesetten aşılamaz hale gelir.[43] Bu savaşta firavun, yalnızca, tanrıların yardımına mazhardır. Bir diğer deyişle, düşman sıradan askerler kalabalığıdır ancak bizim tarafımız ilahi olarak esinli bir kahramana indirgenmektedir.

42 Yunanca "karaya ilk çıkan" anlamına gelmesi hasebiyle muhtemelen sadece sembolik bir isimdir.

43 Lichtheim, "The Kadesh Battle Inscriptions of Rameses II, The Poem", *Ancient Egyptian Literature*, vol 2, 69.

Homeros ve diğer *Epikos Kyklos* şiirleri, benzer bir yaşamı benimser. Bu metinler büyük savaşçılara, onların ilahi patronlarına odaklanır ve genellikle devasa kalabalıkların deneyimini doldurma görevini seyirciye bırakır. Homeros sıradan askerlerin, savaş deneyimini aktarmak için çok az şey yapsa da diğer kaynaklardan gelen kanıtlar mantıklı tahminlere olanak tanımaktadır.

MÖ 1100'lerin başlarında kıyı yakınlarındaki bir deniz savaşını tasvir eden Mısır kabartması ile başlayalım.[44] Bu tasvir, ister gemiden isterse karadan atılmış olsun, okçuların verebileceği hasarı gözler önüne serer. Tunç Çağ ordularındaki sıradan bir adam risk altındaydı zira ya en ince zırhlara sahipti ya da tamamen korumasızdı –kimi zaman sandaletleri bile eksikti.[45] Mısırlıların dediği gibi ölüler, timsahların suya düşmesi gibi düşüyorlardı.[46] Karada savaşan Yunanlar, cesetlerin arasından ilerlemek zorunda kalacaklardı ki bu cesetler çoğu zaman kendi adamlarıydı. Bir savaşın Mısırlı gözlemcisi için ölüler, ağdaki balıklara benziyorlardı.[47]

Yunan askerler karaya vardıklarında, Troyalı mevkidaşlarını hedefe almış olmalıdırlar. İyi donatılmış Troyalı soylular, zayıf hedeflere diş biliyordu ancak Troyalı sıradan bir asker eğer varsa Yunanların mızrak ya da kılıcı yoksa yumrukları için makul bir hedefti. Bir grup Yunan korsan bir araya gelse, Troyalı bir kahraman yakalayıp onu fidye için tutabilirler, kollarını arkasından bağlayabilirlerdi –tıpkı Homeros'ta ender şekilde gözlemlenen, gönüllü bir askerin övünmesi gibi.[48] Buna

44 Medinet Habu'da. 20. Hanedanlık, III. Ramses (MÖ 1184–1153). Bakınız: Yigael Yadin, *The Art of Warfare in Biblical Lands In the Light of Archaeological Discovery*, c. 2 (London: Weidenfeld and Nicolson, 1963), 340–341.

45 Lichtheim, "Papyrus Lansing, A Schoolbook", *Ancient Egyptian Literature*, c. 2, 171.

46 Lichtheim, "The Kadesh Battle Inscriptions of Rameses II, The Bulletin", *Ancient Egyptian Literature*, c. 2, 62.

47 "From the Annals of Thutmose III, The First Campaign: The Battle of Megiddo, The Battle", *Ancient Egyptian Literature*, c. 2, 32.

48 Thersites, *Iliad* 2.231. Mısırlıların tutsaklarını nasıl bağladıklarına ilişkin bir anlatı için bakınız: "The Medinet Habu relief," *Yadin, Art of Warfare in Biblical Lands*, c. 2, 343–343.

rağmen kesinlikle çok daha fazla rütbesiz Yunan askeri, Troyalı kahramanların ellerine düşüyordu.

Yunanlar, Akhilleus'un Kyknos'u öldürerek Yunanlara büyük kayıplar verdiren bir Troya müttefikini öldürene kadar kesin olarak muzaffer değillerdi. Kyknos'un, Yunan adını kullanacak olursak, Tanrı Poseidon'un bir oğlunun olağanüstü gücüne sahip olduğu söylenir. Troyalıların, bu tanrıyı, Büyük Deniz Tanrısı olarak bilmesi muhtemeldir.[49] Birini sadece ölümlü değil, aynı zamanda tanrı olarak ilan etmek Tunç Çağ'ının büyük ve güçlü kimselere karşı gösterdiği saygının bir belirtisiydi.[50]

Akhilleus'un Kyknos'u adamın miğferinin deri kayışı ile boğduğu söylenir. Kyknos, Homeros'un dizelerinde değil, *Epikos Kyklos*'ta görünür. Daha az kayda değer bir kaynak olmasına rağmen hem Tunç Çağ'ının hem de Troya'nın deniz ile ne kadar az bağlantısının olduğunun bir sembolü olarak ciddiye alınmaya değerdir.

Kyknos, Troya'nın yaklaşık olarak 22 kilometre güneyindeki Troas'ın Ege sahilinde bulunan Kolonai şehrinin kralıdır. Kolonai şehrine Tunç Çağ sırasında yerleşilmiştir. Kimi efsanelerde ilk defa Kyknos'un oğlu tarafından iskân edildiği söylenen Tenedos Adası'nın aksine, denize yakın bir konumuna sahiptir. Kyknos'un "kuğu" anlamına gelen Yunanca bir kelime olması ise daha az ilgi çekici değildir. Bu ise bir Hitit dokümanında bahsedilen Troya kralı Kukkunni'yi de hatırlatır. Kukkunni'nin ne zaman hüküm sürdüğünü bilmiyoruz ancak MÖ 1280 yılında tahtta oturan Alakşandu'nun bir selefiydi.[51] Hem bir Tunç Çağ Troya kralı hem de Ege kıyılarını anımsatan bir ismin, Yunanlarla yapılan bir savaşta, Troya için ölen bir adama verilmesi, ne kadar da yerinde.

49 Yakın Doğu kökenli bir mit. Örneğin, Singer, "Mursili's Hymn and Prayer to the Sun-goddess of Arinna (CTH 376.A)", *Hittite Prayers*, 51–57.

50 Söz gelimi, II. Ramses şurada bir tanrı gibidir: Lichtheim, "The Kadesh Battle Inscriptions of Rameses II, The Poem", *Ancient Egyptian Literature*, c. 2, 67.

51 Beckman, "Treaty between Muwattalli II of Hatti and Alaksandu of Wilusa", *Hittite Diplomatic Texts*, No. 13 §3, s. 87.

Akhilleus'un zaferi, bir ilerlemeye yol açmıştır. Bu, Yunanların üstün piyadesini öne doğru baskıyı artırmaları için yüreklendirirken Troyalıları, geri çekilme ve düzeni tekrar sağlama üzerine düşünmeye itmiştir. Troyalılar liderlerinin ayrılma ve şehre doğru geri çekilme haykırışını duyduklarında, muzaffer Yunanlar onları, tıpkı Mısırlıların bir zamanlar Libyalıları aşağıladıkları gibi bacakları kaçmaktan başka bir işe yaramayan, yaylarını, teçhizatlarını ve su tulumlarını hızlı bir firar için arkalarında bırakan adamlar olarak anarak aşağılamışlardır.[52] Akabinde Yunanlar, düşman cesetlerinin zırhlarını yağma etmişlerdir.

Bu sırada Troya'nın kapı koruyucuları, yorgun askerleri şehre almak için kapıları açmışlardı. Ölü ve kayıp haberleri yayılınca, feryat sesleri yükseldi. Priamos kalede gergin bir şekilde danışmanlarıyla görüşmüş olmalıdır. Surlardaki gözcüler, o gece ve daha pek çok gece dışarda olacaklarını tahmin etmiş olabilirlerdi.[53] Ne zaman bir yabancının seslendiğini duysalar, kaskatı kesiliyorlardı.

Yunanlar, sahil başını ele geçirmişlerdi. Yaralılara baktıktan, ölüleri topladıktan ve tanrılara şükranlarını sunduktan sonra ordugahlarını kurmaya devam edeceklerdi. Homeros, gelecek dokuz yıl boyunca kampın istihkâm olmaksızın bırakıldığı hususu üzerinde ısrar eder. Akhilleus ve Aias gibi kahramanların varlığı, herhangi bir duvarın ya da siperin sahip olabileceğinden çok daha iyi bir koruma sunuyordu. Ancak ve ancak Akhilleus bir hiddet ile çıktıktan sonra, Yunanlar üslerini takviye etmeye başlamışlardır. Bu mantıksızdır fakat imkânsız değildir. Söz gelimi Kadeş Savaşı'ndan (MÖ 1274) önce ordugâh kuran Firavun II. Ramses'in ordusu, koruma maksadıyla kalkanlardan müteşekkil bir barikattan çok daha azını kullanmıştır. Bir başka örnek verecek olursak, klasik Sparta, herhangi bir saldırganı korkutmak için şehir duvarları yerine elit ordusuna (ya da dağlarına) güvenerek varlığını sürdürmüştür. Buna rağmen söz

52 Lichtheim, "The Poetical Stela of Merneptah (Israel Stela)", *Ancient Egyptian Literature*, c. 2, 74.

53 Karşılaştırınız: Lichtheim, "The Poetical Stela of Merneptah (Israel Stela)", *Ancient Egyptian Literature*, c. 2, 77.

konusu Troya Savaşı olduğunda, Sparta'yı tanıyan Thoukydides'in hükmü saygıyı hak etmektedir.[54] Varır varmaz bir savaşı kazanmalarının akabinde Yunanlar ordugâhlarını istihkâm etmişlerdir.

Yunanların Protesilaos'u boğazın karşısına, Çanakkale Yarımadası'nın kıyısındaki Helles Burnu'na gömdükleri rivayet edilir. Sitedeki kazılarda Troya Savaşı'ndan yaklaşık bir yüzyıl önce MÖ 1300'den sonra, bir Tunç Çağ yerleşimine rastlanmamıştır. Bu sebeple, rivayetin güvenirliği şüphelidir ancak sitenin kesinliği değil. Buradan güneye doğru bakarak, Yunanlar açık şekilde boğazın karşısındaki Priamos'un sarayı ve tanrıların tapınakları ile taçlandırılan ve hepsi, sabahleyin Çanakkale Boğazı'nın mavi sularına ışıltıyla vuran çift sıra bir duvar ile korunan Troya'nın kulelerini görebilirlerdi.

Buna rağmen nerede yatarsa yatsın, savaşçı Protesilaos kara toprağa verilmeden çok önce bir haberci kesinlikle Priamos'a savaşın nasıl sonuçlandığına dair haber vermiştir. Düşman bir ordunun Troya kıyılarına kan dökerek ayak bastığı haberi üzerine kral dostlarının gözlerinin içine bakmış mıydı? Yahut ailesinin politikasının nelere yol açtığına dair yargılarını paylaşmak için utanmış ve hayal kırıklığına uğramış mıydı?

Belki de Priamos, yaşlı adamların yaptığı gibi gençliğini düşünüyordu. Phrygia'daki Sangarios Nehri'nde büyük bir savaş için orada bir müttefik askeri olarak savaşmıştı.[55] Veyahut temiz bir sayfa açmak için önüne bakmayı tercih etmişti. Her halükârda kral, yeni gerçekler ile yüzleşmek zorunda kalacaktı.

Sahil başı savaşı bitmişti. Troya için savaş başlamak üzereydi.

54 Thucydides, 1.11.1.

55 *Iliad* 3.184–190.

BÖLÜM IV

SURLARA AKIN

Sürgüler yuvalarına geri çekilir ve ahşap, metal ile kaplanmış ve birbirine sıkıca oturtulmuş çift kapı sallanarak açılırdı.[1] Yolcular, Troya savunmalarından hızlıca ve sessizce geçerek, şehre girerlerdi. Surların dili olsaydı, çığlık atacaklardı. Ortalığı mahvederler ve generallerin zafer için kükremelerine ve kaçakların kendilerini yukarıya çekmek için halatlar isteyen bağrışlarına izin verirlerdi ve istihkâm erleri tunç aletleriyle sürekli çalışarak işin hakkından gelirken savaş çığlıkları atarlardı. Buna rağmen bugün, duvarlar, bir ölüm sessizliğine bürünmüşlerdir: kansız gedik açılamayacak bir taş ve toprak kütlesi.

Yolcular; çobanların keçileri, koyunları ve sığırlarıyla şehrin dışına çıktıkları genellikle bu erken saatlerde trafiğin aktığı bir vakitte tam tersi bir istikâmette ilerliyorlardı. Ancak bunlar Troya'nın zengin merasında ordugâh kurmuş bir düşman ordusuyla alışılmadık zamanlardı. Homeros, yolcuların seyahatlerinin, neticesini tasvir eder. Gelin seyahatlerini hayal edelim.

Laertes'in oğlu ve Ithake Kralı Odysseus bir boksörün yapısına ve bir avcının gözlerine sahiptir.[2] Savaşta düşmana kavrayacağı bir şey vermemek için kısa bir sakal ve önü kısa kesilmiş uzun bir saçı vardı. Mor renkli, çift katlı ağır yünlü bir pelerinin altına, gösterişli bir gömlek giymişti. Kıvrımları, bir karaca yavrusunu öldü-

1 Karşılaştırınız: Yadin, *Art of Warfare in Biblical Lands*, c. 1, 21–22.

2 *Odyssey* 18.66–74.

ren tazı imgesiyle işlenmiş saf altın bir iğne ile tokalanmıştı.[3] Eğer yüzündeki ifade bir maske ise bu kraliyet kâtiplerinin ültimatomlar verdiği kardeşlik dilinden daha samimiyetsiz ve Tunç Çağ generallerinin düşman üzerine çaldığı bir marş ile yürüyen gece birliklerinin hareketlerinden daha hilekâr değildi. Savaş bir aldatmacadır. Ve hiç kimse yoktur ki bunu Odysseus'tan daha iyi bilsin. Seyahat yoldaşı Menelaos onurunun intikamını almayı düşleyebilir ancak Odysseus yalnızca kazanmak istiyordu.

Yüzündeki ifade, bir bilmecedir. Gözleri öfkeyle parlayan Menelaos'unki öyle değildir. İki adam, iki güvenilir arkadaş tarafından kullanılan, iki atın çektiği savaş arabalarına bindiler. Onlara ağır şekilde donatılmış mızrak taşıyıcıları kıtası eşlik ediyordu ancak bunlar kendi ordularından değillerdi. Bu mızrak taşıyıcıları Troyalıdır ve onlara bir elçilik seyahatinde önderlik ediyorlardı.

Bu askerler, geçit töreni için parlak tunç zırhlar giyen, seçkin birliklerdir. Bu seçkin adamlar hem Yunanlardan şehri hem de şehirden Yunanları korumak için hizmet veriyorlardı. Uzun saçlı Yunanlara ancak Troya'nın güçlü duvarlarını görmelerine müsaade ediyorlardı, onarıma muhtaç zayıf noktaları değil. Benzer şekilde Troyalıları ve aniden intikamın eşiğine gelen giysileri yerleri süpüren karılarını görmelerine izin vermediler. Yunanlar ülkeye henüz varmışlardı fakat çoktan sığınmacılar ve yas tutan kimselerin ortaya dökülmelerine sebep olmuşlardı.

Seyahat eden iki kral, muhtemelen, aynı şekilde tepki vermediler. Menelaos'un kanı, belki de zina yapan karısının adını lekelediği ve karısının kendisini boynuzlayan ve tanrıları inkâr eden adamın Troya'da olduğu düşüncesi ile kaynıyordu. Paris, konukseverliğin ve yabancıların tanrısı Zeus'un kendi yasaları ile çatışmıştı. Odysseus'a gelince o başarılı bir şekilde şehirleri kuşatmıştı, doğuştan kaşifti ve Yunan ordusundaki en kurnaz adamdı. Öfkesinden ziyade merakı tarafından yanıp tüketildiğini hayal edebiliriz. Taş döşeli sokaklar, geniş avlular, ordunun tanrısını temsil eden boğanın egzotik heykelleri, peçeli kadınlar, Troya'nın tepesine tırmandıkça daha sert

3 *Odyssey* 19.225–243. Karşılaştırınız: Nestor'un giysileri *Iliad* 10.131–134.

esen rüzgâr... Hiçbir şey etrafı dikkatlice gözlemleyen Odysseus'tan kaçmayacaktı.

Antik Yakın Doğu göreneklerinde bir kralın, rakibine meydan okuması gerekli görülüyordu. Bir Hitit kralı, sinsi bir saldırı ile savaş başlatmanın kadınlara yakışır olduğunu söylemiştir.[4] Bu sebeple Yunanlar, Troyalılara barış için son bir şans vermeye gelmişlerdi. Bunun alternatifi kin ve ölümdü –ya da öyle demişlerdi. Jilet gibi bir Troyalı, Hititlerin iki dizi talimat içeren bir elçilik heyeti gönderme geleneğini biliyor olabilir. Bunlardan birisi "savaş tableti" ötekisi ise "barış tableti" idi.[5] İlk tablet, düşmanı tehdit etmek, diğeri de düşman teslim olmayı reddederse bir anlaşma yapmak içindi. Buna rağmen Yunanlar, bir anlaşma yapmaya hazır değillerdi. Geri adım atmak ve barışı sağlamak Troyalılara kalmıştı. Helene için ölmeye değer miydi?

Odysseus ve Menelaos, ev sahipleri Antenor'un evine doğru yola çıktılar. Şartlara rağmen onun için belki, bir zamanlar bir Yunan kralının Hitit kralına gönderdiği gibi, içinde bir tanrının heykeli de bulunan hediyeleri götürmeyi unutmamışlardır.[6] Antenor, aşağı şehrin yenice gözde kısmındaki iki katlı konaklarından birisinde yaşıyor olabilirdi. MÖ 1300 dolaylarında meydana gelen bir depremden sonra Troya yeniden inşa edildiğinde, şehrin katı sınıf ayrımı nihayete ermişti. Artık zengin insanlar sadece kalede yaşamıyorlardı ve kale, yalnızca zenginliğin muhafazası için kullanılmıyordu.

Antenor'un boyanmış alçı duvarlı evini ve bir tür soğuk depolama sağlamak amacıyla toprağa gömülmüş bir düzine büyük vazo ile ayrı bir mutfak kanadını düşünün. Böylesi bir evin içinde ithal mücevherat, mühür taşları, ince seramikler, gümüş kaseler, dokuma kumaşları ve fildişi oymalar vardı. Belki de yakın zamanlarda kazılmış dua pozisyonunda duran bir tunç adam figürü –Hitit işçiliğine ait olduğu anlaşılan iri gözlü ve düz burunlu bir parça– Antenor'a aitti.

4 Theo Van Den Hout, "Bellum iustum," 26.

5 Van den Hout, "Bellum Iustum," 17, 25.

6 *KUB* v 6 (*CTH* 570 ii 57–64). Karş. Bryce, *Kingdom of the Hittites*, 238–240; *Life and Society*, 168.

Antenor bir Troyalı olmasına rağmen Yunanların dostuydu –ve Troya'da yabana atılır bir adam değildi. Yaşlı bir devlet adamı, soylu ve kraliyet danışmanıydı. Athena'nın rahibesi Kisseus'un kızı Theano ile evlenmişti ki bu da Antenor'un sosyal ehemmiyetinin bir işaretidir. Antenor, Troya tartışmalarında daima Yunanların tarafında yer alıyordu. Bu sebeple Yunanlarla iş çıkarlarının, akrabalıklarının ve onu müttefik kılacak evlilik bağının olduğunu tahmin edebiliriz. Athena'ya gelince, Troya'daki muadilini bilmiyoruz ancak Anadolu şehirlerinin daima koruyucu bir tanrıçaya sahip olmaları hasebiyle, Troyalı bir muadilinin olduğunu varsayabiliriz.

Antenor'un Yunan etkisi olmaksızın, barış maksadıyla görüşmelerde bulunmak için yeteri kadar sebebi vardı: Savaşa kurban vermek istemediğinden emin olduğu pek çok oğula sahipti. Bu nedenle Menelaos ve Odysseus Troya meclisinde konuştuğunda, Antenor onları destekledi. Yunanlar, Helene'yi ve Sparta'nın çalınan hazinesinin iadesini talep ediyorlardı.

İki Yunan konuşmacı, Antenor üzerinde son bir etki bıraktılar. Menelaos fiziksel olarak çok daha heybetli ancak az konuşan birisiydi. Menelaos yapmak zorunda kaldığı şeyi yaptığını söyledi ancak konuşurken bir telaş içindeymiş gibi görünüyordu. Karısı Helene birkaç dakika uzaklıkta, Paris'in çatısı altında oturuyordu. Menelaos kesinlikle toplantıdaki her adamın kendisini küçümseyerek izlediğini biliyordu. Her söz acziyetin bir işareti olarak anlaşılabilirdi, bu sebeple adamın konuşmasını kısa tutmasına şaşmamalı.

Odysseus ise başka bir hikâyedir. İhtarları, belirgin özelliği olan stratejik yeteneği ile veriliyordu. Öncelikle büyük şehrin yanında kraliyet asasını tutmaktan ve aşağı bakmaktan daha fazlasını yapamayacak kadar gözleri korkmuş seyircilere bir taşralıyı oynayarak onların gücünü zayıflattı. Ancak sıra Odysseus'a geldiğinde meclisin üzerine bir kar fırtınası gibi düşen sözlerini söyleyiverdi. Bir adamın çetinliğini gösteren sözlerdi bunlar. Savaş, Odysseus'un işiydi. İşler sarpa sardığında Agamemnon'a hatırlattığı gibi:

Bu, Zeus'un gencinden yaşlısına bize verdiği şey
sonuna kadar çetin savaşlara girmek,
ta ki hepimiz ölene kadar.[7]

Ancak Troyalılar, Odysseus'a istediğini vermedi. Gerçekten de ele avuca sığmaz mecliste, işler yolundan çıktı. Önde gelen bir diğer Troyalı atmaca Antimakhos idi. Tıpkı Antenor gibi onun da oğulları vardı. Buna rağmen cenaze ateşinin üzerinde çocuklarının cesetlerinin bulunma ihtimali, duruşunu yumuşatmadı. Yunanlara teslimiyet söz konusu olamazdı. Antimakhos oldukça öfkeli bir adamdır ancak Homeros başka bir şeyin varlığından söz eder. Antimakhos, Paris tarafından özellikle iyi hediyeler, kelimenin tam anlamıyla Sparta'dan getirilen büyük bir miktarda altın ile satın almıştı.

Antimakhos yalnızca Helene'nin ya da çalınan hazinelerin geri verilmesi hususu üzerine münakaşa etmedi aynı zamanda Troyalılara Menelaos'un orada hemencecik öldürülmesini söyledi. Bu, Agamemnon'un daha sonra ortaya koyacağı gibi "utanç verici" ve "yasa dışı bir hareket" olabilirdi.[8] Menelaos'u öldürmek, Yunanlara yalnızca önde gelen bir lidere (aşırı etkili olmasa da) mâl olmayacaktı aynı zamanda savaşın mantığını da ortadan kaldıracaktı. Yunanlar kendilerini ölü bir adam uğruna, Helene'nin dönüşü için savaşırken bulabilirdi. Odysseus'u da öldürmek oldukça çarpıcı bir hareket olurdu. Uzun vadede hiçbir Yunan, Troya'ya, onun verdiğinden daha fazla zarar vermeyecekti –Troyalılar henüz bundan haberdar olmasalar da.

En nihayetinde iki adam da güvenli şekilde denizdeki ordugâhlarına döndüler. Ancak elleri, Helene ve hazine olmaksızın, boş gelmişlerdi. Priamos kesinlikle bunu onaylamıştı. Troya'nın zina yapan kraliçesini gayet hoş karşılamış, ona samimiyet ve nezaket ile muamele etmişti. Öteki Troyalılar savaşın sebebi olarak Helene'yi suçlarken, Priamos kendisine göre sorumlu olanın Helene değil, tanrılar olduğu hususunda ısrar ediyordu.[9] Helene'yi Yunanlara geri vermek için bir parmağını dahi oynatmamıştı.

7 *Iliad* 14.86–87.
8 *Iliad* 11.142.
9 *Iliad* 3.164.

Ancak daha sonra bunu göze alamadı. Hiçbir kralın olmadığı gibi Priamos'un da iç politikaları gözetmeksizin bir savaşa girme lüksü bulunmuyordu. Kenan şehirlerinden Hitit başkentine, Tunç Çağ şehirlerinde iç savaş pusuda bekliyordu. Bir Kenan yöneticisi, kendi köylülerinden korktuğunu itiraf etmişti.[10] Bir diğeri, tenezzül etmediği genç kardeşi tarafından sürülmüştü.[11] Hitit tarihinde tüm toplum ya da toplumun belirli bir kısmı, bir şehri teslim olmaya zorlayabilirdi.[12] MÖ 1200 dolaylarında Troya'nın bizzat kendisi, bir Hitit müttefiki olan Kral Walmu'yu sürgüne yollayan bir iç savaş yaşamıştı. Bu sebeple Priamos ve ailesi, adımlarını dikkatli bir şekilde atmak zorundaydı.

Helene'yi geri vermek, kadının Troya'ya ilk defa girişine izin vermenin bir hata olduğunu kabul etmek anlamına gelecekti. Bu kabul, Priamos'un hanesinin pekâlâ düşüşünü de beraberinde getirebilirdi. Bu, kraliyet ailesinin öteki kolunun bir üyesine darbe için bir davet olabilirdi ki bunu yapacak taklitçiler ya da Antenor gibi dışarıdan kişiler de eksik değildi.

Bu sırada Priamos'un meclisteki destekçileri, bir yatıştırmaya karşı tartışabilirlerdi. Helene ve hazineleri geri verdikten sonra Yunanlar daha fazlasını talep edecekti. Bu ise mezkûr elçilerin taleplerini kabul etmek ve Troya'nın bağımsızlığına elveda demekti. O sebeple düşmanın şehre saldırmasına izin verildi. Yakında, hayal kırıklığı içinde nihayete erecekti. Troya'nın ihtiyacı olan tek şey yurtseverlik ve sabırdı. Tartışma devam edebilirdi.

Bu minvalde Priamos ve halkı, kazanmak için savaş ve mücadele ile yüzleşeceklerdi. Yunanlar, Troyalılara mızraklarını bilemek ve sahip oldukları her şey ile savaşı yürütmekten başka bir seçenek bırakmamışlardı. Menelaos ölümün tatlı kokusu ve intikam düşüncesiyle şevke gelmiş olabilir. Ancak Troya'nın muazzam duvarlarının gölgesi, Odysseus'un işgüzar düşüncelerinin üzerine düşecekti.

Yunanların bundan sonra ne yaptığı ya da nasıl savaştıkları konusu göründüğünden çok daha zordur. Savaşın sondan bir önceki

10 Moran, *Amarna Letters*, EA 117, 83–94, s. 194.

11 Moran, *Amarna Letters*, EA 137, II.14–35, s. 218.

12 Houwink ten Cate, "Annals of Hattusilis I," 67.

bölümüne odaklanan *Ilias*'ta doğrudan bir cevap bulunmamaktadır. Bir diğer antik anlatı olan *Kypria*, savaşın önceki safhalarını tartışır. Buna rağmen bu şiir dizelerinin pek az bir kısmı günümüze kalmıştır ve *Kypria*, Homeros'tan çok daha az güvenilirdir. Neyse ki Homeros daha önceki savaş hakkında ipuçları verir.

İlk ipucu denizin, atların ve depremlerin tanrısı Poseidon'un bir yorumundan gelir. Tanrılar gibi mitolojik figürler dahi Homeros'un güvenirliğinden dem vurur. Antik insanlar, dinlerine derinden bağlıydılar. Söz gelimi Tunç Çağ'ında Hitit ve Mısır anlatıları, düzenli olarak askeri seferlerde tanrılara yer verir. Hiçbir Hitit metni yoktur ki ordunun önünde yürüyen ve bu yüzden kralı zafer ile onurlandıran tanrılara şükran duymaksızın bir zaferi kayda geçirmeyi tahayyül etsin. Hiçbir elçi yoktur ki muhtelif tanrılardan müteşekkil bir içtima olmaksızın bir anlaşmaya bağlı kalacağına yemin etsin. Firavun II. Ramses, Kadeş Savaşı (MÖ 1274) hakkındaki şiirinde, Tanrı Amon'un kendisiyle konuştuğunu ve onu ileriye gönderdiğini iddia eder.

Klasik Yunanistan'ın rasyonel altın çağında bile (ve daha sonrasında) tanrılar ve kahramanlar yaygın olarak savaşın kalbinde görülüyorlardı. Kimi zaman yalnızca varlıkları, askerleri yüreklendirmeye yetiyordu. Öteki zamanlarda ise ilahlar özel askeri tavsiyeler veriyorlardı. Hatta kimi zaman savaşıyorlardı bile. Mesela Marathon (MÖ 490), Salamis (MÖ 480), Aigospotamoi (MÖ 405) ve Leuktra (MÖ 371) gibi belirleyici savaşların çağdaşları, tanrıların ve kahramanların bu savaşlarda yer aldıklarını düşünüyorlardı.

Troya'nın güvenilmez ovasında kati olan tek şey tanrılardı. Askerler bahtlarını önemseyen Athena, Apollon ya da Iyarri gibi tanrılara inanmaya ihtiyaç duyuyorlardı zira alternatifi ölümün yalnızlığıydı. Bu minvalde Homeros, Olympos'ta dize üstüne dize koyarken yalnızca bir vitrin süslemesi yapmaz, Antik Yunan askerinin de ruhuna bir pencere açar. Homeros bir tanrıdan dem vururken, belki de bir adamın, o zaman duyduğunu iddia ettiği şeyi anlatıyordur.

Dokuz yıl boyunca kötü giden bir savaşta Poseidon, Yunanları ateşlemek için düşmanı küçümser –yani, Homeros'un hesabına

göre dokuzuncu yıl. Biz, halihazırda gerçek savaşın çok daha kısa olduğunu zaten gördük. "Troyalılar genellikle korkmuş bir karaca gibi davranırlarken, Yunanlar nasıl olur da Troyalıların kendilerine gemilerine kadar sürmelerine izin verir?" diye sorar Homeros. Troyalılar kurtlardan korkmuş gibi ağaçların arasından koşuyorlardı, savaşmak için yüreği olmayan savunmasız yaratıklar... Troyalılar, hiçbir zaman Yunanların silahlı gücüne karşı dayanma arzusu duymamışlardı.[13]

Akhilleus da benzer bir yargıda bulunur. Hektor şimdiye kadar hiçbir zaman duvarlardan uzakta savaşmak istememişti ve Troya'nın ana ya da Skailar Kapısı yakınlarındaki meşe ağacından bir adım öteye ilerlemeyecekti. Burada kapının her iki yakasındaki kulelerde konuşlandırılmış askerlerin yardımını alacaktı. Hera, daha iyisini öne sürer. Dardanos Kapısı'na gelindiğinde, Hektor'un surların dışına çıkmaya cesaret edemediğini iddia eder –bu, muhtemelen arka kapının koruyucu burçları olmamasındandır.[14]

Bu, bir abartıdır ancak Troyalılar gerçekten de savaşın büyük çoğunluğunda saldırma eylemini Yunanlara bırakarak, savunmada kalmışlardır. Belki de Poseidon'un dediği gibi kimi Troyalılar korkaktı fakat çoğunluğu bir taktik güdüyor gibi görünmektedir. Tıpkı Antik Yakın Doğu'da başka yerlerdeki kardeşleri gibi dışarı çıkmanın ve savaşmanın gerçeklerden daha iyi bir retorik olduğunu biliyorlardı.

Troyalıların yalnızca sınırlı seçenekleri vardı. Taktiksel olarak gerilla akınları ile Yunanların sayılarını azaltabilirlerdi –ve Troyalıları, böylesi bir eylemde oldukça az bulundukları için suçlayabiliriz. Ancak söz konusu Yunanların ordugâhlarına önden bir saldırı olduğunda, Troyalılar kesinlikle bundan sakınmakta haklıydılar. Troyalılar, müttefiklerine bağlıydılar. Bu yüzden zayiattan kaçınmak zorundaydılar. Yüksek kayıplar, bu müttefiklerin pes etmesine ve evlerine dönmesine sebebiyet verebilirdi. Troyalılar taktiksel bir savunma pozisyonunda kalarak, o zamanın savaş gerçeklerine boyun eğmişlerdir.

13 *Iliad* 13.101–106.

14 *Iliad* 9.352–355.

Geç Tunç Çağ'ında müstahkem bir şehri fethetmenin üç yolu biliniyordu: akın, kuşatma ya da hile.[15] Akın; şehrin surlarına merdiven ile tırmanmak, duvarlarından zorla geçmek ya da kapıyı koç başları, çekiçler ve baltalar ile dövmek veyahut surların altından tünel kazmak anlamına geliyordu. Kuşatma; şehir duvarlarının etrafını çevirmek, girişten takviye maddelerini kesmek ve içerdeki savunmacıları açlığa mahkûm etmek demekti. Hile; çeşitli oyun ya da oyunlardı ve kimi zaman duvarların içerisindeki bir hain ile organize ediliyordu ve bu yolla şehrin kontrolü kazanılabiliyordu.

Mezkûr taktiklerin her biri, zor ve tehlikeliydi. Surlara sızmak için öncelikle onlara ulaşmak gerekiyordu. Bu ise ya Troya'yı koruyan orduya karşı bir meydan savaşı kazanmak ya da sürpriz bir saldırı yapmak demekti. Troya Ovası'nda süren aralıklı savaş yılları boyunca Yunanlar surlara pek az erişebilmişlerdir ve Troyalılar daima onları hızlı bir şekilde çekilmeye zorlamışlardır. Troyalılar, güçlü kapıların onları savunacak güçlü bir ordu olmaksızın şehri kurtaramayacağı yönündeki bir Mezopotamya şiarını benimsemişlerdir.[16] Savaş arabaları, Troya'nın "gizli silahıydı" ve Odysseus'un da bildiği gibi adamlar tez ayaklı atlara bindiklerinde,[17] eşit derecedeki güçlü bir savaşın sonucunu belirleyebilirlerdi –ve bir çırpıda sonuca varabilirlerdi. Odysseus karısı Penelopeia'ya savaşa gitmek için vedalaştığı gün ona, pek çok Yunan'ın bir daha eve dönemeyeceğini beklediği söylemişti.[18]

Yunanların kendilerini idame etmek için bir tedarik zincirleri yoktu. Bunun yerine Yunan askerlerinin büyük çoğunluğu ya yiyecek bulmak amacıyla yelken açarak akınlar yapıyor ya da Çanakkale Boğazı'nın diğer yakasındaki Gelibolu Yarımadası'na çiftçi olarak yerleşiyorlardı. Bu anekdotun kaynağı Thoukydides'tir ve ağırbaşlı tarihçi belki de haklıdır zira daha sonraki Yunan orduları gerektiği vakitlerde

15 Yadin, *Art of Warfare in Biblical Lands*, c. 1, 16–18.

16 John A. Wilson, "Akkadian Proverbs and Counsels", *Pritchard, Ancient Near Eastern Texts*, 425.

17 *Odyssey* 18.263–264.

18 *Odyssey* 18.258.

benzer bir şey yapmışlardır.[19] Yunanlar, tüm adamlarını tek bir büyük hamle için bir araya toplayamadıklarından, Troya Savaşı ancak kanlı ve sinir bozucu olabilirdi. Odysseus'un savaşı daha sonra "gürleyen Zeus'un pek çok insanı ölüme götürmek için hüküm verdiği nefret uyandıran bir yol" olarak karakterize etmesine şaşmamalı.[20]

Bir Troya kuşatmasından konuşmak yaygındır ancak aslında ortada bir kuşatma yoktur. Yunanlar şehri asla kuşatmadılar. Troya'nın kara yoluyla dış dünyaya erişimini kesmek için siperler ya da hendekler kazmadılar, zira yapamazlardı. Yunanlar ezici bir Troya karşı saldırısı riski altına girmeden, şehri çevirecek bir çemberi vücuda getirmek için sayısal üstünlükten yoksundu. Odysseus'un başka bir bağlamda dile getirdiği gibi Troya'yı savunanlar, "sonbaharda düşen yapraklar ve çiçekler kadar fazla" idi.[21]

Savaşın son safhasından önceki üç olayda Yunanlar şehir surlarına ulaştılar ve neredeyse kontrollerini ele alıyorlardı. Bu, Batı Kapısı yakınlarındaki özel bir yabani incir ağacı röperinde meydana geldi. Eğer Tunç Çağ ordularının bir saha kılavuzu olsaydı, düşmanın duvarlarına ulaşmak için ani bir gece saldırısı ya da ordusunu duvarlardan uzaklaştırmak ve duvarları savunmasız bırakmak için karşı orduyu yemleme gibi hilelere başvurabilirdi. Erken Hitit yöneticileri Pithana ve oğlu Anitta'nın (MÖ 1700 dolayları?) her biri, geceleyin bir düşman şehrine akın yapmışlardır.[22] Yunanların Troya'da böylesi taktikler ya da bir meydan savaşını kazanmanın daha doğrusal yöntemlerini kullanıp kullanmadığını bilmiyoruz. Her halükârda soruşturmaları surlarda zayıf bir nokta buldu, belki de bu nokta şimdilerde bir kümenin sarktığı kuzeybatı duvarındaki eski bir kapının moloz ile doldurulduğu yerdi. Bu mevkii, Aias isimli iki adamın liderliği altındaydı –Telamon'un oğlu Aias ve Oilean ya da "Küçük" Aias. En iyi Yunan askerler olan Idomeneus, Diomedes, Agamemnon ve Menelaos, neredeyse Troya'nın kaderini mühürlemişlerdi.

19 Thucydides, 1.11.1.

20 *Odyssey* 14.235–236.

21 *Odyssey* 9.51.

22 Harry A. Hoffner, Jr., "Proclamation of Anitta of Kuššar", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 182–183.

Bu bilginin kaynağı bir asker değil, kadındır: Hektor'un karısı Andromakhe. Kadın, o zaman, kocasıyla birlikte Troya duvarının Skailar Kapısı'nın yakınında duruyordu ve dik kafalı kadın kocasına askeri tavsiyeler veriyordu. Eğer bu durum Napoléon'a Rusya'yı nasıl işgal edeceğini anlatan Josephine'ye benziyorsa, bu, Troya kadınlarının görece özgürlüklerinin kanıtlarına bir delil daha teşkil eder. Hatta bir Antik Yunan edebiyat eleştirmeni, Homeros'a ait olmadığı iddiası ile bu satırları silmek bile istemiştir zira Andromakhe'nin kocasına strateji hususunda ders vereceğine inanamıyordu.[23] Buna rağmen Andromakhe, Yunan değildi. Şöyle der kadın:

Şu incir ağacı önünde tut orduyu,
şehre oradan kolay girer düşman,
kolay çıkılır oradan duvarlar.
Üç kez denendi bu mevkii Akhaların en iyilerince,
iki kez Aias denedi, meşhur Idomeneus denedi,
Atreusoğulları, Tydeus'un çetin oğlu denedi.
Belki onlara biri söylemişti bunu,
tanrı buyruklarını iyi bilen biri.
belki de içlerine doğdu, kim bilir?[24]

Andromakhe gibi bir kadının belki de bir şehir kuşatmasında kaybedecek çok şeyi vardı zira en nihayetinde muzafferlerden birinin kölesi ya da metresi olacaktı. İster istemez onun üç defa yarma harekâtında bulunma ifadesinin bir diğer efsanevi abartı olup olmadığını merak ediyoruz. Buna rağmen duvarları aşmaya yönelik bir girişim bile Troyalılar için yeterince korkutucu olabilirdi.

Yunanların şehir akınları konusunda oldukça fazla tecrübesinin bulunmasına rağmen en güçlü yanları denizden saldırmaktı.

23 Aristarkhos. Tartışma için bakınız: G. S. Kirk, *The Iliad: A Commentary*, c. 2, Books 5–8 (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), 217–218, karş. G. S. Kirk, *The Iliad: A Commentary*, c. 1: Books 1–4 (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), 38–43.

24 *Iliad* 6.433–439.

Yunanların kara akınları konusunda Assurlar, Mısırlılar ve Hititler ile eşit olup olmadıklarını düşünmek zorundayız.

Bir şehrin duvarına tırmanmak elit bir harekâttı ve Andromakhe, taarruza hangi Yunan şampiyonlarının öncülük ettiği hususunda katidir. Agamemnon ve Menelaos, kardeşler, krallar ve Atreus'un oğullarına çoktan tanıtılmıştı. Yunanların en büyük savaşçıları olmasalar da yine de güçlü askerler ve önemli siyasi liderlerdi. Troya'nın duvarlarını tartma girişimindeki varlıkları şaşırtıcı değildir. Öteki dört saldırgan ve en önemli askerler, sırasıyla Yunanların yumruk yumruğa en iyi savaşçılarını, en zalimlerini, günün bir şehrine yenice yaptıkları başarılı bir saldırının kıdemlisini ve deneyimli olduğu kadar harcanabilir de olan daha yaşlı bir adamı temsil ediyordu. Son ikisinin Troya'ya, Agamemnon ve Yaşlı Nestor'dan sonra en büyük birlikleri getirmesi ayrıca önemliydi. Etraftaki askerlerden birisi olan ve şehirlerin kuşatıcısı olarak bilinen Odysseus'un surlara yapılan akın sırasında yer aldığı kaydedilmemiştir. Buna rağmen Troyalılar kalabalığın içinden Odysseus'u seçerken zorlanmışlardır zira diğer Yunan kahramanlarının bazılarından daha kısadır ve belki de Andromakhe'nin gözünden kaçmıştır. Taarruz timinin diğer liderleri şöyledir:

Idomeneus, Deukalion'un oğlu ve iki yüzyıl önce Yunanların ilk fetihleri arasında olan Krete Adası'nın kralı idi. Harpte, deriden imal edilmiş, tunç çerçeveli ve iki kol ile tutulan devasa sekiz figürlü bir kalkanı taşıyan zorlu bir savaşçıydı. Artık gençlik çağında olmasa da savaşmaktan ve büyük bir mızrak taşıyıcısı olarak bilinmekten hoşlanıyordu. Barakasının duvarı boyunca öldürdüğü Troyalılardan soyulmuş mızrakların, kalkanların, miğferlerin ve göğüs zırhlarının barbarca bir teşhiri duruyordu. Bu teşhir, MÖ 1479'da Firavun III. Tutmosis'nin Megiddo'yu fethettiği zaman aldığı iki yaldızlı savaş arabasının da dahil olduğu, binden fazla silah ve zırhtan müteşekkil mütevazı bir örneğiydi.

Idomeneus'unki gibi sekiz figürlü bir kalkan, bir zamanlar anakronistik görünüyordu zira MÖ 1500 dolaylarında kullanımdan kalktığı düşünülüyordu. Fakat kısa süre önce bu kalkanların, MÖ 1300'lerde hâlâ kullanımda olduğunu gösteren resimli bir seramik

parçası ortaya çıktı, dolayısıyla mezkûr kalkanlar Troya Savaşı sırasında kullanılmış olabilir.[25]

Salamisli Telamon'un oğlu Aias bir dahi değildi ancak savaşa asla hayır demeyen katil bir devdi. Yunanlar arasında yalnızca Akhilleus, Aias'tan büyük ve güçlüydü ve Idomeneus, Aias'ın hiçbir zaman Akhilleus'un hızına denk olmamasına rağmen teke tek dövüşte onu yenebileceğini düşünüyordu.[26] Aias, Troya'nın en büyük savaşçısı Hektor ile mücadele etmiştir. Aias bir adamdan ziyade bir duvardı ki Yunanlar onu bu sebeple "Yunanların duvarı" olarak adlandırmışlardır.[27] Savaşa tüm vücudunu kaplayan bir zırh giyerek ve yedi kat deriden imal edilmiş ve tunç ile etrafı çevrelenmiş devasa bir kule kalkan taşıyarak giriyordu. Kimileri metalik görünen, Miken sanatında tasvir edilen pek çok kule kalkanı öküz derisi ile kaplıdır. Bu sebeple Homeros'un tasviri, doğru olabilir. Aias'ın normal silahı mızraktı ancak kendisi büyük bir mermer parçasını kaldıracak, başının üzerinde dolandıracak ve sonra onu bir Troyalının üzerine indirerek adamın miğferini ezecek ve kafatasını parçalayacak baskıyı uygulayacak kadar güçlüydü.

Lokrisli Oileus'un oğlu Aias adını paylaştığı yoldaşının yiğitliği ile kıyaslanmaktan mustaripti. Bu sebeple Küçük Aias olarak adlandırılıyordu. Ancak söz konusu kargaşa olduğunda, aşağı kalır yanı yoktu. Saman alevi öfkesiyle ve kenetlenmiş yumruklarıyla ağzı bozuk bir kavgacıydı. *Epikos Kyklos*'ta tecavüz etmek için Kassandra'yı Athena'nın sunağından sürüklemesiyle anılır. İlk dalgayı duvardan geçirmeye önderlik etmek için böylesi bir vahşiden daha iyi kim olabilirdi ki?

Tydeus'un oğlu Diomedes, Argos kralıydı. Kimi zaman birlikte çalıştığı Odysseus gibi daimî bir savaşçıydı. Diomedes, *Ilias*'taki en genç Yunan şampiyonu olmasına rağmen meydan savaşında bir ustaydı. Homeros, Diomedes'in büyük Troyalı okçu Lykaon'un oğlu

25 I. M. Shear, *Tales of Heroes, The Origins of the Homeric Texts* (New York: Aristide D. Caratzas, 2000), s. 29 ve fig. 42 s. 31.

26 *Iliad* 13.324–325.

27 *Iliad* 7.211.

Pandaros'u öldürdüğünü, neredeyse bir aynısını Aineias'a yaptığını ve hatta Tanrı Ares ve Tanrıça Aphrodite'yi yaraladığı ölüm saçan cümbüşünü detaylandırır –bu, kesinlikle Diomedes'in savaş alanında pervasızca hareket ettiğini söylemenin bir yoluydu. Savaşçılar, en azından MÖ 2000 dolaylarına uzanan bir Mezopotamya destanı olan *Gılgamış*'tan beri tanrıçaları yaralıyorlardı.

Diomedes, tıpkı III. Hattuşili'nin (MÖ 1267–1230) Assur yazıtlarında "ihtilaf ve savaşın sahibesi"[28] olarak anılan Tanrıça Ishtar'ın gözdesi olması gibi Athena'nın bir gözdesiydi.[29] Hitit kralının durumunda Ishtar, savaş alanında her yerdeydi. Kâh Hattuşili'nin önünde yürüyordu kâh kralın elinden tutuyordu. Aynı şekilde Diomedes de savaşırken Athena'nın sert keçi postunun omuzlarını sardığını hissetmiş olabilir.

Diomedes baştan ayağa tunç bir zırh kuşanmıştı, miğferi de muhtemelen tunçtu ve at kılından sorgucu vardı. Kalkanı ise diğer bir sekiz figürlü tarzındaydı. Kıdemli bir savaşçı olarak Thebai şehrinin yıkılışı ile nihayete eren bir seferde yer almıştı. Babası Tydeus daha evvel başarısız bir girişimde ölmüştü. Ancak epik geleneğin aktardığı hikâyelere göre şanlı bir şekilde vefat etmemişti. Tydeus, Melanippos isimli Thebailı bir savaşçıyı öldürmüştü fakat kendisi ölümcül bir yara almamıştı. Tydeus ölürken, Melanippos'un beyninin kimi dokularına uzandı ve daha sonra onu yedi. Tanrılar, zafer ile taçlandırılan savaşçıları hoş karşılarlardı ancak yamyamlık konusunda bir sınır çizmişlerdi. Mitoloji, Athena'nın Tydeus'a söz verdiği ölümsüzlüğü geri alarak onu cezalandırdığını söyler.

Surlarla çevrili bir şehre saldırmak için merdiven kullanmak, askerleri korumak için kalkanlar ile donatmak ve okçuların saldıranlara karşı atış yapması gerekliydi. Sapancılar da ayrıca kullanışlıydı. Geç Tunç Çağ'ında taarruz sanatı kayda değer şekilde ilerleme

28 A. Kirk Grayson, "Tukulti-Ninurta I", *Assyrian Rulers of the Third and Second Millennia BC (to 1115 BC)*. The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods/Volume 1. (Toronto: University of Toronto Press, 1987), 1.v, 2–22, s. 238.

29 Van den Hout, "Apology of Hattušilisi III", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 201.

kaydetmişti. Koç başları ve kuşatma kuleleri artık Antik Yakın Doğu'da yaygındı. En basit haliyle bir koç başı, metal başlı bir kirişti. Bir kuşatma kulesi, saldırganların okçularına siperlerdeki savunmacıları vurma olanağı tanıyordu. Böylece aşağıda koç başını kullanan adamların koruması sağlanıyordu. Kuşatma sanatındaki bir diğer gelişme, Mısırlıların yaptıkları gibi tırmanma merdivenlerine tekerlekler koymaktı. Saldırganlar kimi zaman duvarlara doğru toprak bir rampa inşa ediyorlardı. Duvarların altından bir tünel kazmayı ve şehre aşağıdan girmeyi deneyip denemediklerini bilmiyoruz.

Askerî mühendisler daima kuşatma teknolojisindeki en son gelişmelerin her zaman bir adım daha önünde olmaya çalışıyorlardı ve Troya'nın duvarları da en son teknolojiye sahipti. Şehir, aşağı şehri koruyan bir dış ve savunmacıların geri çekilebildiği kaleyi koruyan bir duvar olmak üzere çift sura sahipti. Çevresi neredeyse 1,5 kilometreyi bulan dış suru savunmak, kalenin kompakt çevresini savunmaktan çok daha zordu.

Dış duvar, üzerinde Kuzey Amerika'da daha çok kerpiç olarak bilinen, güneşte kurutulmuş tuğlaların bulunduğu taş bir yapıdan müteşekkildi. Çamur, kum, saman ve gübre karışımından yapılan tuğlalar hem ucuzdu hem de imalatı kolaydı. Kerpiçler, bir koç başının yarattığı etkiyi hafifletir ancak ne yazık ki onu doğrudan kesebilecek düşman istihkamcıları için işlevsizdir. Bu sebeple taş temel ne kadar yüksek olursa, o kadar iyidir.

Yunanlar *Ilias*'ta ordugâhlarını korumak için ahşaptan ve taştan bir siper inşa etmişlerdir. Bu siperi ise içine kazıklar yerleştirdikleri bir hendekle çevrelemişlerdir. Troya'nın da dış duvarları benzer bir şekilde ahşaptan bir çit ve hendek ile çevrelenmişti. Bu hendek, 2,5 metre derinliğinde ve 3,5 metre genişliğinde ana kaya kesilerek yapılmıştı. Aradaki mesafelerde hendek kapılara erişimi kesintiye uğratıyordu. Yunanların hendekleri savaş arabalarını durdurmak için inşa edilmişti ve hiç şüphe yok ki Troyalılar da aynı amacı güdüyordu buna rağmen hendekler aynı zamanda kuşatma kulelerini de durdurabilir ve kapılar dışında her yerde koç başı kullanımını zora sokabilirdi.

MÖ 1300'den önce hendekler dış duvarları koruyordu ancak MÖ 1200 dolayları itibariyle toprak, seramik parçaları ve hayvan kemikleri ile dolmuştur. Bu, seramik kırıkları ve kemiklerin süvarilere mâni olacak kadar keskin olması istisnası ile askeri bir anlam ifade etmiyordu. Belki de hendekler halk sağlığını korumak için doldurulmuştu zira içindeki yağmur suları sivrisinekler için üreme alanları yaratmış ve bu da sıtmada bir artışa neden olmuş olabilir. Troyalılar hastalıkların sebeplerini bilmiyor olabilirlerdi ancak salgın ve hendek arasındaki bir bağlantıyı sezmiş olmaları muhtemeldir. Buna rağmen ihtimal dahilindeki en mantıklı açıklama aşağı şehrin kalkındığı ve büyüdüğüdür. İkinci bir hendek, ilkinden takribi 90 metre güneyde keşfedilmiştir. Bu hendek, ilk hendeğin yerini bir savunma bariyeri olarak almış olabilir.

Her halükârda Troyalılar herhangi bir çarpışmaya, özellikle de MÖ 1200 dolaylarındaki oradaki zengin vatandaşların hareketleriyle aşağı şehri herhangi bir çatışmaya girmeden vermek istemezlerdi. Bölge, ayrıca iyi şekilde konumlandırılmış devasa Kuzeydoğu Burcu'ndan gelen kendi temiz suyuyla saldırılardan da kurtulabilirdi. MÖ 1200 dolaylarına ait Troya VIi (eskiden Troya VIIa olarak biliniyordu) enkaz kalıntılarında, sapan taşları ve metal silahlar bulunmuştur. Bunların tamamı, belki de bir başarısız savunmanın kanıtıdır. Ancak dış duvarda gedik açıldıktan sonra, düşman aşağı şehir ve şehrin labirente benzer dar sokakları boyunca savaşmak zorunda kalacaktı. Akabinde ise daha büyük bir zorluk geliyordu: Troya Kalesi.

Pergamos olarak adlandırılan ve yarım dönümlük bir sığınak olan Troya Kalesi, ovadan yaklaşık olarak 30 metre yükseklikteydi. Savunmacılar, yiyecek stoku yapabilirlerdi ve ayrıca kaya içinde yaklaşık 150 metre kazılmış el yapımı bir tüneller ağı aracılığıyla ulaşan bir yeraltı kaynağından gelen temiz su kaynağına da güvenebilirlerdi.

Kale, dünyadaki en iyi surlardan biri tarafından korunuyordu. Bunlar takribi 10 metre yüksekliğinde ve 5 metreden daha kalın duvarların uzunluğu 350 metreydi. Duvarın alt kısmı taştan yapılmıştı ve bir diğer 4 metre dolaylarındaki kerpiç üstyapı ile nerdeyse 6 metre yüksekliğindeydi. Savunmacılar için bir geçit, bir metris

ile korunan duvarları taçlandırıyordu. Duvarın taş zemini dışarıya doğru eğimliydi ve bu bir savunmacı okunun saldırganlara ulaşamayacağı kör bir nokta olmasını engelliyordu.

Kapılar, son teknolojiydi. Şehre giriş için muhtemelen ana kapı olan Güney Kapısı, MÖ 1200 dolaylarında inşa edilmiş muazzam bir kulenin yanında duruyordu. 9 metrenin üzerindeki yüksekliğiyle bu kule, bir savunmacının hayaliydi. Doğu Kapısı saldırganların iki duvar arasındaki dar bir avluya ve kapının kendisine ulaşmadan önce keskin bir köşeyi dönmelerini sağlayan bir giriş geçidine sahipti. MÖ 1200'lerde avlu, hiç yoksa 20 metreden uzundu ve devasa bir savunma kulesi ile bir tür ön kapı ilave edilmişti. Azametli Kuzeydoğu Burcu, doğal bir sarp kayalığın avantajına sahipti ve neredeyse 12 metre yüksekliğinde ve 18 metre genişliğindeydi. Burç, muhtemelen aşağı şehrin duvarındaki bir kapının kanadını koruyordu, tıpkı bir kulenin, kalenin duvarındaki Güney Kapısı'nı koruması gibi.

Yunanları, yalnızca hırpalayıcı ve kanlı bir savaş Troya'nın zirvesine taşıyabilirdi. Söz gelimi Diomedes'in savaşın ortasında elit birliklerini siperlere doğru götüren kızgın bir aslan olduğunu düşünün.

Duvarlara yapılan bir saldırı aynı zamanda duyulara yapılan bir akın da olurdu: hem savunanları hem de saldıranları korkutacak bir manzaralar ve sesler bütünü. Odysseus durduğu yerden kirişlerin tıngırtısını, uçuşan kargıların uğultusunu, sapanların hışırtısını, merdivenleri tırmanırken askerlerin sırtlarını koruyan kalkanlara vuran şeylerin bangırtısını, düşen merdivenlerin çatırtısını, kapılara vuran koç başlarının tok sesini, darbeleri desteklemeye ve kapıları tutmaya çalışan savunmacıların homurtusunu, yaralıların inlemelerini, korkmuş hayvanların kişnemelerini, at etinden çıkan kırbaç seslerini ve son bir saldırı için çalan trompetin yüksek sesini duyabiliyordu. Akabinde düşük seslerine rağmen daha az korkutucu olmayan özel sesler vardı. Mesela kopan bir kalkan kayışının çıtırtısı ya da ölen bir adamın inlemesi... Ve tüm bunlar olurken, Diomedes'in savaş çığlığı, kalbinin derinliklerinden gelen bir feryat gibi duyuldu.

Yunanlar şana ulaşıp, Troyalılar evlerini ve ailelerini korurken, merhametsiz Savaş Tanrısı Ares kurbana doyacaktı. Bir Yunan

savaşçı, yalnızca mazgallı siperlere kadar çıkabilir, kendini merdivenin basamaklarından yukarıya çekebilir, kabarmış elini atabilir ve sonra bıçaklanarak öldürülmeden önce bir Troyalı savunmacıya mızrağını saplayabilirdi. Yaralı bir adam siperlerden ve tırmanma merdivenlerden aşağı yuvarlanacaktı. Cesetler, kanlar içinde yatıyordu.[30] Kimisinin elleri kopmuş, kimisinin kafası kesilmiş, kimisinin ise karınları ortaya saçılmıştı. Sinekler, kavuran güneşin alnında vızıldayarak cesetlerin etraflarında dolanıyor, ağızlarına ve kulaklarına kümeleniyorlardı.

Yine de Yunanlar, şehre saldırmayı beceremediler. Troya, dimdik ayakta duruyordu.

30 Lichtheim, "The Kadesh Battle Inscriptions of Rameses II, The Poem", *Ancient Egyptian Literature*, c. 2, 70.

RÜZGÂRLI ÇANAKKALE BOĞAZI.
Kuzey rüzgârı yaz ayında su üzerinde köpüklü dalgalar çıkarıyor. Gelibolu Yarımadası ön planda yer alıyor ve Asya kıyısı boğaz boyunca uzanıyor. Fotoğraf: *Barry Strauss*.

BOREAS.
Atina'daki Rüzgârlar Kulesi'ndeki bu oyma rölyefte Kuzey Rüzgârı Boreas kanatlı, uçan ve bir kovan ile esen güçlü bir adam olarak kişiselleştirilmiştir.
Fotoğraf: *Barry Strauss*.

DAR BOĞAZ.
Troya'nın kuzeyinde Çanakkale'de (önde), Çanakkale Boğazı bir milden daha az bir genişliğe değin daralır. Homeros'un Rhodios olarak andığı Koca Nehir (ortada) boğaza dökülür. Gelibolu Yarımadası öte kıyıda uzanır. Fotoğraf: *Murat Kıray*.

KARABEL RÖLYEFİ.
Troya'nın takribi 200 mil güneyindeki bir kayalığa oyulan bu Geç Tunç Çağı rölyefi, muhtemelen kral olan, bir savaşçıyı yay ve kargı kuşanmış olarak gösterir. Troya Prensi Paris bu minvalde giyiniyor olabilir miydi? Fotoğraf: *Sevim Karahıyık Tokta*.

MYKENAI.
Devasa blokları ve aslan tılsımları ile kalenin Aslan Kapısı gücü sembolize eder. Duvarın üzerine yerleşen askerler saldırganları üç yanda sarabilirlerdi.
Fotoğraf: *Barry Strauss.*

PHTHIA.
Ovayı dolduran zeytinlikler, Akhilleus'un anavatanı olarak varsaydığımız mekânın bereketini gösteriyor.
Fotoğraf: *Barry Strauss.*

LEMNOS.
Adanın başkenti Mirina'nın Limanı, Lemnos'un batı kıyısında, antik Myrina şehrinin yakınlarında uzanıyor. Fotoğraf: *Barry Strauss.*

KNOSSOS.
MÖ 1400 dolayların Miken Yunanlarının Krete'yi ele geçirmesinden sonra bu saray onlar tarafından yönetildi. Burada, sarayın rekonstrüksiyonu yapılan taht odası ve orta avlusu gösteriliyor. Fotoğraf: *Barry Strauss.*

LAKEDAIMONIA.
Menelaion (ya da Menelaos ve Helene için hazırlanan türbe) Lakedaimonia Vadisi'nin doğusundaki bir tepede duruyor. Uzakta, karlarla kaplı Taygetos Dağı yükseliyor. Fotoğraf: *Barry Strauss*.

MİKEN KADINI.
Mykenai'daki bir evden gelen duvar resmi parçası, MÖ 1200 dolayları. *National Archaeological Museum, Atina, Helen Cumhuriyeti, Kültür Bakanlığı.*

HİTİT TANRILARI.
Hattuşaş yakınlarındaki bir kayanın yan cephesine işlenen bu oyma rölyef daha geniş bir çalışmanın detayıdır. Figürlerin koni biçimindeki şapkalarına ve orak şeklindeki kılıçlarına dikkat ediniz. Fotoğraf: *Barry Strauss*.

BATIDAN TROYA.
Bu manzara Troya'nın durduğu sırtı göstermektedir. Ön tarafta kalıntıları gözle görülebilir. Fotoğrafın uzak köşesinde ise tarım arazileri tepelere doğru uzanmaktadır.
Fotoğraf: *Hakan Öge.*

TROYA LİMANINA DOĞRU.
Troya Limanı, fotoğrafın merkezindeki Beşik Körfezi'nin hemen ötesindeki bir koy olarak tanımlanmıştır. Tenedos Adası, sağ tarafta durmaktadır. Fotoğraf: *Barry Strauss*.

YUNAN ORDUGÂHI?
Troya'dan Yunanların ordugâhlarını kurmuş olabilecekleri sırta doğru bir bakış. Troya Savaşı esnasında, burada görülen arazilerden çoğu muhtemelen Çanakkale Boğazı'nın bir körfezi tarafından suyla kaplanmıştı. Fotoğraf: *Barry Strauss*.

TROYA'DAN GELEN MÜHÜRLER.
Troya'da bulunan yalnızca Tunç Çağı yazı sisteminin üç görünümü: Luwice yazılmış küçük, çift yüzlü tunç mühür sahibinin ve karısının isimlerini taşıyor. Fotoğraf: *Barry Strauss.*

TUNÇ FİGÜR.
Troya VIi Aşağı Şehir'den gelen 10 santimetre yüksekliğindeki bu figür bir adamı dua pozisyonunda duruyorken gösteriyor. Heykeli vücuda getiren zanaatkar muhtemelen bir Hitit'tir. Fotoğraf: *Mehmet Gülbiz, Doğan Burada Dergisi.*

BÖLÜM V

KİRLİ SAVAŞ

Muhtemelen güneşli bir gündü, gerçi Edremit Körfezi genellikle güneşlidir. Gökyüzü ve denizi açık mavi kır çiçeklerinden, çiğdemler, dağ laleleri ve çan çiçeklerinden müteşekkil bir çağlayan olarak hayal edin. Çayır, gölgelik için ardıç ağaçları ve karaağaç adaları tarafından noktalanan bir çimen okyanusudur. Burada, ağaçlarla kaplı Plakos Dağı'nın gölgesinde tek ses, çobanların kavalı ve kimi zaman gösterişli beyaz koyunların melemesidir. Sığırlar, ses çıkaramayacak kadar yemekle meşguldüler. Burada yedi çoban vardır ve hepsi de körfezin başındaki bir şehir olan Plakos'un altındaki Thebai Kralı Eetion'un oğullarıdır. Sürüler, krallığın serveti olduğu için hayvanları güden bu prensler pek de tembel değillerdi ancak kutsanmış bir şekilde saraydan ve sarayın kaygılarından azadeydiler. Kafalarında hoyratlık, şarap ve aniden öfkeli bir domuz ormandan koşarak çıktığında istekli hizmetçi kızları nasıl bulacakları dışında hiçbir şey olmadığını tahayyül edebiliriz.

Bu, yaban domuzu gibi görünüyordu ancak aslında bir adamdı. Akıllı, tez ayaklı, Savaş Tanrısı Ares'e denk Akhilleus tunç ile kaplanmıştı. Bir kalkan ve tunç uçlu dişbudak ağacından imal devasa bir mızrak taşıyordu. Akhilleus'un kendisi de büyüktü ve imkânsız gibi görünen bir hızla çocuklara doğru geliyordu. Yunanca bir şeyler haykırıyordu –kelimeler yabancıydı ancak sesin tonu tüyler ürperticiydi. Mızrağını en yakınındaki çobanın boynuna savurdu ve akabinde kılıcını kınından sıyırdı, boyunlarına vurmaya başladı.

Prensler siper alamadan, yalvaramadan, fidye teklif edemeden ya da karşılık veremeden her şey bitmişti. Yedi silahsız prens, yedi ceset... Terli, nefes nefese ve kurbanlarının kanı ile bulanmış bir canavar. Sığır ve koyun sürüsüne sahip bir çobandan daha zengindi.

Yahut Homeros hikâyeyi böyle nakleder. Hiç şüphe yok ki bu akın sırasında gerçek Akhilleus'a savaşı seven ve yırtıcı bir şekilde savaşan yoldaşları, Myrmidon müfrezesi eşlik etmişti.

Ayrıca Akhilleus'un sağ kolu Menoitios'un oğlu Patroklos'u da yanında bulmayı umabiliriz. Patroklos, Myrmidonlar arasında önemli bir rol oynuyordu. Bu rol, "Asyalıları öldürdüğü o gün savaş alanında, lordun ayaklarının ucunda olan Tek Yoldaş" olarak anılan üst düzey general Horemheb'in Mısır ordusunda oynadığı role benziyordu.[1] Bir diğer deyişle, Patroklos, Akhilleus'un baş vekiliydi ve kendi başına da kötü bir komutan değildi. Savaş alanında bir caniydi ancak bunun dışında nazik bir insandı. Bir zar oyunu sırasında, oyun arkadaşını öfkeyle öldürdüğü çocukluğundan bu yana bir iki şey kapmıştı. Daha sonraki Yunan yazarlar, Akhilleus ve Patroklos'u sevgili yaparlar ve belki de öyleydiler ancak Homeros böylesi bir şey söylemez.

Akhilleus, Homeros'un *Ilias*'ının ana kahramanıdır. Müellif, dikkatimizi sırasıyla sözde dokuz yıl olan savaşın kara kara düşünen ve kana susamış karakterine celp eder. Ancak yazar, Akhilleus'un daha az duygusal, çok daha faydacı ve etkili olduğu erken günlerin işaretlerini de sunar.

Homeros ne dillere pelesenk topuk hakkında bir şey dile getirir ne de Akhilleus'un annesi Thetis'in Styks Nehri'ne oğlunu çocukken batırdığını ve oğlunun vücudunu neredeyse dokunulmaz kıldığına dair hikâyeyi tekrar eder. Bu detaylar muhtemelen anlatıya daha sonraki ilavelerdi. Homeros'un Akhilleus'u tanrılardan olağanca yardım almasına rağmen bir ölümlüydü.

Yunanistan'ın öteki generalleri gibi Akhilleus'un da asimetrik bir yeteneği vardı. Yunanlar, kara ve deniz olmak üzere iki boyutlu savaşıyorlardı ve bu onları yaratıcı şekilde düşünmeye teşvik

1 Wilson, "Texts from the Tomb of General Hor-em-Heb", Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts*, 251.

ediyordu. Troyalılar ise politikalarının amacı, düşmanın askeri gücünü yok etmek olmalıymış gibi hareket ediyorlardı. Yunanların hedefi, düşman devletin ekonomisi ve hatta karizması da dahil olmak üzere *tüm* dayanak noktalarını imha etmekti. Akhilleus ise bu yıkım için bir balyozdu.

Akhilleus, Tunç Çağ Yunan uygarlığının işlenmemiş kıyısındaki Merkezi Yunanistan'daki bir bölge olan Phthia'dan geliyordu. Yeteneği ve vahşetiyle yaşadığı çağın en iyi ve en kötü yanını vücuda getiriyordu. Tüm Yunan ordusunda hiç kimse yoktu ki görünüşü ya da yetiştirilişi bakımından Akhilleus ile denk olsun.[2] Uzun boylu ve dikkat çekiciydi. Yakışıklı suratı, koyu sarı uzun bir saç ile taçlandırılmıştı. Tevazu, kahramanca bir erdem değildi. Akhilleus da aynı fikirdeydi. Kendisini büyük, güzel[3] ve hatta

Kimileri mecliste benden daha iyi olsa da
Muharebede tunç kuşanan kimse yoktur ki dengim olsun[4]

diye anıyordu. Akhilleus huysuzdu ancak havasındayken savaşmaya doyamıyordu. Savaş her kahramanın istediği şeyler için onun yoluydu: şöhret, şan ve şeref.

Akhilleus, Homeros'un dokuz yıl olarak andığı savaşta en az 23 şehri yerle bir ettiğini iddia ediyordu ki bu yılda neredeyse iki buçuk şehir yapar.[5] 23 sayısı bir abartıysa, bu Tunç Çağ mübalağasına aykırı değildir. Söz gelimi Doğu Anadolu Kralı Anum-Hirbi (MÖ 1800 dolayları), düşmanın 12 şehrini yıktığını iddia eder ve Hitit metinleri de benzer iddiaları kaydetmiştir.[6] Eğer Yunanlar karaya çıktıkları anda Troya'yı teslim alacakları bir dehşet yaratmayı ummuşlardı ise başarısız olmuşlar demektir. Buna rağmen Troya'nın ortaya koyduğu

2 *Odyssey* 11.469–470.

3 *Iliad* 21.108.

4 *Iliad* 18.105–106.

5 *Iliad* 9.328–329.

6 Kemal Balkan, *Letter of King Anum-Hirbi of Mama to King Warshama of Kanish* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957), 16; Houwink ten Cate, "Annals of Hattusilis I," 69–70.

ileri savunma taktiği sonuç verdiğinde, Yunanlar yavaş strangülasyon stratejisine başvurdular. Troya topraklarına, özellikle de iyi savunulan Troya Ovası'nın ötesine saldırdılar ve iki çeşit operasyon yaptılar: Troya duvarlarının dışındaki sivillerin pusuya düşürülmesi ve Troya yerleşimleri ve Troya'ya yakın dost şehirler üzerine akınlar.

Troya'daki Yunan ordugâhının muhtelif işlevleri vardı ve bunlardan birisi bir deniz üssü olmasıydı. Mezkûr üs, saldırılar için uygun bir çıkarma yerini teşkil ediyordu. Yunanlar, Troya sahilini arzu ettikleri zaman fiilen vurabilirlerdi zira denizin gücünün keyfini sürüyorlardı. Bu sebepledir ki şehirleri yağmalayıp Troya kadınlarını, hazinesini ve çiftlik hayvanlarını kaldırdılar. Kimi önde gelen kimseleri öldürdüler, kimilerini fidye ile teslim ettiler ve geri kalanların çoğunu Lemnos, Imbros ve Samos adalarında köle olarak sattılar.

Yunanlar, yaşadıkları çağın tek deniz akıncıları değillerdi.[7] Mesela Firavun III. Amenhotep'in (MÖ 1382–1344) Shardana korsanları ile başı beladaydı. Anadolu'nun güney kıyılarındaki Lykialılar korsanlık ile ün salmış bir diğer takımdı. Amenhotep'in oğlu Firavun Akhenaten (MÖ 1350–1334), yıldan yıla Mısır şehirlerine saldıran Lykialı deniz haydutları tarafından canından bezdirilmişti. Akhenaten, Lykialılara yardım ve yataklık etmesi dolayısıyla bir Kıbrıs kralını suçluyordu.

Ilias'ın pek çok anekdot naklettiği Yunan yağma akınları, muhtelif amaçlara hizmet ediyordu. Yağma, bocalayan Yunan askerleri için bir moral kaynağıydı. Yağmalar, kamp hayatının bunaltıcılığına bir ara veriyordu. Çok daha önemlisi yağmalar, kötü ikmal edilen Yunan kuvvetleri için yiyecek ve yem temin ediyordu. Söz gelimi Odysseus ve adamları Thrakia'daki bir Troya müttefiki olan Ismaros şehrine saldırmışlar ve kuşatmışlardı ki bu şehir yalnızca yolları üzerindeydi.

Geç Tunç Çağ'ının yağma listesinde çiftlik hayvanları geniş bir yer işgal ediyordu. Söz gelimi Mısır, Mezopotamya ve Hitit metinleri pek çok zaman çiftlik hayvanlarını imrenilen savaş ödülleri olarak

7 Bryce, *Kingdom of the Hittites*, 368, 369.

listeler.[8] Yunanlar arasında büyükbaş hayvan, at ve koyun yağmalamak onurlu, kârlı ve şiddet içeren bir şeydi. MÖ 1400 dolaylarında Attarissiya (Atreus?) Güneybatı Anadolu'daki Madduwatta Krallığı'na saldırdığında, büyükbaş hayvanları ve koyunları gözüne kestirmişti.[9] Homeros, Yunanistan'da sığır hırsızlığı sebebiyle patlak veren muhtelif savaşlardan söz eder ki bu süreçte soyluların ölmesi işten bile değildi. Sığır yağmacılığı bir düşmanın ekonomisi ve toplumunu sekteye uğratabilirdi. Söz gelimi Hiketaona'nın oğlu Melanippos, Hektor'un bir akrabasıydı ve Çanakkale Boğazı'ndaki Perkote şehrinde önemli bir figürdü.[10] Yunanlar, Melanippos'un sığırının ardı sıra gelince, ihtiyatlı bir şekilde Troya'ya taşındı ve Priamos tarafından yerleştirildi. Melanippos kellesini kurtarmıştı ve Troya ordusunda savaşmak için yaşadı ancak Yunanlar tarafından ziyaret edilen bir şehirden sağ çıktığını düşünürsek artık kanunun ve düzenin bir neferi değildi.

Köle ticareti de kazançlıydı. Anadolu kölelerinin Yunanistan'da kıymetli olması hiç kuşku yok ki köle doğulular klişenin parçasıydı. Nitekim bu, Klasik Yunanistan'da da yaygındı. Buna rağmen Anadolu'dan getirilen köleler, Tunç Çağ'ında bir faydacı amaç için de yüksek fiyattan satılıyordu. Genel olarak bu köleler daha iyi eğitilmişlerdi, daha sofistikelerdi ve sıradan bir Yunan'dan çok daha yetenekliydiler. Uygarlık, Doğu'da Yunanistan'da olduğundan çok daha derin köklere sahipti. Okuryazarlık ve şehirler daha yaygındı. Mitoloji, Yunanların Peloponnesos'taki Tyrins şehrinin çarpıcı sur duvarlarını inşa ettirmek için Lykia'dan mühendisler getirttiğini kaydeder.[11]

Bir defasında Akhilleus şehirlere yapılan saldırıları, "kadınları yüzünden diğer adamlara savaş açma" meselesi olarak anmıştı.[12]

8 Wilson, "The Asiatic Campaigns of Thut-Mose III, The Battle of Megiddo" ve "Subsequent Campaigns", Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts*, 234–241 birçok yerde; Heimpel, *Letters to the King of Mari*, 27 112, s. 449; Hoffner, "Deeds of Šupiluliuma", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 185–192 birçok yerde; karş. Bryce, *Life and Society*, 104–107.

9 Beckman, "Indictment of Madduwatta", *Hittite Diplomatic Texts*, 27 §19, s. 158.

10 *Iliad* 15.546–551.

11 Pausanias 2.16.5, 25.8.

12 *Iliad* 9.327.

Ancak o vakit Akhilleus, Agamemnon ile konuşuyor ve bir kadın hakkındaki tartışmalarından ıstırap çekiyordu. Tutsak kadınlar, Mısır ve Hitit yağma listelerinin yanı sıra Yunan krallarının zenginliğini gösteren Linear B tabletlerinde de büyük bir yer tutar.[13] Yine de kadınlar, Yunanların topladığı yağmaların yalnızca küçük bir kısmıydı.

En nihayetinde diğer şehirler üzerine gerçekleştirilen akınlar, evlilik ve muhtemelen dostluk ve müttefiklik veyahut bunlardan en azından bazıları aracılığıyla ilişkilerinin bulunduğu Troya'yı rahatsız etmişti. Kimileri Troya'ya altından ve gümüşten pahalı "hediyeler" vermişti ve ötekileri belki de kuşatma altındaki şehre erzak satmıştı. Akhilleus'un yağmaladığı 11 şehir Troya civarındaydı.[14] Yunan saldırıları sivillerin canını okuyor ve Troyalıların onurunu zedeliyordu. Troyalılar, savunmasız müttefikler seçmişlerdi. Troya'yı kuşatmaya muktedir olamayan Yunanlar, şehri dolaylı bir şekilde cezalandırıyordu.

Perkoteli Melanippos gibi şehir duvarlarının ardındaki güvenlik için toprağını terk eden kaç kişi vardı? Uygulamada yalnızca onun gibi Troya'da kendilerini destekleyecek ailelere sahip kişiler, büyük bir şehirde yemek ve barınak sıkıntısı altına girebilirlerdi. Pek çok insan muhtemelen Yunanların Troas'ın ücra köşelerine gelmeyeceğini umarak, Troya'nın siperlerinin güvenliğinden yoksun bölgesel sığınaklara toplanmaya ihtiyaç duyuyorlardı. Buna rağmen Troya'da kesinlikle mülteciler vardı ki bunlar şehrin altyapısı üzerindeki baskıyı artırabilecek fazlalık nüfustu.[15]

13 Wilson, "The Asiatic Campaigns of Thut-Mose III, The Battle of Megiddo" ve "Subsequent Campaigns", Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts*, 234–241 birçok yerde; Hoffner, "Deeds of Šupiluliuma", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 185–192 birçok yerde; karş. Bryce, *Life and Society*, 104–107. Linear B tabletleri için bakınız: Ventris & Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, PY 16, s. 161, karş. s. 156, 579.

14 *Iliad* 9.326.

15 Fakat orada kimi sığınmacıların olduğuna kuşku yoktur. Düzinelerce büyük saklama kavanozu, Troya VIi evlerinin zeminlerinin altında dikine gömülmüştür (2 metre kadar). Bu ise bir zamanlar Troya Savaşı sırasında göçmen dalgasına atıfta bulunulan kalabalığı akıllara getirmektedir. Yine de evler Troya VIi'nin sonuna tarihlendirilmek yerine çok daha erken yıllara tarihlendirilir. Bu sebeple bunlar da Troya Savaşı'ndan başka bir şeye gönderme yapmak

Yunanlar, işini halletmek için dışarıya çıkan herhangi bir Troyalı sivile ve hatta su çekmek için kaynağa giden kadınlara saldırmayı adil bir oyun olarak görüyorlardı. Bunu dile getirmek bile gereksizdir. Homeros, Skamandros Nehri havzalarına akan iki kaynaktan bahseder:

> *Troyalıların kadınları, güzel kızları bir zamanlar*
> *parlak rubalarını yıkarlardı bu yunakların içinde,*
> *barış günlerinde, Akhaoğulları gelmeden evvel*[16]

Bu, düşman "çekirgeler gibi" istila ettiğinde kadınların ormanlardan, harman yerlerinden, kaynaklardan ve çeşmelerden sığınak için şehirlere ve kasabalara kaçtığı Kenan destanı *Kirta*'yı (MÖ 1300 dolayları) anımsatır.[17]

Yunanların saldırdığı şehirleri savunmaya yönelik Troya karşı seferleri hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Troyalılar ya evleri dışındaki bölgeleri korumak adına gerekli kaynaktan yoksundular ya da Homeros bu önemli detayları anlatısının dışında bırakmıştır. Arkeoloji, Troya Ovası'nın güneyinde bulunan iki kasabanın takviye edildiğini göstermektedir. Bu kasabalar, Ida Dağı tepelerinin güneyine doğru giden bir geçidin giriş kısmının dışında bulunuyorlardı. Pek makuldür ki Troya bu kulelere adamlar yerleştirmiş ve kara boyunca dolaşan Yunanlara saldırmak için birden ortaya çıkmış olsunlar. Ancak Yunanların Troas'ın çeperinde, Troya'dan uzakta böylesi korkuları yok gibi görünmektedir. Troya'yı zapt etmek, müşkül bir uğraştı. Plakos'un altındaki Thebai'ı ele geçirmek ise çantada keklikti.

Savaştan yıllar sonra Pylos Kralı Nestor, Akhilleus'a bilhassa deniz akınlarında ün yaptığını hatırlatır. Belki de öyleydi. Keza Nestor, Tenedos Adası'nda yapılan böylesi bir akından hizmetçi, haremine kadın ve yatağını ısıtan Hekamede kazanmıştı. Hekamede,

zorundadır –MÖ 1300 dolaylarındaki bir depremden sonra şehrin yeniden inşa edilme sürecindeki gecekonduların bir işareti olabilirler. Bakınız: P. A. Maountjoy, "Troy VII Reconsidered," *Studia Troica* 9 (1999), 296–297.

16 *Iliad* 22.155–156.

17 "The Kirta Epic", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 334–335.

Arsinoos isimli büyük bir adamın kızıydı ve güzel saçlara ve ilahi bir görünüşe sahipti.

Bir Roma dönemi mitoloji derlemesi, Akhilleus'un yağmaladığı düşünülen 17 şehri listeler ve isimsiz olarak bırakılan "pek çoklarının" olduğunu nakleder.[18] Fakat bu geç tarihli kaynağa güvenilemez. Akhilleus'un talan ettiği altı şehri belirten *Ilias*'ı dikkate almak çok daha iyidir. Plakos'un altındaki Thebai'ı bir kenara bırakacak olursak, her ikisi de Troas'ta bulunan Lyrnessos ve Pedasos, Lesbos, Tenedos ve Skyros. Tüm adalar ve muhtemelen ana şehir her halükârda Homeros'un Skyros örneğinde dikkat çektiği gibi bir bağlama oturtulur. Lesbos'un doğu sahilindeki kazılarda, MÖ 1200 dolaylarında şiddetli şekilde yerle bir edilen Therme'de bir Tunç Çağ şehri bulunmuştur.[19] Adaların her biri, Yunan kahramanlardan birine güzel bir kadın gönderiyordu: Nestor'un Hekamede'sine ilaveten Patroklos ile yatan Sciri halkından Iphis, Akhilleus'un yatağını ısıtan (en azından onun gözde kadını Briseis'in yokluğunda) Lesboslu Phorbas'ın kızı Diomede vardı. Agamemnon'un haremindeki pek çok ganimetinin arasında yine Lesbos'tan yedi güzel kadın vardı.

Yunanlar, deniz savaşları için gemilerinde deniz harp kargıları taşıyorlardı. İddia edildiğine göre bu kargılar 12 metre uzunluğunda, demir halkalar ile zenginleştirilmişti ve uçları tunçtandı. Bu silahların adalar üzerine gerçekleştirilen saldırılarda kullanılmış olması iyi bir tahmindir zira adaların da gemilere sahip olması pek muhtemeldir. Tunç Çağ'ındaki deniz savaşları iyi belgelenmemişlerdir ancak bu savaşların gemileri batırma girişiminden ziyade çoğunlukla mürettebat üzerine saldırılar olduğu açıktır. Bu, yenice keşfedilen, MÖ 1100 dolaylarına tarihlendirilen Yunan vazolarındaki kısmi resimler tarafından desteklenmektedir.

Muhtemelen kayıt altına geçen en erken deniz savaşı, Hitit Kralı II. Şuppiluliuma'nın (MÖ 1205–1180) saltanatı sırasında Hitit

18 Pseudo-Apollodorus, *Epitome* 3.33.

19 1930'lardaki kazılar, yıkımı MÖ 1250 dolaylarına tarihlendirmektedir ancak Troya seramiğinin yeniden tarihlendirilmesi yıkım için daha geç bir tarih önerebilir –Troya Savaşı ile uyuşan bir tarih.

ve Kıbrıs gemileri arasında cereyan etmiştir.[20] Ancak hiçbir detay günümüze ulaşmamıştır. Aynı zamanlarda, yani takribi MÖ 1187 yıllarında, Mısır gemileri ile Deniz Halklarının gemileri arasında da bir savaş meydana gelmiştir. Bu savaş, oyulmuş bir Mısır kabartması üzerinde oldukça iyi bir biçimde resmedilmiştir.[21] Her iki tarafın donanması oklar, kargılar, kılıçlar ve kalkanlar ile donatılmış denizciler taşıyordu. Deniz Halklarının gemilerinin pruvalarında ördek gagası şeklinde biten çıkıntılı bir direk vardı ve bunlar belki de koç başı işlevi görüyorlardı. Kuşatmaların Minos ve Miken sanatındaki kuşatma imgelerini yansıtan farklı bir kaynak müstahkem şehirlere yaklaşan gemileri ve su üstünde yüzen adamları (muhtemelen savaş zayiatlarını) gösterir.

Ana karada Lyrnessos ve Pedasos, Plakos'un altındaki Thebai ile aynı harekât içerisinde alınmıştı. Şehirlerin hangi sırayla saldırıya uğradığı bilinmiyor. Hiçbirisi güvenilir şekilde tanımlanmamıştır ancak Homeros kimi ipuçları sunar ki her üç şehrin de Edremit Körfezi'nin kuzey kıyısında bulunduğunu düşünmek mantıklı bir tahmindir.

Hiç kuşku yok ki Akhilleus'un Yunanları, Plakos'un altındaki Thebai yağmalamasına önderlik etmesi prensin ölümünden sonraydı. Teoride Yunanlar, Troya'daki ordugâhlarından şehre yürüyerek ulaşabilirlerdi ancak arada engebeli bir arazi vardı. Bu akın deniz yoluyla daha kolay, daha hızlı ve daha zahmetsiz olabilirdi. Öte yandan Troyalılar, Yunan donanmasını durdurmaya muktedir olamadığı için deniz yolu ayrıca güvenliydi.

Mysia'da bulunan şehir, ismini o zaman Thebai Ovası (bugün, Edremit Ovası) olarak adlandırılan yere vermiştir. Akhilleus, şehri, kralına ithafen "Eetion'un kutsal şehri" olarak anar.[22] Eetion, muhtemelen Yunanca bir isim değildir. Homeros, Eetion'un yönettiği halkı Kilikialı olarak anmaktadır –Anadolu'nun güneyindeki

20 Hoffner, "The Hittite Conquest of Cyprus: Two Inscriptions of Suppiluliuma II", Hallo, *Context of Scripture*, c. 1, 192–193.

21 Medinet Habu'daki III. Ramses'in illüstrasyonu için bakınız: Yadin, *Art of Warfare*, c. 2, 250–252, 340–341.

22 *Iliad* 1.366.

çok daha iyi bilinen Kilikialılar ile karıştırılmamalıdır. Thebai'ın eteğinde oturduğu Plakos, ormanlık bir dağdır, belki de Ida Dağı'nın bir koluydu.

Akhilleus'un Plakos'un altındaki Thebai'ı ele geçirmesi için sahilde bulunan ordugâhlarındaki Yunan kuvvetlerini tüketmeden ve onları bir saldırıya açık şekilde bırakmadan makul boyutlardaki bir kasabayı ele geçirecek bir gemi müfrezesine ve adama ihtiyacı olacaktı. Troyalılar, düşmanın geçici zayıflıklarından hiçbir zaman faydalanamamışlardır. Ellerindeki fırsatlarını mı kaçırdılar yoksa Yunanlar yalnızca küçük birlikler göndermek suretiyle ordugâhlarında birlik güçlerini daima yüksek mi tuttular, bilmiyoruz. Bir diğer ihtimal ise başarılı bir savaş hilesidir. Söz gelimi Yunanlar, geceleri akıncıların yokluklarını perdelemek için bir miktar fazla ateş yakmış olabilirler.

Plakos'un altındaki Thebai'ın altı yüz savaşçı toplayabilen, iki bin kişiden müteşekkil bir şehir olduğunu öne sürmek uçarı bir tahmin değildir. "Yüksek kapılı"[23] olarak tasvir edilmesine rağmen Plakos'un altındaki Thebai'ın surlarının Troyanınkiler ile karşılaştırıldığında caydırıcı bir güç olduğunu düşünmek muhtemel değildir. Yunanların üçe bir insan gücüne sahip olduğunu hayal edin. Bu, büyük bir avantaj değilse bile tatminkâr bir rakamdır. Bu durumda, askerlerin her birinin kürek çektiğini varsayarsak, Yunanların 1.800 adamı ve 36 *pentekonteros*u olmalıydı. Yunanların ayrıca daha önceki akınların kıdemlileri tarafından surlara dayanan ve tırmanılan merdivenlere sahip olması gerekirdi. En iyi hal senaryosunda bir koç başı da getirmişlerdir. Her halükârda, Plakos'un altındaki Thebai harekâtı bir başarıydı. "Şehri yıktık ve oradaki her şeyi (Troya'daki kampa) götürdük" demişti Akhilleus daha sonra.[24]

Harekât, uzun gemilerin Troya'dan yelken açıp, güneye doğru seyretmesiyle başladı. Kürekleri ahenkli bir şekilde vurarak, Lekton Burnu'nun kayalık kıyılarından dönmüş olmalılar. Troas'ın güney

23 *Iliad* 6.416.

24 *Iliad* 1.367.

kıyısı boyunca, doğuya doğru ilerlerken, silueti güneşin alnında parlayan Lesbos Adası'na sancaklarından gitmek zorunda kalacaklardı. Çalılıklarla kaplı tepeleri ve sarp gri kayaları geçmişler ve uzaktan eşeklerin anırmalarını duymuşlardı. Karın uzun zaman önce Ida Dağı'nın yamaçlarında kaybolduğu, yaz aylarının kuru su yataklarını geçtiler. En nihayetinde, Mysia'ya ulaştılar. Gemiler demir atarken, Myrmidonlar gemilerden sıçradılar ve yamacın üzerindeki duvarlarla kuşatılmış akropolise doğru hareket eden liderleri Akhilleus'u takip ettiler.

Yunanlar Plakos'un altındaki Thebai'ı ele geçirdiklerinde, Akhilleus, Kral Eetion'u öldürdü. Akhilleus'un adamların cesetlerine saygı gösterdiği söylenir ki kralın zırhları ile yakılmış ve bir toprak yığının altına defnedilmiştir. Genellikle bir düşmanın zırhlarının soyulması uygulamasını göz önüne aldığımızda bu, büyük bir saygı göstergesiydi. Akhilleus'un iyi niyet göstergesi, Eetion'un damatlarına karşı bir işaret miydi? Kralın damadı, Eetion'un kızı Andromakhe ile evlenen Hektor idi ve onu Troya'ya getirmişti. "Uzaktaki Troyalılar beni asla yaralamadılar" demişti Akhilleus, Agamemnon'a cevaben.[25] Öfke ile konuşmuştu ancak Eetion'a karşı gösterdiği nezaket, Akhilleus'un bunu kastettiğini göstermektedir.

Savaşta sağ kalan Plakos'un altındaki Thebai'ın diğer adamlarına gelince, pek azı fidye karşılığında serbest bırakılmış, kimileri ise köle olarak satılmış ve geri kalanı katledilmiş olmalıdır. Kadınlar ve çocuklar köle yapılmıştı. Soylu hanelerin güzel kadınları, Yunan kahramanların metresleri haline gelecekken, ötekilerinin kamp fahişesi olarak hizmet etmeye zorlandığını tahmin edebiliriz.

Yunanlar, kralın zırhından başka, tüm hazinelerini de almışlardı. Akhilleus'un atletizm yarışmalarında kullanılan bir lir ve bir demir ağırlığı kendine ayırdığını biliyoruz –Tunç Çağ'ında demir, görece ender ve pahalıydı. Lire gelince, Akhilleus Troya'daki kulübesindeki oturmaktan ve yumuşak tonlu enstrümanlar çalmaktan zevk alıyordu:

25 *Iliad* 1.153.

çalgısını çalıyordu inceden,
gönlünü eğlendiriyordu.
Güzel işlenmiş bir çalgıydı bu,
Eetion ilini yıktığı gün almıştı kendine,
eğlendiriyordu onunla gönlünü
yiğitlik türküleri söyleye söyleye.[26]

Akhilleus ayrıca Pedasos isimli çok iyi de bir at almıştı. Plakos'un altındaki Thebai kraliçesine gelince, büyük bir fidye karşılığında teslim edilmişti ki bu fidye hiç şüphe yoktur ki Troyalı hısımları tarafından ödenmişti. Andromakhe ve Hektor, kraliçeyi fidye ile almışlardı fakat kraliçe "Artemis'in oklarıyla" ölmüştü, yani belki bir kalp krizi ya da felç.[27] Troya ile olan bağlantısı, Yunanlara, Plakos'un altındaki Thebai'ı kuşatmak için ek bir motivasyon vermişti. Mezkûr şehir asker göndermemesine rağmen muhtemelen "hediyeler" ya da istihbarat ikmal eden veyahut başka hizmetler sunan bir Troya müttefikiydi. Plakos'un altındaki Thebai'ın yıkımı, Troya'yı lojistik destekten mahrum bırakmış ve moraline bir darbe indirmişti.

Tutsak kadınlardan birisi yakınlardaki bir şehirden gelen bir ziyaretçiydi. Khryses'in kızı Khryseis, Plakos'un altındaki Thebai'dan takribi 40 kilometre uzaklıkta bulunan Troas'ın güneybatısındaki Khryse şehrinden geliyordu. Homeros'a ilişkin antik bir yoruma göre Khryseis, dini bir mesele üzerine Plakos'un altındaki Thebai'ın kraliçesini ziyaret etmeye gelmişti.[28] Bu, uygun bir yorumdur. Keza babası, Tanrı Apollon'un önemli bir rahibiydi. Ancak şanssız kız kaçırılmış ve Agamemnon'a metres olarak verileceği Yunan ordugâhına götürülmüştü. Bu, Agamemnon ile Akhilleus arasındaki anlaşmazlığın ve anlaşmazlığın kanlı sonuçlarından dolaylı olarak sorumlu olan ölümcül bir bağlantı olduğunu kanıtlayacaktı. Fakat aynı zamanda, belki de Yunanlar Khryseis'in ele geçirilmesini gerçek bir darbe olarak görebilirlerdi.

26 *Iliad* 9.186–188.

27 *Iliad* 6.428.

28 *Iliad* 1.366–369, 1.366. Bakınız: Kirk, *The Iliad: A Commentary*, c. 1, 91.

Lyrnessos da Plakos'un altındaki Thebai seferi sırasında Yunanların eline düşmüştü. Plakos'un altındaki Thebai'da olduğu gibi akın, sığır yağmaları ile başladı. Akhilleus, çiftlik hayvanları arasında oldukça büyük bir adamı neredeyse yakalıyordu: Troya'nın kraliyet hanelerinin küçük bir kolunun prensi ve savaşta ve konseyde bir lider olan Agkhises'in oğlu Aineias. Sahneyi gözümüzde canlandırabiliriz:

Aineias kırda silahsız bir şekilde duruyor, refahının temel dayanağı sığırlarını kontrol ediyordu ki düşman hiçbir uyarı olmaksızın geldi. Aineias, ansızın yağlı düvelerinin ve kalın boynulu boğalarının parmaklarının arasından altın rengi toz gibi kayıp gittiğini gözünde canlandırdı. Ancak ağlamak için vakit yoktu. Keten tuniği ardı sıra uçuşarak ve deri sandaletleri kayalıkların ve ağaç köklerinin üzerinden uçarak Kutsal Ida Dağı'nın patikaları boyunca aşağıya inmezse, ardı sıra gelen kalabalık Yunan savaşçıları, tunç uçlu mızraklarını Troyalının sırtına sokacaktı. Aineias, normalde savaşta düşmanının boğazını mızrağı ile deşecek bir aslandı ancak Akhilleus ardı sıra gelirken tepeden aşağı, tıpkı firar eden bir köle kız gibi kaçmak zorunda kaldı. Mucizevi bir şekilde Lyrnessos'a kadar Akhilleus'u ardında bıraktı. Sonrasını ise Aineias şöyle açıklıyor:

Zeus
koru beni,
o cesaretimi ve çevik dizlerimi canlandırdı.[29]

Aineias, Akhilleus'tan kaçmıştı. Ancak Lyrnessos halkı kaçmamıştı. Halkın da uğraşlarını hayal edebiliriz. Yunan askerleri kır boyunca uzanmış ve sonrasında şehir düşmüştü.[30] Şehre saldıranlar, Lyrnessos'un adını bilmiyorlardı –ya da umursamıyorlardı. Şanslılar; sarhoş, korkmuş, yurtlarını özlemişlerdi ve her şeyin acısını düşmandan çıkarmaya hevesliydiler. Lyrnessos'un adamları, bir

29 *Iliad* 20.92–93.

30 Bir örnek için bakınız: Cooper, *Curse of Agade*, l.159, s. 59. "Düşme" terimi için bakınız: Tunç Çağ Anadolu'sunda yaşayanlar "düşmek" ifadesini, "işgal etmek" anlamında kullanıyorlardı. Bir örnek için bakınız: Balkan, *Letter of King Anum-Hirbi*, l.20, s. 8, s. 14.

sıra tuğladan daha sebatlı bir şekilde kapının önünde duruyorlardı.[31] Yunanlar, savunmacıları geriye iten oklarının ve sapan taşları fırtınasının yularını çözmüşlerdi. Lyrnessos halkı, Stag'ın Lordu ve koruyucuları Tanrı Kurunta'ya dua ediyorlardı ancak tanrı kendilerini çoktan terk etmişti. Düşmanların şehrin kapılarını kırmasını ve duvarlara merdivenlerini dayamalarına mâni olamamışlardı. Boynuzlardan çıkan bir borazan sesi, bir ok yağmuru, Yunanların siperlerin tepesinden geçerken çıkardıkları kükreme sesi... Ve her şey bitmişti. Savunmacılar kendi kanlarında boğulurken, kopmuş bir kola dehşetle bakarak ya da karnı mızrakla parçalanmış ölmekte olan bir atın yanı başında kıvrılarak can vermişlerdi.

Yunanlara gelince, onlar öldürmeyi yorucu bir iş olarak bulmuşlardı, bilhassa güneşin alnında Lyrenessos halkına oklarını fırlatırken. Ancak savaş, kandan azade değildi. Kendi ölü ve yaralıları da vardı. Kimi askerler yoldaşlarının yaralarını merhemler ve bandajlar ile tedavi etme niyetindeydi. Bir cerrah, kafasında ciddi bir yara olan askeri ameliyat etti. Tek umut, kafatasının bir kısmını çıkartarak şişen kraniyumu boşaltmaktı. Bu *trepanning* olarak bilinen antik bir prosedürdü ve yalnızca umutsuz vakalarda kullanılıyordu. Pek ender işe yarardı.

Öteki Yunanlar, mağluplar ile uğraşıyordu. Toplanacak çiftlik hayvanları ve yağmalanacak mücevherat vardı. Hayatta kalan Lyrenessos'un kadınları, Ege adalarında köle olarak satıldılar. Kadınlardan kimilerine bir köşede tecavüz edildi ve hepsi bir savaş ödülü olarak yerlerde sürüklendi. Kadınların geleceği Yunan kuyularında su çekmek, Yunan ahırlarında yün eğirmek ve hayatlarını mahveden Yunan savaşçıların yataklarını ısıtmaktan ibaretti artık. Evlerine dair son anıları, leş yiyen Yunanlar tarafından çırılçıplak soyulan ve yüzlerce metre öteden ölümün kokusunu alabilen sivrisineklerin erkeklerinin cesetlerinin üzerine üşüşen manzarasıydı.

Akhilleus, Lyrenessos'ta Mynetos ve Epistrophos isimli iki prensi öldürmüştü. Her ikisi de bir mızrak savaşında mücadele ederken

31 Karşılaştırınız: Morgan, *Amarna Letters*, EA 296, ll. 17–22, s. 338.

can vermişlerdi. Babaları, Selipiades'in oğlu Euenos ve Lyrenessos'un kralı da muhtemelen öldürülmüştü. Akhilleus ayrıca soylu Briseis'in üç kardeşini de katletmişti. Briseis, kardeşlerinin yanı sıra kocası olduğu anlaşılan Mynetos'un da ölümünü görmüştü.

Homeros'un dizelerinde yalnızca Briseis değil, aynı zamanda Helene, Andromakhe ve Hekabe'nin hepsi duvarlardan savaşları izlerler. Minos ve Miken sanatı da ayrıca kadınların savaş izleme eylemlerini gösterir. Miken uygarlığına ait gümüş bir içki kadehinin üzerindeki kabartma, heyecan ile aşağıdaki adamların mücadelesini izleyen, el sallayan ve el kol hareketi yapan altı kadını tasvir eder.[32] Fakat Tunç Çağ'ında gerçek kadınlar böylesine iddialı ve riskli bir rol oynayabilirler miydi? Düşmanın bir okuyla vurulma ihtimali yok muydu? Cevap, muhtemelen, evettir. Firavun Kamose (MÖ 1550 dolayları) Avaris şehrine saldırmak için Nil'e bir donanma çıkardığında, duvardan kendisine bakan düşman kadınlarını görmüştü.[33] Antik Yunan tarihinin daha iyi belgelenen geç dönemleri, bir kuşatma sırasında duvarların üzerindeki kadın örneklerini sunar bizlere.[34] Kadınlarını duvarların üzerinde gören savunucuların moral değerlerini de küçümsememeliyiz. Gerçekten de Homeros'un dizlerinde her iki taraf da kadınları ve aileleri için savaştıkları izlenimini uyandırmaktadır. Kadınların varlığı ayrıca düşmana karşı bir husus olarak hizmet görüyordu zira kadınların bile onların karşısına dikilebileceğini ima ediyordu bu tutum.

Briseis'in kendisi, Lyrenessos'un öteki kadınları ile esir alınmıştı. Akhilleus'un metresi haline gelmişti ve götürülürken göz yaşı döküyordu. İçinde bulunduğu korkunun üzerinden gelemiyordu. Üç kardeşinin ve kocasının ölümüne şahit olmuştu ve muhtemelen onların katilleri ile yatacaktı. Fakat Patroklos rahatlattı onu. Briseis, Patroklos'a hitaben sonradan şöyle demişti:

32 Genellikle, Gümüş Kuşatma Rhyton'u olarak bilinir. Gemi, Shaft Grave 4'te bulunmuştur.

33 Wilson, "The War Against the Hyksos (continued)", Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts*, 554.

34 Söz gelimi, Diodorus Siculus 13.14.5, karş. Aeneas Tacticus, *Siegecraft* 40.4–5.

Senin dost elin beni ovadan kaldırdı,
ve katledilen bir koca için dökülen göz yaşlarımı kuruttu.[35]

Patroklos, Akhilleus'un kendisini Yunanistan'a götüreceğini ve onunla evleneceğini söyleyerek Briseis'e önünde yüksek bir statünün yattığına dair söz vermişti. Bu, cömertçe ve akıllıca bir hareketti. Eğer Patroklos, Briseis'i Akhilleus'a yakıştırmışsa ve bu nedenle yalnızca bir oyun arkadaşı değilse, o zaman bir kurbana bugün gösterdiği nezaket, yarın patrona ulaşmak için bir araç olacaktı. İyi bir diplomat, henüz üzerindeki savaşın tozunu atmadan dahi kraliyet odasının politikalarını asla unutmazdı.

Akhilleus'un bu akınlar sırasındaki davranışı, Geç Tunç Çağ'ında da savaş kanunlarının varlığına dair pek çok şey söyler. Akhilleus, Hitit Kralı I. Hattuşili'nin bir zafer tanımını onaylarcasına başını sallayabilirdi: "Hassuwa ülkesini tıpkı bir aslan gibi ayaklarımın altına aldım ve katlettim (onu) ve tüm varlıklarını alıp Hattuşaş'ı (onlarla) doldurdum."[36] Yahut Firavun I. Seti'nin (MÖ 1294–1279) dediği gibi düşmanın bir an ayak altına almak, bayramın bir gününden daha iyidir.[37] Firavun Seti için "ayak altına almak" katliam yapmak, imha etmek ve düşmanın kanıyla uzayan nehirleri cesetler ile doldurmak anlamına geliyordu. Firavun katliam için bilhassa haleflerin yanı sıra haleflerin babalarını seçiyordu. Firavun Merneptah (MÖ 1212–1203), Libyalı saldırganlar ile MÖ 1208'de girdiği bir savaşta ganimet olarak 9.000'den fazla el ve penis almıştı ki bu Geç Tunç Çağ Mısır'ında yaygın bir uygulamaydı.[38] Assur Kralı I. Shalmaneser (MÖ 1274–1245), tutsak alınan 14.400 düşmanın kör edilmesiyle ya da kimilerinin dediği gibi yalnızca sağ gözlerinin oyulmasıyla böbürleniyordu.[39] Bu gibi eylemleri dikkate alırsak,

35 *Iliad* 19.295–297.

36 Amelie Kuhrt, *The Ancient Near East: c.3000–330 BC*, c. 1 (London, Routledge, 1995), 242.

37 Wilson, "Campaigns of Seti I in Asia", Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts*, 254–255.

38 Andrea Gnirs, "Military: An Overview", D. B. Redford, ed., *Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt* II (New York, Oxford University Press, 2001), 401.

39 Grayson, "Shalmaneser I", *Assyrian Rulers*, c. 1, I.56–87, s. 184.

Yunanlar bilhassa vahşi değillerdi, yalnızca oyunu günün kurallarına göre oynuyorlardı.

Firavun Seti'nin kurallarına göre halefleri öldürmek, yaygın bir anlayıştı. O sebepledir ki bu, Akhilleus'un, Plakos'un altındaki Thebai'ın dışında, kraliyet ailesinden yedi kardeşi biçerek öldürmesi için yeterli bir nedendi. Ancak bunlar neredeyse bir tehdit arz etmiyorlardı. Diyelim ki çoban prensler korunma amaçlı bir hançer taşıyor olsunlar fakat bunun dışında bildiğimiz kadarıyla silahsızlardı. Akhilleus ve Myrmidonlar bile isteye mi sivillere saldırmış ve onları öldürmüşlerdi? Prensler, askeri bir hedefe yapılan saldırıda, tali bir tehlike arz etmiyorlardı. Kendileri birer *hedefti*. Bugünün şartları ile Akhilleus bir terörist olmasa da bir savaş suçu işlemiş olabilirdi.

Ancak savunma danışmanı Plakos'un altındaki Thebai'ın prenslerinin sivil olmadıklarını ve birkaç dakika içinde silahlarını kuşanabilecekleri cevabını verebilirdi. Akhilleus'un onları aradan çekmeye hakkı vardı. En nihayetinde Akhilleus'un bilindik uygulaması, düşmanını öldürmekten ziyade onları fidye ile serbest bırakmak ya da Ege adalarının birinde köle olarak satmaktı. Savaşın sonlarında daha vahşi bir hale büründüğünde açıkladığı gibi:

> *Troyalıların canını bağışlamaktan hoşlanıyordum ve onları canlı olarak ele geçirip satmaktan.*[40]

Priamos'un oğullarından birisi olan Troya Prensi Lykaon bu duruma bir örnektir.[41] Lykaon bir gece savaş arabalarının tırabzanlarında kullanılmak üzere yaş odun keserken (bir diğer deyişle askeri bir görevdeyken) Akhilleus tarafından pusuya düşürüldü. Akhilleus'un görevi gözetlemeydi. Bu küçük bir şöhrete rağmen potansiyel olarak pek çok kâr getirmişti ve yüce Akhilleus galebe çalmak için tereddüt etmedi.

Lykaon, kıymetli bir emtiaydı. Akhilleus çocuğun canını bağışladı ve 100 öküzün yanı sıra Fenike işi bir gümüş karıştırma kadehine sattı. Bu kadehi daha sonra Patroklos'a vermişti. Alıcı Lemnos'ta

40 *Iliad* 21.101–102.

41 *Iliad* 21.34–53, 23.740–747.

ünlü Argonaut Iason'un oğlu Euneos isimli bir Yunan soyluydu. Lykaon'un şansı, bir aile dostlarının kendisi için öne atılmasıydı. Imbroslu Eetion, Lykaon için 300 öküz fidye verdi ki eğer Fenike işi bir gümüş kâsenin maliyetinin 200 öküzden az olduğunu varsayarsak, Lemnoslu adamın büyük bir vurgun yaptığı anlamına gelir. Lykaon serbest kaldıktan sonra, Çanakkale Boğazı'ndaki Arisbe şehrine gitmek üzere bir tekneye atladı ve daha sonra eve, Troya'ya geçti.

Lykaon, bir sivil değildi. Bir sivil olsaydı daha iyi de olmazdı zira Tunç Çağ savaşlarında siviller pek az bir hakka sahipti. Eğer şehri fethedilmişse ve kendisi de yakalanmışsa, ölmediği ve yalnızca köle yapıldığı için kendisini şanslı addetmeliydi. Tepelere doğru yol almak, yakalanmaktan halliceydi. Söz gelimi MÖ 1315 dolaylarında Hitit Kralı II. Murşili tarafından fethedildiğinde, Batı Anadolu'daki Arzawa Krallığı'nın başkenti Apasa'nın halkını (muhtemelen daha sonra Ephesos) düşünün. Nüfusun çoğu, bugün muhtemelen Samsun Dağı diye bildiğimiz, Arinnanda Dağı'na (Klasik Çağ'daki Mykales Dağı) kaçmıştı.[42] Burası deniz seviyesinden 1.200 metreye uzanan uzun ve yüksek bir zirvedir. Murşili, at sırtında çıkmak için arazinin fazla kayalık ve otlarla kaplanmış olduğunu nakleder. Bu sebepledir ki ordusu sığınmacıların peşine yayan olarak düşmüştü – muhtemelen kralın bizzat kendisinin önderliğinde. Bu, Murşili'nin dağa karşı savaşıydı ve kral kazanmıştır.

Tabii ki kaybeden dağ değil, Murşili'ye göre çoğu açlıktan kıvranan, büyük Arzawan halkıydı. Kendilerini neyin beklediğini bilmelerine rağmen Arzawan halkı kış bastırmadan önce teslim olmuştu. Onlardan önce fethedilen diğer halklar gibi onlar da "tehcir edilenler" (kendileri ve çocukları ile bayağı işlere mahkûm edilmiş, özgür olmayan işçiler sınıfı) olarak Hatti'ye gönderileceklerdi. Murşili tehcir edilenlerin sayısının ölçümün ötesinde olduğunu ancak bilhassa kraliyet ailesinin 6.200 kişiden müteşekkil olduğunu söyler.

Akınlar sırasında Yunanların ele geçirdiği her cinsten ganimet tüm orduya aitti, bireylere değil. Ganimet, eyleme katılan adamların

42 Bryce, *Kingdom of the Hittites*, 209–211; Akurgal, *Hattian and Hittite Civilizations*, 82–83; Hawkins, "Tarkasnawa," 24.

sayısına göre üleştiriliyordu ve liderler aslan payını alıyorlardı. Her adamın payı, onun *gerası*, "onur ödülü" ya da "ödülü" olarak biliniyordu. Ancak kimi zamanlarda bu, zehirli bir hediyeydi. Keza ganimetlerin paylaşımı sebebiyle patlak veren savaşlar, daha sonraki Yunan tarihinde belgelenmiştir ve bunun bir örneği de denizcilerin payları üzerindeki isyanlardır. Savaşın sonuna doğru Yunan ordugâhında yağma üzerine bir kavga patlak verdiğinde, orada buna şaşıran muhtemelen çok az insan vardı.

Yunanlar için yağma yapmak, karışık bir nimetti. Yağma savaşı uzatırdı ve uzayan savaşlar genellikle savunmacılar kadar saldırganlar için de zordu. Yunanlar sahildeki ordugâhlarında çapuldan müteşekkil dağlar yığmış olabilirlerdi ancak Troya'nın duvarları her zamanki kadar güçlü duruyordu. Netice; hüsran, kırgınlık ve saldırganlar arasındaki öfkeydi. Agamemnon her ne kadar iyimser olmayı hatırlatan kişiler arasında olsa da Yunan ordusunun kasvetini oldukça iyi özetler:

> *Şimdi yalnızca utanç verici bir kaçış orduyu kurtarabilir kanımız, hazinemiz ve şöhretimiz kayboldu.*[43]

43 *Iliad* 2.119–122.

BÖLÜM VI

BAŞI BELADA BİR ORDU

Tunç Çağ askerleri baş belası olarak iyi biliniyorlardı ve yumruk yumruğa kavga, kan dökmeden öfkelerini atmaya fırsat tanıyordu.[1] Ancak savaş uzadıkça, işler çığırından çıkıyordu. Atreus oğlu Agamemnon ve Yunanların en iyisi Peleus'un oğlu Akhilleus yumruklaşmadan fazlasını yapmışlar, koalisyonu ayırmışlardı. Troya'ya gelen en çirkin adam, bunun olduğunu görmüştü.

Kambur omuzlu, çukur göğüslü, topal ve kafasında neredeyse tüy yoktu diye betimler Homeros Thersites'i –bunlar, iskelet gelişimindeki doğuştan gelen rahatsızlıkların belirtileri olabilir. Tipi ile uyuşan bir ağzı vardı. Akhilleus ve Odysseus gibi adamlara hakaret etme hususunda uzmanlaşmıştı ki bununla bir kalabalığı başına toplayacağı ve askerleri güldüreceği kesindi.

Askerin, her zaman olduğundan daha fazla gülmeye ihtiyacı vardı. Bir salgın, dokuz gündür ordugâhı pençesine almıştı. Salgın önce katır ve köpekler ile başlamış, daha sonra adamlara yayılmıştı. Enfeksiyon, şirpençe, veba, SARS, kuş gribi ve hayvanlardan insanlara yayılan pek çok salgın gibi bir yörünge izlemiştir ancak kesin bir hastalık tanımlanamaz Homeros'un kısa anlatımında. Troya sahilinde cenaze ateşlerinin hiç sönmediği bilmek yeterlidir.

Cenaze ateşi yakıldığında, ateşi tutuşturmak için kullanılan çıra dışarıya doğru tüterdi.[2] Bir Tunç Çağ kralının dediği gibi bu,

1 Mari kralının bir Bahdi-Addu'ya gönderdiği mektup için bakınız: ARM 2 118 in Oppenheim, *Letters from Mesopotamia*, 106.

2 Troya çevresinde bulunabilecek en olası ağaçlar; çam, defne, ardıç, funda sapları ve kuru söğüttür. Çıra olarak tezek de kullanılmış olabilir.

"uğursuz kokan bir duman" idi zira dumanlar çürüyen insan etinin kokusunu yoğunlaştırırdı.[3] Ateş, meşe kütüklerini tutuşturduğunda, kıvılcımlar yerini kırmızı bir parıltıya ve yanan etin aromasına bırakırdı. Akabinde bunun bir savaş bölgesindeki toplu bir cenaze töreni olduğunu unutmak mümkündü. Ancak bu kötü koku hiç şüphesiz ova boyunca yayılıyor ve rüzgâr bunu şehre taşıyarak Troyalıların mutluluk gözyaşları akıtmasına sebep oluyordu.

Yunan ordugâhı en iyi zamanlarında bile bir gül bahçesi değildi. Kesilmiş koyun, keçi ve sığır kokuyordu. Yemek baharatlarının, sönen ateşlerin, tuvaletlerin, hayvan gübrelerinin ve insan terinin kokusu tütüyordu. Sinekler, sivrisinekler ve sıçanlar vardı. Pireler de bulunurdu ve bunlar kimi zamanlarda enfeksiyona sebep oluyorlardı. Her yer bit kaynıyordu. Homeros bahsetmese de tabii ki soğuk algınlığından ishale kadar yolcuları hasta düşüren bir dizi küçük hastalık da bulunuyordu. Thersites'in bunlardan payı az olamazdı.

Sıtma son zamanlara değin Troya çevresinde temel bir sorundu ancak bu hastalık Tunç Çağ gibi erken bir devirde de var mıydı? Biyomoleküler bilim bir gün bir cevap verebilir ancak şu an değil. Priamos yazın kavurucu günlerinin "zavallı ölümlülere nasıl olağanca humma" getirdiğini kaydettiğinde, Homeros *Ilias*'ta sıtmaya atıfta bulunur –yaz ayı, Roma çağlarından bu yana sıtma ile bütünleştirilmiş bir mevsimdir.[4] Fakat Tunç Çağ Troya'sı gerçekten de sıtma ile yaşamış mıydı? İmparatorluk Roma'sı sıtma salgınına rağmen bununla mücadele etmiş ve bir şöhrete kavuşmuştur. Troyalılar, sıtma mevsiminde tıpkı Romalıların yaptıkları gibi geceleri ıslak ve alçak alanlardan uzak durmak, pencereleri kapalı uyumak gibi kaçınma davranışı olarak adlandırılan kurallarına riayet ederek hastalık ile mücadele edebilirlerdi.

Troya'nın tepesindeki rüzgâr, şehrin kendisini sivrisineklerden koruma eğilimindeydi. Ancak kalabalık alçak alanlara ordugâhlarını kuran Yunan ordusu, yüksek risk altında olacaktı. Askerler üzerindeki etkisi de geniş oranda muhtelifti. Roma'ya saldıran kuzeyli

3 Balkan, *Letter of King Anum-Hirbi*, 8, 16.

4 *Iliad* 22.31.

orduların sık sık karşılaştığı gibi kimileri için sıtma yıkıcıydı. Ancak diğer Yunanlar hastalığa omuz silkmişlerdir zira sıtmanın yaygın olduğu bölgelerden gelen yetişkinlerin genellikle hastalığa bağışıklıkları vardı –ki bunlar, tekrar eden çocukluk enfeksiyonlarında hayatta kalmışlardı.

Salgının sebebi her ne olursa olsun, Akhilleus onuncu gün sahilde çukur gövdeli gemilerin yanında bir meclis çağrısında bulundu. İşte orada kavga patlak verdi. Atreusoğlunun dostu olmayan Kâhin Khalkas, korkunç bir duyuruda bulundu. Apollon, Troas'ın güneyindeki Apollon Smintheion Tapınağı'nda hizmet eden rahibi Khyses'e kulak tıkadığı için Yunanları cezalandırmak için bu salgını göndermişti.

On gün önce Khyses, Yunan ordugâhına gelmiş ve esir alınan kızı Khryseis'in iadesi için yalvarmıştı. Rahip, Yunanlara reddetmeyecekleri cömert bir fidye teklifinde bulunmuştu ancak Agamemnon kızı vermemişti. Aslında Agamemnon, adamın Yunan kampını derhal terk edip bir daha geri dönmemesini, aksi takdirde onu öldüreceğini söylemiştir.

Bu sahne, salgın hastalıklar ve tedavileri (yani doğaüstü tedavi) ile ilgilenen Batı Anadolu'daki bir Tunç Çağ dininin belirgin özelliğidir. Salgın hastalıklara karşı Hititlerin ve diğer antik toplulukların ifa ettiği ritüeller, insanları hasta ettiği için kendi veya düşmanlarının tanrılarını suçlamışlardır.[5] Hititler, salgınları tanrıların öfkesi ile ilişkilendirir. Batı Anadolu'dakiler ise tanrılar ve hastalıklar arasında bir bağlantı kurmuşlardı zira bölgenin Savaş Tanrısı Iyarri ayrıca salgın hastalık tanrısıydı ve "Yay Lordu" olarak anılıyordu –ki bu, "şanlı yayın"[6] tanrısı olarak anılan Apollon ile benzerdir.[7] Kuzeybatı Anadolu'da ve bilhassa Troas'ta Apollon'a, Apollon Smintheus (sıçan ve salgın tanrısı)[8] olarak tapılıyordu. MÖ 700 dolayları gibi erken

5 Örneğin, Richard H. Beal, "Assuring the Saftey of the King During the Winter (KUB 5.4 + KUB 18.53 and KUB 5.3 + KUB 18.52)", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 1.79, § ii. 1–4, s. 210.

6 *Iliad* 15.55.

7 Maciej Popko, *Religions of Asia Minor*, çev. By Iwona Zych (Warsaw: Academic Publications Dialog, 1995), 93.

8 Smintheus ya da σμινθος–sminthos sıçan kovan anlamına gelir (ç.n.)

bir tarihe kadar (ve muhtemelen Tunç Çağ'ında da) Apollon'a adanan bir tapınak, Khryse şehrinin yanında duruyordu.

Akhilleus'un arkasında duran Khalkas, kralı köşeye sıkıştırmıştı. Tunç Çağ kralları kötü haberlerden nefret eder ve genellikle elçiyi suçlamaya meylederlerdi. Söz gelimi Hitit Kralı I. Hattuşili, bir kuşatma sırasında koç başlarının kırıldığını bildiren adamlarına patlamıştı. Kral I. Hattuşili, Fırtına Tanrısı'nın onları alıp götürmesini umduğunu söylemişti.[9] Agamemnon da önce Khalkas'a hırladı. Ancak daha sonra homurdanarak Khryseis'i geri vermeyi kabul etti. Yine de başka bir "ödül" yani başka bir kız talep ederek tazminat almak istedi. Bir anda Agamemnon'a karşı dönen Akhilleus, "ne kızı?" dedi.[10] Bu sözle birlikte yer, iki savaşçı kralın bir kadın uğruna savaşıyla sarıldı. Bu, uzun zamandır beklenen bir çatışmaydı. Görünürdeki sorun yağmanın paylaşımıydı ancak işin aslı bir onur meselesiydi. "Yunanların en iyisi" olarak anılmak uğruna mücadele eden muhtelif kahramanlardan hiçbiri Akhilleus ve Agamemnon kadar birbirinden nefret etmemiştir. Agamemnon, Akhilleus'u küstah ve kibirli buluyordu. Akhilleus, Yunanistan'ın öncü kralı olarak Agamemnon'un varlığına saygı duymuyordu ve Agamemnon bir savaşçı olarak Akhilleus'un varlığını tehdit addediyordu.

Böylece iki adam da birbirine hakaret etmeye başladı. Akhilleus, Agamemnon'a aç gözlü, utanmaz ve korkak diyordu. Agamemnon ise Akhilleus'un kızını almakla tehdit ederek karşılık verdi. Akabinde Akhilleus gemilerini ve adamlarını alarak Phthia'ya gitmekle tehdidinde bulunarak tartışmanın hararetini yükseltti ve Agamemnon bu cevabı ciddiye alarak cevap verdi: Akhilleus'un ödül olarak aldığı kızı Briseis'in peşinden geliyordu.

Görünür şekilde öfkelenen Akhilleus büyük ve keskin kılıcının gümüş kabzasını kavradı ve kınından çıkarmaya başladı. Bir anlığına durum Akhilleus krala hücum edecek gibi görünüyordu. Ancak şüphe ettikten sonra kılıcını tekrar kınına soktu. Başka bir suiistimal

9 *CTH* 7, obv. 10–18, Gary Beckman, "The Siege of Uršu Text (CTH 7) and Old Hittite Historiography," *Journal of Cuneiform Studies*, 47 (1995), 25.

10 *Iliad* 1.123.

meselesi saçıldı ortaya ve ardından sıra yemin içmeye geldi. Bundan sonra ne Akhilleus ne de adamları Yunanlar için savaşacaktı. Akhilleus, konuşmacının asasını yere fırlattı.

Agamemnon, Khryseis'i geri vermek ve tüm ordunun önce yıkanarak arınması ve daha sonra Apollon'a öküzler ve keçiler kurban edilmesi için hızlı bir şekilde hareket etti. Khryseis'i babasına geri götürmek için 20 kürekli çukur gövdeli bir geminin kıyıya yanaştırılmasını emretti. Rahibin kızının dönüşü hassas ve yüksek prestijli bir görevdi. Agamemnon mürettebatı dikkati bir şekilde seçti, kaptan olarak kurnaz diplomat Odysseus'u görevlendirdi ve Homeros'un dediğine göre seçilen adamlar "Akhaların gençleri" idi –muhtemelen hepsi de soylu kimselerdi.[11]

Mezkûr gemi neredeyse 10 metre uzunluğundaydı. Kürekçilerin iki sırasının arasına, Apollon'a kurban edilmek üzere Rahip Khryses için boğalar yüklenmişti. Khryeseis, bir tentenin altındaki sandalyede oturuyordu. Kızın yanı sıra Odysseus ve 20 kürekçinin bulunduğu gemi hiç şüphe yok ki birkaç denizci ve büyükbaş hayvanlar için bir de çoban taşıyordu. Kürekçiler, silahlarını muhtemelen oturaklarının altına yerleştirmişlerdi. Gemi direği yükseltildi, yelken açıldı ve gemi esen meltemi arkasına aldı.

Khryse Limanı'na ulaştıklarında adamlar gemi direğini ve yelkeni indirdiler ve korunaklı bir köşeye doğru kürek çektiler. Akabinde önce kıç tarafından demir attılar. Geminin bir noktada tutunabilmesi için pruvadan bir çift çapa atıldı ve her çeyrekten kıç halatları kıyıya çıkartıldı ve dikkatli bir şekilde güvenliği sağlandı. Khryeseis, kıyıya ayak bastı. Odysseus'un eşlik ettiği kız, babasının sabırsız ellerine teslim edildiği yakındaki bir sunağa doğru yürüdü.

Yunanlara göre meselenin özü bundan sonra şöyleydi: üzerlerine musallat ettiği salgını kaldırmak için Apollon'a bir kurban kesmek. Arkeoloji, tıpkı *Ilias*'taki savaşçılar gibi Tunç Çağ Yunanlarının tanrılara bir adak olarak boğaları boğazladıklarını ve akabinde etlerini pişirdikten sonra törensel bir yemekte bu etin çoğunluğunu tükettiklerini göstererek, Homeros'un betimlemesini

11 *Iliad* 1.473

doğrulamaktadır.[12] Aslında Thebai'da bir kurban töreni için koyun, keçi, domuz ve sığırlardan müteşekkil takribi 50 hayvan, bin kişilik bir gürûha bir tadımlık vermek için yeterli gözükmektedir![13]

Sunağın etrafındaki adamlar boğaları kurbana hazırlıyorlardı. Bu, bir kiniğin de kaydedebileceğini gibi Troas'ın halkından yağmalanmış bir Yunan hediyesiydi. Akabinde el yıkama ve kurbanların üzerine harmanlanmamış arpa serpme ritüelleri vardı. Khryses ellerini gökyüzüne kaldırdı ve Yunanlar adına Apollon'a dua etti. Ritüele uygun olarak sığırlar boğazlandı, derileri yüzüldü ve parçalandı. Şimdi, rahibin tanrının payını ahşap bir şiş üzerinde yaktığı bir ateş hazırlanmıştı –uyluk kemiklerinin yanı sıra her bir bacaktan alınan şaraba bulanmış taze et parçaları. Bu sırada sakatatlar kavrulmuş ve tapınanların tümü tarafından tüketilmek üzere dolaştırılmıştı.

Bir ritüel için bu çok fazlaydı. Bu noktada etin geri kalanı taksim edildi ve beş uçlu çatallarda pişirildi. Şarap kadehleri ve karıştırma kapları çıkarıldı. Şarabın su ile karıştırılmasından sonra, her kadeh ağzına kadar dolduruldu ve tanrılara bir sunu olarak yere serpilmek üzere her kadehten birkaç damla taşırıldı.

Şölenden sonra genç Yunanlar, Apollon'a bir ilahi söylediler ve dans ettiler. Homeros, gece bastırana kadar tüm günü şarkı ve tören ile geçirdiklerini söyler. Ancak Troya'dan Khryse'ye takribi 40 deniz milini gemi ile aştıktan, Khryseis iade ettikten, öküz kurban edip etini pişirdikten ve şölen tertip edip sarhoş olduktan sonra geriye pek de bir gün ışığı kalmayacaktı. Şarkı ve dans, yorgun adamlar gemilerinin yanında sızana kadar bir iki saat daha devam etti.

Paian tüm mevsimler ve savaştan düğünlere değin her durum için bir niyazdı. Kurtuluş için bir yakarış ya da minnettarlık için bir ilahi olan *Paian* ayrıntılı ya da basit olabilirdi ancak daima gizemli ve kadim bir ilahiyi içeriyordu (*Iē Paian, Iē Paian*) zira *Paian* kelimesi Tunç Çağ'ına kadar tarihlendirilir.

12 "Review of Aegean Prehistory VI," 577–80 = 369–372.

13 Robin Hägg, "State and Religion in Mycenaean Greece", R. Laffineur ve W.-D. Niemeier ed., *Politeia: Society and State in the Aegean Bronze Age*, *Aegaeum* 12, Liège, 1995, 388.

Paian, bir içki alemi değildi. Ağırbaşlı olması gerekiyordu. Belki de şarkı söylemenin ardından, şarkıcıların çoğunlukla biri tek solisten, ötekisi ise yanıt veren bir korodan oluşan iki takıma ayrıldığı bir Hitit müziği örneği gelmişti.[14] Bunlardan birine "boğaların şarkısı" denir ki bu Khryse'deki sahne ile uyumlu olurdu. Ancak bir salgından kurtuldukları düşüncesiyle çılgınca mutlu aynı zamanda yorgun ve sarhoş 20 adam muhtemelen ağırbaşlı değildi. Kızıl Ordu Korosu ile çalgısız ilahi okuyan delikanlılar arası bir şey düşünün, bir sunak etrafında ritmik olarak hareket ediyorlar, tekrar ve tekrar *hosanna ve hallellujah*'ı söylüyor, kimi zamansa uyumlu hale geliyorlardı –bu itinayla seçilmiş adamlar hiç şüphe yok ki pazar okulunun Tunç Çağ'daki benzerinin mezunlarıydılar.

Bu sırada Yunan ordugâhında Agamemnon, iki haberciyi Briseis'i, Akhilleus'un kulübesinden getirmesi için saldı. Şaşırtıcı bir şekilde Akhilleus kızı bir yaygara çıkarmadan verdi.

Ancak Briseis, Akhilleus'un otağını isteksizce terk etmişti. Belki de kadim bir Stockholm Sendromu yaşayarak onu esir alan kişiyle özdeşlemiş, hatta ona âşık olmuştu. Yahut Briseis, sadece Akhilleus'un yatağının ne kadar kötü olursa olsun yine de Agamemnon'unkinden daha iyi olacağını düşünmüştü. Belki de açık gözlü kız kayıp bir ruh değil de bir savaşçıydı.

Taş yürekli Yunan savaşçıları, kadınlarından bir savaş ödülü olarak bahsederlerdi. Buna rağmen yine de gerçek bağlar kurduklarından şüphe edebiliriz. Agamemnon, Khryeseis'i kendi karısına tercih ettiğini dile getirirdi. Sığırlar, kazanlar ve altınlar arasında Khryeseis bir tendi. Atreusoğlu için özlediği dünyayı temsil ediyordu.

Briseis ayrıldıktan sonra Akhilleus sahile oturdu ve bir bebek gibi ağladı. Bunlar belki öfke gözyaşlarıydı belki de kaybetmeyi kendine yedirememişti. Mutlu bir adam değildi ancak kaderine genç

14 Monika Schuol, *Hethitische Kultmusik. Eine Untersuchung der Instrumental- und Vokalmusik anhand hetitischer Ritualtexte und von archaeologlogischen Zeugnissen*, Deutsches Archaeologisches Institut Orient-Abteilung, Orient-Archaeologie, Band 14. (Rahden/Westfalen, Germany: Verlag Marie Leidorf, 2004), 60.

yaşında ölmek yazıldığını bildiği için mutlu olabilirdi. Akhilleus da destandaki diğer adamlar gibi özgürce ve muntazam ağlar.

Platon'dan başlayarak kimi filozoflar ve eleştirmenler Homeros'u kahramanlarını bebek gibi ağlattığı için tenkit etmişlerdi. Ancak Homeros bunu yaparken hem Tunç Çağ nazımını hem de hayatını takip ediyordu. Söz gelimi hem Mezopotamya (ve Hitit) kahramanı Gılgamış[15] hem de Anadolu'nun Fırtına Tanrısı Teshub, şiirlerinde ağlarlar.[16] Benzer şeyi Kenan'ın efsanevi kahramanı Kirta (MÖ 1300 dolayları) ve MÖ 11. yüzyılda kaleme alınan Wenamum'un öyküsünde Mısırlı Wenamun ve Filistinli Dor Prensi Beder de yapar.[17] Hitit Kralı I. Hattuşili (MÖ 1650–1620) kendi yeğenini mirastan yoksun bırakmış ve halefini işaret etmiştir zira I. Hattuşili hasta yatağında uzanıp ölümü beklerken bu adam ağlama gafletine düşmüştür.[18]

Homeros, Akhilleus'un bizzat Zeus'un müdahil olup şerefine leke süren Yunanlara yıkım getirmesi için ilahi annesi Thetis'e gözyaşlarıyla nasıl yalvardığını betimler. Kudretli kimselerin damarlarında ilahi bir kanın dolaştığına inansın ya da inanmasınlar, Tunç Çağ insanları büyük adamların yardım için tanrılar ile kulis yapabileceklerini umuyorlardı. Assurlu Tukilti-Ninurta'nın dediği gibi her şeyden önce bir kral, tanrıların gözdesiydi.[19] Tyroslu Abi-Milki'nin firavuna dediği gibi kral, bir tanrı ve güneşti.[20] Mezopotamya'nın Nippur şehrinin salt valisine astlarından birinin hitap ettiği gibi kral, cennetin çocuğu ve koruyucu bir melekti.[21]

15 E. A. Speiser, "The Epic of Gilgamesh", Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts*, 87; karş. M. L. West, *The East Face of Helicon* (Oxford, Clarendon Press, 1997), 231–232.

16 "The Song of Hedammu" ve "The Song of Ulikummi", Hoffner, *Hittite Myths*, 51–52, 60.

17 Pardee, "Kirta Epic", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 333. Wenamum'un öyküsü için bakınız: Lichtheim, "The Report of Wenamun", *Ancient Egyptian Literature*, c. 2, 229.

18 Kuhrt, *Ancient Near East*, c. 1, 238.

19 Grayson, "Tukulti-Ninurta I", *Assyrian Rulers*, c. 1, I.1, 1–20, s. 233.

20 Moran, *Amarna Letters*, EA 147, s. 233.

21 Oppenheim, "The Court of the Kassite Kings, [BE 17 24]", *Letters from Mesopotamia*, 116–117.

Salgın sona ermişti ancak Yunanlar için askeri vaziyet her zamankinden daha kötüydü. Salgın ciddi sayıda kayba sebep olmuştu. Akhilleus savaştan çekilmiş ve adamları evlerine yelken açma konusunda homurdanıyorlardı. Myrmidonlar, Yunan kuvvetinin yüzde beşine tekabül ediyordu. Bir kehanet, Akhilleus olmaksızın, Yunanların Troya'yı alamayacaklarını söylüyordu. Ancak biz daha pratik bir kaygı öne sürebiliriz ki bu da Myrmidonların elit bir birlik olduklarıdır. Tartışmaya açıktır fakat birliğin özelliği liderlerinin özelliği ile aynıydı: hız. Homeros, Akhilleus'u sıklıkla "tez ayaklı" olarak anar.[22] Akhilleus'un gücü, diğerlerinden daha hızlı koşma kabiliyetiyle taçlanmıştı. Akhilleus yayanken savaş arabasındaki bir adamı öldürebilen ender savaşçılardandı. Onun gibi işinin hakkını veren her kahramandan hem yayan hem de bir savaş arabasında savaşabilmesi beklenirdi. Ancak pek azı yayan olarak bir savaş arabasını alt edebilirdi. Diomedes, yayan olarak Phegeus'u savaş arabasından düşürmüştü. Menelaos ve Nestor'un oğlu Antilokhos, bir Troyalıyı ve onun savaş arabasının sürücüsünü alaşağı etmek için birlikte çalışıyorlardı. Hektor ve Aineias bir savaş arabasında Yunanları devirmeyi planlamışlardı ancak diğer Yunanlar onları durdurmak için zamanında ortaya çıkmışlardı. Yaşlı Nestor gençliğinde piyade iken düşmanın en iyi savaş arabacılarından az öldürmemişti.

Mezkûr hadiselerin her birinde kahraman(lar)ın, adamlarından yardım aldıklarını unutmamalıyız. Tez ayaklı tanrısal Akhilleus bile bir başına bir savaş arabasının üzerine yürüyemezdi. Ancak sıradan askerler iyi donatılmadıkça ve eğitilmedikçe çok da faydalı olamazlardı. Liderlik, kilit bir unsurdu. Homeros, Myrmidonların beş kıtaya bölündüğünden ve beş liderlerinin yoklamalarının şöyle olduğunu kaydeder: tanrıların iki oğlu, Myrmidonların arasındaki en iyi üçüncü mızrak atıcısı, Akhilleus'a savaş sanatını öğreten küçük kral ve Akhilleus'un savaş arabasının sürücüsüne taktikler verecek kadar bilgili bir savaşçı. Onlar, Linear B tabletlerinde Pylos'ta askerlerin ya da kürekçilerin bölüklerine komuta eden sıradan ölümlülerin

22 Örneğin, *Iliad* 21.265.

üzerindeki bir kesim olarak anılırlar.[23] Birliğin uyumunun yanı sıra Myrmidonlar savaş meydanına çıktıklarında gösterdikleri dayanıklılık da önemliydi.

Krallarının sesini duyunca saflar pekişti.
Bir adam azgın yellerden korumak için evini,
taş taş üstüne koyup nasıl sık bir duvar örerse,
öyle dayanmıştı birbirine tolgalar, göbekli kalkanlar.
Kalkan kalana dayanır, tolga tolgaya, er ere,
Tolgalar sallandıkça parlak sorguçlar çarpıyordu birbirine.[24]

Böylesine elit bir birliğin geri çekilişi, Yunan ordusunun geri kalanını da savaştan caydırabilirdi. Akhilleus'un savaştan geri çekilişinin üzerinden neredeyse iki hafta geçmişti. Buna rağmen Agamemnon, Zeus'un zaferi Yunanlara bahşedeceğini rüyasında görmüştü. Tunç Çağ halkları rüyaları, Demir Çağ'ındaki atalarının yaptığı gibi tanrılardan birer mesaj olarak ciddiye alıyorlardı. Söz gelimi Sümer destanı *Agade'nin Laneti* (MÖ 2200–2000 dolayları) adlı eserdeki Kral Naramsin, bir rüyada şehrinin harap halde görmüştü.[25] Bin yıl sonra Hitit Kralı III. Hattuşili (MÖ 1267–1237), Tanrıça Ishtar'ın tehlikeli bir davada kendisine zafer vaadinde bulunduğunu rüyasında görmüştü[26] ve Firavun Merneptah (MÖ 1213–1203) rüyasında Tanrı Ptah'tan zafer kılıcını almıştı.[27] Bundan yedi yüz yıl sonra Herodotos, Pers İmparatoru Kserkses'in MÖ 480 yılında Yunanistan'ın işgalinin planlanması üzerine toplanan savaş konseyleri sırasında nasıl rüya gördüğünü aktarır.[28] Agamemnon o kadar heyecanlanmıştı ki haberleri iletmek üzere generallerinden müteşekkil bir konsey çağırısında bulundu. Generaller, adamlarının zırhlarını kuşanmalarının ve er

23 Ventris & Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, 183–194.

24 *Iliad* 16.211–218.

25 Cooper, *Curse of Agade*, l. 86, s. 55.

26 Hoffner, "Apology of Hattušili III", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1 (1997), 200.

27 A. J. Spalinger, *War in Ancient Egypt: The New Kingdom* (Oxford: Blackwell Publishing, 2005), 239.

28 Herodotus, 7.12–19.

meydanına dökülmelerinin vaktinin geldiğine kanaat getirdiler. Ancak Agamemnon küçük bir erteleme önerdi. Öncelikle adamlarının morallerini kontrol etmek için bir toplantı çağrısında bulunacaktı.

Homeros, adamlar bir haşere sürüsü gibi toplandı der. Bu büyük kalabalık kralın konuşabilmesi adına gereken sessizliği sağlamak için dokuz haberciye ihtiyaç duyuyordu. Agamemnon ayakta dikiliyordu. Orduya zaferi rüyasında gördüğü gerçeğini söylemek yerine, savaş bitmiş gibi davrandı. Zeus, yenilmelerine karar kılmıştı. Tekneler acınacak haldeydi. Agamemnon sonra şöyle dedi:

çürüdü gemilerin tahtaları,
halatlar gevşedi.[29]

Bu can sıkıcı değerlendirme, MÖ 1340 dolaylarında bir Suriyeli generalin Mısır sınırındaki bir sınır karakolundan Hitit kralına yazdığı ağıtı hatırlatmaktadır.

Şimdi, beş aydır soğuk beni kemiriyor,
Savaş arabalarım parçalandı, atlarım öldü ve birliklerim kayboldu.[30]

Agamemnon, savaşı kaybetmişler ve mantıklı olan tek şeyin eve gitmekmiş olduğu gibi davranıyordu.

Kaçın, Yunanlar kaçın, yelkenlerinizi açın ve küreklerini çekin,
ve artık semanın koruduğu Troya'yı düşlemeyin.[31]

Agamemnon, adamların "hayır!" diye bağırmalarını duymayı umuyordu. Bunun yerine adamlar, sözlerine uydular ve düşmanın ilk sesinde hayatlarını kurtarmak için kaçışanlar gibi davranarak gemilerini hazırladılar. Her ordunun, bir kırılma anı vardır. Yunanlar da bir izdihama kapılmışlardı –yalnızca sıradan askerler değil, kahramanlar ve krallar da koşuyordu.

29 *Iliad* 2.135.

30 Shlomo Izre'el and Itamar Singer, *The General's Letter from Ugarit*, A Linguistic and Historical Reevaluation of RS 20.33 *Ugaritica* V, no. 20. (Tel Aviv: Tel Aviv University, 1990), 25.

31 *Iliad* 2.141–142.

Bir tek Odysseus'un hızlı düşünmesi günü kurtarmıştı. Agamemnon'un kraliyet asasını ödünç alan Odysseus kalabalık ile rastlaştı ve düzeni yeniden tesis etti.

Mezkûr asa kısmen bir arma kısmen de bir yadigârdı. Antik bir sembol olan asa, Antik dünya boyunca krallığın bir simgesiydi. Assur Kralı Tukulti–Ninurta'nın (MÖ 1244–1208) olduğu gibi Agamemnon'un da bir asası vardı.[32] Odysseus'un dediği gibi bu asa ilahi bir onayı destekliyordu.

Kurnaz Kronosoğlu şu asa ile bütün yetkileri
size krallık eylesin diye verdi Agamemnon'a.[33]

Yunanlar iyi bir devrimci halk tabanı teşkil edememişlerdi zira devrime inanmıyorlardı. Krallarına güvenmek istiyorlardı.

Homeros'un takip eden olaylara ilişkin anlatısı gülünçtür ancak bir isyan Tunç Çağ generalleri için ciddi bir işti.[34] Thersites, Yunanistan'ın en büyük savaşçısının onuruna leke süren kral hakkında pek çok kişinin hissetmiş olması gereken kuşkuları ahlaksız bir nükte ile ifade etti. Thersites, Agamemnon'un kibriyle alay ediyordu ve kralın asker yoldaşlarının bunu göz ardı etme istekleriyle dalga geçiyordu.

Taze bir kadın mı istersin yoksa, düşüp kalkmaya,
bütün gözlerden uzakta, kapatmaya kendine?
Başbuğsun! Yakışık almaz Akhaoğullarını yıkıma sürüklemen.
Size diyorum Akhaoğulları, hey!
Akhaoğulları denmez size artık,
Akha kadınları demeli,
sizi aşağılık herifler sizi.
Haydi yurda dönelim gemilerimizle,
tek başına bırakalım Troya'da onu,
otursun onur payının üstüne.
Yardım etmeyelim de görsün sonunu.[35]

32 Grayson, "Tukulti-Ninurta I", *Assyrian Rulers*, c. 1, I.i 21–36, s. 234.

33 *Iliad* 2.205–206.

34 Örneğin, Sasson, *Military Establishments at Mari*, 41.

35 *Iliad* 2.232–238.

Thersites kimilerinin düşündüğü gibi mürtet bir soylu veyahut mecliste konuşmasına müsaade edilen yalnızca sıradan bir adam ya da düşmana yardım etmek için fesat çıkaran bir vatan haini olsun veya olmasın Troya'da alelade Yunanların duyduğu memleket özlemini dile getirmişti.[36] Onlar bir etin tamamına sahip olsalar bile hiçbir zaman iyi bir dilim alamayanlardı. Balığın tadına varamayanlardı. Genellikle bir fasulye ve arpa diyetiyle yaşayanlardı. Adamı kıran rüzgârlı bir havada dışarıda bırakılanlardı. Yiyecekleri, Agamemnon'a günlük olarak gemilerle getirilen iyi İhrakia şarapları ile değil de baharatsız şaraplar ile tüketirlerdi.[37] Şaraplarını ve sularını gümüş taslardan ziyade ahşap taslarda karıştırırlar ve düz çömlek kadehlerden içerlerdi. Çoğunlukla kısa ve güçlüydüler ve pek azının iyi dişleri vardı ve çoğunlukla kamburdular.[38] Şampiyon kahramanlardan çok daha az ilgi görürlerdi. Onlar için sıcak bir banyodan sonra zeytinyağı ile masaj, tunç küvetler ve sırtlarını sürecek yumuşak kadın elleri yoktu. Çoğunun banyosu, tuzlu deniz suyuydu ve hiç şüphe yok ki bir nehir ya da temiz bir dağ kaynağı buldukları zaman, bununla mutlu oluyorlardı. Kahramanlar gibi yontulmuş köknardan yapılmış ve çatısı saman ile örtülmüş kulübelerde yaşamıyorlardı. Çadırlarda, gemilerin gövdelerinde ya da sahilde, dışarda uyuyorlardı. Kışı en iyi şekilde geçirmenin yolu ise umumi ateşlerin etrafında sürü gibi toplanmaktı. Kralların yastık için kilimler, askerlerin ise deri kalkanları vardı.[39] Sandalyeleri bir yatak görevi de gören keçi derisi ile kaplanmış çalı ve ot yığınlarındandı –onlar için kuzu yünü kilim yoktu. Yatak arkadaşı olarak güzel, köleleştirilmiş prensesler bulunmuyordu, yalnızca ordugâhtaki fahişelerin yanına bir girip çıkıyorlardı.

Her biri Troya'ya bir tunik, el yapımı bir pelerin ve bir çift ham deriden sandalet ile gelmişlerdi –ayağa rahatça oturmasını sağlayan bağcıksız bir çift sandalet.[40] Yani, özgürseler böyle giyinirlerdi:

36 Bir örnek için bakınız: Heimpel, *Letters to the King of Mari*, 62–63.

37 *Iliad* 9.71–72.

38 *Odyssey* 19.246.

39 *Iliad* 10.152.

40 *Iliad* 10.132.

kölelere paçavra giydirirler ve yalınayak yürütürlerdi. Kahramanlar ganimeti topladıktan sonra geriye ne kalırsa ya da ne aşırabilirlerse onunla geçinmek zorundaydılar. Yine de bu hayatları boyunca Yunanistan'ın ince toprağında çalışarak kenara koymayı umduklarından ya da başka bir adamın koyunlarını ya da keçilerini gütmekten veyahut domuzlarının pisliğini temizlemekten daha fazlaydı.

Onlar kürekçi, kâhya, aşçı, seyis ve belki hatta çiftçilerdi. Kalkış anında uzun gemilerin altından ahşap takoz parçalarını çeken; halatları atıp, çamdan mamûl gemi direklerini kaldıran adamlardı. Keskin demir yerine mat tunçtan imal baltalar[41] ile meşe ağaçlarını kesmek için tepelere tırmanırlardı; yakacak odun toplarlar; çıraları güzelce ayırırlar; ateşi kurup, onunla ilgilenirler; keçi bağırsaklarını kan ve yağ ile doldurduktan sonra sosis olana dek kavururlardı bunları; etleri keserek servis ederler; şarap doldururlar; içmek, dua ve kurban töreninden önce el yıkamak ya da kahramanların banyoları için nehirlerden su çekerlerdi –şansları varsa suları katırlara yüklerlerdi, aksi taktirde testileri ordugâha kendileri götürmek zorundaydılar. Atları tımar ederler, savunma hendekleri kazarlar, siper kazıkları için direkler keserler ve onları yere sabitlerlerdi; gemileri yeniden çatarlar, tuvaletler için hendekler kazarlar ve ordugâhı hayvan dışkılarından temizlerlerdi.[42] Üzerlerinden sinek sürülerini[43] kovmak zorunda kaldıkları cesetleri toplarlar ve onları cenaze töreni için ateşlerin üzerine yerleştirirlerdi. Sefer için vazgeçilmez kimselerdi ancak savaşta ve mecliste bir hiç olarak görülüyorlardı zira onlardan daha iyi kimseler onlara ne yapacaklarını söylüyorlardı.

Kimi günler çok çalıştıkları için gün batımına kadar aç kalıyorlardı.[44] Thersites ya da Troya meclisinde Hektor'a itiraz ederek öfkesini üzerine çeken isimsiz bir Troyalı gibi pek azı hükümdarlarına karşı bir cevap verirdi.[45] Pek çoğunun korkudan ya da bağlılıktan

41 *Iliad* 23.118–119.

42 Karşılaştırınız: *Odyssey* 17.296–299.

43 *Iliad* 19.25.

44 Karşılaştırınız: *Odyssey* 18.369–370.

45 *Iliad* 12.211–214.

hükümdarlarının bileklerinden tutarak elini öpmüş olabileceğinden şüphe duyabiliriz.[46] Odysseus'un habercisi Eurybates gibi yüksek statülü ancak savaşçı olmayan biri bile günlerini kralı takip ederek ve Odysseus düşürdüğünde kraliyet pelerinini toplayarak geçirmek zorundaydı.[47] İşlerini iyi yapan ve adam yerine konulmayan kişiler sırtlarının sıvazlanmasını bekleyebilirlerdi. Olur da yanlış bir hareket yaparken yakalanırlarsa, o zaman da ince bir sopa ile sırtlarına ya da omuzlarına sert bir darbe bekleyebilirlerdi.

Kimi zaman Yunanlar, uzaklardaki köpeklerin dalaşmalarını duyardı. Bir kemik, belki de birkaç gün önceki çarpışmadan güneşte bırakılan bir adamın kemiği ya da savaşta kopan bir insan uzvu uğruna dalaşan köpeklerin ısrarlı, ritmik, dalgalı havlamalarını ve ciyaklamalarını taşırdı rüzgâr. Kimi zamanda geceleri bir Troya şehrine akın düzenlediklerinde, askerler "yabancı köpeklerin ziyaretinden" kendilerini sakınması için yerel tanrılara dua eden duacıların seslerini duyabilirdi.[48] Odysseus'un işleri yoluna koyması gerekliydi. Thersites'e şöyle dedi:

Bir daha tek başına krallara çıkışmaya kalkma.
Senden aşağılık tek yaratık yok bence
Atreusoğullarıyla Ilion'a gelenler arasında.
Çok iyi edersin kralları diline dolamasan,
sövüp saymasan biteviye.[49]

Odysseus, Thersites'in bir dinleyici kitlesini nasıl işleyeceğini bilen tek Yunan olmadığını göstermişti. Eğer kulağına Thersites'ten Agamemnon'a karşı bir daha böylesine ucuz kalkışmaların haberi gelirse, Thersites'in kıyafetlerini soyacağı tehdidinde bulunmuştu. Hatta Homeros'ta çiğ ve bayağı bir izlenim bırakan Thersites'in cinsel organlarının görünüşünü aşağılayarak bir gönderme bile yapar. Ancak askerler nezaketleri ile bilinmezler ve hangi asker generalin yanındaki arkadaşı

46 *Odyssey* 24.398.
47 *Iliad* 2.183–184.
48 *Iliad* 8.526–527.
49 *Iliad* 2.248–251.

kadar kaba olduğunu görmekten hoşlanmaz? Thersites'in işini bitirmek için Odysseus asasını adamın sırtına bir iz çıkaracak ve adamın gözlerini yaşartacak kadar sert bir şekilde indirmişti.

Seyirciler şaşkına dönmüştü. Thersites'e bir şaklaban gibi gülmek, kendi omuzgasızlıklarına ağlamaktan halliceydi. Hititler, kara mizahın kıymetini bilirlerdi. Bir adamın, ötekisinin kafasına bir çomak ile üç defa vurduğu ve bir adamın, ötekisinin kafasına sıcak kor döktüğü festivalleri vardı, hepsi gülmek içindi.[50]

Şimdi Odysseus kimi kesin ve iyi seçilmiş sözler ile isyanı bastırdığına göre sıra, adamların mücadeleci ruhunu tekrar alevlendirmeye gelmişti. Güruhu susturmak için bir yaveri vardı ki tekrar konuşabilsin. Mesaj, hararetli ve basitti. Onur, Yunanların kalmasını ve savaşmasını talep ediyordu. Adamlarına, Aulis'teki Khalkas'ın kehanetini hatırlattı: savaş uzun olacaktı ancak bu savaştan muzaffer olarak çıkacaklardı.

Heybetli ve muhterem Nestor yumuşak bir ses tonuna sahipti ancak söz konusu savaş olduğunda yangına körükle gitmekte tereddüt etmedi. Konuşma sırası Nestor'da idi. Tıpkı Odysseus gibi alâmet şeklindeki tanrıların lütfuna dikkat çekti. Troya'da gemiler karaya yanaşırken sağ tarafta çakan şimşek, Zeus'un seferlerini onayladığına dair bir işaretti. Nestor, üstü kapalı olarak sorulan "neden savaşıyoruz?" sualine, farklı bir cevap sunarak psikolojiden kendisinin de anladığını gösterdi. Şöyle diyordu:

Her asker Phrygialı bir kadını kapıp kaldırana kadar,
Helene'nin intikamı alınana kadar,
ve Troya'nın mağrur kadınlarının göz yaşlarını dökmek için,
işte bundan dolayı şanlı ihtilafı sürdürmek için cesaretlendik.[51]

Nestor ayrıca Agamemnon'a bir nasihatte de bulunmuştu. Tüm orduyu "halklara ve takımlara" göre düzenlenmiş adamlar ile bir

50 H. A. Hoffner, "Daily Life among the Hittites", Richard E. Averback, Mark W. Chavalas, David B. Weisberg, ed., *Life and Culture in the Ancient Near East* (Bethesda, Md.: CDL Press, 2003), 112.

51 *Iliad* 2.354–356.

yoklama çağrısında bulunmalıydı.[52] Bu, ordunun kalitesine hüküm vermenin bir yoluydu. Agamemnon ayağa kalktı ve içtenlikle öneriyi yerine getirdi. Adamlarına karınlarını doyurmalarını, kılıçlarını bilemelerini, zırhlarını kuşanmalarını, atlarını hazırlamalarını ve savaş arabalarını kontrol etmelerini söyledi. Harp etmeye gidiyorlardı.

Askerlerden bir onay kükremesi geldi, kulübelere aceleyle koşturuyorlardı. Tanrılara bir dizi kurbandan sonra, birlikler toplanmak için hazırlandılar. Agamemnon en güvendiği yardımcılarını ritüele çağırdı: Nestor, Idomeneus, her iki Aias, Diomedes ve Odysseus, kendi girişimi ile Menelaos da onlara katıldı. Törenden sonra bu öncü generaller askerlere nezaret etmek için ordugâhın dört bir yanına dağılırken, haberciler de adamlara toplanmaları için bağırıyorlardı.

Askerler kulübelerinden, sığınaklarından ve gemilerden geliyorlardı. Cilalı kalkanları ateş gibi parlıyor, tekmil yürüyüşleri yeri inletiyordu ve yarattıkları kalabalık ovayı turna veyahut kuğu sürüleri gibi dolduruyordu. Yunanlar toplanmışlardı. Bu ise şairin savaşta yer alan tüm kaptanları, kralları ve ülkeleri listelediği *Gemiler Kataloğu* olarak adlandırılan *Ilias*'taki ünlü bir anın önünü açmıştı.

Kimi eleştirmenlerin düşündükleri gibi Homeros bu kataloğu yalnızca adlar geçsin diye kullanmaz. Bunun yerine esaslı, yalın ve alışagelmiş askeri politikayı resmeder. Söz gelimi muzaffer Hitit Kralı I. Şuppiluliuma (MÖ 1344–1322) esas hedefi Europos şehrini kuşatmaya doğru devam etmeden önce, birliklerini ve savaş arabalarını gözden geçirmek için Güneydoğu Anadolu'da durdurmuştur.[53] Firavun Mısır'ından, Pennsylvania Bulvarı'na kadar birlikleri teker teker gözden geçirmek, motivasyonu yükseltmenin temel bir yoluydu. Eğer morali yükseltilecek bir kuvvet varsa orada o da Troya'daki Yunan ordusuydu.

Hiçbir generale, bu kadar perdah giydirilemezdi. Hiçbir titan, adamlarının arasında dolaşırken, Agamemnon'un duyduğu tatminden daha fazla bir hoşnutluk ile bu dünyada hükmedemezdi.

52 *Iliad* 2.362.

53 Hoffner, "Deeds of Šupiluliuma", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 190; karş. Bryce, *Kingdom of the Hittites*, 192.

Meralarda gezinen kimi gururlu boğalar gibi,
hanesindeki sürüler.[54]

Buna rağmen Agamemnon kendisine çok da güvenmiyordu. Biliyordu ki ovanın diğer yakasında Hektor da birliklerini toplayacaktı.

Akıllı bir general, savaş zamanı patlak veren bir isyanı kan dökmeden bastıramayacağını bilir. Hiçbir şey, bir ceset yaprağı gibi temiz bir sayfa açamaz. Gemilere vahşice atlamaya çalışan kimseyi ölümle cezalandırmayan Agamemnon, yapabileceği en mantıklı şeyi yaptı: adamlarını ölüme gönderdi.

54 *Iliad* 2.480–481.

BÖLÜM VII

ÖLÜM TARLALARI

Hititler savaşa girdiklerinde, savaş tanrısına ilahiler söylüyorlardı.[1] Savaştan önce, nakaratı yurtlarına anneleri ile gömülmeyi istediklerini dile getiren eski bir şiiri tekrarlıyorlardı.[2] *Ilias*'ta Troyalılar ve müttefikleri beklenmedik bir Yunan saldırısına karşı acele ile dışarıya çıktıklarında, kendilerini bilemek için savaş çığlıkları atıyorlardı. Yunanlar ise gücünü bir nakavt yumruğu için saklayan bir boksör kadar sessizdiler. İki ordu, Troya Ovası'nda birbirine yaklaştı. Marş istikametinde yürüyen ayakların kaldırdığı toz bulutu sebebiyle görüşleri çok kısıtlıydı.

Aniden bir adam Troya tarafındaki saflara doğru öne atıldı. Bir diğeri ise Troyalıları geri çekilmeye iten Yunan tarafındaki savaş arabasından indi. Akabinde üçüncü bir devasa figür Troya saflarının ortasında belirdi ve uzun mızrağı ile el kol hareketleri yaptı. Etrafındaki tüm askerler oturmaya başladı ve kısa süre sonra ayaktaki tek Troyalı olarak öylece kaldı.

Uzun saçlı Yunanlar bu mükemmel hedefe oklar ve sapanlar ile atış yapmaya başladı. Persler, ok tüylerini "ölüm habercileri"[3] olarak adlandırıyorlardı ve Tunç Çağ okçuları bir hedefi 275–350 metreden vurabilirdi.[4] Tahmini olarak bir sapan taşı saatte 160–240

1 Monika Schuol, *Hethitische Kultmusik*, 207–208.

2 Calvert Watkins, "A Latin-Hittite Etymology," *Language* 45 (1969), 240–241.

3 Yadin, *The Art of Warfare in Biblical Lands*, c. 1, 8.

4 Yadin, *Art of Warfare in Biblical Lands*, c. 1, 7–8.

kilometre hıza ulaşabiliyor ve bir hedefi 50 metre uzaklıktan vurabiliyordu.[5]

Homeros, Lokrislileri ve Thessalialıların kimilerini Yunanlar arasındaki büyük okçular olarak tanımlamaktadır. Kreteliler de ayrıca ünlü okçulardı. Lokrislilerin sapancıları da bulunuyordu. Çoğu okçu ve sapancı zırh ve kalkan olmadan savaşıyordu ve ağır silahlı mızrak taşıyıcıları hattının arkasına konuşlandırılıyorlardı. Kimileri boynuz ve kiriş ile güçlendirilmiş ahşap çıtalardan yapılmış kompozit yaylar ile donatılmıştı ve bunlar basit ahşap yaylardan çok daha güçlüydüler.

Fakat Agamemnon, adamlarına ateşi kesmeleri çağrısında bulundu. Hektor'un bir müzakere istediği açıktı. Troyalılar, generallerin mücadele etmesi yerine, iki şampiyon arasında bir savaş önermişlerdi. Bunlar savaşın müsebbipleri Paris ve Menelaos'tan başkası değildi. Her iki adam da saflarından öne doğru atılmıştı ancak çabucak geri çekilen Paris oldu. Eğer Menelaos, Paris'i öldürürse, Troyalılar Helene ve Sparta hazinelerini geri verecekti. Paris'in Menelaos'u öldürme durumunda ise Yunanlar, Helene ve Sparta hazinelerinin Troya'da kalmasına izin vereceklerdi. Her iki durumda da taraflar dostluk yemini edecek ve Yunanlar evlerine döneceklerdi. Yunanlar şartları, Troyalıların göstereceği bir iyi niyet göstergesi ile kabul ettiler. Buna göre Priamos'un savaş alanına çıkacak ve iki kuzu kurban edecek ve düellonun sonuçlarına katlanacağına dair bir yemin içecekti. Troyalılar bu şartı kabul ettiler.

Homeros, Paris'i, çivi gibi sağlam kardeşi Hektor'un baskısı altında gösterir. Keza Hektor, Paris'in savaşta kendisini kanıtlamasını arzu ediyordu. Hektor, Paris'i "divane kız çocuğu" diye çağırarak aşağılar: gerçek bir adam savaşı düşünür, kadınları değil.[6] Azarlama, Yakın Doğu'da yeni bir şey değildi. MÖ 1800 dolaylarında, her ikisi de Ekallatumlu Kral Shamsi-Adad'ın (MÖ 1814–1781)

5 James K. Hoffmeier, "Military: Materiel" Donald B. Redford, ed., *Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt*, c. 2 (New York: Oxford University Press, 2001), 406–412, 410.

6 *Iliad* 3.39.

oğlu olan Mezopotamyalı Prens Yasmah–Addu ve büyük kardeşi Ishme–Dagan'ı ele alalım. Ishme–Daga gözdeydi ve babasının halefi olarak seçilmişti. Yasmah–Addu ise Mari kralı yapılmıştı.[7]

Shamsi–Adad genç oğluna, Ishme–Dagan'ın savaşta muzaffer olduğunu ve büyük bir general olarak bir isim kazandığı haberleri ile bir mektup yazar. Akabinde esas mesele gelir: "işte! Sen kadınlar arasında uzanırken, kardeşin (düşmanın) bir generalini öldürdü." Akabinde Yasmah–Addu'ya adam olmasını ve düşmanına karşı bir orduya liderlik etmesini söyler. Yasmah–Addu, Paris'in tatsız durumuna sempati duyabilirdi.

Şampiyonlar arasındaki mücadele Tunç Çağ'ında olağan bir prosedürdü. İki kral ya da iki onbaşı[8] meseleyi savaşarak çözebilirdi[9] –MÖ 1400 dolaylarında Yunan Attarissiya Güneybatı Anadolu'yu işgal ettiğinde, bu düşük riskli bir alternatifti.[10] Şimdi Troya'da şampiyonların savaşı her iki tarafın da gereksinimlerine uygundu. Yunanlar, salgının ve ilticanın bir sonucu olarak kayda değer bir insan gücü kaybından mustaripti ve motivasyonları sallantıdaydı. Troyalılar savaş kemerlerini kuşanmaya vakit bulamadan bir meclisten savaş meydanına aceleyle çıkmışlardı.

Antenor'un refakat ettiği Priamos şehirden dışarıya çıktı ve gerektiği gibi kurban sunusunda bulundu. Paris ve Menelaos belirlenen alana doğru ilerlediler. Uzun mızraklar ile savaşacaklardı. Bu, kahramanın tercih ettiği bir silahtı. Sapı kimi zaman dişbudak ağacından kimi zaman da zeytin ağacındandı. Mızrak ucu ise tunçtu.

---

7 André Parrot ve Georges Dossin, ed., *Archives royales de Mari*, c. 1 (Paris: Impr. Nationale, 1955), 69.

8 Richard H. Beal, *The Organisation of the Hittite Military* (Heidelberg: Carl Winter Universitaetsverlag, 1992), 509–513.

9 III. Hattuşili (MÖ 1267–1237) için bakınız: Van den Hout, "Apology of Hattušili III", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 201; Harry Hoffner, "A Hittite Analogue to the David and Goliath Contest of Champions?," *Catholic Biblical Quarterly* 30 (1968), 220–225. Belki de ordusunu yalnızca düşman liderinin öldürüldüğü savaş alanına götürmesine rağmen bir şampiyon ile mücadele eden bir diğer kral Mezopotamya'dan Ishme–Dagan olabilir. Bakınız: Parrot ve Dossin, ed., *Mari*, 69.

10 Beckman, "Indictment of Madduwatta", *Hittite Diplomatic Texts*, 27§12, s. 156.

Paris mızrağını çekti ve hemencecik fırlattı ancak mızrak Menelaos'un kalkanında kırıldı. Sıra Menelaos'a geldiğinde, daha şanslıydı zira mızrağı Paris'in kalkanını ve göğüs zırhını delip geçti. Ancak çevik Paris birkaç adım arkaya bükülmüş ve yalnızca kaburgalarına küçük bir darbe almıştı. Ardı sıra Menelaos bir kılıç darbesi savurdu Paris'in miğferine ancak kılıç parçalandı. Hüsrana uğrayan Menelaos, Paris'in miğferinin tepesinden tutarak var gücüyle çekti ve onu Yunan saflarına doğru sürüklemeye başladı. Fakat miğferin deri çene kayışı koptu ve Paris kurtuldu. Bu, Paris'in koruyucu tanrıçasının işiydi ve şimdi onu Troya'daki evine güvenli bir şekilde kaçırmıştı. En azından Homeros böyle nakleder ve hiçbir Tunç Çağ askeri yoktur ki bundan şüphe etmiş olsun zira her kral savaş alanında bir koruyucu tanrı ya da tanrıçaya sahip olduğunu iddia ederdi.[11]

Akabinde Troyalı generallerden birisi anlaşmayı bozmuştu. Homeros'a göre tanrılar, Troya'nın önde gelen müttefiklerinden birisi olan Lykaon'un oğlu Pandaros'un bir ok ile Menelaos'u vurması için aklını çelmişti. Yunanlar hızlı bir şekilde karşılık vermişlerdi ve bir meydan savaşı patlak vermişti. Savaş tarihinde sık sık olduğu gibi serseri bir asker, generallerin planlarını alt üst etmişti.

Pandaros, vahşi bir dağ keçisinin boynuzlarından yapılan muhteşem kompozit yayını kullanmıştı –muhtemelen ahşap çıtalar üzerine yerleştirilmiş, kirişlerle güçlendirilmişti ve altın uçluydu. Yayını yere dayamış, sadağından bir ok çıkarmış ve germişti. Güvenlik için adamlarının kalkanlarının ardına saklanarak ipi ve okun kıç kısmını göğsüne doğru çekmiş ve serbest bırakmıştı. Pandaros'un tüylü okunun ucu, Yunanlar tarafından kullanılan tunç ok uçlarının aksine demirdendi ve Tunç Çağ Anadolu'sunda demir silahlar da mevcuttu.[12] Buna

11 Muhtelif örnekler için bakınız: Grayson, *Assyrian Rulers* (1987), 206; van den Hout, "Apology of Hattušili III", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 200–201; Lichtheim, "The Kadesh Battle Inscriptions of Rameses II, The Poem", *Ancient Egyptian Literature*, c. 2, 66; karş. West, *East Face of Helicon*, 209.

12 Hiç kuşku yoktur ki Tunç Çağ silahları daha baskındı ancak Hititler demirden hançerler, bıçaklar, baltalar, mızraklar ve mızrak uçları üretiyorlardı. Bu sebepledir ki ok uçlarının da varlığı muhtemeldir. Bakınız: J. O. Muhly, R. Maddin, T. Stech ve E. Özgen, "Iron in Anatolia and the Nature of the Hittite Iron Industry," *Anatolian Studies* 35 (1985), 67–84.

rağmen Menelaos küçük bir yara ile kurtulmuştu zira altın kemeri ve korsesi tarafından korunuyordu.

Fakat yara, Agamemnon'u endişelendirecek kadar kanamıştı ve Doktor Makhaon'u çağırmıştı. Tunç Çağ'ında doktorlar veteriner hekim olarak da çalıştıkları için tunikleri daima kan ile bezenmiş olurdu. Makhaon oku çıkardı, yaradan sızan kanı emerek boşalttı ve bir merhem uyguladı. Bu, Patroklos'un daha sonra benzer bir yara için kullandığı gibi, acı bir merhem olabilir. Bir antik eleştirmen, *Achillea* (yara otu) ya da *Aristolochia* (loğusa otu) kullanıldığını ileri sürmüştü.[13] Benzer şekilde Linear B tabletlerinde görünen ve yaraları tabaklamak için kullanılan doğal bir antibiyotik olan bal da kullanılmış olabilir.[14] Bir ölçü bal ve iki ölçü yağdan (hayvan yağı ya da zeytinyağı) müteşekkil bir merhem antiseptik, fungisidal ya da antibiyotik olarak kullanılıyordu.

Menelaos'un ameliyata ihtiyacı yoktu ancak olsaydı bir Tunç Çağ pratisyen hekimi obsidiyenden imal kesici aletlere ya da tunç forceps, problar, kaşık, bisturi ve testere gibi ekipmanları vardı. Acıyı hafifletmek için afyon kullanılabilirdi. Keten bandajlar Mısır'da biliniyordu ancak Homeros'taki tek bandaj sargı görevi gören yünlü bir bant idi. Buna rağmen sarılmamış bir yara da Yunan ordugâhında sıklıkla görülen bir manzaraydı.

Bir uzman, Menelaos'un yarasını tedavi etti ancak Menelaos önde gelen bir liderin kardeşiydi ve doktorların sınırlı hizmetine özel bir erişimi vardı. Homeros'un dizelerinde bir şampiyon dahi sıklıkla bir yoldaşından bir mızrağı ya da oku çıkarmasını ister, tıpkı daha sonraları aynı günde hem Yunan Diomedes hem Troya müttefiki Sarpedon'un yaptığı gibi.

Priamos'un kutsal bir şekilde üzerine yemin ettiği anlaşmayı bozan kişi Pandaros idi. Bu, bir meydan savaşı anlamına geliyordu. Savaşın öngörülmemiş olmasına rağmen yine de Agamemnon işleri daha iyi düzenleyemezdi.

13 *Iliad* 4.218–219.

14 Ventris & Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, örneğin, KN 206, s. 310; karş. Tzedakis ve Martlew, ed., *Minoans and Mycenaeans*, 266.

Erleri birbirinden ayıran gece gelene dek
savaşa hiç ara vermek yok.
Göğüslerde, kalkanın altında kayışlar terleyecek,
yorulacak kargıyı tutan eller,
arabaları çeken atlar kalacak ter içinde.[15]

Homeros'ta Agamemnon hiç de çekici olmayan bir karakter olarak görünebilir ancak iyi bir general olması muhtemeldir. Bir dizi hata yapmıştı fakat bu hataları nasıl kabul edeceğini ve bunlardan olabildiğince hızlı nasıl sıyrılabileceğini de biliyordu. Söz gelimi Khryseis'ten vazgeçmişti. Yoldaşları Odysseus ve Nestor'a, birliklerin isyanını bastırması için müsaade etmişti. Birliklerini gözden geçirmiş ve daha sonra onları savaşa sürmüştü. Çok yakında ise Akhilleus'tan özür dileyerek sözlerini yiyecek ve harbe tekrar katılması için Briseis'i de geri vermek dahil olmak üzere bir kralın merhametini sunacaktı.

Yunan ordusunun en büyük güçlerinden birisi, Aias'tan Odysseus'a liderlerinin kolektif deneyimleriydi. Yunan ordusu 40 kralın ordusu olarak anılıyordu, tıpkı Ermeni Platosu'nda Kral Tukulti–Ninurta (MÖ 1244–1208) komutasındaki Assurlar ile karşılaşan ve 40 danışmanın ordusu olarak anılan kuvvet gibi.[16] Nitekim bu danışmanlardan hiçbirisi Homeros'un Nestor'undan daha etkileyici değildi. Nestor savaşmak için oldukça yaşlı olsa da evinde kalmamıştı. Paha biçilmez tavsiyelerde bulunmak adına hazır ve nazırdı. Troya ordusunun ise bir eşi benzeri bulunmuyordu. Priamos kenarda duruyordu ve olup bitenlere nadiren kulak veriyordu. Agamemnon ise Khryseis ve Akhilleus vakalarında olduğu gibi duygularının kendisini ele geçirmesine izin verdiği zamanlar dışında, yoldaşları ile dikkatli bir şekilde istişare ediyordu. Kendisine en iyi öğüdün kimin verip vermediğini muhakeme edebiliyordu.

Tıpkı modern bir muharebe gibi bir Tunç Çağ mücadelesi de oldukça karmaşıktı. Muharebeyi kontrol etmek için keşif erleri ve

15 *Iliad* 2.385–390.

16 Grayson, "Tukulti-Ninurta I", *Assyrian Rulers*, c. 1, 5. 23–47, s. 244; 18.1–28, s. 266; 20.1–10, s. 268; 23.27–55, s. 272.

casusları zorunlu kılan, doğru bilgiye ihtiyaç vardı. Çatışmadan önce iki taraf en iyi alan için birbirini iter, kandırır ve aldatırdı. Bir Tunç Çağ ordusu piyadeler, savaş arabaları, avcı erleri, hat bekçileri, okçular ve mızrak taşıyıcılarından müteşekkil karma bir kuvvetti. Her ordu, düşmanın zayıflıklarına karşı güçlü yönlerini konuşlandırmak için kapasitesini en üst düzeye çıkarmaya çalışırdı. Söz gelimi hafif zırhlı birlikler üzerine bir ok yağmuru yağdırmak bunlardan birisiydi. Eğer ordular koalisyon ise her bir ordu saldırısını müttefikler üzerine yoğunlaştırırken, müttefik liderine olabildiğince temas etmekten kaçınarak, rakibinin içine kurt düşürme fırsatına sahipti.

Pandaros'un ok atışını takip eden gün boyu süren çatışmadan, meydan savaşının ana hatlarını kavrayabiliriz. Bir işaret üzerine, oldukça kalabalık iki ordu birbirinin üzerine tekmil yürümüşlerdi. Okçular ve sapancılar *Ilias*'ın unutulan adamları olmasına rağmen sıra ok ve sapan bombardımanına gelmişti. Ok yaraları sıklıkla görülürdü ve çoğunlukla ölümcül olurdu. Tek başına, kancalı bir oku söküp çıkarmak enfeksiyona veya şoka sebebiyet vererek ölümcül olabilir ve acısı katlanılmaz bir hal alabilirdi.

Amerikan İç Savaşı'nda konfederasyon askerlerinin kendi garip yürüyüşlerini söylemeye düşkün olmaları gibi belki de iki phalanks da bir koç boynuzu gibi eğri bir hatta ilerliyorlardı.[17] Ancak sıra çarpışmaya gelmeden evvel, Yunanlar ve Troyalılar yakın bir düzende hızlı ve disiplinli bir şekilde ilerlediler. Bu sırada savaş arabaları da geliyordu.

Savaş arabaları liderleri savaş alanına taşıyor ve alanın etrafından dolandırıyordu. Bunlar, öküz derisi ya da hasır ile kaplanmış hafif ahşap arabalardı. Kimi zaman fildişi ve altın ile işleniyor kimi zamansa hem göze çarpmamak hem de kan lekelerini gizlemek için koyu kırmızı bir renk ile boyanıyordu. Tekerleri de ahşaptandı. Her bir savaş arabası iki at tarafından çekiliyordu ve savaş arabasındaki mürettebat bir kullanıcı ve bir savaşçıdan müteşekkildi. Savaşçı arabadan da savaşabilirdi ancak savaş arabasından inmesi ve darbeleri

17 George Stewart, *Pickett's Charge*, Reissue Edition (New York: Mariner Books, 1991), 70, 76.

bir piyade biçimde karşılaması daha yaygındı. Savaş arabalarının sunduğu temel avantaj, hareketlilikti. İkinci olarak savaş arabası, psikolojik bir silahtı da zira tekerleklerin sesi ve atların görünüşü kimi düşmanları korkutabilirdi. Düşman hattını yarmak için savaş arabalarından oluşan bir kitlenin bir tank gibi hücumu, Mısır ve Hitit savaşlarında önemli bir rol oynamış olabilir de olmayabilir de. Bu konuda uzmanlar bir uzlaşı içerisinde değildir ancak böylesi bir duruma Troya'da rastlanmamıştır. Bu minvaldeki bir harekât için arazi yılın büyük bir bölümünde oldukça nemliydi ve bunun da ötesinde her iki taraf da böylesine büyük bir operasyon için yeterince savaş arabasına sahip değildi. Troya imparatorluk refahından, Yunanistan ise at gücünden mahrumdu.

Piyadeler çarpıştığında, en iyi savaşçılar ön hatlarda dururlardı –general, sıradan birlikleri daha sonra gelecek bir akından onları sakınmak için önlerine atmadığı müddetçe. Homeros, en iyi askerlere, "önde savaşanlar"[18] ya da basit bir biçimde "ilk adamlar" olarak atıfta bulunur.[19] Elit birlikler, sıradan askerlerden başka bir dünyayı teşkil ediyorlardı. Profesyonel, iyi donatılmış, iyi eğitilmiş ve savaş şokuna karşı iyi hazırlanmıştı elitler. Sıradan askerler ise acemi, hafif zırhlı, kötü eğitilmiş ve kanlı bir savaş için hiç de hazır değillerdi. Hem düşenler hem de yalnızca dinlenmek için geriye doğru çekilenler ile yer değiştirmek ya da ilerlemek zorunda kalırlarsa eğer, bu, onlar için kötü bir şanstı.

Ön hattaki adamlar, bilhassa şampiyonlar, baştan ayağı zırh ve silahlara sahiplerdi. Eksiksiz bir savaşçı tunç bir baldır zırhı (bacak koruyucusu), deri bir etek ve sorguçlu bir miğfer kuşanıyordu. Benzer şekilde boynunu, yüzünün alt kısımlarını, omuzlarını ve kalçasını korumak için kimi eklemelerle genişletilebilen, vücudunu fazla sıkmayan bir göğüs ve sırt zırhı da takmış olabilir. Bir diğer seçenek, bir göğüs zırhı olarak hizmet edecek, tunç kaplama uzun bir tuniktir. Altın ya da gümüş işlemeli, muhtemelen kırmızı ya da mor iyi bir kemer, tunik ya da göğüs zırhının üzerine takılabilirdi. Ön hattaki

18 Örneğin, *Iliad* 3.31, 4.354.

19 Örneğin: *Iliad* 5.536.

bir savaşçı büyük, ağır ya sekiz figürlü ya da bir kule biçiminde şekillendirilmiş ve tunç bir kasnak üzerinde çok katmanlı deriden mamul bir kalkan taşıyordu. Kalkan, gövdesinin üzerinde çapraz bir biçimde geçmiş bir şekilde omuzundan asılıydı. Bu, tam bir koruma sunması anlamına geliyordu ki Homeros'un dizelerinde neden oldukça az savaşçının hem bir metal göğüs zırhı giydiğini hem de bir kalkan taşıdığını açıklar. İki ucu tunç bir kılıcı muhafaza eden kın, savaşçının sol omzundan bir kayış ile asılı sağ kalçası boyunca uzanıyordu.

Ordunun esas nüvesini oluşturan sıradan askerler, hafif zırhlı muhtelif birliklerden oluşuyordu. Bu askerleri silahsız, deri miğferleri ve eteklerinin yanı sıra keten baldır koruyucuları ile uzun bir tunik içerisinde tahayyül edebiliriz. Pek çok adam bir vücut kalkanı taşımıyordu ve muhafazasını küçük, hafif ve yuvarlak bir kalkan ile sağlamak zorundaydı. Kimileri bir çeşit koruma olarak tunç bir kasnağı olmayan tamamlanmamış bir deri parçası ile kendisini korumak zorunda kalabilirdi.

İki phalanks çarpıştığında, askerler öküz derisinden kalkanlarını bir araya getirir ve mızrak ile saldırırlardı. Troya'da mızrak, yakın çarpışmanın temel silahıydı. Kılıçlar yalnızca ikincil bir vazife taşıyordu zira kabzalarında kırılma riski bulunuyordu. Kahramanlardan pek azı Ege'de yeni olan tunç ve takribi 75 santimetre uzunluğundaki daha keskin yaralar açmak için öncekilerden çok daha kullanışlı olan bir kılıcı tercih etmiş olabilir. Bir hançerin sivriltilmiş uçlarından ziyade bir kılıç neredeyse bütününde paralel kenarlara sahipti ve bir şeyleri kesme hususunda iyiydi. Hem bıçak hem de kabza için bir metal parçasıyla bu yeni kılıcın öncekilere göre kırılma ihtimali daha düşüktü. Orta Avrupa kökenli bu kılıç türü, Naue II olarak anılıyordu ve MÖ 1200'den hemen önce Yunanistan'da görünmeye başlamıştı. Buna rağmen oldukça az ithal ediliyordu. *Ilias*'ta pek az Yunan'ın böylesi bir kılıcı tercih ettiğini duyarız. Oysaki görünürde hiçbir Troyalı bu kılıçlardan kullanmamıştır. Her halükârda bir adam, 15 santimetrelik başlığa sahip diş budak ağacından mamul bir mızrak ile epey hasar verebilirdi –bilhassa savaşçı bacaklarından ve sırtından kuvvet alıp, mızrağı düşmana savurmaya çalışırsa.

Yakın mesafe çarpışması, stoacı bir sessizlik için uygun zaman değildi.

Muzafferler ve mağlup düşenler gelişigüzel çığlıklar kopardılar, yükseldi tiz bağırışlar ve ölenlerin iniltisi.[20]

Savaş alanında bir yerlerde, belki de bir asker, karşısındaki adamı yere serecek kadar sert bir şekilde çarpıştı. Mızrağını rakibine saplamak için geriye doğru çekerken, kim bilir, belki de düşmanının yakarışını duymuştu: gürültünün orta yerinde, muzaffer katile özel bir haz veren, alçak ve özel bir ses.

Her iki taraftaki adamlar da birbirlerini mızrak ile yaralayarak ya da mızrağı fırlatarak öldürmeye azmediyorlardı. Bir adam yere düşen yoldaşının cesedini arka saflara güvenli bir şekilde çekmeye çalışırken, düşman bundan istifade edebilirdi. Bir düşmanın cesedini soymak, bir adama hem yağma hem de övünme hakkını verirdi. Bu yüzden bir öldürme vakasını, genellikle cesedi ve zırhları üzerinde vahşice mücadele eden adamların kargaşası takip ederdi. Ancak bu gibi karşılaşmalar sebebiyle bir birlik birbirine ne kadar kenetlenirse kenetlensin, düşmana ulaştığında aynı bütünlüğü koruyamazdı.

Muharebenin bir diğer esas unsuru, kimi zaman bir başına kimi zaman da ön cephedekilerin yardımı ile saldıran ve geri çekilen şampiyonların gelgitleriydi. İdeal olarak bir şampiyon, eşit derecede başarılı bir savaşçı olan bir rakibi seçecekti ancak kimi zaman seçkin olmasa da kayda değer bir kişiyi seçerdi. Mesela bir Troyalı, Odysseus'un yakın yoldaşı Leukos'u öldürdüğünde, Ithakeli, kargısını Çanakkale Boğazı'ndaki bir şehir olan Abydos'taki bir çiftlikten gelen Priamos'un piçi Demokoonta'ya fırlatmak için ön saflara doğru atıldı. Demokoonta'nın Odysseus'un ayarında bir savaşçı olduğunu düşünmemizi gerektirecek hiçbir neden yoktur.

Tam da karşılaşmanın bu noktasında Troyalılar boyun eğmişler ancak savaş alanından kaçmamışlardır. Her zaman olduğu gibi bir diğer karşılama için yeniden bir araya gelmişlerdir. Bu sırada

20 *Iliad* 4.450–451.

Yunanlar, avantajlarını kullanamadılar. Aslında kimi noktalarda gevşemeler baş göstermişti. Homeros, Tanrıça Athena'nın Yunanları cesaretlendirdiğini nakleder, tıpkı Apollon'un (Savaş Tanrısı Iyarri) Troyalılara arka çıktığını söylediği gibi. İki ordunun neredeyse eşit olduğu muharebe, bir ritmi takip ediyordu. Her iki ordu da sırasıyla birbirine galebe çalıyorlardı.

Yunanların gözle görülür bir avantajı hala ellerinde bulundurmaları ile Homeros'un dikkati şimdi şampiyonları Diomedes'e kaymıştı. Etkili bir katil olan Diomedes, adamlarının yardımı olmaksızın pek az şey vücuda getirebilirdi. Buna rağmen şair, adamları geri planda bırakmıştır. Diomedes'in ilk başarısı, savaş arabasındaki iki soylu Troyalı kardeş üzerindeki zaferidir. Şampiyon, bu kardeşlerden birisini öldürmüş, diğerini de öyle bir korkutmuştur ki adam hem savaş arabasını hem de kardeşinin cesedini ardında bırakarak kaçmıştır. Diomedes, şanlı yolunda, oku savaşı başlatan Pandaros da dahil olmak üzere 12 savaşçıyı katletmiştir. Hektor'dan sonra Troya'nın en iyi savaşışı olan Aineias'ı da neredeyse öldürüyordu. Ayrıca Aphrodite ve Ares'i de yaralamıştır. Kurbanlarını genellikle mızrak ya da kargı ile öldürüyordu buna rağmen kılıcını çekmiş ve bir adamın omuzlarını gövdesinden ayırmıştı. Öyle görünmektedir ki Diomedes bir Naue II kılıcına sahip olacak kadar şanslı adamlardan birisiydi. Yaveri Sthenelos ardı sıra onu takip ediyordu. Ganimetleri taşımanın yanı sıra Diomedes'i de bir sonraki hedefi için hazır hale getirmek yaverin göreviydi.

Diomedes, Pandaros'u canlı ele geçirip fidye karşılığında serbest bırakarak daha fazla ganimet kazanabilirdi. Fakat yoldaşlarının Diomedes'e dair şikâyet dile getirmeleri için hiçbir sebepleri yoktu zira güçlü liderliği, Troyalıların Skamandros Nehri'ne değin geri çekilmelerine neden olmuştu. Yunan savunması, müttefikler üzerinde korkunç kayıplar yaratmıştı. Yunanlar müttefikleri bilerek ya da bilmeyerek kendilerine hedef bellemiş olsalar da kötü durumları baş müttefiklerden Lykialı Sarpedon'un Hektor'a bir mesaj göndermesine sebep olacak kadar güçlüydü: ya Troya birliklerini toplarsın ya da büyük bir sorun ile yüzleşirsin.

Hektor, hızlı bir şekilde cevap vermişti. Savaş arabasından indi ve yaya olarak Troyalıları yüreklendirdi. Troyalılar tüm şevkleri ile kükrediler ve savaşa geri döndüler. Bu sırada Yunanlar, liderleri tarafından tekrar hareketlendirildi ve korkusuzca savaştılar. Ancak Troyalılar, Yunanları sürekli olarak geri itiyorlardı.

Argoslular Ares'le Hektor'un yumruğu altında
ne dönüp kaçabildiler karanlık gemilerine,
ne de saldırabildiler savaş alanına.
Gördüler Ares'in Troyalılar ile bir olduğunu,
gittiler geri geri, pustular.[21]

Aineias akabinde savaş alanına mucizevi bir dönüş gerçekleştirdi. Diomedes, Aineias'ın kalça kemiğine öyle büyük bir kaya ile vurmuştu ki kahramanın tendonlarını yırtmış ve uyluğunu kırmıştı. Buna rağmen tanrılar onu savaş alanından hızlıca çekip Troya'ya götürmüş, iyileştirmiş ve mucizevi geri dönüşü için hazırlamıştı –olabildiğince iyi bir kahramanca abartı vakası. Aineias gerçek hayatta muhtemelen bir şoka girerdi. Çok daha az ciddi bir kırık, Tunç Çağ doktorları için bir sorun teşkil etmezdi zira kırığı oldukça iyi bir şekilde iyileştirebilirlerdi.

Diomedes'in komutasındaki Yunanlar, savaşçı ruhlarını yeniden keşfetmişlerdi ve Troya saflarını yararak onları şehre doğru sürmeye başlamışlardı. Fakat bir kez daha Hektor, birliklerini yeniden teşkilatlandırarak günü kurtardı. Bu, Hektor'un Troya'nın en iyi kâhini olan kardeşi Helenos'un öğüdünü tutması ve Kraliçe Hekabe'nin Homeros'un Athena olarak andığı tanrıçaya bir kadın yakarışı tertip ettiği şehre ok gibi fırlaması için bir fırsattı. Athena'ya Troya'da tapılsın ya da tapılmasın (ki Antik halklar genellikle birbirlerinin tanrıçalarını ödünç alırlardı) veyahut Athena doğulu bir tanrıça olsun ya da olmasın bir duacının askeri bir başarı için bir tanrıçaya yakarması, Anadolu'da olağandışı değildi. Söz gelimi Hitit Kralı IV. Tudhaliya (MÖ 1237–1228), isimsiz bir orduya (muhtemelen

21 *Iliad* 5.699–703.

Assurlar) karşı zafer için Güneş Tanrıçası Arinna'ya dua etmişti.[22] Bu minvalde Troya'nın da tanımlanamasa bile bir koruyucu tanrıçaya sahip olduğunu varsayabiliriz.

Hektor arka saflara geri çekilecekti ve muharebenin ortasında dini bir görev üzerine savaşın doğası hakkında ciltler dolusu bir konuşma yapacaktı. Ya Hektor'un kendisi batıl inançlıydı ya da adamlarının öyle olduğunu biliyordu. Bu ise savaşın dur durak bilmeden sürüp gitmediğini gösterir. Aynı zamanda en yiğit şampiyonun dahi zaman zaman bir ara verme ihtiyacı duyduğu gerçeğinin de altını çizer.

Homeros, muharebeden sonra savaşçıların ne kadar susamış olduklarını nakleder.[23] Mezopotamya'da savaş şiiri, irade gücüyle bedensel bir zorluğun yenilebileceğini öne sürer.[24] Bir askerin güce, enerjiye ve hıza ihtiyacı vardı ancak bunların yanı sıra bedenine söz geçirmek için aklını kullanmak zorundaydı.

Hektor savaş alanına kardeşi Paris ile dönmüştü ve bu Troyalıların kanını tazelemişti. Fakat kısa süre sonra savaşmaya devam etmekten uzak Hektor'un muharebeyi terk etmek için ince bir yol aradığı anlaşıldı. Homeros, Apollon'un Hektor'un fikrini değiştirdiğini ancak Troyalının tanrıların yardımı olmaksızın bu savaşı nihayete erdirmek için iyi nedenlerinin olduğunu söyler. Hektor'un bir soluklanmaya, generalleri ile görüşmeye ve yeni bir plan yapmanın yanı sıra adamlarını dinlendirmeye ve onlara yeni emirler vermeye ihtiyacı vardı. Keza Hektor, yeni bir istihbarat almıştı: yüce ve azılı Akhilleus daha fazla savaşmayacaktı.[25]

Bu noktada teke tek mücadele, muhtelif amaçlara hizmet etmiştir. Bu, ciddi bir sonuç alınmaksızın her iki taraftan da kanın aktığı uzun bir günü bitirmenin şövalyevari bir yoluydu. Bu, Hektor'un yiğitliğini göstererek, Troyalıların müttefikleri nazarındaki

22 Singer, "Tudhaliya's Prayer to the Sun-goddess of Arinna for Military Success (CTH 385.9)", *Hittite Prayers*, 108.

23 *Iliad* 22.2.

24 Mezkûr hususta eski bir Babil şiiri için bakınız: Joan Goodnick Westenholz, "Sargon, the Conquering Hero", *Legends of the Kings of Akkade. The Texts* (Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 1997), 63, 65, 69.

25 *Iliad* 4.512–513.

duruşunu kuvvetlendirecekti. Ayrıca önünde uzanan bir tartışmada Hektor'a siyasi bir kazanç sağlayabilirdi. Hektor ordusunu savaş götürmeden önce, ivedi bir motivasyon sorunuyla uğraşmak zorunda kalacaktı. O geceki toplantıda gösterileceği üzere, ulusun savaşmak için iradesi sorgulanmıştı.

Hektor, son düellodaki kadar risk almamaya dikkat etti. Menelaos, Paris ile dövüştüğünde Helene ve Sparta hazinesi uçurumun kenarında duruyordu. Hektor, yalnızca, kaybeden için onurlu bir cenaze töreni teklifinde bulundu. Buna rağmen Hektor çok fazla şey teklif etmek zorunda değildi zira Yunanlar da eşit şekilde savaş alanından çekilmekten memnundu.

Hevesli Yunan şampiyonlar arasındaki kurayı Aias kazandı ve Hektor ile kılıçlarıyla dövüşerek yüzleşti. Artık gece olmuştu. Hakemler bir geri çekilme ilan ettiler ve savaşçılar kabul etti ve iki yürekli adam bir hediye mübadelesinde bulundu. Her bir ordudaki bıkkın askerler geri çekilmişti.

Muharebenin uzun günü, Yunan ordusunun motivasyonunu yeniden tesis etmişti. Menelaos, Paris'i aşağılamış; Aias, Hektor'un meydan okumasını geri püskürtmüştü ve Agamemnon, Idomeneus, Odysseus, Thessalialı lider Eurypulos, Idomeneus'un yaveri Meriones, Menelaos (öyle görünmektedir ki kayıt altına alınan zamanda yarası iyileşmişti) ile çalışan Nestor'un oğlu Antilokhos kayda değer sayıda kelle almışlardı. Diomedes'in Troya saflarına gerçekleştirdiği kanlı hücumu kim unutabilirdir ki? Yine de Nestor başarının bedelini biliyordu.

Atreusoğlu, öbür seçkin Akhalar dinleyin beni,
bir sürü gür saçlı Akha öldü,
çevik Ares akıttı onların kara kanlarını
güzel akan Skamandros kıyılarına.[26]

Yunanların kayıpları arasında pek çok önde gelen adam vardı. En önemlisi de Rhodoslu birliklerin lideri, Herakles'in oğlu Tlepolemos idi.

26 *Iliad* 7.327–330.

Bu sırada Troyalılar ve müttefikleri Priamos'un hisardaki sarayında çalkantılı bir mecliste bulunuyorlardı. Antenor, Helene ve Sparta hazinesinin iadesini önermişti. Kanlı bir günden sonra, muhtemelen pek çok destekçisi vardı. Antenor içtenlikle konuşuyordu ve dinleyicilerine bugün bir yemini ihlal ettiklerini hatırlattı. Bir şampiyonlar düellosu ile savaştan kurtulmaya yemin ettikten sonra Pandaros, Menelaos'u vurarak Troyalıları olmaz bir işe sokmuştu. Bundan bir iyilik gelmezdi.

Paris, hararetli bir şekilde kesinlikle tanrıların Antenor'un aklını başından almış olabileceğini söyleyerek cevap verdi. Fakat daha sonra o gün Menelaos ile girdiği düelloda büyük bir başarısızlığa uğradığını şöyle ya da böyle kabul etti. Sparta hazinesini, hatta kendi hazinesinden küçük bir payı da ekleyerek verecekti ancak Helene'yi vermeyi reddetmişti. Akabinde Priamos, Paris'in planını destekledi. Yine de Yunan anlaşması hususunda iyimser değildi ve adamları ölüleri gömmek için bir ateşkesten daha fazlasını beklememeleri konusunda uyardı. Meclis, Paris'in teklifini kabul etti. Sparta hazinesi ve biraz daha fazlası verilecekti ancak Helene olduğu yerde kalacaktı.

Adamlar dağıldı ve askerler birliklerine geri döndü. Akşam yemeklerini arkadaşlarının yanında yediler. Savaştan sonra yorgun düşmüşlerdi fakat vardiyalı şekilde uyumak zorundaydılar zira gözcülük her zaman sürdürülmek zorundaydı.

Şafak vakti Troya habercisi Idaeus, meclisin mesajını Yunanlara iletti. Idaeus, generalleri Agamemnon'un gemisinin etrafında bir arada bulmuştu. İlk önce sözleri bir sessizlik ile karşılandı, akabinde Diomedes tüm liderler adına konuştu:

Kimse alayım demesin sakın
ne Aleksandros'un mallarını, ne Helene'yi.
Ufacık çocuklar bile şunu bilir ki
Troyalılar ölümün tam eşiğine geldi.[27]

Idaeus geri döndü ve meydan okuyan reddi bildirdi. Buna rağmen Yunanlar, en azından düşmanlığın geçici olarak durdurulması konusunda mutabık kalmışlardı.

27 *Iliad* 7.400–403.

Troyalılar ölü yakma uygulamasının tatbik edilmesi için takımlar göndermek hususunda zaman kaybetmediler. Bir görevli yakma töreni için odun tedarik etmek adına tepelere giderken, diğeri savaş alanında düşenleri toplamak için yola koyuldu. Değerli herhangi bir şey muhtemelen çoktan soyulmuş olacağı için bedenler yüzleri vasıtasıyla tanımlanmak zorundaydı. Bedenler sıcak ve nemli bir ovada bir gece boyunca beklediklerinden bozulma süreci çoktan başlamıştı. Troyalılar ne zaman tanıdıklarını bulsalar kurumuş kanlarını temizliyorlar ve cesetleri bir arabaya yüklüyorlardı. Gözyaşı döküyorlardı ancak bunun dışında hiçbir duygu sergilemiyorlardı zira Priamos ağıt yakmak için belirli sınırlar koymuştu. Bu, belki Troya devletinin sallantıdaki motivasyonu belki de Priamos'un, Troyalıların düşmana zayıflıklarını göstermeme kararlılığından ileri geliyordu.

Günün sonunda kurulan iki cenaze ateşi, Troya Ovası'nın farklı iki yakasında tutuşturuldu. Troyalılar şehre, Yunanlar ise gemilerine döndüler. Sabahın erken saatlerinde, şafağın ilk ışıkları sökmeden hemen önce özel olarak seçilmiş Yunan birliklerinden bir tabur etrafında bir defin öbeği oluşturmak için cenaze merasiminin düzenlendiği yere gittiler. Bu iş, bir saygı ifadesinden fazlasıydı. Keza adamlar derhal ordugâhlarının siperlerini ve hendeklerini bir uçtan diğerine inşa etmişlerdi. Eğer mütarekeden yararlanıyorlarsa, kesinlikle bunu iyi yapıyorlardı. Buna rağmen düşmanın yorgunluğunun güvenliklerini teminat altına almasını hesaplamış olabilirler. Homeros'a göre tüm savunma işi bir günde tamamlanmıştı. Bu uzun boylu bir emir olmalıydı. Yunanların ordugâhlarını zaten müstahkem hale getirdiklerini ve şimdi sınırlarını genişlettiklerini düşünmek çok daha akılcı olacaktır muhtemelen.

Her halükârda Troyalı gözcüler, Yunanların şimdi ne yaptıklarını kesinlikle görmüşlerdi. O gece her iki ordu da bir şölen tertip etti. Hektor ve yüksek generallerinin güç dengesinde meydana gelen değişiklikleri değerlendirmek ve yeni planlar yapmak için vakitleri vardı. Koca bir yeni savaşla karşılaştıklarını düşünmeleri maruz görülebilirdi.

BÖLÜM VIII

GECE HAREKETLERİ

Tunç Çağ kralları, hiçbiri ölümsüz bir zafer umudundan büyük olmayan, pek çok rüya görüyorlardı. Yalnızca tanrılar böylesi bir arzuyu bahşedebilirlerdi ve tanrılara nüfuz edilemezdi. Buna rağmen hediyelerden hoşnutluk duyarlardı. Bu sebepledir ki ihtiyatlı hükümdarlar, saltanatlarını, minnettarlıklarının bir işareti olarak kayda değer bir sunu ile nihayete erdirirlerdi[1] –muhtemelen başarıları, uzun hayatı, refahı, çocukları ve tabii ki zaferleri için göğe şükranlarını ifade eden bir yazıt ile heybetli bir anıt. Zafer, ölümsüzlüğün tohumuydu ve düşmanının kralın ellerine teslim edilmesinden tutun da düşmanların kralın ayakları altında yok edilmesine değin, muhtelif vasıtalar ile tanrılar tarafından bahşedilirdi. Fakat hiçbir zafer yoktu ki sıcak bir mağlubiyetin intikamının alınmasından daha tatlı olsun. Kral, tanrıların yardımı ile düşman şeflerinin övünmelerini durduracaktı.

Bu sebeple Hektor, Troya Ovası'nda o gece cenaze ateşleri yanarken bir rüya görmüş olabilir. Yunanlar en iyi adamlarını kaybetmişlerdi ve zayıf duvarlarının ardına çekiliyorlardı. Eğer Troya prensi şimdi ordusunun önünde dışarıya çıkarsa, Yunan gemilerini bir ateşin içine atabilirlerdi. Çok sonraları Hektor tahtta Priamos'un

1 Tunç Çağ Mezopotamya'sı, Anadolu'su ve Mısır'ında hususa ilişkin pek çok örnek bulunmaktadır. Bunlardan kimileri için bakınız: Kitchen, "First Beth Shean Stela, Year 1,"ve "Second Beth-Shan Stela, [Year Lost]"; Frayne, "Iahdun-Lim", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 2, 25, 28, 260; Hawkins, "Tarkasnawa King of Mira," 4–10 (Karabel Kabartması).

yerini aldığında ve onun yerine de Astyanaks geçtiğinde, ozanlar tarafından Troya'yı kurtaran kral olarak hatırlanacaktı.

Keza ertesi sabah güneş yükseldiğinde, Hektor'un içi içine sığmıyordu. Kimisi yayan kimisi savaş arabalarında ancak hepsi de savaşa susamış şekilde şehrin kapılarından hızla çıkan ordunun başındaydı. Yunanların pek seçenekleri yoktu. Buna rağmen ordugâhlarından ayrıldılar ve Troyalılar ile ovada karşılaştılar.

Birkaç saat boyunca savaş neredeyse başa baş gidiyordu ancak öğleden hemen önce Ida Dağı'ndan Samothrake'ye uzanan, işleri karıştıran bir gökyüzü parıldamasında istikamet Troya'nın lehine döndü. Yunanlar, kaçışmaya başladı. Buna rağmen Diomedes savaş arabasını düşmanın üzerine sürmeye yeltenmiş ve Hektor'un savaş arabasını kullanan adamı öldüren bir kargı fırlatıvermişti.

Ancak tanrılar, Troya'nın yanındaydı. Homeros, Zeus'un Ida Dağı'nın en yüksek noktası olan Gargara'daki fırtınalı zirveden savaşı izler bir biçimde tahayyül eder. Tanrı, Yunanlara karşı önce bir fırtına çıkarmış, Diomedes'in atlarının önüne bir yıldırım çaktırmıştı. Tydeus'un ferasetli oğlu, ilahi bir hoşnutsuzluğa direnemezdi. Bu sebeple o da gerisin geriye dönüp kaçmıştı. Benzer şekilde MÖ 1316 dolaylarında, Troya'nın yaklaşık 300 kilometre güneyinde Arzawa'ya karşı bir muharebede, Hitit Kralı II. Murşili'ye bir yıldırım aracılığıyla yardım edilmişti.[2] Hitit başkenti Hattuşaş'ta korunmuş bir şekilde bulunan fırtına tanrısına yakaran bir Babil duası, tanrının muharebeye müdahalesi karşısında ürperti duyar.[3]

Artık Hektor da Tunç Çağ'ın en eski savaş geleneklerinden birisinden haz alıyordu. Tunç Çağ komutanları mağlup ettikleri adamın büyüklüğüne ilişkin hikâyeler uydurmadıklarında düşmanı, köpek,[4] "hiç kimsenin oğlu"[5] ya da tanrıların kadına dönüştürmesi

2 Beal, "Ten Year Annals," Year 3, Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 2, 85.

3 Benjamin R. Foster, "IV. Adad (a) Against Thunder", *Before the muses. An Anthology of Akkadian Literature*, c. 2, Mature, Late. 2. edisyon (Bethesda, Md.: CDL Press, 1996), 540–541.

4 Moran, *The Amarna Letters*, EA 76, s. 146.

5 Grayson, "Ashur-Uballit I", *Assyrian Royal Inscriptions* c. 1, 15.325, s. 50.

gereken kimse[6] olarak aşağılayabiliyorlardı. Diomedes geri çekilirken, Hektor ardı sıra şöyle bağırmıştır:

tam bir kadın oldun çıktın sen.[7]

Akabinde kendi birliklerine döndü ve şöyle dedi:

Troyalılar, Lykialılar, hey,
teke tek dövüşmede usta Dardanoslular...
mert olun, dostlarım, unutmayın saldırma gücünüzü.[8]

Feminizasyon, bir Tunç Çağ komutanı tarafından kolayca savurulan bir tehditti. Söz gelimi Assur Kralı Tukulti–Ninurta (MÖ 1244–1208), Ishtar'a adadığı yeni tapınağına saygısızlıkta bulunan herhangi bir kimseye "erkekliğinin azalması" belasıyla göz dağı vermişti.[9]

Homeros, savaşın kesin olarak nerede başladığını belirtmez ancak savaş artık Troya'dan epeyce uzaklaşmıştı. Hektor, savaş arabasını kullanması için yeni birisini bulur ve adamları Skamandros Nehri'ni dalga dalga geçerek, Yunanların tamamını şehir duvarlarından neredeyse 3 kilometre uzaklıkta bulunan ovanın karşısında bulunan ordugâhlarına doğru gerisin geriye iterler. Yunanları, siperlerinin ve hendeklerinin ardına sıkıştırmışlardı.

Tam bu sıra, atlar ve üst üste gelen savaşçılar dolmuştu
gemilerden yana, hendekle duvar arasındaki alana.[10]

Ansızın Hera'nın lütfuna mahzar olan ve tanrıça tarafından mor bir pelerin kuşandırılan Agamemnon adamları topladı. Mor, Geç Tunç Çağ'ının kraliyet rengiydi.[11] Söz gelimi Ugarit, Hitit kralı ve kraliçesine haraç olarak ödediği yünün rengi mor idi. Mor renge

6 Collins, "The First Soldiers' Oath", Hallo, ed., *Context of Scripture*, 166.

7 *Iliad* 8.163.

8 *Iliad* 8.173–174.

9 Grayson, "Tukulti-Ninurta I", *Assyrian Rulers*, c. 1, I.vi 2–22, s. 238.

10 *Iliad* 8.213–216.

11 Beckman, "Edict of Suppiluliuma I of Hatti Concerning the Tribute of Ugarit", *Hittite Diplomatic Texts*, 166–168.

sarılı Agamemnon, ordugâhın ortasında Odysseus'un amiral gemisinde duruyordu ve gemilerin bir ucundan ötekine duyulacak kadar yüksek bir ses ile bağırıyordu –Aias'ın gemilerinin koruduğu kanattan Akhilleus'un gemilerinin bulunduğu (ama *onun* dinlemediği) diğer kanada değin.

Yuvalarından çıkan Yunan şampiyonlar karşı saldırıya geçtiler. Teukros'un oku, Priamos'un bir oğlu ve Hektor'un ikinci arabacısı olmak üzere on Troyalıyı öldürmüştü. Fakat Teukros'un vurmayı beceremediği bir adam, Hektor idi. Teukros, bir Mezopotamya atasözünün dediği şekliyle, Hektor tıpkı şimdi nereyi ısıracağı belli olmayan bir kuduz köpek gibi hareket ediyor diyerek şikâyetlenmişti[12] –Tunç Çağ'ında hakaret etmek için köpekler en sevilen hayvanlardı.[13] Hektor yeni bir araba sürücüsü bulduktan sonra, yere sıçradı ve Teukros'a ardı sıra bağırdıktan sonra onu neredeyse öldürecek bir kaya fırlattı. Yunanlar bir kez daha sığınmak için tahkimatlarının arkasına çekilmeye başladılar. Hektor'un adamları belki de tüm kuvvetleri ile gemilere değin baskı kurmuş olabilirler ancak artık karanlık çöküyordu. Troyalılar şanslarına lanet okuyarak, geri çekilmek zorunda kaldılar.

Fakat şehir surlarının arkasına tam olarak çekilmeye hazır değillerdi. Savaş sırasında ilk defa ordugâhlarını Troya Ovası'nda savaşta ölen kimselerden azade bir yere kurmuşlardı. Skamandros Nehri'nin batı yakasında ordugâh kurarken ordu hesapta olan bir risk almıştı buna rağmen Yunanlar üzerindeki baskıyı tesis etmeye devam ettiler. Homeros mezkûr mahalli "savaş köprüleri" olarak adlandırır.[14] Troya Ovası sulaktı, bilhassa ovanın kuzey ucu. Bu minvalde "köprüler," muhtemelen savaş arabalarının geçişi için kuru bir alana işaret eder.

12 Sasson, *Military Establishments at Mari*, 42.

13 Pek çok örnek arasında Hitit Kralı I. Şuppiluliuma'nın Hayasalı kabile şefi Huggana'yı "alçak bir köpek" olarak karakterize etmesini (Beckman, "Treaty Between Suppiluliuma I of Hatti and Huqqana of Hayasa", *Hittite Diplomatic Texts*, 27) yahut bir Kenan valisinin yalnızca bir köpeğin firavunun emirlerine itaat etmeyeceği savını (Moran, *Amarna Letters*, EA 314, satır 11–16, s. 347) düşünün.

14 *Iliad* 4.371; 8.378, 555; 11.160; 20.427.

Ordu kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanan bir hat üzerinde konuşlandırılmıştı, böylece şehri koruyor ve herhangi bir geri çekilmeyi engelliyordu. Kuzeydeki uç Karialılar (Anadolu) ve Makedonia'dan Paionialılar tarafından sağlama alınırken, Lykialılar güney ucun güvenliğini sağlıyorlardı. Arada Anadolu birliklerinin yanı sıra Troyalılar ve yakın komşuları da vardı. Kral Rhesos'un komutası altındaki Thrakialılardan müteşekkil yeni bir birlik ise henüz varmıştı.

Troyalılar karanlıkta meşguldüler. Kimi adamlar atları beslemek ile uğraşırken kimileri ise askerlerin yemekleri için koyun, sığır, ekmek ve şarap getirmek üzere şehre gönderilmişti –MÖ 1300 dolaylarında, Suriye şehirlerinden Mısır askerlerine servis edilen yiyecekler ile benzerdir bu liste.[15] Troyalıların öteki bölükleri ise yakacak için odun toplamak üzere tepelere gitmişti. Troyalılar tüm gece boyunca ateşlerini canlı tuttular zira düşmanların gemilerini yükleyip bir yelken açma girişiminde bulunup bulunmadıklarını görmek istiyorlardı. Bu sırada Hektor şehre yakın cephede herhangi bir risk almamıştır ve birkaç basit aldatma yöntemi kullanmıştır. Çocukların dışarı, yaşlı adamların duvarın üzerine çıkması ve kadınların her evde bir ateş ile şehri aydınlatmaları için sokaklara tellallar salmıştır. Hiç şüphe yok ki bir tellala da herhangi bir ani saldırı karşısında alarm vermesi için hazır olmasını emretmiştir.[16]

Tanrılara boğaların kurban edilmesinden ve atların arpa ile beslenmesinden sonra, Troyalılar her ateşin başında 50 kişilik bir bölük olarak kendi yemeklerine eğildiler. Akabinde yıllar sonra ilk defa şehirden uzakta, yıldızların atlında uyudular. Bu sırada Yunanlar panik halindeydi.

Agamemnon gözü yaşlı, seferin terk edilmesini emretti. Diomedes dik durmak, işgal etmek ya da ölmek üzerine pervasız bir ant içerek karşılık verdi ve adamlar galeyana geldi. Nestor, sağduyulu bir planla imdatlarına yetişmişti: duvar boyunca nöbetçiler dikin ve bir savaş konseyi için şefleri çağırın. Potlar, daha yüksek

15 Moran, *Amarna Letters*, EA 55, satır 10–15, s. 127; EA 324, satır 10–15, s. 352.

16 Heimpel, *Letters to the King of Mari*, 26 168, s. 239.

olamazdı. Nestor'un dediği gibi bu gece ya ordugâh yıkılacak ya da kurtulacak.[17]

Yunanlar şimdi duvarlar ve hendekler arası her biri 100 adamdan müteşekkil yedi bölük biçiminde, toplamda 700 mızrak taşıyıcısı yerleştirmişti. Bu bölüklerden birine de Nestor'un oğlu Thrasymedes önderlik ediyordu. Mezkûr birlikler, Hitit ve Tunç Çağ ordularında iyi bilinen bir rol oynayan nöbetçilerdi.[18] Yüksek düzeydeki generaller, lezzetli yiyeceklerin yanı sıra en iyi ithal Thrakia şaraplarının da sunulduğu Agamemnon'un kulübesinde bir araya gelmişlerdi. Kahramanlar için o gece pek çok ihtişamlı buluşmanın ilkini teşkil ediyordu. Modern bir kurmay konferansında dahi bir akşam yemeği yersiz olurdu ancak her şey destansı bir abartı da olabilir. Belki de değildi zira Tunç Çağ Yakın Doğu'sunda misafirperverlik, bir diğer adamın çatısı altındaki *herhangi* bir buluşmadaki alışılagelen bir şeydi. Bunun yanı sıra Ege'de bugün olduğu gibi yemekler bir beslenme meselesi kadar sosyal bir durumdur ve herhangi bir öğünde tıka basa yemek yemeye gerek yoktu.

Nestor, açık bir şekilde konuşuyordu. Akhilleus ve Myrmidonları geri getiremediğimiz sürece mahvoluruz, dedi. Bu ise yalnızca Agamemnon, Briseis'i Akhilleus'a geri verirse mümkün olabilirdi. Nestor'un sözleri dikkate alınmış olabilir keza Agamemnon da zaten aynı sonuca ulaşmıştı. Agamemnon, Akhilleus'u gücendirdiği zaman, tanrıların kendisini kör eylediğini iddia etti. Bir defa aklı başına geldiğine göre yalnızca elini sürmediği genç kadını vermekle kalmayacak aynı zamanda denizler kadar geniş serveti olan[19] bir krala yaraşır hediyeler de sunacaktı: Akhilleus'un Lesbos'u aldığından ele geçirilen yedi kadın, yedi tripod, 10 *talenta* altın, 20 kazan ve 12 yarış atı. Bunun üzerine Agamemnon, Akhilleus'a, Troya yağmasından bir aslan payı önerdi ki buna altın, tunç ve Helene dışında 20 en güzel kadının yanı sıra iyi bir çeyiz ile Agamemnon'un kızların-

17 *Iliad* 9.78.

18 Beal, *Organization of the Hittite Military*, 251–260.

19 Bu söz için bakınız: Moran, *Amarna Letters*, EA 89, satır 39–47, s. 162.

dan birisiyle Yunanistan'da bir evlilik ve Batı Peloponnesos'un yedi şehrinden müteşekkil bir krallık da dahildi.

Bu, en iyisinden bir avuç yalama diplomasisiydi. Nestor etkilenmişti. Protokol elçinin Akhilleus'a haberleri getirmesini talep ediyordu ve eski politikacının aklında üç kişilik bir takım vardı: Aias, Odysseus ve Phoinikos. Aias, Akhilleus'tan sonra Yunanların en büyük savaşçısıydı ve aynı zamanda Akhilleus'un kuzeniydi. Odysseus, Yunanların en kurnaz diplomatıydı. Phoinikos ise daha küçük bir kimseydi buna rağmen Akhilleus'un babası Peleus'un hanesinden geliyordu, zamanında genç prense ders vermişti. Eğer Akhilleus'un gönlünü çelebilecek bir kişi varsa o Phoinikos idi.

Akhilleus gece vakti gelen elçileri arazideki bir kulübenin izin verdiği tüm misafirperverlik, şarap, et ve mor örtüler ile donatılmış kanepeler ile karşılasa da duruşundan bir milim sapmadı. Elçiler Akhilleus'u, Hektor'un gemileri yakmayı ve Yunanları öldürmeyi planladığı hususunda uyardılar ve Agamemnon'un sayısız cömertliğini vurguladılar. Fakat Akhilleus ilgilenmedi. Hakaret, affedilmeyecek kadar büyüktü. Bunun yanı sıra Troya'daki yağmadan konuşmak boş bir lakırdıydı zira Zeus açık bir şekilde artık düşmanın yanında yer almaya karar vermişti. Yunanlar, şehri asla ele geçiremeyeceklerdi. Bu sebeple eğer sabahın ilk gri ışıkları ile denize doğru bakarlarsa, Akhilleus ve tüm adamlarının eve yelken açtıklarını göreceklerdi.

Elçiler, büyük savaşçıyı ikna etmeye çalıştılar ancak ondan alabilecekleri en iyi şey şuydu: eğer Hektor, Akhilleus'un kulübesine, gemilerine ya da Myrmidonlara saldıracak kadar aptalsa, o zaman savaşa girecekti. Aksi takdirde Akhilleus, ordugâhı kurtarmak için hiçbir yardımda bulunmayacaktı. Elçiler, umutsuzca Agamemnon'un karargahına döndüler ve kötü haberleri ilettiler. Diomedes uzun bir sessizlikten sonra hepsini bir şeyler yemek ve içmek (tekrar) ve dinlenmek için çağırdı zira şafakta gemilerini kurtarmak için savaşacaklardı.

Şarap aralarından çoğunun iyi bir uyku çekmesine olanak tanıdı. Ancak Agamemnon ve Menelaos endişeden sabahı zor etmişlerdi. Agamemnon ovadaki Troya ateşlerinin ne kadar çok olduğunu

gördüğünde afalladı. Düdüklerin ve ıslıkların sesi ortalıkta dolaşan şamanın üstüne çıkıyordu. Atreus'un iki oğlu orduyu kurtarmak adına bir keşif görevine çıkmaya karar verdiler. Başta Nestor olmak üzere generalleri uyandırmak için ayrı yönlere doğru aceleyle koşmaya başladılar.

Akabinde Agamemnon ve küçük ekibi savaş konseyi çağrısında bulunmadan önce, muhafızların uyuklayıp uyuklamadıklarını teftiş ettiler. Agamemnon'un tavşan uykusundan uyanmıştı ve Nestor'un da dediği gibi ordunun "bıçak sırtında"[20] olmadığına ikna olmamış generallerine kaçınılmazlık duygusunu aşılamaya ihtiyacı vardı. Generallerini harekete geçiren Agamemnon, bir görev için bir ya da daha fazla gönüllüye gereksinim duyuyordu.

Bu, bir kalabalığın önündeki kahramanca bir savaş alanı gösterisi olmayacaktı. Görev kâh başıboş bir Troyalıyı ele geçirerek kâh ordugâha sızarak ya da kulak misafiri olarak düşmanın savaş planını keşfetmekti. Kadim insanların geceyi böldüğü üç "vakitten" ikisinin geçişine işaret eden yıldızlar gökyüzünde batı yakasına doğru kayıyordu. Adamlar gecenin karanlığından faydalanmak için ivedi hareket etmek zorundalardı.

Diomedes gönüllü oldu ve yoldaş olarak Odysseus'un kendisiyle gelmesini istedi. Zaman konusunda o kadar baskı altına girmişlerdi ki silahlarını ve zırhlarını daha iyi hazırlanmış adamlardan ödünç aldılar. Her iki adam da birer kılıç alırken, Odysseus ayrıca bir yay kaptı ve Diomedes de bir kalkan aldı. Diomedes, düz bir deri miğfer, Odysseus ise dikkatlice hazırlanmış, kadim ve pahalı bir yaban domuzu miğferi giyiyordu. Gece karanlığında düşman hattına doğru ilerlerken cesetlerin, terk edilmiş silahların ve kan göletlerinin üzerinden atlamak zorunda kaldılar.

Yunanlardan bihaber Troyalılar da bir keşif alemi tertip ediyorlardı. Buna rağmen Yunanlar için ciddi bir iş olan şey Troyalılar adına neredeyse bir eğlence meselesiydi. Aineias ya da Paris'in yeteneklerinden faydalanmak yerine Hektor, Thersites gibi zengin ancak göz ardı edilebilir bir elçinin oğlu ile yetinmek zorunda kaldı.

20 *Iliad* 10.173.

Dolon (bu isim Yunanca *dolos*, hileden gelmektedir), babası Eumedes'in altı çocuğu arasındaki tek erkekti. Casusluk için uygun olmamasına rağmen bir kurt postu giyiyordu. Bir kargı taşıyor, omuzlarından kavisli bir yay sarkıyordu ve kepi gelinciktendi ve bu gayet komik görünüyordu. Hektor, casusa Yunan yağmasından bir savaş arabası ve iki at söz vermişti. Dolon ise garanti olsun diye Hektor'a yemin verdirmişti –soylu bir adamın sözü senet değilmiş gibi. Akabinde Dolon, sadece büyük Akhilleus'un atlarını ve savaş arabalarını istemişti. Yunanlar, Troya hatlarının hemen ötesinde Dolon'a rastladıklarında, ilk önce onun cesetleri soyan bir kimse olduğunu düşündüler. Dolon'un lehine olan tek şey, neredeyse Diomedes'ten kaçmasına olanak tanıyan hızıydı.

Adamlar pek çok sebep dolayısıyla cesetleri soyarlardı ve bunların hepsi de kınanacak şeyler değildi. Kimileri ganimet istiyordu ancak kimileri de silah ve zırh gibi pratik ihtiyaçlar için bunu tatbik ediyordu. Yedek parça, iyi ya da yeni ekipman parçaları arıyorlardı. Kimi askerler Troya'ya herhangi bir silah olmaksızın gelmişlerdi. Generalleri onlara, savaş alanından silah toplayabilecekleri öğüdünde bulunmuştu. Bir de tabii ki cesetleri yalnızca aç gözlülüklerinden soyan vurguncular vardı.

Dolon yakalandığında rehine olmak için yalvarmıştı ve Yunanlara ne bilmek istiyorlarsa anlatmak için hazırdı. MÖ 1800 dolaylarında Fırat Nehri üzerindeki Mari'nin kentinden gelen bir mektupta muhbirlerin anıldığı gibi Dolon "dilli bir adamdı"[21] –ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Kızıl Ordu'da bu ifade kullanılırdı. Dolon, Troyalıların ve müttefik birliklerin düzenlerini, ordugâh civarındaki muhafızlardan yoksun alanları ve savaş konseyindeki Hektor'un varlığını ortaya döktü saçtı. Göz alıcı beyaz atlı birliği[22] (Geç Tunç Çağ'ında bilhassa atlar için değerli bir renk) ile Eioneus'un oğlu

21 Heimpel, *Letters to the King of Mari*, s.v. "informer," 585; S. Dalley, *Mari and Karana, Two Old Babylonian Cities* (New York, Longman, 1984)150. Karş. Gabriel Lemkin, *My Just War, The Memoir of a Jewish Red Army Soldier in World War II* (Novato, CA: Presidio, 1998), 154.

22 Dalley, *Mari and Karana*, 161; Moran, *Amarna Letters*, EA 16, 9–12, s. 39, 40 n.3.

Kral Rhesos'un komutası altındaki Thrakia kuvvetlerinin yanı sıra, kralın altın ve gümüş ile işlenmiş savaş arabalarını, altın detaylı zırhını da ifşa etmişti. İstihbaratın bu son parçası sorgulayıcıların dikkatini celp etmişti zira bu ganimeti ve elde ettikleri istihbarat toplama girişimindeki şanlarını artırma şansı sunuyordu. Dolon'un mükâfatı ölümdü. Diomedes hayatı için dizleri üzerinde yalvaran Dolon'un başını kesmişti. Diomedes ne eli açık bir adamdı ne de tamamen hatalıydı. Günümüzde bile bir casusu öldürmek, savaş suçu değildir. Bugün Dolon'un teslim olma arzusu ona askeri bir mahkeme huzurunda duruşma hakkı tanıyacaktı ancak Tunç Çağ böyle inceliklerden bihaberdi.

Yunanlar Dolon'un silahlarını ve kıyafetlerini soydular ve bu ganimetleri Athena'ya adamaya yemin ederek bir ılgının altına gizlediler. Cesedini saklamak için bir girişimde bulunmadılar. Bu nihayetinde açıkta kalmış herhangi bir cesetti. Bu son istihbarat ile donanmış iki Yunan, doğrudan Thrakialılara yönelebilirdi. Fark edilmeden ordugâha girdiler. Diomedes 12 uyuyan adamı sırayla katletmişti ve Odysseus atları ürkütmemek için cesetleri öteye sürüklemişti. Kan birikintilerini temizlemek için yapabileceği hiçbir şey yoktu. Odysseus atların yularlarını çözerken, Diomedes son bir Thrakialıyı öldürmüştü: Kral Rhesos'un kendisi. Her geçen dakika artan yakalanma riski ile savaş arabası ve zırhı artlarında bırakarak atlarla kaçmaya koyuldular bir an evvel. Bu sırada düşman uyandı ve dönen işleri keşfetti ancak Yunanlar, Dolon'un yağmalarını istifledikleri ılgına ulaşmışlardı bile. Akabinde Odysseus ve Diomedes, onları el sıkışarak ve tatlı sözler söyleyerek karşılayan yoldaşlarının yanına döndüler. Kısa bir bilgi almadan sonra, iki kahraman denizde terlerini temizledi ve her biri adam akıllı bir banyo ve yağ masajı için kulübesine gitti.

Bu seferin anlatısı Homeros'un dizelerinde garip terimler ile açıklanmıştır: alışılmadık silahlar, insanlık dışı Yunan eylemleri ve Troyalılara karşı her zamanki ön yargılardan fazlası. Homeros bunu o kadar yoğun bir şekilde ortaya koymuştur ki kimi bilim insanları bu bölümde başka, daha küçük bir şairin eserini görürler. Belki

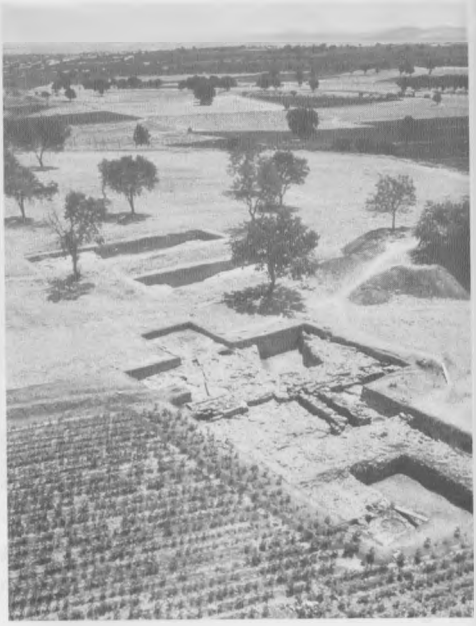
KALE SURLARI.
Doğudan Troya Kalesi'ne saldıran herhangi birisi kalenin heybetli surları (solda) ve surlarla örtüşen bir duvar (sağda) arasına girmeye zorlanacaktı. Fotoğraf: *Barry Strauss*.

GÜNEY KAPISI.
Kaldırımlı bir cadde (ortada) ve yapılarının bir parçası olan muazzam bir kule (solda) Troya Kalesi'nin göze çarpan bir özelliğiydi. Tente, Erken Tunç Çağı kerpiç duvarını koruyor. Fotoğraf: *Barry Strauss*.

TROYA EVİ.
Bu ev, Troya VI'da inşa edilmiştir. Geniş ve yapılı bir barınma alanı olan ev Aşağı Şehir'in kuzeybatısındaki kalenin hemen dışında yer alır. Fotoğraf: *Barry Strauss.*

TROYA SAVUNMASI.
Ahşaptan çitlerce korunan bir geçit tarafından kesilen Aşağı Şehir'in civarındaki savunma hendeğinin bir kısmı. Akabinde inşa edilen taş yapılar geçitte görünür haldedir. Fotoğraf: *Troia Projesi Arşivi.*

SKAMANDROS NEHRİ.
Yaz aylarında, Troya Ovası'nın ana nehrindeki su seviyesi düşüktür. Bataklık kıyılara dikkat ediniz. Fotoğraf: *Barry Strauss*.

IDA DAĞI.
Troas'a yukarıdan bakan dağın güney eteğindeki bir kaynak havuzu. Yaprak döken ağaçlara dikkat ediniz. Fotoğraf: *Barry Strauss*.

KHRYSE.
Fotoğrafın ortasındaki koy antik Khryse Limanı olabilir. Agamemnon'un güzel esiri Khryseis, babası rahip Khryses'e, gemiyle tekrar buraya getirilerek teslim edilmişti. Fotoğraf: *Barry Strauss*.

LEKTON BURNU.
Troas'ın ucundaki kayalık burun. Eskiden Troya'dan Edremit Körfezi'ne muhtemelen bu alandan yelken açılıyordu. Fotoğraf: *Barry Strauss*.

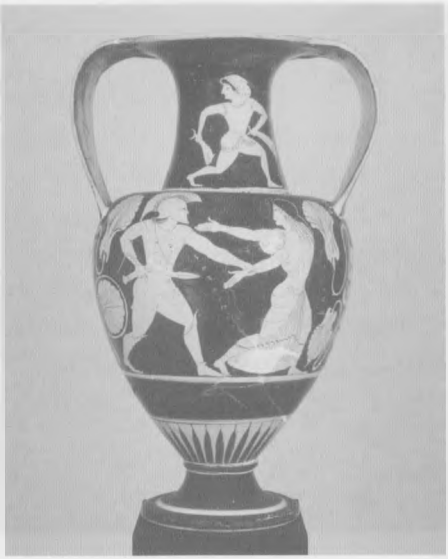
EDREMİT KÖRFEZİ.
Zeytin ağaçlarının arasından yukarıdaki Edremit'e (antik Adramyttion) doğru bir manzara. Fotoğraf, Plakos'un altındaki Thebai'ın bulunduğu varsayılan mevkinin yakınlarından çekildi. Fotoğraf: *Barry Strauss*.

SAVAŞIN DELİLİ?
Bu ok ve kargı uçları Troya kazılarında bulundu. Fotoğraf: *Troia Projesi Arşivi/Doğan Burda Dergisi*.

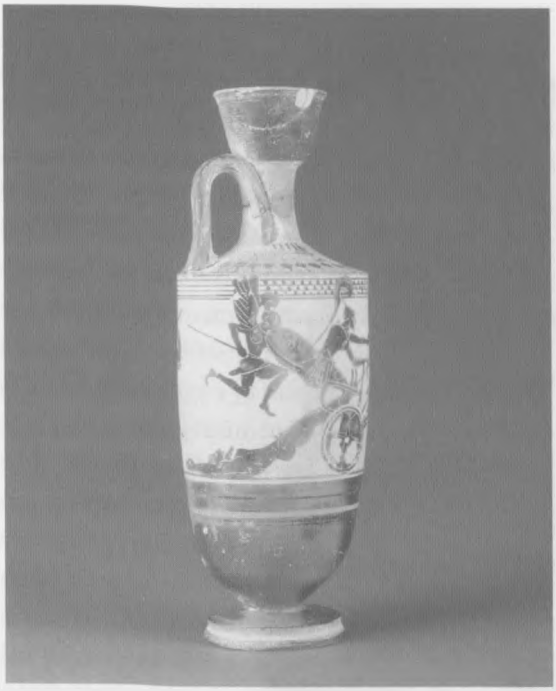
ODYSSEUS.
Krete'den gelen bu kalsedon yüzük taşında kahraman keçe başlık ve pelerin içerisinde, elinde kılıç kını tutar vaziyette konuşurken gösteriliyor, MÖ 400-350. Fotoğraf: *Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz/ Art Resource, NY*.

MENELAOS HELENE'Yİ TEHDİT EDİYOR.
Yunan seramik ressamı Oltos tarafından işlenen bu kırmızı figürlü Attic amforada kral inatçı karısı Helene'ye kılıç çekiyor, MÖ 525-515. Fotoğraf: *Reunion de Musees Nationaux/Art Resource, NY.*

SAVAŞÇILAR DİNLENİYOR.
MÖ 6. yüzyıl ilâ 4. yüzyıl arasına ait olan bu siyah figürlü vazoda Akhilleus ve Aias masa oyunundalar. Fotoğraf: *Reunion de Musees Nationaux/Art Resource, NY.*

TROYA DÜŞTÜ.
Akhilleus, Hektor bedenini savaş arabasının ardı sıra sürüklüyor. Siyah figürlü vazo, Diosphos, MÖ 6. ilâ 5. yüzyıllar. Fotoğraf: *Reunion de Musees Nationaux/Art Resource, NY.*

TROYA ATI VAZOSU.
Troya Atı'nın içerisindeki Yunan savaşçıları tasvir eden Kykladik bir vazonun boğumundaki detay, MÖ 675-650. Fotoğraf: *Mykanos Müzesi, Helen Cumhuriyeti, Kültür Bakanlığı.*

MYKENAI ZIRHI.
Bu Tunç vücut zırhı takımı Mykenai'den pek de uzakta olmayan Dendra'da bir mezarda bulundu. MÖ 1400 dolaylarının sonlarına tarihlendirilmektedir. Fotoğraf: *Eleutherios Feiler, D-DAI-ATH-Argolis 691, her hakkı saklıdır.*

MYKENAI SAVAŞÇISI.
Tiryns'ten gelen bu seramik parçası iki vücut kalkanının bir kısmını, bir kargıyı ve bir yabandomuzu dişinden imal miğferi göstermektedir. Fotoğraf: *D-DAI-ATH-Tiryns-Archiv 1979/015, her hakkı saklıdır.*

de... ya da belki de mezkûr bölüm çatışmanın başka bir yönüne, Troya gerilla savaşının bir iç görüsünü sunar.

Kitle, kuvvet ve hızın kombinasyonu olan düzenli savaşın aksine gayrinizami harp genellikle uzun bir dönem içerisinde genişletilmiş dağınık ve küçük ölçekli operasyonlardan müteşekkildir.[23] Gerillalar, düzenli bir orduları olmaksızın düzenli bir orduyu mağlup edecek kabiliyette olmamalarına rağmen düşman direnişini zayıflatabilirler ve böylece düzenli ordu bir nakavt vuruşu çıkarabilir.

Dolon'un hikâyesi, Troya'ya zafere götürebilecek yolu ortaya koyar. Ancak onlar bu yolu yürümemişlerdir. Troyalılar elleri kötü olsa da yaratıcılık gösterip şartlara uyum sağlayarak daha iyi oynanabilirdi. Bunun yerine hepsi bir yıpratma savaşına odaklanan ve hantal bir manevra kabiliyetini gün yüzüne çıkaran cephe saldırılarıydı.

Troyalılar, bir oradan bir buradan gerçekleştirilen küçük hamleler ile Yunanları canlarından bezdirecek olan "pire savaşı" olarak adlandırılan biçimde savaşmalıydılar.[24] Stratejik bir savunmada kalma hususunda haklıydılar ancak fırsatçı taktik saldırılara da girişmeleri gerekirdi. Sahip oldukları arazi bilgisinin yanı sıra emniyetsiz ve yabancı topraklarda bulunan Yunanların zayıflıkları, bu savaşta Troyalıların güçlü yanını teşkil ediyordu ve Troyalılar bunu kullanmalıydılar. Hem Yunan ordugâhı hem de levazım gayesiyle yiyecek arayan timler için daimî yıpratma harekâtları düzenleyecek hafif ve çevik kuvvetleri kullanmak kolay olabilirdi.

Yunancaya ve Yunan adetlerine aşinalıkları ile Troyalılar, düşman ordugâhına adamlarını sızdırabilir ya da karşı istihbarat gönderebilirdi. Hatta bir ya da daha fazla Yunan generale suikast bile düzenleyebilirlerdi. Sızma, espiyonaj ve suikast Mezopotamya'da cereyan eden savaşların esas teknikleriydi.[25] Fakat Troyalılar, bu gerilla taktiklerini kullanma hususunda başarısız oldular.

23 Richard Holmes, ed., *Oxford Companion to Military History* (Oxford: Oxford University Press, 2001), 383–386.

24 Mezkûr tabir için şu kaynaktan istifade edildi: Robert Taber, *The War of the Flea: The Classic Study of Guerrilla Warfare* (Dulles, Va.: Brassey's, 2002).

25 Sasson, *Military Establishments at Mari*, 39–42.

En azından Homeros'a göre başarısız olmuşlardı. Anlatılarda Troyalı avareleri canından bezdiren, Troya müttefiklerini ordugâhta uykularında öldüren, keşif yürüten, düşmanın propaganda kaynaklarını ele geçiren ve sefil havalara rağmen pusuda yatan taraf Yunanlardır. Troyalılar bir casus göndermişler ve bu casus neredeyse hemencecik yakalanmıştır.

Peki, Homeros oyunu kurallarına göre mi oynuyordu? Hiç şüphe yok ki Troyalılar, Homeros'un olanak tanıdığından daha fazla gerilla taktiği kullanmışlardı buna rağmen Homeros'un bilhassa kesin bir zaferin kahramanca bir yansımasına tutulmuş bir adam olan Hektor hakkındaki varsayımlarının doğru olduğunu düşünmek zordur. Bu, Hektor'un –ve Troya'nın– trajedisiydi.

Tunç Çağ propagandacıları öyle mahir değillerdi. Savaş arabalarının hücumlarının imgeleri, on binlerce piyadenin iştirak ettiği savaş raporları, gergin yaylar tutan kraliyet mensupları, teke tek bir mücadeledeki sebat, müstahkem bir şehre hücum kıtaları, merdivenler ve koç başları ile gerçekleştirdikleri akınların hepsi zafer anıtlarının ve şiirlerin bir malzemesiydi. Komando saldırıları, sabotaj, adam kaldırma, hırsızlık, karanlıkta boğaz kesme ve kapıda pusuya yatmanın hepsi zayıf bir propagandayı teşkil ediyordu, her ne kadar gerçekte oldukça etkili olsalar da. Bu sebeple bu tip uygulamalara dair günümüze kalan her bir referans belki de yalnızca buz dağının görünen bir parçasıdır.

Homeros bir dizi pusudan, gizli operasyondan, akından, sortiden ve Troya ve çevresine keşif harekâtlarından bahseder ki bunların neredeyse tamamı, Yunanlar tarafından ifa edilmiştir. *Odysseia*'da, Odysseus'un Ithake'ye dönüşünden davacıların ve hizmetçilerin katline değin kahramanın tüm eylemleri belki de bir ordu olmaksızın silahlı bir kalkışma olan düzensiz bir savaştaki büyük bir talim olarak görülebilir. Kroniklere, kanun maddelerine ve MÖ 1100 dolaylarındaki Mısır ve Güneybatı Asya sanatına ve düşük yoğunluktaki savaşlara dönecek olursak, bu bir kayıt meselesidir.

Hitit kanunları boğalardan domuzlara her çeşit hayvanı ve kölenin yanı sıra arıları, kuşları, ev eşyalarını, tahılı, harcı, bir asmanın

filizlerini, sabanı, arabaları, savaş arabalarının tekerleklerini, su kaplarını, kamçı uçlarını, kırbaçları, dizginleri, mızrakları, bıçakları, nalları, perdeleri, kapıları, tuğlaları ve temel taşları çalan maharetli ve faal hırsızları kaydeder.[26] Sümerler meskene tecavüz ve girişe dair,[27] Babiller ticaret kervanlarına düzenlenen akınlara ilişkin yazarlar[28] ve Mısırlılar seyahat eden bir kimseden bir somun ekmeği ve bir çift sandaleti araklayanları kınarlar.[29] Koyun çalmak, Levant'ta geçinmenin bir yoluydu ve tüccar kervanından bir şey kaybolmadıysa, kendisini şanslı addederdi.[30]

Yakın Doğu toplumları kulak koparmak ve burun kesmekten tutun da dişleri sökmek, kemik kırmak, kör bırakmak, tecavüz etmek ve kanına girmeye değin her çeşit bireysel çatışma ile birbirlerine benzerlerdi. Kişiler arası çatışmalarda yumruklardan sopalara, hançerlerden yaylara değin her silahı biliyorlardı. Üç örnek sunmak istiyorum. Bugün Lübnan'da bulunan Byblos şehrinin kralı, MÖ 1300 dolaylarında, tunç bir hançer ile üzerine gelen bir suikastçıyı engellemiştir.[31] MÖ 1200 yılından önceye tarihlendirilen bir Mısır anlatısı, küçük kardeşinin karısını baştan çıkarmaya çalıştığına inanan bir ağabey ile ilişkilidir. Ağabeyin mızrağını bileyleyerek kapının arkasında, akşam sığırlar ile döndüğünde küçük kardeşini pusuya düşürmek için beklediğini düşünün. Assur Kralı I. Sahmaneser (MÖ 1274–1245) tarafından Tanrı Asshur'a bir topuz başı adanmıştı.[32]

Tıpkı kıyı sakinlerinin korsanlarla uğraşmak zorunda kalması gibi iç bölgede yaşayan insanlar da sınırı geçen daha az uygar

26 Albrecht Goetze, "The Middle Assyrian Laws", Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts*, 188–197.

27 S. N. Kramer, "Lipit-Ishtar Lawcode", Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts*, 160.

28 Dalley, *Mari and Karana*, 150.

29 Lichtheim, "The Autobiography of Weni", *Ancient Egyptian Literature, A Book of Readings*, c. 1: The Old Kingdom and Middle Kingdoms. (Berkeley: University of California Press, 1973), 20.

30 Dalley, *Mari and Karana*, 150.

31 Moran, *Amarna Letters*, EA 81, satırlar 14–24, s. 150.

32 Grayson, "Shalmaneser I", *Assyrian Rulers*, c. 1, 22, s. 210–211.

akıncılar ile mücadele ediyordu. Geç Tunç Çağ Ugarit şehrinin çiftçileri, üzüm asmalarını kesen komşu Siyannu'nun adamlarının akınlarından mustaripti. Kral Merikare'nin (MÖ 2100 dolayları) saltanatı sırasında, Mısır'da "acınası Asyalılardan" gelen sürekli bir tehdit söz konusuydu. Bu kavim aslında mevsimlere bağlı olarak sürüleri ile hareket eden ve her nereye giderlerse o bölgenin insanlarına akınlar düzenleyen Kenan göçerleriydi. Bir metin Kenanlara, yiyecek arayışı içerisinde sürekli olarak hareket eden, kavgacı, asla şeklen savaş ilan etmeyen ve tıpkı hırsızlar gibi davranan diye atıfta bulunur. Müellif, her ne kadar sıkıntı çıkarsalar da güruhun yalnızca sınırlı bir zarar verebildiğini nakleder: tıpkı timsahlar gibi yolda buldukları yalnız birini kapabilirlerdi ancak bir şehre saldıracak kudretten yoksundular. Hülâsa, onlar tıpkı gerillalar gibi savaşıyorlardı.

Düzensiz savaşlar ve örtülü operasyonlar için oldukça az kanıt vardır ancak yok değildir. MÖ 1700'lerdeki Mezopotamya'dan tutun da MÖ 1200'lerdeki Hatti'ye değin Tunç Çağ savaşlarının düzenli bir özelliği de keşif devriyeleridir.[33] Hititler düşman şehri hakkında bilgi toplamak amacıyla casuslar gönderiyorlardı. Ayrıca yanlış istihbarat yaymak adına müttefikleri kullanıyorlardı. Söz gelimi Kadeş Savaşı'nın şafağında Hititler, Mısırlılar tarafından yakalanan ve onları yalanlar ile besleyen iki adet bedeviye sahipti.[34] Bu sırada savaş arabalarının saklanması Mısır'a karşı yaşanacak olan savaşta Hitit stratejisinin ana unsurunu teşkil ediyordu. MÖ 2000 dolayları gibi erken bir tarihte bir savaşla ilgili bir Sümer şiirinde, öteki kralın kafasını karıştırmak ve şaşırtmak adına kral düşmanına korumasını gönderdiği geçer.[35]

Eğer daha erken değilse, MÖ 2000 dolaylarına tarihlendirilen *Gılgamış Destanı*'nda bilinmeyen bir arazide yumruk yumruğa mücadelede kullanılan geleneksel olmayan taktikleri görürüz.

33 Sasson, *Military Establishments at Mari*, 18; Heimpel, *Letters to the King of Mari*, 26 156, s. 236; Beal, *Organization of the Hittite Military*, 260–263.

34 Beal, *Organization of the Hittite Military*, 266–268.

35 Dina Katz, "Gilgamesh and Akka", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 551.

Efsanelerin yanı sıra gerçek hayatta da Tunç Çağ kralları ve kralların orduları dağ savaşına uyum sağlamak zorundaydılar.

Dağ savaşı özel yetenekler ve taktikler gerektiriyordu. Engebeli yamaçlara zorlu tırmanışlar, rüzgâr ve havaya karşı mücadele, güneş yanığı, yaralanma ve uyum sağlama –bunların hepsi belki düşük yükseltideki dağlarda bile bulunabilir ve bu savaş düzeni dağ bilgisine dayalı eğitim, kişisel beceriklilik ve hareket kabiliyeti ihtiva ediyordu. Dağlar, meydan savaşları için fakir arazilerdir ancak pusu ve müsademe için iyi mekânlardır. Küçük timler halinde organize olan askerler, atlar veyahut savaş arabaları olmaksızın savaşmak zorundaydılar ve üsler ile olası bir iletişim kaybında bağımsız kararlar vermek durumundaydılar. Dağ savaşçıları, bir düşman baskınına uğramamak için iyi bir keşif takviyesine ihtiyaç duyar.

Hititler, Kuzey Anadolu'nun Kaskaları ile mücadele ediyordu ve Assurlar da Kutu'nun engebeli ve dağlık arasında savaşıyorlardı ve bu gerçek ile bilhassa övünüyorlardı.[36] Sümer, Akad, Mısır'dan Fırat Nehri'nin kuzeyindeki Mari şehrinin kralına değin pek çok kral Lübnan'ın sedir ve şimşir ormanlarına yürüdüler ve ağaçları kestiler. Kimi metinler düşmanlıklardan da bahseder. MÖ 1316 dolaylarında Hititler, Ephesos'tan firar eden kaçakları yakalamak için birliklerini Mykales Dağı'na gönderdiklerinde, bir dağ savaşı için hazır olmak durumundaydılar. Son olarak, Yunanlar ve barbarlar arasında vuku bulan düzensiz bir savaş sahnesi Güneybatı Peloponnesos'taki Pylos sarayında tasvir edilmiş olabilir.[37] Bu sahne, miğferli Yunanların mızraklar ve hançerler ile yalnızca hayvan derileri kuşanmış adamlara karşı yakın bir temasa girdiklerini göstermektedir.

Eğer Troyalılar Yunan çiftlik hayvanlarını, erzaklarını ve kölelerini çalmak isteselerdi; eğer tek tek askerleri pusuya düşürmek ve öldürmek ya da yakalamak isteselerdi; eğer Yunanların ne yaptığını öğrenmek ya da çift taraflı casuslar ile yanlış istihbarat yaymak

36 Grayson, "Tukulti-Ninurta I", *Assyrian Rulers*, c. 1, 1.iii 8–11, s. 235.

37 Robert Drews, *The End of the Bronze Age: Changes in Warfare and the Catastrophe c. 1200 BC* (Princeton: Princeton University Press, 1993), levha 2, s. 140–141.

isteselerdi; eğer düşmanı yorgun ve yıpranmış bırakmak isteselerdi, önlerinde çok sayıda çağdaş örnekleri olurdu.

Buna rağmen düşük yoğunluktaki savaş muazzam bir sabır gerektirir ve katlandıkları onca badireden sonra Troyalılar için beklemek kolay olmayabilirdi. Müttefiklerini yıllarca kendileri destekledikten ve müttefik liderlerine hediyeler yağdırdıktan sonra kendi servetleri eriyordu. Troya konakları bir zamanlar içlerini dolduran altın ve gümüşten azade kılınmıştı. İnsanlar, duvarın içine tıkılmaya çalışılmıştı. Yunanlar, tıpkı Troya Limanı'nın gemilerinden akan yeni zenginlikleri engelledikleri gibi hinterlandındaki çiftlik hayvanlarını ve şatafatı, çiftlikte çalışan adamları ve zenginliğini alıyordu.

Açlık, işgalin bir yan ürünüydü. MÖ 2100 dolaylarında Elamlar tarafından kuşatılan Ur şehrindeki durumu tasvir eden bir şair, "açlığın [insanların] yüzünü buruşturduğunu, kaslarını düğümlediğini" nakleder.[38] Troya dünyadan koparılmamıştı ancak Yunan akıncılar muhtemelen gıda tedarikini olumsuz yönde etkilemişlerdi. Tıpkı Tunç Çağ Byblos şehrinin baş *magistratus*unun şehir saldırı altına girdiği zamanki gibi bir Troyalı da tahıl eksikliğinden ve çiftlik hayvanlarının kaybından hayıflanıyordu.[39] Byblos'un yöneticisi yurttaşlarının mobilyalarını yabancılara ve çocuklarını da köle olarak satmak zorunda kaldıklarını iddia etmiştir zira insanlar kuşatma altında yiyecek temin etmek istiyorlardı.[40]

Hektor, lağımdan sürünerek çıkılan ya da çamur içinde emekleyerek kazanılan bir zafer ile ilgilenmiyordu. "Ölçüsüz, gökte ve yerde yarışan" bir şöhretten azını istemiyordu. Hektor'un bir defasında dediği gibi:

ün kazanmak için hem babama hem kendime,
öğrenmişim atılgan olmayı,
Troyalılarla en önde dövüşmeyi öğrenmişim.[41]

38 Piotr Michalowski, *The Lamentation over the DeStruction of Sumer and Ur* (Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 1989), 11. 390–391, s. 61.

39 Moran, *Amarna Letters*, EA 125, 14–24, 25–32, s. 204–205.

40 Moran, *Amarna Letters*, EA 85, 6–15.

41 *Iliad* 6.444–446.

BÖLÜM IX

HEKTOR'UN TAARRUZU

Andromakhe, Hektor'a gitmemesi için yalvarmıştı. Adaların uzak noktalarda parladığı Troya'nın rüzgârlı siperlerine tırmanırken gözleri hemen aşağısındaki ovada bulunan şahıslara odaklanmıştı. Kocasını aramak için savaş alanını tarıyordu ve kendisini bir dul gibi ağlamaktan alıkoyamıyordu. Sonra... ansızın, işte oradaydı! Tam altında. Troya'nın taş döşeli sokaklarında, Skailar Kapısı'nın yanında. Tanrılara son bir kez yakarmak ve son bir hendeği düzene koymak için şehre gitmişti Hektor. Andromakhe kuleyi koşar adımlarla indi. Ardı sıra bebeği getirmesini emreden bir sütana geliyordu.

Kocası ne kadar kendisini savaşta ispat etmeye kararlı olsa da Plakos'un altındaki Thebai Kralı Eetion'un kızı Andromakhe, kocasını Akhilleus'un tunç uçlu mızrağına kurban vermek istemiyordu. Oğullarını sütanadan aldı ve iris yağı, gül ve başka aromatik kokular ile dolan göğüslerine bastı. Hektor, hiçbir şey söylemeden çocuğa gülümsedi. Gözü yaşlı kadın savaşçının silahını kavradı ve kocasına kendisine ve çocuğuna merhamet etmesi için yalvardı. Hektor'a savunmada kalmasını ve duvarları korumasını söyleyerek bilge sözler dillendiriyordu. Ancak prens, ilgi göstermedi. Bir anlığına bebeği kollarına aldı ve oğlunun gelecekteki gücü için dua etti ve akabinde onu Andromakhe'ye geri verdi. Kadının yanağını okşadı ve savaşta ayakta kalacağına söz verdi ve onu kadın işleri olarak düşündüğü şeyleri halletmesi için gönderdi. "Tüm erler savaş ile meşguldür, en çok da ben" dedi, üzerine basa basa.[1]

1 *Iliad* 6.493–494.

O vedanın üzerinden iki gün geçmişti. Hektor, savaşa dönmüştü. Andromakhe evde, dokuma tezgahında bir adamı geri getirmek için antik bir tılsım olan çiçekli mor bir pelerin işliyordu.[2] Hektor'a savaştan sonra sıcak bir banyo sunmak adına bir kazan suyu ateşin üzerinde hazır edecek kadın hizmetçileri vardı. Ancak aynı hizmetçileri, bir daha asla canlı görmeyi ummadığı bir adamın yas töreni ritüelinde zaten yönetmişti.

Hektor, birliklerini önce Yunanların gemi üssünün kapılarına getirmişti. Akabinde ovaya ordugâh kurduklarında gece çökmüştü. Şimdi, savaşın ikinci gününde ve şafakta Hektor onları ellerinde meşaleler ile Yunan gemilerine götürmeyi umduğu yolculuğa başlayacaklardı.

Meydan savaşındaki ikinci ve üçüncü günün olayları, *Ilias*'ın tam olarak yarısını kaplar. Bu doğrudur zira ikinci ve üçüncü günler şiirin iki kahramanın hayatlarında zirve noktasını temsil ederler. Söz konusu Troya'nın kaderi olduğunda, bu iki gün neredeyse küçük bir gösteriydi ve bu sebeple askeri hikâye kişisel dramlardan daha hızlı anlatılır. Homeros'un dizelerinde Olympos tanrıları, bu olaylarda bilhassa önemli bir rol oynarlar. Belki bunu epik bir gelenek olduğu için reddedebilirdik ancak bu aynı zamanda Tunç Çağ meydan muharebelerinin de psikolojisini de yansıtır. Savaş ne kadar sert olursa, antik askerler de o denli dindar hale gelmişlerdir.

Müdafi köşeye sıkıştırıldığında bile iyi savunulan bir mevki üzerine doğrudan bir saldırı hiçbir zaman kolay değildir. *Ilias*'ın bu bölümlerindeki savaşlar kanlıdır ve hiçbir sınır bulunmaz. Yunanlar, alanın her bir zerresini savunmaya kararlıdır ve bir dizi savaşarak geri çekilmeyi yürütecek kadar disiplinlilerdir. Bir *tripwire* etkileşimi üzerine harekete geçebilecek güçlü ve dinlenmiş kuvvetleri bulunmaktaydı. Troyalı general, tehlike uyarılarına kulak asmıyordu zira şana açtı ve utançtan ürküyordu. Hektor'un Yunanlara doğrudan bir cephe saldırısı askerî açıdan sorgulanabilirdi yine de Tunç Çağ kültürünün bir kraldan beklediği şeyi yapmıştı: bir Assur metninin ortaya koyduğu gibi orduyu savaşa atmak ve düşmanı ezmek.[3]

2 Barber, *Prehistoric Textiles*, 372–373.

3 Grayson, "Shalmaneser I", *Assyrian Rulers*, c. 1, 1.88–106, s. 184.

Savaş, şafakta başlamıştı. Her iki taraf da sabah boyunca eşit bir şekilde mücadele etmişti ancak öğle sıcağı ile Yunanlar kırıp geçirmişti. Yunanlar, Troyalıları Skamandros üzerinden Troya duvarlarına değin itmelerine rağmen burada geri püskürtülmüşlerdi. Agamemnon, Diomedes, Odysseus ve daha az küçük ancak yine de önemli olan Eurypulos ve Makhaon gibi en iyi Yunan savaşçılardan çoğu bir bir yaralanmıştı. Yunanlar, siperlerinin ve duvarlarının ardına sürülmüştü.

Hektor savaş arabalarını siperlerden geçirmek istiyordu ancak Panthoos'un oğlu Troyalı kâhin Polydamantos tarafından caydırıldı. Tunç Çağ harplerinde kehanetleri okumak alışageldik bir uygulamaydı. Söz gelimi Babylon'un Kralı Hammurabi (MÖ 1792–1750) önce tanrılara danışmadan, büyük bir taarruza girişmeyeceğini duyurmuştu.[4] Operasyonun detayları da ayrıca bu danışmanın meselesiydi.[5] Polydamantos'un yaptığı gibi eğer bir kâhin makul bir taktik uzmanına dönüşürse, o zaman her şey daha iyi olurdu. Kâhinin tavsiyesi üzerine Troya saldırısı piyade olarak gerçekleştirildi. Hektor adamlarını beş tabura ayırdı ve onlara Yunanların siperlerini aşmalarını emretti. Sarpedon ve Glaukos'un komutası altında sert bir şekilde savaşan Lykialılar neredeyse bir geçidi yarıp geçeceklerdi ancak Aias ve kardeşi Teukros komutasındaki Yunanlar onları tuttular. Akabinde ilahi bir müdahale gibi görünen bir şey sayesinde Hektor'un geçide büyük bir taş fırlattığı ve adamlarının içeriye aktığı bir geçiş noktası açtığı iddia edilmektedir. Mezopotamyalı bir rahip, bir şehrin valisine ya kapıyı onarın ya da ceset yığınları ile uğraşırsınız demişti –ve Yunanlar, bunun ne anlama geldiğini biliyorlardı.[6]

Yunanlar sıkı bir savunma düzenini benimseyerek iyi bir noktaya geri çekilmişlerdi. Adamlar, Zeus'un kardeşi Poseidon'un cesareti kırılmış birliklere güven aşılayarak onları kurtardığını söylüyordu. Akabinde iki Aias'ın komutasındaki Yunanlar tekrar muntazam hale geldiler ve Yunanların disiplin altına alınmış mükemmel yanlarını gösterdiler.

4 Heimpel, *Letters to the King of Mari*, 26.379, s. 329.

5 Örneğin, Heimpel, *Letters to the King of Mari*, 26.170, s. 240.

6 Heimpel, *Letters to the King of Mari*, 26.221–bis, s. 263.

İki Aias'ın çevresinde o saat diziliverdi sıralar.
Ares gelse, erleri kışkırtan Athena gelse
bulamazdı yerecek, kınayacak bir şey.
En seçkin yiğitler dimdik beklediler,
dediler Troyalılara tanrısal Hektor sıkıysa gelsin.
Kargılar kargılara dayandı, kalkanlar kalkanlara,
kalkan kalkanı destekledi, tolga tolgayı, er eri.

...

O kadar birbirine yanaşmıştı ki sıralar.
Atılgan ellerde kargılar titriyordu,
erler öne fırlayıp savaşmak için can atıyorlardı.[7]

Phalanks, Troyalıları durdurmuştu. Akabinde Yunanların daha iyi olduğu yumruk yumruğa bir çarpışma başladı, bilhassa üçüncü Troya taburuna karşı. Liderleri olan Priamos'un iki oğlu Helenos ve Deiphobos'un her ikisi de yaralanmıştı ve Troya'ya geri çekilmek zorundaydılar. Bu sırada komuta kademesinin üçüncü sırasında bulunan Asios, oğlu Adamas gibi öldürülmüştü. Bir kez daha Polydamantos'un tavsiyesine kulak veren Hektor, birlikleri yeniden örgütlemek için geri çekti. Ancak daha evvelinde gemiler üzerine gerçekleştirilecek bir Troya saldırısına karşı ihtar içeren Polydamantos'un kehanet yorumunu başından savmıştı. Hektor, gerçekten de kâhinin Akhilleus'a ilişkin uyarısını ciddiye almamıştı:

savaşa doymayan bir adam, bekler.[8]

Gemilerin yanında ve tüm savaş boyunca kendisini tutacağını sanmıyorum.

Hektor, o gün hem en iyi hem de en kötü halindeydi. Cesur olduğu kadar pervasız, onurlu olduğu kadar kibirli, bencil olduğu kadar ilkeli ve sert olduğu kadar dik kafalıydı. Hektor, Yunan generallerden daha tutarlıydı ki Yunanlar şevklerini kazandıkları zaman mucizevi görünüyorlardı buna rağmen nihayetinde daha az etkiliydi.

7 *Iliad* 13.126–131, 133–135.

8 *Iliad* 13.746–747.

Adamlarını yeni bir taarruz için bir araya getirdiğinde, yalnızca Telamon'un oğlu Aias'ın fırlattığı bir taşla göğsüne darbe almış başka yara almamıştı. Bayılmış ancak onu savaş alanından çıkaran ve savaş arabasıyla arkaya doğru süratle götüren Troya şampiyonları topluluğu tarafından kurtarılmıştı. Skamandros'tan gelen su Hektor'u kusturacak kadar kendisine getirmişti ancak sonrasında tekrar bilincini kaybetmişti. Bu, kesinlikle kötü bir kırılma anı olmuştu Troya için.

Yeniden hayat bulan Yunanlar, Troyalıları duvarların ve siperlerin arkasına çekilmeye zorladılar ve onları ova boyunca takip ettiler. Bu süre zarfında Hektor toparlanmış ve ordusunu toplamıştı. Gerçek hayatta hiçbir adam, günün erken saatlerinde yaşanan beyin sarsıntısı bir yana, bir göğüs kontüzyonundan bu denli hızlı kurtulamazdı. Ancak Hektor, Zeus'un ilahi müdahalesine mahzar olmuş gibi görünmektedir. Homeros'un dediği gibi Zeus, öteki tanrıların hilelerini keşfetmiş ve şimdi Troyalılara arka çıkıyordu. Hatta Hektor, Troya arabaları lehine olsun diye zemini düzleştiren Apollon'un –Troyalılara göre bu belki de Iyarri idi– mazharına bile nail olmuştu. Troyalıların yeniden örgütlendiğini gören Yunanlar düzenli bir şekilde geri çekilmeye başlamışlardı. Bir yığın adam, şampiyon elitler ve onların en yakın adamları önde olmak üzere gemilere geri dönüyorlardı. Fakat bir kez saldırı başladığında ve tanrılar şanı Troyalılara verdiğinde, Yunanlar tıpkı korkuya kapılmış bir sığır ya da koyun gibi panik içinde koştular.[9] Assur ve Hitit kraliyet propagandaları da benzer metaforları kullanırlar. Assur Kralı I. Sahmaneser (MÖ 1274–1245) düşmanı tıpkı bir koyun gibi kestiği savaşı betimlerken,[10] Hitit Kralı II. Tudhaliya (MÖ 1450–1420) yeni ele geçirdiği bir eyaletin halkını "Hitit sığırı" olarak anar.[11]

Aralıklar ile gerçekleşen düellolar, Troyalıların istikrarlı avantajlarına oldukça az bir darbe vuruyordu. Yunanlar gemilerine tekrar ulaşana değin öldürülüyorlardı. Bu defa Troyalılar savaş arabalarını

9 *Iliad* 15.321–326.

10 Grayson, "Shalmaneser I", *Assyrian Rulers*, c. 1, 1.56–87, s. 184.

11 Beckman, "Treaty between Tudhaliya I of Hatti and Sunashshura of Kizzuwatna", *Hittite Diplomatic Texts*, 19.

ordugâhın içerisinde sürmüşlerdi ve şimdi gemilerin güvertesine çıkan ve uzun deniz kargıları savuran Yunanlar ile mücadele etmek için savaş arabalarını birer platform gibi kullanmaya gereksinim duyuyorlardı. Bu sırada gemilerin arasındaki alanda öteki Yunanlar sağlam bir duvar vücuda getirmişlerdi.

Troyalılar zaferin kokusunu alıyorlardı. Yunanlar savaşın bir saat içerisinde bitebileceğini biliyordu. Her iki taraf da taze birliklerin vahşeti ile mücadele ediyordu. Uzun mesafeden okların atıldığı ya da kargıların savurulduğu bir savaş değildi bu. Kılıç, kargı, savaş baltası ve günlük nacakların kullanıldığı acımasız bir dövüştü. Toprak kan ile simsiyah olmuştu. Aias mücadeleyi bırakmayı reddetmişti. Savaş baltası ile gemiden gemiye sıçrıyordu. Ancak adım adım Hektor'un ilham verici liderliği, Yunanların ilk sıradaki gemilerini arkada uzanan kulübelere doğru sürdü.

Hektor bir geminin kıç kısmını tutarken basit bir emir verdi: "Ateşi getirin!"[12] Bu heyecan verici sözler bir parça ürperti olmaksızın söylenmiş olabilir miydi? Bu sözler, Hektor şimdi adamlarına bir ahenk içinde yükseltmelerini emrettiği savaş çığlığından daha gururlu bir bağırış tarafından takip edilmiş midir? Hektor şöyle sesleniyordu:

Zeus bunca çabanın karşılığını veriyor bize,
tanrılara inat buraya gelen şu gemileri geçirin ele,
bu gemiler başımıza nice belalar getirdiler.[13]

Troyalılar yenilenmiş kuvvetleri ile öne doğru bir baskı uyguluyorken, Aias mızrağına davranmış, adamlarına kalmalarını ve ölmelerini haykırıyordu. Terleyen, nefes nefese kalan ve tuttuğu kalkanından müteessir, kulakları miğferine gelen mızrak darbeleri ile çınlayan Aias, ayakta duruyordu. Ancak sonrasında Hektor, Aias'ın yanına vardı ve büyük kılıcı ile Aias'ın diş budak ağacından mamul mızrağını boylu boyunca yardı. Burada bir Mezopotamya şehri olan Larsa'nın dışındaki bir savaşı betimleyen ve Mari Kralı Zimri–Lin'e

12 *Iliad* 15.718.

13 *Iliad* 15.719–721.

(MÖ 1780–1757) gönderilen bir mektuptaki sözleri düşünebiliriz: "efendimin tanrısı, efendimin ordusunun önüne geçti ve şeytanın ve düşmanın kargısını kırdı."[14] Aias, Troyalıların meşalelerinin gemiyi tutuşturmaya başlaması nedeniyle geri çekilmek zorunda kalmıştı. Homeros'un dediğine göre bu Troya'da düşen ilk adam olan Protesilaos'u taşıyan gemiden başkası değildi.

Uzun gün boyunca süren savaş, bir ses karmaşasından ibaretti: insan, hayvan, kuş ve cansızların sesleri, meteorolojik ya da kadim insanları söyleyeceği üzere, ilahi uğultular; ölmekte olan bir adamın ağlayışı ya da birtakım adamın kükreyişi; keskin, gürültülü, uğultulu kavga sesleri; çını, kahkaha ya da patlama sesleri; sözlü ya da homurdanan, tiz ya da bastırılmış, emredilen ya da ağlayarak söylenen, tatlı ya da acı sözler; yüreklendirici ya da dehşete düşüren sesler. Atlar savaş alanına iki adamlı savaş arabalarını çekerken savaş alanı kişnemeler ile yankılanıyordu ve sonra, eğer arabayı kullanan kişi ya da savaşçı düşerse, kaçan boş arabaların ürkütücü sesi vardı.

Savaş manzaraları korkunçtu. Adamlar birbirlerini kesip atarken, tuncun şimşek gibi keskin parıltıları vardı. Yunan siperlerinde Troyalıların üzerine bir taş yağmuru vardı ve bunu duvarın gedik açılan noktasında bir saldırı takip ediyordu. İki ordu da şafağın yumuşak ışığında, sıcağın altında, öğlen güneşinde ve gece savaşıyorlardı. Toz bulutları arasından, tepelerden yukarı ve çamurlu nehir kıyılarından aşağı, rüzgârlı ağaçların ve antik mezarların yanında harp ediyorlardı. Savaşın başlangıcında Zeus, bugün Ege'de hâlâ görülen Sahra Çölü'nden taşınan kırmızı tozları biriktiren gerçek hayattaki sağanak olgusuna atıfta bulunabilecek bir kan tufanı gönderdi.[15]

14 Heimpel, *Letters to the King of Mari*, 26 386, s. 334.

15 *Iliad* 16.458. Karşılaştırınız: Richard Janko, *The Iliad: A Commentary*, c. 4, 13–16. kitaplar (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 377. Siroko kimi zaman Sahra Çölü'nden kimi zaman toz yüklü hava formunda kırmızı yağmur getirir. Bakınız: J. B. Thornes ve John Wainwright, *Environmental Issues in the Mediterranean* (New York: Routledge, 2002), 80; karş. Jamie Morton, *The Role of the Physical Environment in Ancient Greek Seafaring* (Leiden: Brill, 2001), 50–51.

Savaşın dengesi baş döndürücüydü. Askerler sanki çılgın bir danstaymışçasına toplanıp dağılıyorlar ya da ilerleyip geri çekiliyorlardı. Savaş üç kilometre genişliğindeki ova üzerinde birkaç defa ileri geri sürdü ve adamları yorucu bir mesafeyi kat etmeye zorladı. Ovadan Yunan ordugâhına inip çıkan pek çok yükselti adamları baldır ve ciğer ağrıları ile bırakmıştır. Savaş arabasına sahip adamlar sürüş için minnettar olmalıydılar.

Troya ve Yunan gemilerinin üssü arasında hem yeni ölen hem de bir önceki günün kurbanları olan at ve insanlardan müteşekkil ceset yığınları vardı zira ölüleri toplamak için bir ateşkes anlaşması yapılacak güven ortamı bulunmuyordu. Çırılçıplak soyulmuş insan bedenlerinin çoğu yalnızca kabuk bağlamış kan ile kaplanmıştı. Kimilerinin uzuvları eksikti kimileri ise savaş arabalarının tekerleklerinin altında ezilmişlerdi. 24 saat içinde kadavralar ölümün keskin ve tatlı kokusunu yayacaklardı. Ancak bu, ölümden yalnızca birkaç dakika sonra böceklerin cesetlere saldırmasından önce meydana gelen bir durumdu. Bu sırayı hemen sonrasında kuşlar ve köpekler takip edeceklerdi. Troya Ovası, adamlar yaklaştığında kaçan ancak uzaklaştıklarında geri dönen akbabalar ve kargalar ile dolup taşmış olmalıydı. Köpekler taze insan etinin bolluğundan dolayı yağlanmış olmalılar. Sinek sürüleri orduların yürüyüşlerine eşlik ediyorlardı. Kelebekler ve kartallar da leş ile beslenirlerdi ayrıca. Her iki cephede de kimse yoktur ki düşenleri neyin beklediğini sorgulamamak için bir bahanesi olmasın.

Troyalılar evleri için savaşıyorlardı ancak Yunanlar gemilerini yükleyip gitmekte özgürlerdi. Homeros'un günün mücadelesini ihtilaf tanrıçası Eris'in Yunan ordugâhını ziyareti ile başlatmasına şaşmamalı. O kadar yüksek ve tiz bir çığlık koparmıştı ki insanları düşünmeye sevk etmişti.

savaş onlara daha tatlı göründü,
koca karınlı gemileriyle ata yurtlarına dönmekten.[16]

16 *Iliad* 11.14–15.

Bu yüreklendirici bir başlangıçtı ancak uzun ve kanlı bir gün için muharebe ruhunu muhafaza etmeye kâfi değildi. Her iki taraf da liderlerin düzenli uyarıları olmaksızın devam edemezlerdi. Bu tip savaşlar materyaller değil, adamlar tarafından kazanılır. Hektor, Agamemnon, Sarpedon, her iki Aias, Odysseus, Diomedes ve öteki her biri zaman zaman dönüşümlü olarak birliklerini paylayarak ya da cesaretlendirerek nutuk atıyorlardı.

Emirlerin açık bir şekilde verilmesi de ayrıca hayati bir durumu teşkil ediyordu. Mezkûr liderler adamlarına ne zaman açılacaklarını, kapanacaklarını, saldıracaklarını ve geri çekileceklerini söylüyorlardı. Geç Tunç Çağ muharebe alanında emir ve kontrol yukarıdan gelen sözlere, trompet çağrılarına ve kaldırılan sancaklara bağlı ilkel bir biçimdeydi. Gür bir ses, hiç de küçük bir avantaj değildi. Bir adamın savaş çığlığı yoğunluğunun, savaşçı yiğitliğinin bir işareti olarak değerlendirilmesine şaşmamalı. Daha az çekici ancak eşit derecede önemli bir diğer husus, talimatları yayan astlardı ki bu bilhassa emirlerin bir dizi farklı dilde verildiği Troya ordusu için geçerliydi.

Buna rağmen dünyadaki tüm nutuklar askerlerin yüreklerinden özellikle bir duyguyu, korkuyu söküp atamazdı. Sağ taraftaki kartalın uçuşunun lehte kehaneti, yakınında bir yoldaşın duyduğu hissiyatı, firar eden düşmanın sesi... Hepsi de geçici bir rahatlama hissi uyandırıyordu. Öyle olsa bile kılıç taşıyıcılardan Agamemnon'a değin hiç kimse yoktu ki o gün dehşete düşmekten kaçabilsin. Bir Babil ilahisinin de dediği gibi savaş tanrısı korkunç bir huzme ile parlar.[17]

Protesilaos'un gemisinin alevleri, Hektor'un hayal gücünü ateşlemişti ancak bu alevler aynı zamanda Hektor'un sonunun başlangıcını da işaret ediyordu. Matematiksel bir mantık ile başarısı, başarısızlığını beraberinde getirmişti zira Akhilleus'u uyandırmıştı. Rüzgâr Yunanlardan yana esmeye başladığında Nestor, Patroklos'un aklına bir fikir soktu: Akhilleus savaştan el etek çekse bile, Patroklos onun adına savaşabilirdi. Nestor şöyle diyordu:

17 Foster, "To Nergal (a) Nergal the Warrior", *Before the Muses*, c. 2, 612.

durmasın ileri salsın seni,
Myrmidonların öbür ordusu da gelir arkandan,
bakarsın Danaolara bir ışık doğuverir.
Güzel silahlarıyla kuşandırsın seni,
Troyalılar da Akhilleus gelir sanır,
bakarsın birdenbire keserler savaşı,
yorgun Akhaoğulları da biraz nefes alır.[18]

Kısa bir tereddütten sonra Akhilleus; Patroklos'un zırhını giymesine, Myrmidonlara önderlik etmesine ve gemileri kurtarmasına müsaade etti. Aslında Akhilleus oldukça kaygı duyuyordu. Yanan gemilerin alevlerini gördüğünde, bir an evvel Patroklos'a acele etmesini söyledi. Akhilleus'un tek şartı, Patroklos'un sınırlı bir operasyon ifa etmesiydi. Patroklos düşmanı Yunan ordugâhından sürebilirdi ancak her ne olursa olsun Troya üzerine yürümeyecekti. Akhilleus'un dediği gibi bu kimi tanrıları kızdırabileceğini gibi, Akhilleus'un da onuruna leke sürerdi. Bu şartlar, Patroklos tarafından kabul edildi.

Akhilleus adamlarına savaşmak dışında yapabileceği her şeyi yerine getirdi. Kulübeleri gezdi ve Myrmidonları silah altına aldı. Adamlarını ateşli bir savaş önü nutku ile uğurladı ve Zeus'a *libation*-da bulunarak tedbir aldı. Patroklos da Agamemnon'un yüzüne kara çalmayı unutmadan, adamların şanlı namı ve daha da şanlı muzaffer komutanları hakkında kendi sözlerini dile getirdi –Patroklos'un iyi bir komutan yaveri olması boşuna değildi.

Myrmidonlar, Peleusoğlu Akhilleus'un yoldaşları,
erkek olun dostlar, hatırlayın saldırma gücünüzü.[19]

Myrmidonlar, Troyalılara gözü dönmüş kurtlar gibi saldırdılar. Düşmanı, Protesilaos'un yanan gemisinden geriye sürdüler ve yangını söndürdüler ancak ordugâhı Troyalılardan temizlemek daha zor bir mücadeleydi. Troyalılar duvarların içinde yerlerini muhafaza etmişti ve Yunanlar ancak şiddetli bir göğüs göğse çarpışmadan sonra

18 *Iliad* 11.796–800.
19 *Iliad* 16.269–274.

muvaffak olmuşlardı. Troyalılar bir karmaşanın ortasında kalmıştı: bir dizi savaş arabası siperlere sıkışmış, atları kaçmış, Yunan tuncu için kolay avlar haline gelmişti.

Patroklos, ovanın arka kısmında Troya'ya çekilen öncü birliklerin önünü kesti ve onları kalıp savaşmaya zorladı. Sonuç kanlıydı ancak Yunanlar muzafferdi. Troyalılar pek çok zayiat vermişlerdi fakat aralarında en önemlisi Sarpedon idi. Sapredon, Zeus'un ya da Fırtına Tanrısı'nın oğlu olduğunu iddia eden, Lykia kralı ve Troya'nın başat müttefiklerindendi. Vekili Glaukos, surlara gerçekleştirilen bir Troya saldırısı sırasında Teukros'un okuyla vurularak elinden yaralanmıştı. Ancak Glaukos, onurunun Sarpedon'un bedeninin kurtarılmasına bağlı olduğunu biliyordu. Bu sebepledir ki hiçbir şey onu, bundan alıkoyamazdı. Hektor'a sert bir şekilde yaklaştı: müttefiklerin terk edilmiş hissettiklerini, bu nedenle cesetler için savaşmasının iyi olacağını dile getirdi. Ve Hektor öyle yaptı. Hektor'un adamları sert bir göğüs göğse muharebeye girmişlerdi ancak Yunanlar kazandı. Başarısızlığı kabul eden Hektor, yeniden savaş arabasına bindi ve geri çekilme çağrısında bulundu. Yunanlar, Sarpedon'un zırhını soyarken gökler bile iç çekmişti. Homeros'un dediği gibi Apollon cesedi Lykia'daki evine kaçırmıştı. Bu katıksız Myrmidonların zaferiydi. Troyalılar bir ilham anında Patroklos'un kimliğini teşhis ettiler ancak bu onu durdurmaya yaramadı.

Buna rağmen Patroklos kendisinden geçmişti. Akhilleus'un emirlerine itaat etmedi ve ovadan Troya surlarına değin ilerlemeye devam etti. Burada surlara üç akın gerçekleştirdi. Homeros, Patroklos'un pes etmeden evvel üç defa siperlere tırmandığını ve geri itildiğini nakleder. Muhtemelen bir destek bölüğü yanında merdivenler getirmişti.

Homeros, Apollon'un Patroklos'a duvarlardan aşağıya seslendiğini dile getirir, tıpkı Apollon'un Hektor'a adamlarını güvenli şekilde duvarların arkasına getirmek yerine tekrar savaşa katılmasını söylediği gibi. Hektor arabacısına Patroklos'un peşine takılmasını emretmişti ancak Yunanlar hazırdı. Patroklos, Hektor'un en son araba kullanıcısı olan Kebriones'i öldürmüştü. Şimdi iki adam da

arabalarından inmişti ve yoldaşlarıyla birlikte omuz omuza çarpışıyorlardı. Fakat bir kez daha Yunanlar kazandı.

Artık vakit öğleden sonra olmuştu. Patroklos'un Troya saflarına üç akın yapması için hâlâ zaman vardı ki Homeros bu akın sırasında kahramanın 27'den az adam öldürmediğini nakleder. Homeros o gün Patroklos'un öldürdüğü 27 Troyalının isminden ayrı olarak, toplamda 54'ten fazla başka kişiden bahseder. Homeros'un bir kin cümbüşünde Patroklos'a atfettiği tüm bu ölümleri hiçbir savaşçı yoktur ki bir başına gerçekleştirebilsin. Buna rağmen Patroklos'un önderliğindeki Myrmidonlar gibi taze birlikler, pekâlâ Troya hatlarında kanlı bir gedik açabilirlerdi.

Fakat artık Patroklos'un şansı tükenmişti. İlahi müdahale (ya da gevşek bir kayış) Patroklos'un zırhını kaybetmesine sebebiyet vermişti ve Panthoos'un oğlu Euphorbos isimli genç bir Troyalı mızrağını Patroklos'un sırtına saplayarak avantajı ele geçirmişti. Euphorbos'un kargısını geri çekmesinden sonra şöhret için bir şans parıltısı gören Hektor safları zorladı ve Patroklos'un karnına bir mızrak darbesi indirdi. Homeros'un dizelerinde bu nokta, ölümcül bir darbe indirmek için boyun ile gövdenin en savunmasız kısmıydı. Suriyeli bir generalin bir düşmanı yok etmeye "karnını deşmek" olarak bahsetmesine şaşmamalı.[20]

Patroklos'un bedeni için verilen mücadele, gün batımına değin sürdü. Hektor, karışık bir zafer kazanmıştı. Sarpedon'un cesedini alamadığı için Glaukos tarafından korkaklık ile suçlanıyordu. Ayrıca Hektor masasının daimî üyesi ve en yakın arkadaşı Eetion'un oğlu Podes'i de kaybetmişti. Bunun yanı sıra Patroklos'un arabasını çeken Akhilleus'un atlarını da nihai bir ödül olarak ele geçirmeyi başaramamış, atlar kaçmıştı. Ancak Akhilleus'un zırhlarını ele geçirmiş ve düşmanı ovanın karşısındaki ordugâhlarına sürmüştü.

Patroklos'un ölüm haberi Akhilleus için acı bir darbeydi ve ancak yeteri kadar toparlandıktan sonra Yunan siperlerine gitti ve haykırdı. Firavunun savaş çığlığı gibi tüm ülkeyi korkutan bir ses ile

20 Izre'el ve Singer, *General's Letter from Ugarit*, 27.

gürledi.[21] Homeros'a göre Akhilleus yalnızca üç defa kükremiştir. Bu, Troyalıların geri çekilmesine ve Yunanların Patroklos'un cesedini almasına yetmiştir. Fakat şimdi savaşa devam etmek için hava çok karanlıktı.

Troyalılar bir meclis topladılar. Bir kez daha Polydamantos en oturaklı tavsiyeyi verdi: Troya'ya dön, pazar yerinde ordugâhını kur ve şafakta duvarlara adam ata. Duvarlar, Akhilleus için bile zapt edilemezdi. Polydamantos'un dediği gibi

İri enseli atlarını koşturup yorarsa,
şehrin çevresinde bir oraya bir buraya,
bulamaz geri dönmekten başka çıkar yol.[22]

Bu iyi bir öğüttü ancak Hektor reddetti. Zeus ya da Fırtına Tanrısı ona şan bahşettiği için geri çekilmeyi küçümsüyordu. Bir generalin, tanrının, kendi tarafında olduğunu iddia etmesi tarihte son değildi. Troyalılar, ikna olmuşlardı. Coşkuyla Hektor'un nutkuna katıldılar ve planını uygulamaya koydular. Ordugâhlarını ovada kuracaklardı ve Akhilleus olsun ya da olmasın şafak vakti savaşa geri döneceklerdi.

Şimdi sıra *Ilias*'ın en unutulmaz kısımlarından birine gelir. Patroklos'un ölümü yeni bir Akhilleus'un doğumuna sebebiyet verir. Daha yaşlı ve daha bilge Akhilleus, geçmişteki hatalarını itiraf eder ve savaşa dönmeye karar verir. Buna rağmen bu dönüş, Agamemnon'un sunduğu hediyeleri kabul etmeden gerçekleşmez. Tanrılar tarafından sunulan eşsiz bir zırh ve mucizevi bir kalkan ile kahraman ertesi gün savaşa döner ve büyük bir Troya kalabalığını kılıçtan geçirir. Firavunlara atfedilen insan üstü bir güç gösterisi olarak Skamandros Nehri ile dahi savaşır. En nihayetinde Akhilleus, Hektor'un peşine düşer.

Kibirli genç kahramanın trajik eğitimi, Homeros'un zamanında halihazırda kadim olan ve MÖ 2000 dolaylarına tarihlendirilen Mezopotamya'nın *Gılgamış Destanı*'na kadar geri götürülen edebiyatın

21 *Amarna Letters*, EA 147, satır 9–15, s. 233; Wilson, "The Egyptians and the Gods of Asia", Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts*, 249.

22 *Iliad* 18.282–283.

en eski motiflerinden birisidir. Mezkûr hikâyeyi Homeros'un *Ilias*'ın son kitaplarında naklettiğinden daha belagatli bir şekilde anlatabilecek kimse var mıdır? Edebiyat için bu çok fazladır. Askeri bakımdan bu sahneler, esas olarak, olumsuz manada önemlidir. Hektor'un öldürülmesi ve Akhilleus'un ölümünün habercisi olması, savaşın havanı ve tokmağını ortadan kaldırır.[23] Troya Savaşı devam edebilirdi –ancak yeni liderler ve taktikler ile farklı bir biçimde.

Homeros, bir çifte trajedi tablosu resmeder. Akhilleus, Hektor'a karşıydı ve Patroklos ikisi arasında bir nirengi vücuda getiriyordu. Gerçek, muhtemelen, çok daha yavandı. Akhilleus, Patroklos'un intikamını, onun ruh eşi olması ve hayatına kastedilmesinin yanı sıra gitmesine izin verdiği için duyduğu utançtan dolayı aldığını söyler. Buna rağmen şüpheye yer yoktur ki eğer Akhilleus, Hektor'u öldürmeseydi bir savaş lordu olarak işi bitecekti. Akhilleus'un dahi kabul ettiği gibi Patroklos ve öteki dostlarından çoğu Hektor'un saldırı sırasında katledilirlerken, Akhilleus "yerdeki gereksiz bir ağırlık" gibi savaş gemilerinin yanında oturuyordu.[24] Myrmidonlar, bu başarısızlığın üzerinden gelemeyen bir lidere uzun süre tahammül edemezlerdi.

Akhilleus, Hektor'u öldürürken kendi ölüm fermanını imzaladığını bildiğini iddia eder. Kader, Hektor'un ölümünün akabinde, kendisininkinin geleceğini hükmetmişti. Buna rağmen kehanet göz önüne alındığında, başka ne diyebilirdi ki? Bunun ötesinde savaşı seviyordu. Ölümün kokusu burun deliklerindeydi ve bu kokuyu duymaktan hoşlanıyordu. Akhilleus'un namını kurtarmak için Hektor'u öldürmekten başka seçeneği yoktu. Akhilleus bunu ilahi annesine açık yüreklilikle dile getirir –ya da bugün diyebileceğimiz gibi bunu alçakgönüllü olduğu bir anda söylemişti:

varsa kaderimde, yere serilip ölürüm ben de.
Ama üstün bir ün kazanacağım şimdi.[25]

23 Aristophanes'in bir metaforu, *Peace*, 269, 282.

24 *Iliad* 18.104.

25 *Iliad* 18.120–121.

Arkadaşlık geçiciydi ancak nam ölümsüz. Akhilleus'un açık şekilde öncelikleri vardı.

Akhilleus mücadelesine ertesi günün şafak vaktinde girişmek istemişti fakat ön hazırlıklar göz ardı edilemezdi. Öncelikle Agamemnon ile resmi bir uzlaşmanın yapılmış olması gerekir. Akabinde Odysseus, Akhilleus'u savaşa girmeden önce kurban sunması ve yakarması için razı etmişti. Ayrıca adamların muharebeye karşı arzularını harekete geçirmek için yine savaş ganimetlerinin de adamlara gösterilmesi gerekiyordu. Sonrasında Akhilleus onları dışarı çıkardı. Yunanlar o kadar sert vurmuş ve düşman o kadar hızlı koşmuştu ki her şey bittikten sonra bir Troyalı surların ardında güvenli bir yer bulunca ilk düşüncesi rahatlama değil, susuzluk olmuştu.

Tecrübeli Akhilleus ortada görünmüyordu. Düşmanı katletmek yerine fidye ile serbest bırakmayı yeğleyen sevimli korsan şimdi bir savaş makinesiydi. Kurbanları arasında Priamos'un iki oğlu Polydoros ve daha önce Akhilleus tarafından yakalanan ve köle olarak satılan kardeşi Lykaon da vardı. Akhilleus şimdi Lykaon'un merhamet için yakarışlarını umursamıyordu. Troyalıların çoğu, yalnızca Akhilleus'u gördüklerinde kaçışmışlardı. Aineias gibi yerlerinde kalanlar ise yalnızca hikâyeyi anlatmak için ilahi bir müdahale sayesinde hayatta kalmışlardı.

Akhilleus'u bu denli başarılı bir savaşçı kılan şey neydi? Kuvvetli ve hızlıydı ayrıca onu desteklemek için çok iyi askerleri vardı. Her şey bir yana kendisine büyük bir psikolojik avantaj veren namı, pek çok düşmanı kargaşaya sürüklemek için yeterdi. Muharebe alanında bir öğleden sonra, *Ilias*'ın Akhilleus'u en azından 36 Troyalı öldürür. Bu, Patroklos'un kurbanları için attığı çentikten daha kısadır ancak Tunç Çağ kahramanlarının sıcağı sevdiğinin bir hatırlatıcısı değildir.

Akhilleus'un son kurbanı Hektor idi. Hektor'un şehrin surlarının arkasına çekilme seçeneği varken, Akhilleus'un karşına dikilebilecek ve onunla yüzleşecek kadar cesurdu. Yine de bir an tereddüt etmişti. Fakat sonrasında karşılaşabileceği utancı düşündü. Hektor kabul etmeliydi ki Polydamantos kendisini Akhilleus'un önderliğindeki bir düşmanın ne kadar tehlikeli olabileceği hususunda

uyardığında haklıydı. Hektor, bir aptaldı ve Troya ordusu bu aptallığın bedelini kanıyla ödeyecekti.

Hektor halkın gözünden düşmekten korkmasına rağmen en nihayetinde kaçmıştı. Akhilleus'un gelişinden telaşa kapılan Hektor kaçmaya başladı ancak büyük koşucu tarafından takip edilecekti. Şehrin etrafında üç tur attı. Homeros'un dizelerinde, aslında şairin Troya Ovası'nı kastettiğine dair izler vardı. Bu hesaba göre mesafe 58 kilometre ya da daha fazlası ediyordu.[26] En nihayetinde cesaretini toplayan Hektor dik durdu ve dövüştü. Akhilleus kargısını fırlattı ve kaçırdı ancak kargıyı ilahi bir müdahale sayesinde geri aldı –ya da kargıyı kurtarmak için bir hamlede bulundu. Hektor, Akhilleus'un kalkanına kargısı ile bir darbe indirdi. Akabinde kılıcını çekti ve Akhilleus'a saldırdı ancak Yunan hazırdı ve mızrağını Hektor'un boğazına geçirdi. Troyalı yere düştü ve Akhilleus'un yaklaşan hüküm kehaneti ile öldü.

Yunan gemilerine gerçekleştirilen baskı, Troya ordusunun azami kuvvetiydi. Bir daha asla düşman için böylesi bir tehdit oluşturulamayacaktı. Troyalılar yanlış bir strateji izlemişlerdi. Muhammed Ali'nin boks hilesini (*rope–a–dope*) benimseyip rakibe savunmasız göründükten hemen sonra ani bir saldırı düzenlemeliydiler. Yunanların kendilerini tüketmelerine izin vermeliydiler. Sabırsız, kibirli ve şöhrete aç Hektor bir savunma stratejisindeki düşük yoğunluklu taktikleri kabul etmeyebilirdi. Bu sebeple nihai bir savaşın peşi sıra gitti.

Akhilleus ve Myrmidonların geri çekilişi, Yunan koalisyonunun parçalanmasını temsil ediyordu. Hektor kılını dahi kıpırdatmayarak, bu durumu avantajına kullanabilirdi. Asla bir düşmanı geri çekilmekten alıkoymayın, savaşın altın bir kuralı. Fakat bunun yerine Hektor, Yunan ordugâhı üzerine doğrudan bir saldırı gerçekleştirerek muhtemelen yapılabilecek en kötü şeyi yapmıştı. Akhilleus ve yoldaşlarını, doğrudan Yunan ordusunun saflarına sürmüştü.

Hektor'un ölümü belki de bir kırılma noktasıdır ancak bu savaşın kaybedildiği anlamına gelmiyordu. Aksine bu olay belki de Troya'nın lehine işlemiştir. Troyalıların arasında hala pek çok savaşçı

26 Luce, *Celebrating Homer's Landscapes*, 103.

vardı ve dahası bu maneviyatı iyi kullanmak için bir şansları vardı. Hala düşman arasında zayiat yaratabilirler, hala aşılamaz surları savunabilirler ve hala bir şehir üssünün görece üstünlüğünden yararlanabilirlerdi. Yunanlar ise sefil ordugâhlarında mahsur kalmışlardı. Troyalılar onları bekleyebilirlerdi, bilhassa saflarını yeni müttefikler ile tazeleyerek.

Ancak Hektor'un ailesi önlerindeki seçenekleri görmedi. Kral Priamos ve Kraliçe Hekabe daha evvel çağırıldıkları ve Akhilleus ile riskli bir savaşa kendisini atmaması için yalvardıkları oğullarının ölümünü siperlerden izlemişlerdi. Şimdi ise kederlerinde teselli bulamazlardı.

Hektor'un karısı Andromakhe, yakarışları duyduğunda evde kocasının dönüşü için hazırlık yapıyordu. En kötüsünden korkan Andromakhe, yanına eşlikçi olarak iki hizmetçisini aldı ve şehir duvarlarına koştu. Yüksek bir kuleden savaş alanını tarıyordu gözleri kocası için. Hektor'un çıplak bedeni, tendomlarındaki deliklerden geçirilmiş deri bir kemer ile muzafferin savaş arabasına bağlanmıştı. Akhilleus atlarını kamçılayıp zafer edası içerisinde cesedi ardı sıra sürüklerken, Hektor'un uzun saçları toza bulanmıştı.

BÖLÜM X

AKHILLEUS'UN TOPUĞU

Kargısının ucunu Hektor'un boğazına saplamak, biraz sonra köpekler ve kuşlar tarafından bedeni didiklenecek adamın cesedine en azından üç defa hakaretler savurmak, Troyalının bedeninden çalınan zırhlarını soymak, yoldaşlarının hala sıcak olan eti mızraklarıyla dürttüğünü görmek ve Yunanlar arasında zafer şarkıları yükseltmek, tatlıydı ancak Akhilleus için yeterli değildi. Akhilleus cesedi ordugâha götürdü ve Patroklos'un cansız bedeninin önüne attı. Hektor'un bedeni, Patroklos'un cenaze töreni bitene kadar orada yattı. Akabinde Akhilleus savaş arabasına binip, cesedi Patroklos'un mezarının etrafında üç defa sürükledi. Tıpkı Hitit ve Mısır generalleri gibi Yunan lider düşmanının cesedini aşağılıyordu.[1]

Muhtemelen rahipler aracılığıyla iletişim kuran tanrılar, ilk başta hiçbir itiraz göstermezler. Esasen Zeus, Hektor'un kendi yurdunda onurunun lekelenmesine izin vermişti. Fakat dokuz gün sonra, bu kadarı da fazla denildi. Zeus, Akhilleus'un cesedin defni için Troya'ya götürülmesi ya da ilahi bir yaptırıma maruz kalacağı konusunda ısrar ediyordu. Hektor'un cesedi çürümeye başlamamıştı ve köpekler mesafelerini koruyorlardı –"dokuz gün" yalnızca uzun bir zaman anlamına gelmedikçe her ikisi de bir mucizedir.

1 Örneğin, Billie Jean Collins, "The 'Ritual Between the Pieces'", Hallo, ed., *Context of Scripture*, c. 1, 160–161. Mezkûr ritüelin birden fazla örneği bilinmektedir: Collins, "The Puppy in Hittite Ritual," *Journal of Cuneiform Studies* 42 (1990), 211–226; Wilson, "The Egyptians and the Gods of Asia", Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts*, 248.

Akhilleus'un tutumu bizi şaşırtır ancak belki de Patroklos'un cenaze töreninden önce 12 asil Troyalı genci katlettiği zamanki kadar soğukkanlı değildir. Büyük kahramanın bizzat kendisi savaşta onları bu amaç ile ele geçirmişti.

Bu sırada Hektor'un hikâyesinin revizyonist bir biçimi ortalıkta dolanmaya başlar. Gerçek Hektor bencil, onuru ülkesinin güvenliğinden daha önemli olan, genellikle sivri dilli otoriter bir yöneticiydi. Karısının esaret altında acı çektiğini düşünen ancak eylemleri ile bunu hızlandıran bir adamdı. Kendi ve pek çok yoldaşının hayatını kurtaracak aklı reddeden bir komutandı. Hektor, şimdi ata yurdunun nazarında bencil bir şehit haline gelmişti.

Ilias, Priamos'un gece vakti cesur bir şekilde ovanın karşısındaki Yunan ordugâhına nasıl geçtiğini ve hayatı pahasına Hektor'un cesedi için Akhilleus'a yalvardığını hikâye eder. Yaşlı adam, Akhilleus'un önünde dizlerinin üzerine çökmüş ve eli kanlı Yunanın elini öpmüştü. Bu onur kırıcıydı fakat Priamos yine de klasik bir secde hareketinde bulunup kendisini aşağılıyordu. Tıpkı firavunun vasallarının karınlarına doğru çekilip, firavunun huzurundaki zemini öpmeleri gibi (ki bu hareket kendilerini firavunun sandaletinin altındaki pislik olarak iddia etmekti) Priamos da kendisini rezil etti.[2] Hitit kralının bir düşmanının kayda değer hediyeler sunarak teslimiyet işareti[3] göstermesi gibi (bir örnekte bu her ikisi de demirden mamul bir taht ve asadır) Priamos da yüklü bir hazine ile gelmişti. Tüm bu hususlarda, kazanan namına bir mübadele gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Yunanlar 11 günlük bir ateşkes ilan etmişlerdi ki Hektor'un cenazesi yapılabilsin. Akabinde savaş devam etti. Savaşın da bundan sonra ne getirdiğine ilişkin yalnızca pek az bir detay *Odysseia*'da bulunur. Okuyucu daha fazlası için *Epikos Kyklos*'un öteki şiirlerinin bıraktığı şeylere müracaat etmelidir. Buna rağmen yalnızca kabataslak özetler ve birkaç alıntı *Kypria*, *Aithiopis*, *Ilias Mikra*, *Iliou persis* ve *Nostoi*'dan günümüze kalmıştır. Mezkûr anlatılar Pindaros,

2 Örneğin, Moran, *Amarna Letters*, EA 64, p. 135; EA 151, s. 238; EA 314, s. 377.

3 Houwink ten Cate "Annals of Hattusilis I," 66–67.

Attik tragedya yazarları, Vergillius, Statios, Kreteli Diktus, Smyrneli Kointos ve Apollodoros gibi daha sonraki antik yazarlar tarafından süslenmiştir –Herodotos ve Thoukydides'ten bahsetmiyorum bile. Homeros'un ağır başlı ve ölçülü olduğu yerde, mezkûr yazarlardan kimileri detaylar üzerinde dedikodu yaparak eğlenmişlerdir.

Yunan ve Troyalı generaller, asgari direniş yolunu seçmişlerdi. Hem Troya'yı fethetme hem de bir meydan muharebesi ile Yunanları sürme başarısızlığına uğrayan generallerin yöntemi daha fazla meydan savaşıydı.

Epikos Kyklos'taki şiirlerinden birisi olan *Aithiopis*, Penthesilea isimli kadın bir savaşçının hikâyesini dillendirir. Penthesilea, Thrakialı bir Amazon idi ve Troyalıların yardımına gelen Ares'in kızı olarak anılıyordu. Thrakialı Amazon savaş meydanında bir günlük şöhretin tadına bakmıştı ta ki kendisini öldürecek Akhilleus ile karşı karşıya gelene kadar. Homeros, Penthesilea'dan bahsetmez ancak Amazonlara ilişkin az da olsa birkaç detay sunar. Müellif, Amazonlara "erkeklere eş kadınlar"[4] olarak atıfta bulunur ve onlarla savaşta mücadele eden iki kahramanın ismini verir: gençlik yıllarında Kral Priamos ve Sarpedon'un yoldaşı Lykialı savaşçı Glaukos'un büyük babası Bellerophontes. Bu çatışmalar, Troya Savaşı'ndan yıllar önce vuku bulmuştu. Penthesilea'nın Yunanca bir isim olmasına rağmen Amazon'un kendisi muhtemelen böyle değildi. Priamos'un, Troya'nın takribi 560 kilometre doğusunda kalan Phrygia'daki Sangarios Nehri üzerinde, Amazonlar ile savaştığı söylenmektedir. Bu mekân, Güneydoğu Avrupa'da bulunan modern Thrakia'dan uzaktadır –ve Penthesilea'nın bir Thrakialı olduğu nakledilmektedir. Buna rağmen kadim insanlar kimi zaman Thrakia'yı, Kuzeybatı Anadolu'nun bir parçası olarak düşünüyorlardı.

Amazonlara ilişkin öteki detayların üzerinde durmak daha sonraki antik yazarlara kalmıştır. Onları kendi kocalarını öldüren erkek düşmanları yapmak, coğrafi olarak Karadeniz bölgesine ya da Lemnos Adası'na yerleştirmek, Atinalılara saldırtmak ve Herakles ve Theseus gibi Yunan kahramanlara karşı iz bırakmak, bu yazarların

4 *Iliad* 3.189, 6.186.

işiydi. Penthesilea'nın Troya'ya 12 diğer Amazon savaşçı ile geldiği ve eylemleri ile öne çıktığı söylenmektedir. Ayrıca çok güzel olduğu ve Akhilleus'un kadının miğferini çıkarıp yüzünü gördüğünde, ona âşık olduğu söylenmektedir.

Kadın savaşçılar Victoria dönemi için belki garip görünüyor olabilir ancak günümüzde hiç de öyle değildir. Söz gelimi bugün ABD ordusunda birkaç bin kadın asker hizmet vermektedir.[5] Öte yandan kadın askerler tarihsel olarak da bilinmiyor değildir. En iyi belgelenmiş vaka, 18. ve 19. yüzyıl Dahomey'indeki okçu ve mızrak taşıyıcısı kadınların cesetleridir. İyi askerler olan kadın savaşçılara ayrıca kraliyet muhafızları olarak güven duyuluyordu. Üstelik propaganda değeri de taşıyorlardı zira alfa erkekler savaşta bir kadın ile eşleştiğinde aşağılanmış hissediyordu.

Amazonlar dışında Antik dünyada tüm üyeleri kadınlardan oluşan bir savaşçı birliği bilinmiyor. Buna rağmen MÖ 480'de kayıtlara geçen ilk amiral Halikarnassoslu Artemisia'dan, MS 61'de bir Roma ordusuna karşı birlikleri yöneten Britanya Kraliçesi Boudicca'ya kadar muhtelif Jeanne d'Arc'ler bulunur. Arkeologlar Güney Rusya ve Ukrayna'daki sitelerde silahları ile gömülmüş bir düzine kadın mezarı keşfetmişlerdir. Kılıçlar, hançerler, savaş baltaları, ok uçları, mızraklar, at kementleri ve mücevheratın yanı sıra ev içi eşyalar ele geçirilen objeler arasındadır. Kimi durumlarda kadınların kemikleri at biniciliğine aşina olduklarına, yayı sıklıkla kullandıklarına ve hatta muhtemeldir ki savaşta öldüklerine işaret etmektedir.

Bu tarz mezarların en erkeni MÖ 600 dolaylarına, en geçleri ise bundan takribi 400 yıl sonrasına tarihlendirilmektedir. İskeletler; İskit, Sarmat ve Saurmat olmak üzere üç Demir Çağ kültürünü temsil etmektedir. Tunç Çağ için kadın savaşçılara ilişkin hiçbir arkeolojik veri bulunamamıştır ancak Demir Çağ en azından var oldukları ihtimalini yükseltmektedir.

Thersites, sözde Akhilleus'un Penthesilea'ya âşık olduğu iddiası üzerine onu azarlamak için *Aithiopis*'te tekrar gün yüzüne çıkar. Akhilleus eleştiriye karşılık ciddi bir cevap vermez ve Thersites bunu

5 https://womensmemorial.org/PDFs/StatsonWIM.pdf.

hayatı ile ödetir. Sonraki müellifler, Thersites'in Diomedes'in kuzeni olduğunu iddia eder ancak hiçbir ordu oldukça naif bir suç için kendi adamını öldüren bir savaşçıyı göz ardı edemezdi. Bir daha savaşa tutuşmadan önce Akhilleus'un Lesbos Adası yakınlarına arınmak amacıyla bir yolculuk yaptığı sanılıyordu. Bu sırada ise yeni bir düşman edinmişti.

Aithiopialıların Kralı Memnon, savaşın sonlarına doğru Troya'nın yardımına koşmuştu. Roma dönemi kaynaklarına göre muhtemeldir ki yanında bir de büyük savaşçı birliği getirmişti. Eğer öyleyse, paralı asker kiralamak için normal fiyatın yedi kat fazlasını ödeyen kuşatma altındaki bir Anadolu yöneticisi için bu birlik kesinlikle ucuz değildi.[6] Memnon *Ilias*'ta görünmemesine rağmen *Odysseia*'da büyük bir kahraman olarak hatırlanır. Öteki başarılarının arasında Memnon, Akhilleus tarafından öldürülmeden evvel Nestor'un oğlu Antilokhos'un kanını döker. Homeros'un dizelerinde Memnon efsanevi, Tithonos ve Tanrıça Heos'un oğludur. Öteki kaynaklar ise Memnon'un ve Priamos'un aileleri arasında bir evlilik bağı iddiasında bulunurlar.

Memnon varlığına kesin kanaat getirmemiz için çok karanlık bir karakterdir ancak kendisinin bir siyahi olabileceği tartışmaya değer. Memnon, Yunanların muhtelif şekillerde kimi zaman ise müphem olarak düşündükleri bir mekân olan Aithiopia'dan geliyordu. Bu terim modern Etiyopya'ya, Mısır'ın güneyinde bulunan herhangi bir toprağa, bilhassa Sudan'a, siyahi yerleşimcilerin bulunduğu rastgele bir toprak parçasına ya da doğuya, yani güneşin doğduğu topraklara gönderme yapıyor olabilirdi. Buna rağmen kesin olan bir şey vardır ki o da Yunanlar için Aithiopialıların derisi güneş sebebiyle yanmıştır. İşte bu sebeple, bir Yunana göre bir Aithioplialı siyahi olabilirdi.

Bugün kabaca Sudan'a tekabül eden Geç Tunç Çağ Nubia'sı, Mısır tarafından ilhak edilmişti. Nubialı paralı askerler firavunun ordusunda savaşıyorlardı ve Nubia prensinin oğullarının yanı sıra Levant prensleri de asimile edilmek üzere (*egyptianizing*) kuzeye getirilmişlerdi. Kimi Nubialılar, Mısır'da yüksek mevkilere ulaşmışlardı.

6 *CTH* 7, rev. 31–32, Beckman, "Siege of Ursu," 27, 31.

Nubialı soylular mezarlarında kendilerini Mısırlı olarak tasvir etmeye başlamışlardı ve kimi zaman bir Mısır ismi alıyorlardı.

Bu sırada Mısır, Batı Anadolu siyasetine hiç de yabancı değildi. Söz gelimi Firavun III. Amenhotep (MÖ 1417–1379) bir Arzawa kraliyet prensesi ile evlenerek batıda Arzawa Krallığı ile bir müttefiklik arayışı içerisindeydi.[7] Çok daha yenice, II. Ramses (MÖ 1279–1213), bir diğer Batı Anadolu devleti olan Mira Krallığı ile mektuplaşıyordu.[8]

Memnon'un Troya'ya verdiği desteğe rağmen Akhilleus'un önderliğindeki Yunan ordusu şehre tekrar saldırmak için yola koyuldu. Akhilleus, Paris tarafından vurulduğunda Troya'ya girmeye zorluyordu.

Epikos Kyklos'un günümüze kalan parçaları Paris'in Akhilleus'u nasıl öldürdüğünü bilhassa nakletmez ancak ilahi bir destek veren Apollon'un varlığı, okçuluğa işaret eder. Topuğun, Akhilleus'un tek savunmasız yanı olduğu sanılmaktaydı. Bir diğer geleneğe göre ise kahraman ayak bileğinden vurulmuştur. Her iki anlatı da doğru ve Akhilleus hemen oracıkta öldüyse bu başı zehirli bir oka işaret eder. Ayak bileği ya da topuğa isabet eden sıradan bir ok, ani bir ölüme sebebiyet vermemeliydi. Belki ölümcül bir enfeksiyona yol açabilirdi ancak Akhilleus bu enfeksiyona yenik düşmeden önce günlerce can çekişirdi.

Aithiopis'e göre Akhilleus, Troya'nın Skailar Kapısı'nda vurulmuştur. Mezkûr kapı potansiyel olarak duvarlardaki en zayıf noktaydı. Bu sebeple saldırı, genellikle buradan uygulanırdı. Askeri mühendisler, siperler ya da bir kule üzerindeki savunmacılar tarafından yukarıdan saldırıya açık olacakları kapıda düşmanı dar bir alana sıkıştırarak bir eşitlik yaratmışlardı. Troya'nın günümüze ulaşan tüm kapıları amansız derecede sofistike tasarımlara sahiptir, dolayısıyla, Skailar Kapısı tam olarak belirlenemese de Akhilleus'un yüzleştiği zorluk açıktır.

Troyalı kapı muhafızları, her iki kapıyı da tehlike içindeki adamları girebilsin diye açmışlardı ancak onlarla Akhilleus ve adamları da girmişti. Hektor'un savaştığı son gün, Priamos kapı muhafızlarına kapıları tam zamanında kapamasını emretmişti ki Akhilleus kaçan Troyalıların peşine takılıp giremesin. Fakat bu son olayda, Akhilleus tam da kralın

7 Kuhrt, *Ancient Near East*, c. 1, 250–252, alıntı, EA 31–32.

8 Bryce, *Kingdom of the Hittites*, 308–309.

korktuğu gibi geçmeyi başarmıştı. Kapıların adamların emniyetli bir yere dönmesi için açılmıştı ancak zamanında kapanmamıştı, artık çok geçti. Akhilleus, şehrin savunmalarına nüfuz etmişti. Fakat uzun sürmedi. Paris bekliyordu. Tanrı Apollon ya da Iyarri'nin yardımıyla tıpkı Hektor'un son nefesinde dediği gibi Akhilleus'u öldürmüştü.

Paris, çok büyük bir olasılıkla duvarların üzerinde pozisyon almıştı. 7,5 metre ya da daha fazla bir yükseklikte mesafeyi doğru tespit edebilmek için oldukça az referans noktası vardı ki bu hayatiydi zira kompozit bir yaydan atılan oklar uçuş sırasında kavisli bir yön takip ederler. Zemin de askerler ile dolup taşıyordu, dolayısıyla Paris olağanüstü şanslı bir vuruş gerçekleştirmişti.

Aithiopis'in naklettiğine göre savaş, şimdi, Akhilleus'un cesedi için cereyan ediyordu. En nihayetinde Aias bedeni kurtardı ve Yunan ordugâhına götürdü. Bu sırada Odysseus, düşmanı geri tutma hususunda ciddi bir rol oynamıştı. *Odysseia* göre Akhilleus için 17 gün yas tutulmuştu. *Aithiopis*, ilahi yakarıcılar ve cenaze oyunlarından söz eder. *Ilias Mikra*, Akhilleus'un bedeni ile kurtarılan silahları üzerine ölümcül bir yarıştan dem vurur.

Tıpkı Hektor'da olduğu gibi revizyonistlerin ortaya çıkması uzun sürmemiştir. Eğer Akhilleus çok görkemli ise o zaman tanrılar neden ona neredeyse çirkin denilebilecek kadar sıradan bir ölüm bahşetmişlerdi? Savaşın bitiminden iki yıl sonra Akhilleus'un hayaleti Odysseus'a daha önceleri yanlış bir tercih yaptığını ancak uzun ve iç karartıcı bir hayatı şöhretli bir ölüme yeğlediğini itiraf eder. Buna rağmen Odysseus "Akhilleus, Hades'te bir kral olarak onurlandırılmıyor mu?" diye karşı çıkar. Hayalet cevaplar:

Ne bu kasvetli karanlıkta hüküm sürmekten bahset,
ne de boş sözlerin (Akhilleus ağladı) hükmümü değiştirebileceğini düşün.
Zahmetlere ve kederlerin ağırlığına katlanmayı yeğlerdim,
ve can verici havayı solumayı,
ekmek için çalışan bir zavallının kölesi,
ölülerin kraliyet hükümdarı, saltanat sürmektense.[9]

9 *Odyssey* 11.488–491.

Gerçek, destansı bir gayeden gelen hızlı bir geri çekilmeye galebe çalıyordu. Hiçbir şey kutsal değildi, hatta Akhilleus'un silahları bile –en azından destan geleneğine güvenilecekse. Silahların, Yunanların geriye kalan en iyi savaşçısına gittiği sanılmaktaydı ancak o en iyi savaşçının seçilmesi için bir yarışma düzenlenmişti. Aias ve Odysseus, başlıca iki yarışmacıydı. Aias baştan aşağı kaslıydı, Odysseus ise ince zekâsı ile mücadele ediyordu.

Şairler, mezkûr kararın Troyalılara bırakıldığı konusunda uzlaşı içerisindedirler –ki bu, kesinlikle Yunanlar arasında bir iç savaştan kaçınmanın yoluydu. Homeros, "Troyalıların çocuklarının"[10] seçimi yaptığını öne sürerken, *Ilas Mikra* inandırıcı olmasa dahi oldukça lezzetli bir şema sunar. Nestor, Yunanların muzafferinin Troya duvarlarına birer casus göndererek seçilmesini önermişti. Burada düşmanın, Yunan kahramanlarının cesaretini ve erkekliklerini tartıştıklarına kulak misafiri olabilirlerdi. Casuslar gönderildi ve gerçekten de bir sohbet işittiler ancak bir Troyalı savaşçıdan değil. Konuşanlar, henüz evlenmemiş kızlardı. İlk kız, Aias'ı övüyordu zira Akhilleus'un bedenini kurtarmıştı. Bu, Odysseus hakkında söylenebilecek şeyden fazlasıydı. İkinci kız, bir kadının bile bir cesedi güvenli bir şekilde taşıyabileceğini ancak Odysseus gibi bir adamın onların arkasında duracak ve koruyacak cesarete sahip olabileceğini söyleyerek öteki kıza galebe çalıyordu.

Gerçekten de destan, tüm olaylarda ilahi bir iş görür. Tunç Çağ, yiğitliğin savaşları kazandığına inanıyordu ancak deneyimli savaşçılar kurnazlığın, kaba kuvveti yendiğini bilir. Bu hoşnut olmayan gerçeği ifade etmenin en iyi yolu tanrılara danışmaktı. *Ilias Mikra*'ya göre Athena sonucu nihayete erdirmişti.

Troyalı kızların ilamı Yunanlara bildirilmiş ve Odysseus'un kazanan kişi olduğu ilan edilmişti. Bu durumdan derin müteessir Aias tamamen deliye dönmüştü. En nihayetinde bir intihar girişimde bulundu ancak bunu Yunanların sığırlarını katletmeden önce de yapmadı. Hayvan öldürmek küçük bir şey değildi zira sığırlar pek çok yağma sonucunda elde edilen tüm insanların emeklerini temsil

10 *Odyssey* 11.547.

ediyordu –bu akınlara genellikle Akhilleus önderlik ederdi ve sığırlar refahın eve ulaşması, tanrılara kurbanlar ve birlikler için levazım demekti. *Ilias Mikra*'ya göre Aias, "kralı"[11] (Agamemnon?) o kadar kızdırmıştı ki alışılagelen cenaze töreninden mahrum edilmiş ve bunun yerine cesedinden arta kalan küller bir vazoya yahut tabuta konulmuştu. Romalıların aksine, Yunanlar arasında intihar onurlu bir nihayet olarak algılanmıyordu.

Aias'ın defnine gelince, Yunanistan'daki Tunç Çağ kralları için cenaze töreni bir norm değildi fakat Hitit kraliyeti için aynısı söylenemez. Troya'da ise bu açıkça bir seçenekti. MÖ 1300 dolaylarında Troya Limanı'ndaki bir cenaze törenine ilişkin arkeologlar hem ölünün yakılarak gerçekleştirildiği bir cenaze töreni (yani, mezkûr törenden sonra geriye kemikler ve dişler kalmıştı) hem de basit kalıntılar (yani, yanmamış bedenin defninden geriye kalan iskeletler) bulmuşlardır. Bunlardan bazıları, Yunan eserlerini de içeriyordu.

Her iki taraf da Hektor ve Paris'in ölümüne müteakip ortaya çıkan meydan savaşlarında amaçlarına ulaşamamışlardı. Fakat bu savaşların hiçbir işe yaramadığını da söylemek doğru olmayacaktır. Esasen bunlar, şüpheye yer bırakmaksızın, savaşın en önemli karşılaşmalarıydı zira neredeyse son çırpınışlardı. Doğrudan, düşük yoğunluklu son bir gayret için neleri var neleri yoksa toplamışlardı.

Stratejik bir bakış açısından Troyalı kızların hikâyesi, Aias'ın intiharı ve Odysseus'un zaferi savaşın yeni bir safhası için bir aşama meydana getirir. Odysseus, gayrinizami harbin öncüsüydü. En nihayetinde sıra, kendisine gelmişti. En zor kararlar söz konusu olduğunda daha evvel Agamemnon Nestor'u dinleyerek iyi niyetini göstermişti, şimdi ise Odysseus'a kulak veriyordu.

Odysseus'un ilk eylemi, Priamos'un kâhin evladı Helenos için bir pusu kurmak oldu. Kâhin taviz vermemek yerine, Yunanlara başarı için gizli bir reçete olarak düşündüğü şeyi söyledi: Philoktetes ve bir zamanlar Herakles'e ait olan yayı getirin ve Troya düşecek. Philoktetes, Aulis'ten Yunanlar ile yelken açan ancak hiçbir zaman Troya'ya ulaşamayan Thessalialı bir savaşçıydı. Homeros'a göre

11 *Little Iliad* frag. 3.

Lemnos'ta, *Kypria*'ya göre Tenedos'ta ancak kesinlikle bir Ege adasında yılan tarafından ısırılmıştı ve yılan zehri mide bulandırıcı bir yara bırakmıştı onda. Bunun bir sonucu olarak Yunanlar, Philoktetes'i adada terk etmişlerdi. Şimdi Odysseus, Diomedes'i göndermişti ki Philoktetes'i getirip oyuna dahil edebilsin.

Doktor Makhaon, Philoktetes'in yarasını tedavi edebilecek kabiliyete sahipti. Doktorun neden daha önce değil de şimdi başarılı olduğu açık değildir. Fakat savaş, tedavi teknolojisi dahil olmak üzere genellikle teknolojik gelişmeleri tetiklemiştir ve çok daha fazla üzerinde gerçekleştirilen deneme yanılma süreci doktora yeni bir ya da iki tedavi reçetesi öğretmiş olabilir.

Philoktetes, Herakles'in yayı ile Paris'i öldürerek Akhilleus'un intikamını aldı. Muzaffer Yunanlar Paris'in bedenini getirdiler ve Menelaos cesedi tamamen aşağılayarak öfkesini göstermek için hiç zaman kaybetmedi. Fakat Troyalılar savaşa geri dönmüşler ve Paris'ten geriye ne kaldıysa ele geçirmişlerdi. Düzgün bir cenaze töreni ifa edildi. Keza Troya geleneği, Helene'nin kederler içindeki siyahlara büründüğü zamanı kısaltmasını arzu ediyordu. Bu olaydan kısa süre sonra Helene, Paris'in kardeşi Deiphobos ile evlendi. Bu, Yakın Doğu'da yaygın bir gelenekti. Erkek kardeşinin dul eşiyle evlenme (*levirate*) Ugarit'te, Hititler arasında ve Yahudi İncili'nde de bulunur. Fakat Demir Çağ'ında rastlanmaz ki bu, şairlerin Yunan olmayan geleneklere ilişkin bilgisine işaret eder. Gelenek, kadim evliliklerin romantizmden ziyade aile ittifaklarını güçlendirmek ve kadınları erkek koruyucular altında güvence altına almakla ilişki olduğuna dair bir hatırlatıcıdır.

Helene'nin durumunda üçüncü evliliği ya bir Troyalı ile evlenmesi için zorlandığına ya da Menelaos ile yüzleşmek için eve dönme arzusunun bulunmadığına dair bir işaretti. Helene hala olağandışı güzellikte bir kadındı. On yıl sonra *Odysseia*'da hala "altın okları ile Artemis gibi" göründüğü şeklinde tasvir edilecekti.[12]

Bu sırada generaller, Aphrodite'den ziyade Ares'e dikkatlerini vermişlerdi. Her iki cephe de yeni müttefikler için hevesliydi. Homeros ve *Epikos Kyklos*, her iki tarafın da yeni nesil savaşçılara

12 *Odyssey* 4.122.

döndüğü hususunda uzlaşı içerisindedirler. Bu savaşçılar, çatışmayı başlatan adamların oğullarıydı. Eğer Troya Savaşı gerçekten de on yıl sürdüyse, bu sav ihtimaller dahilindedir ancak çatışma çok daha kısa olduğu için bu detay bir mit olarak tanımlanmak zorundadır. Her hâlükârda destan geleneği, Odysseus'un, Akhilleus'un oğlu Neoptolemos'u bulduğu Skyros Adası'na gittiğini nakleder. Neoptolemos'un babasının silahları için mücadele veren Odysseus, genç adamı Troya'ya gelmesi ve babasının davasında savaşması için ikna eder. Bu sıra Priamos, Mysialı Telephos'un oğlu Eurupylos'un yanı sıra onun emri altındaki birlikleri güvence altına alır. Bu halklar arası ilişkilerin yanı sıra pratik faydalar da getirmişti beraberinde zira tıpkı Philoktetes gibi Eurupylos'un da baba tarafından Herakles ile bir ilişkisi vardı. Priamos'un ayrıca rızasını almak için Eurupylos'un annesine olağandışı hediyeler gönderdiği de nakledilmektedir.[13]

Açıktır ki Neoptolemos gibi Eurupylos da genç bir adamdır, yoksa annesinden rıza almak zorunda kalmazdı. Bu tarz baskılar pahalıya mâl olabilirdi zira Priamos savaşın böyle bir evresinde cömertlik göstermezdi. Odysseus da uğrunda çok ter döktüğü zırhı bırakmaktan zevk almazdı. Ancak riskler, tereddüt etmek için çok yüksekti.

Eurupylos Troya'ya geldi ve adamlarını üstün bir şekilde savaştığı söylenen savaş alanına çıkardı. Fakat kısa süre sonra Neoptolemos'un kargısının ucunda can verdi.

Odysseus, bir propaganda vuruşunun eşiğindeydi. Troya'ya sızmıştı ki bunun iki gizli görevinden ilki olduğu anlaşılacaktı. *Odysseia*, Odysseus'un kendisini kamufle etmek için büyük acılar çektiğini nakleder. Yalnızca zırhlarını eski paçavralar ile değiştirmemişti aynı zamanda yüzüne bir kamçı ile vurarak şişene kadar görünüşünü de değiştirmişti. Helene dışında hiç kimse onu Troya'da tanıyamazdı. Yıllar sonra Sparta'ya döndüklerinde hikâyeyi anlatırken Odysseus'a yalnızca bir banyo, masaj ve bir çift yeni elbise yardımında bulunduğunu iddia edecekti Helene. Fakat Helene, Odysseus planını açıklayana değin başının etini yemişti. Her zaman olduğu gibi Helene, yine gösterdiği ilginin karşılığında bir şeyler istiyordu.

13 *Odyssey* 11.519–521; *Little Iliad* frag. 6–7.

Helene ayrıca, kısmen kendisinin yardımı sayesinde, Odysseus'un şehirden sıvışmadan önce pek çok Troyalıyı öldürdüğünü öne sürer. Peki, Odysseus Troya'da ne yapıyordu? Muhtemeldir ki ikinci görevi için hedeflerine ilişkin bir keşif harekâtında bulunuyordu. Kimi kaynaklar eski yoldaşı Diomedes'in de yanı sıra gittiğini söyler. Hedefleri, Troyalıların en kutsallarının kutsalı Palladion idi.

Roma dönemi kaynakları Palladion'u genellikle Tanrıça Athena'nın kollarındaki ahşap bir heykelcik olarak tasvir eder. Troyalıların Athena'ya tapınıp tapınmadığı kesin değildir ancak ana tanrıçaya Anadolu'nun her yerinde saygı duyuluyordu. Bu sebeple, kimi kadın ilahlar gerçekten de Troya pantheonunda merkezi bir yer tutuyor olabilirler. Palladion'u çalmak, kesinlikle, Troyalıları yıkacak ancak Yunanların motivasyonunu yükseltecek bir darbeydi.

Klasik zamanlarda Yunan tanrıları ve tanrıçaları yaygın olarak gerçek boyutlardan daha büyük heykellere sahiptiler. Fakat Geç Tunç Çağ Anadolu'su ve Yunanistan'ında daha mütevazı heykelcikler, bir ilahı temsil etmenin daha alışıldık biçimiydi.[14] Müreffeh Hitit başkentleri tanrıların devasa heykellerine sahipti[15] ancak ahşaptan imal edilen ve değerli metaller ile kaplanan heykeller de yok değildi. Tıpkı Troya kapılarının dışındakiler gibi basit bir sütun ya da bir stel, alternatif olarak göz ardı edilemez. Tıpkı Amerika'nın yerli halklarının hayvan derilerinden kutsal ilaç maddeleri çıkarması gibi Palladion'un da boyutunun ötesinde bir güç içerdiği düşünülüyordu.[16]

Düşmanın tanrıçasını çalmak, oldukça başarılı bir psikolojik savaş olabilirdi. Fakat kimi antik halklar için bu çok daha fazlasıydı. Hititler[17] ve yüzyıllar sonra Romalılar[18] gerçekten de bir tanrıyı kendi yanlarına çekebileceklerine inanıyorlardı.

14 Şuradaki illüstrasyona bakınız: O. Tashin, *Die Hethiter und ihr Reich: das Volk der 1000 Götter*, Stuttgart: Theiss, (2002), 227–231, 344–347.

15 Ekrem Akurgal, *The Art of the Hittites*, Max Hirmer'in fotoğrafları ile, çev. Constance McNab (New York: H.N. Abrams, 1962), xx-xx.

16 Arlene Hirschfelder ve Paulette Molin, *The Encyclopedia of Native American Religions, An Introduction* (New York: Facts on File, 1992), 176.

17 Houwink ten Cate, "Annals of Hattusilis I," 70.

18 S.v. "evocatio," *Oxford Classical Dictionary*, 3. edisyon, 580.

Yunanlar her şeyi denemişlerdi, fakat nafile. Pek çoğu her türlü çabaya rağmen bir düşman kasabasına zarar vermeden terk eden Hitit generalleri kadar hüsrana uğramış olabilirlerdi.[19] Fakat Odysseus hüsrandan ziyade, modern bir sanat terimini kullanacak olursak, savaşı kazandıran "mucizevi silahı" arıyordu. Herakles'in yayı ve Akhilleus'un, Paris'in ve Eurupylos'un ölümüne sebebiyet veren zırhı mucizevi objelerdi. Belki de jüri hâlâ Palladion'daydı. *Iliou persis*, Odysseus'un gerçek Palladion'u ele geçiremediğini ancak hırsızları aldatmak için çok önce dikilen bir sahtesini bulduğunu nakleder ki bu önemli olabilir. Bu, Priamos'un Troyalıların motivasyonunu yükseltmek için ortaya süreceği bir hikâye olurdu.

Troya'nın duvarları sapasağlam duruyordu. Fakat Troyalılar hala surları savunmaya kararlı mıydı? Akhilleus ve Aias ölmüştü ancak Philoktetes ve Neoptolemos'u yanına alan Odysseus günden güne güçlenmişti. Bu sırada Eurupylos, Memenon ve Penthesilea geldikleri gibi gitmiş, Hektor ve Paris ölmüştü ve Priamos, Akhilleus'un önünde kendisini küçük düşürmüş, Helenos düşman tarafından ele geçirilmiş ve onlara devlet sırlarını vermişti. Helene ise seçeneklerini yeniden gözden geçiriyordu. Vakit, Troyalıların, Yunanların gemilerini evlerine sürsün diye Boreas'a yakarma vaktiydi.

19 Houwink ten Cate, "Annals of Hattusilis I," 73.

BÖLÜM XI

TROYA ATININ GECESİ

Troya'daki son Yunan idi. Seherde solgun, zayıf ve pejmürde bir kaçak gibi görünüyordu. Fakat görünüş aldatabilir. Sinon (böyle adlandırılır) tüm düşman ve düşmanın lanetli donanması ansızın ayrıldığında, geriye kalan son Yunan firarisi olduğunu iddia ediyordu. Ancak ona güvenilebilir miydi? İsmi (Sinon) Yunancada "haşere," "ziyan" ya da "şanssızlık" anlamına gelir. Bu ise kimi tarihçileri, Alman General Ernst Rommel'e verilen "Çöl Tilkisi" lakabı gibi bir lakap ya da askeri bir doktora "Kemik Torbası" denmesi gibi genel bir isim olarak düşünmeye sevk etmiştir. Sinon, Troya'nın ele geçirilmesinde kilit bir rol oynamıştır buna rağmen sıklıkla göz ardı edilir. Fakat Batı medeniyetindeki en ünlü hilenin gölgesinde kalmamak kim için olsa zor olurdu.

Meşhur at, Skamandros Nehri'nin bitişiğinde ovanın yaban çiçekleri üzerinde yükselen uzun ve tahtadan müteşekkil bir yapı olarak hayal edilebilir. Gövdesi, bugün *Pinus equi troiani* olarak bilinen Ida Dağı'nın çamından yapılmıştır ve bu ağaç türü Antikiteden bu yana gemi inşası için bir materyal olması hasebiyle ünlüdür. Atın gözleri, obsidiyen ve kehribardan, dişleri fildişindendir. Gerçek at kılından yapılmış yelesi bir meltemde dalgalanıyordu. Toynakları, cilalı bir mermer gibi parlıyordu. Ve gizli bölmesinde, dokuz Yunan savaşçı vardı.

Herkes hikâyeyi bilir. Yunanların adamlarını, atlarını, silahlarını ve ganimetlerini toplayıp kulübelerini ateşe verdiği ve bir gece gemilerini gizledikleri Tenedos Adası'na doğru ayrıldıkları söylenir.

Arkalarında bıraktıkları tek şey, Troya atı ve bir firariymiş gibi davranan casus Sinon'dur.

Troyalılar, bunca yılın ardından düşmanlarının gizlice eve döndüklerini anladıklarında şaşırmışlardı. Fakat bu atla ne yapacaklardı ki? Ateşli bir tartışmanın sonrasında, mezkûr atı Athena'ya sunmak üzere şehrin içine aldılar. Burada çılgınca bir kutlama vardı. Troyalılar, düşmanlarının kurnazlıklarını hafife almışlardı. Gece vakti atın içindeki adamlar dışarı çıktılar ve şehrin kapılarını Yunan donanmasının adamlarına açtılar. Adamlar, Tenedos Adası'ndan dönmek için Troyalı sarhoşların eğlencelerinden faydalanmışlardı. Akabinde Yunanlar şehri yağmaladı ve savaşı kazandılar.

Herkes hikâyeyi bilir ancak kimse Troya atını sevmez. Kimi akademisyenler küçük bir uzlaşı içerisinde olsalar da tüm uzmanlar Troya atının bir kurmaca olduğu kanaati üzerine ağız birliği yapmışlardır. Roma çağlarından bu yana Troya atının aslında bir kuşatma kulesi, Yunan yanlısı Antenor tarafından açık bırakılan bir şehir kapısındaki resim, Homeros'un gemileri "deniz atları"[1] olarak anması hasebiyle yeni bir Yunan donanması için bir metafor ya da bir depremde Troya'yı yıkan Tanrı Poseidon'un bir sembolü veyahut Mısır literatürü ve Yahudi İncili'nde benzerleri bulunan bir halk hikâyesi olduğu teorileri ortaya atılmaktadır. Troya atının, gerçekten de var olması dışında, her çeşit teori bulunmaktadır.

Mezkûr teorilerin çoğu kulağa ikna edici gelmektedir, bilhassa da atın bir kuşatma makinesi olarak değerlendirilmesi. Keza Tunç Çağ Assurları, kuşatma kulelerine diğer hayvanların yanı sıra atların da adlarını veriyorlardı. Fakat kimi zaman bir at, yalnızca bir attır. Epik gelenek, Troya atının detaylarını abartmış ve amacını yanlış anlamış olabilir fakat objenin var olduğunu ve Troyalıların şehirlerini savunmasız bırakmalarında önemli bir rol oynadığını söylerken haklı olabilir.

Şimdi, mezkûr at hakkında daha fazla bilgiye müracaat edelim. Bu sırada Yunanların artlarında bıraktıkları casusa dönelim. Sinon, meşhur attan daha az heyecan vericidir. Troya'nın yıkımını

1 *Odyssey* 4.708

hazırlayan casus olarak az etkili değildi ve hakiki bir tarihsel figür olarak daha fazla güven uyandırmaktadır. Troya atı imkânsız olmamasına rağmen eşsiz ve umulmadık bir şeydir. Fakat Sinon, Tunç Çağ'ında olduğu gibi gayrinizami harpte iyi bir rol oynar.

Vergillius'un *Aeneis*'teki tekrar anlatısında Sinon, Troya'ya girmek için firariymiş gibi davranır. Yunanların sonsuza denk ayrıldıklarına şehadet eder ve Troya atının bir hile değil, gerçek bir hediye olduğu hususunda münakaşaya girer. Hararetli bir tartışmasının sonrasında, en nihayetinde Troyalılar mezkûr atı şehre getirmeye karar verirler.

Hilekârlık, Troya destanına özgü değildir. Bu, Hitit askeri doktrininde başat bir unsurdur.[2] Kimi örnekleri ele alalım. Bir kral, kışın yaklaşması ile bir kale kuşatmasını kaldırır ve şehir teyakkuz durumundan çıktıktan sonra şehre saldırması için generalini göndermiştir. Bir general, muharebeden önce düşman ordugâhına casuslar salmıştır. Bu casuslar, düşman ordugâhında firari gibi davranmışlar ve düşmanların gardlarını indirerek, onları aldatmışlardır. Bir diğer kral, bir komşusuna düşmanın keşif harekâtlarından sakınmak için dolaylı yollardan saldırmıştır. Hititler, savaş hilelerini kullanma hususunda yalnız değillerdi. Söz gelimi bir Mezopotamya şehrinin, bir diğeri tarafından kuşatılması sırasında gece gerçekleştirilen sızma harekâtlarına ya da kuşatılanların kapıları açması için düşman askerlerinin müttefik bir asker kılığına bürünmesine rastlanıyordu.

Troya'nın düşüşünü bir ata ilişkin efsane olarak değil, Tunç Çağ tarzında bir gayrinizami harp örneği olarak düşünün. Troya atı, belki de Troya hilesi olarak daha meşhur olabilirdi. Herkes mezkûr ata odaklanıyor ancak gerçek hikâye başka bir yerde yatıyor. Esasen Troya atını dışarıda bırakmak ve yine de Troya'nın zaptının inandırıcı ve tutarlı bir hikâyesini anlatmak, kadim insanların anlattıkları kadar mümkün olabilirdi.

Troya atı olmaksızın hikâye muhtemelen şu şekilde olacaktı. Yunanlar, Troyalıları evlerine gittiklerini düşündükleri yönünde

2 Beal, "Le strutture militari ittite di attacco e di difesa", M. C. Guidotti ve Franca Pecchioli Daddi, ed., *La Battaglia di Qadesh* (Livorno, Sillabe: 2000), 111, 114–115.

kandıracaklardı ve esasen yalnızca Tenedos Adası'na çekileceklerdi. Düşmanı gardını düşürmeye teskin ettiklerinde, bir gece baskını ile geri dönmeyi hesap etmişlerdi. Yunanlar, Troya'daki bir hain ve firari tarafından verilecek olan bir meşale işareti ile ne zaman hareket edeceklerini bileceklerdi. İşaretler, antik muharebelerde oldukça sık kullanılıyordu. Bunlardan en ünlüsü, Marathon Savaşı'dır (MÖ 490).[3] Tepedeki bir Yunan hain, Persler ile iletişim kurmak için güneş ışınlarını kalkanına yansıtmıştı. Akdeniz'in açık gökyüzünde, ateş işaretleri oldukça uzaklardan dahi görülebilirdi. Bu işaretler gündüzleri duman sinyalleri, geceleyin ise bir parıltı gibi gözle görünebilirdi. Testler, işaretlerin aralarında 320 kilometrelik bir mesafe bulunan dağ tepeleri arasında görülebilir olduğunu göstermektedir.

İşaret üzerine Yunanlar, hızlı bir şekilde Troya'ya dönmek için küreklere asıldılar. Planın son kısmı, şehir kapılarını açmak için Troya'nın içerisinde birkaç adama gereksinim duyuyordu. Bu adamlar, Troyalı hainler ya da şehre sızan Yunanlar olabilir. Sözde teyakkuz durumunun sona ermesiyle ise Troya'nın kapı muhafızlarının hakkından gelmek zor olmayacaktı.

Bu hususu, Güney İtalya liman şehri olan Tarento'nun sırasıyla önce Hannibal'a daha sonra Romalılara karşı ihanete uğraması ile karşılaştırın.[4] MÖ 213 yılında Kartaca yanlısı bir Tarento vatandaşı, Kartacalı askerlerin bir gece av gezisinden kendisiyle birlikte içeri girmelerini tertip etmişti. Askerler göğüs zırhları giymişler ve güderilerinin altında kılıçlarını tutuyorlardı. Hatta doğal gözüksün diye kucaklarında vahşi bir yaban domuzu bile taşıyorlardı. Şehir kapıları kendilerine açıldığında, muhafızları kılıçtan geçirmişler ve Hannibal'in ordusu içeriye üşüşmüştü. Dört yıl sonra, Fabius Maximus komutası altındaki Romalılar, yörenin bir kızının Hannibal'in garnizon komutanını baştan çıkarmasını tertip ederek şehri tekrar ele geçirmişlerdi. Garnizon komutanı, Fabius'un gemileri geceleyin şehrin öte yakasındaki limanda dikkat dağıtırken, kendisi de Roma birliklerine surlar üzerinde yardım etmeyi kabul etmişti. Bu olaylar,

3 Herodotus, 6.115.

4 Appian, *Foreign Wars* 6.32–33; Plutarch, *Fabius Maximus* 21–22.

Troya Savaşı'ndan binlerce yıl sonra vuku bulmuş olsa da hepsi de gayet tabii olarak Tunç Çağ teknolojisinden nasiplenmişlerdi.

Troya'daki Yunan planı, düşmanın gardını düşürmesi için onu kandırmaktı. Ve bu plan işe yaradı. Troyalılar rahatlamıştı. Tam da bu noktada, şehrin içindeki bir Yunan, donanmanın geri getirilmesi için işaret ateşini yaktı ve akabinde ötekiler de bir kapı açtılar.

Tenedos Adası, Troya Limanı'ndan 11 kilometre (altı deniz mili) ötedeydi. Yunanlar yaklaşık beş knot hızında bu mesafeyi bir saatten biraz daha fazla bir sürede kat edebilirlerdi –ki bu saatte 161 kilometre yol alan 32 kürekli bir İskandinav gemisine tekabül eder.[5] Bu, kuşkusuz, gündüz saatlerindeki bir hesaplamadır. Keza gece vakti hiç şüphe yok ki yolculuk daha uzun olacaktır. Fakat *Iliou persis*, yolculuğun ay ışığında gerçekleştirildiğini öne sürer –Tunç Çağ orduları geceleyin nasıl ilerleyeceklerini biliyorlardı.[6] Bu minvalde yolculuk, iki saatten fazla sürmemiştir. Troya Limanı'ndan kara yoluyla Troya'ya ulaşmak ise 8 kilometrelik yolun geçilmesi demekti.[7] Hava karanlıktı ve yol ilkeldi ancak Yunanlar bunu oldukça iyi biliyorlardı. Mezkûr mesafeyi üç saat içinde aşmış olmalılar. Atina kaynakları aylardan *thargelia* olduğunu iddia eder ki bu da kabaca mayıs ayına denk düşer.[8] Yılın bu zamanında Troya'da güneş 5.30–6.00 sularında doğup, 8.00–8.30 civarında batıyordu. Yunanların Tenedos Adası'ndan saat dokuz sularında ayrıldığını ve her şeyin sorunsuz şekilde gittiğini varsayarsak Troya'ya iki ilâ üç sularında, yani güneşin doğuşundan üç saat önce varmış olmalılar. Sıkı bir

5 John Coates, "Power and Speed of Oared Ships", Christopher Westerdahl, ed., *Crossroads in Ancient Shipbuilding. Proceedings of the Sixth International Symposium on Boat and Ship Archaeology Roskilde 1991*, ISBSA 6. (Oxford, Oxbow Books, 1994), 249–256.

6 MÖ 1700 dolaylarında bir Mezopotamya şehri olan Kahat, Attaya ordusu tarafından gece kuşatılmıştı. Heimpel, *Letters to the King of Mari*, 26 317, s. 299. Hititlerin gece yürüyüşleri için bakınız: Beal, "Le strutture militari ittite," 112; Houwink ten Cate, "Annals of Hattusilis I," 68.

7 Antik ya da modern bir piyade birliğinin yürüyüş oranları için bakınız: http://carlisle-www.army.mil/usamhi/Bibliographies/ReferenceBibliographies/marching/rates.doc.

8 Dionysius of Halicarnassus *Antiquitates Romanae* 1.63.1.

yürüyüş, Yunanları bir saat ya da daha erken bir sürede Troya'ya ulaştırabilirdi.

Yunanların planlarını yürütmesi için küçük bir askerî timini şehrin içine sızdırması gerekiyordu. Fakat bir Troya atına da ihtiyaçları yoktu. Odysseus zaten kısa süre önce iki farklı mesele için şehre girip çıkmıştı. İnsanlar, savaş dönemi boyunca şehrin kapılarından gelip gidiyorlardı. Bu ise kapıdaki muhafızların, bir avuç kılık değiştirmiş Yunan savaşçısını geçirmelerine olanak tanıyordu.

Şehrin içine girdiklerinde tek ihtiyaçları olan şey silahtı ki kararlı bir adamın bunu bulması zor olmayacaktır. Tecrübeli komandolar, kolay şekilde birkaç Troyalı askeri al aşağı edebilir ve onların kalkanları ve mızraklarını alabilirdi.

Kuşatma altındaki antik şehirler genellikle içeriden ihanete uğrarlardı. Bir Akad şiiri, silahlar bile "memnuniyetsizliğe ve ihanete" karşı koyamaz der.[9] Hiç şüphe yok ki Troya da savaşın sefaletini uzatmak yerine Yunanlar ile uzlaşmayı tercih eden insanlardan payını almıştır.

Troya atı, Yunanların planı için gerçekten gerekli değilse de yine de oyunun bir parçası olabilirdi. Eğer Antik Çağ tarihi benzer bir hilenin varlığını kaydetseydi, Troya atı hiç kuşku yoktur ki daha fazla güven uyandırırdı. Fakat bu nasıl olabilir? Yani, Troya atı gibi meşhur bir hile nasıl yalnızca bir defa kullanılmış olabilir.

Homeros'a göre fikri ortaya atan kişi Odysseus idi. Mezkûr atı vücuda getiren ise Patroklos'un cenaze törenindeki şampiyon boksör Epeios idi. Şurası kesindir ki Yunanlar atı inşa edecek teknolojiye sahiplerdi. Antik donanmalar, genellikle gemi inşasında çalışan kimseler ile yelken açıyorlardı zira ahşap gemilerin her zaman onarıma ihtiyacı vardı ve Linear B metinleri hem gemi inşasında çalışan kimselere hem de tecrübeli marangozlara atıfta bulunur.[10] Ayrıca Yunan ordugâhında bu iş için çalışan adam kıtlığı da yoktu.

Bir hayvan heykelinin Troya kralının ilgisini cezbedip etmeyeceğine dair ise bir kuşku yoktur. Tunç Çağ yöneticileri hayvan

9 Piotr Michalowski, *The Lamentation over the Destruction of Sumer and Ur* (Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 1989) satır 297–299, s. 55.

10 Ventris & Chadwick, 123; KN 47, s. 179; PY 51, s. 182; PY 189, s. 298.

imgelerinden hoşlanıyorlardı. Söz gelimi MÖ 1300 dolaylarındaki bir Babil kralı, firavundan bilhassa Mısırlı marangozların yaptığı canlı gibi görünen derisi ile gerçekçi vahşi hayvan figürlerinden bir hediye istemişti.[11] Fakat Yunanlar, Troya'da hangi hayvanı vücuda getirmeliydiler? Bir Troya köpeği aşağılayıcı, bir Troya aslanı acımasız olurdu. Bir Troya boğası ya da ineği düşmana akınları anımsatabilirdi. Fakat bir at; savaşı, ayrıcalığı, merhameti, şöhreti ve Troya'nın kendisini temsil ediyordu.

Atlar pahalıydı ve Tunç Çağ'ında genellikle askeri bağlamda kullanılıyorlardı. Çiftlik hayvanı olarak kullanımı ise pek azdır. Çağın yöneticileri çoğunlukla birbirlerine bir hediye olarak at gönderirken, sıradan bir Troyalı bir at figürünü bağrına basabilirdi.[12] Geç Tunç Çağ'ında, Yakın Doğu'nun her tarafında pişmiş kilden mamul at figürleri toplanmıştır. Arkeologlar şimdilerde MÖ 1200 dolayları Troya'sında kilden bir at modeli bulmuşlardır.[13] En nihayetinde burada dini bir çağırışım da vardı. Bir adak sunusu olarak at, Yunanların savaş suçlarını ikrarından başka bir şey değildi ve bu atı evcilleştiren Troya tanrılarına sembolik bir sunuyu teşkil ediyordu.

Mezkûr at, şehre az sayıda Yunan askerini gizlice sokmak için kullanılabilirdi ancak tespit edilme ihtimalleri çok yüksekti. Geleneksel Troya atı hikâyesini ortadan kaldırmak mümkün olmasa da böylesi bir şey gerçekten mevcutsa muhtemelen içi boştu. Bir şehre asker sızdırmanın daha basit ve tehlikesiz yolları vardı. Yunanlar için atın esas varlık sebebi bir taşıyıcı değil, bir yemdi. Bu ise General Patton komutası altındaki müttefik kuvvetlerinin 1944'te Almanları Normandiya yerine, Pas de Calais bölgesinde D-Day istilasını beklemeleri için kullandıkları hilenin düşük teknolojili atasıydı.

Epik gelenek, kimi Troyalıların atı Yunanların vazgeçtiğinin bir işareti olarak kabul ederken kimilerinin şüpheyle yaklaştıklarını nakletmektedir. Vergillius'a göre tartışma gün boyu sürmüştü.

11 Moran, *Amarna Letters* II. 29–42, s. 19; n. 10, s. 20.

12 Örneğin, Dalley, *Mari and Karana*, 153; Moran, *Amarna Letters*, EA 16, s. 39

13 Manfred Korfmann vd., *Traum und Wirklichkeit: Troia* (Stuttgart, Theiss Verlag, 2001), 402.

Homeros ise üç gün devam ettiğini söyler. *Iliou persis* bu noktada, üç cephe belirlemektedir: Atı yakmak isteyenler, atı duvarlardan aşağı fırlatmak isteyenler ve atı Athena'ya adamak isteyenler. Tartışmanın uzunluğu, riskler ile doğru orantılıydı. Ve bu sadece şehrin güvenliği ile de alakalı değildi. Tecrübeli kişiler bir karara varmışlardı.

Vergillius, Priamos'un kızı Kassandra'yı bir sunak hediyesi olarak attan hoşnut olan ancak görmezden gelmenin gazabına uğrayan bir at karşıtı olarak tasvir eder daha çok. Bu hikâye ne Homeros'ta ne de *Epikos Kyklos*'ta görünür. Geleneksel anlatıda karşımıza çıkan tek kişi, atın yerle bir edilmesini isteyen sağlam bir muhalif olan Laokoontos'tur. Vergillius'taki at üzerine gerçekleştirilen tartışma, Laokoontos ve oğullarının denizden gelen iki yılan tarafından boğulması ile nihayet bulur. Öyle görünmektedir ki *Iliou persis* bu olayı atın şehre halihazırda alınmasının ardına yerleştirir. Kesin olan bir şey vardır ki o da atların sembolik olmasıdır. Hiç kuşkusuz Laokoontos ve oğulları bir deniz yılanı tarafından değil, Yunan yanlısı fraksiyonun bir taraftarınca öldürülmüştür. Bu sebeple mezkûr kişi, bir yılan gibi imgelenmiştir.

Laokoontos'un yılanlarının kökeni, Tunç Çağ Anadolu'sunun dini aidiyetlerine ya da Troas'ın yerel geleneğine dayanabilir, veyahut her ikisini de. Hitit literatürü yılanı, kaosun ve Fırtına Tanrısı'nın baş düşmanının bir sembolü olarak ele alır. Yılan, Fırtına Tanrısı'nın bir hizmetkârını kandırdığı için bu mantıklı olabilir. Keza bu hizmetkâr, şehrini kurtarmaya çalışan Troyalı bir rahipti. Bu arada Troas, mastadonlar, kısa zürafalar gibi misoyen çağına ait hayvan kalıntılarının fosilleri bakımından zengin olması hasebiyle, bu kalıntılar bir tür efsaneye dönüşmüş olabilir. Söz gelimi bir Demir Çağ Yunan sanatçısı muhtemelen fosilleşmiş hayvan kalıntılarını Herakles'in Troya kıyısında yendiği varsayılan bir canavar için model olarak kullanmıştır. Bu sebeple Laokoontos'un denizden gelen canavarlar tarafından öldürülme hikâyesinin Troya kökenli olması ihtimal dahilindedir.

Laokoontos'un kaderi, Aineias ve takipçilerini şehirden ayrılmaya ikna etmişti. Yunanların saldırıya geçtikleri sırada, Ida Dağı'na çekildiler. Vergillius oldukça ünlü fakat farklı bir anlatı resmeder.

Burada Aineias, Troya'da kalır, Yunanlarla savaşır ve akabinde sırtında yaşlı babası Angkhises'i taşıyarak alevler arasındaki şehirden kaçar. Fakat Aineias'ın ayrılışını kaydeden *Iliou persis*'teki anlatı daha güvenilir bir not izlenimi bırakmaktadır. Aineias, kendisinin içten içe hissettiği onuru hiçbir zaman ona bahşetmeyen Priamos için ölmeye can atıyor olamazdı. Ata yurdu şehrin güneyinde, Ida Dağı'nın kuzey eteklerinin yanında Dardanos Vadisi'ndeydi. Eğer Aineias, Troya'nın harap olacağına inanıyorsa, yeniden teşkilatlanmak için daha iyi bir yer var mıydı?

Helene ise çift taraflı oynuyordu. Troya görevinde Odysseus'a yardım etmiş ve ata ilişkin planını öğrenmişti. Şimdi ise Yunanları attan çıkarmak için tatlı tatlı konuşuyordu ancak Odysseus adamlarını sessiz tuttu –ya da atın içi boştu. Helene'nin o gece eve gittiği ve kendisini kaçınılmazı beklemek için hazırladığı sanılmaktadır. Menelaos ile kavuşmak için hizmetçilerine kıyafetlerini ve kozmetik ürünlerini hazırlatmıştı.

Bir Troya Atı olsun ya da olmasın, Troyalılar bu atı şehre getirip Athena'ya adasınlar ya da adamasınlar, Troyalıları savaşın bitişini kutlarken hayal etmek güç değildir. *Iliou persis*'e göre kendilerini bir gece eğlencesi ile ödüllendirmişlerdi. Ancak şimdi, yani Troyalılar ele geçirildiğinde, Sinon'un daha önceden ayarlanmış işareti verdiğini iddia ediyorlardı. Tenedos Adası'ndaki gözcüler bu işareti gördüklerinde, Troya'yı ele geçirmek için çıkılan seferde hızlıca küreklere asılmışlardı.

Sürpriz, gece ve Troyalıların sarhoşluğu, Yunanlara açık bir avantaj sağlıyordu buna rağmen Troya'yı zapt etmek sıkı bir mücadele de gerektiriyordu. Deneyimli savaşçılar olan Troyalılar ilk şoklarından sonra hızlı bir şekilde kendilerine gelmişlerdi. Eğer savaş karanlıkta başladıysa hiç şüphe yok ki gün ışıyana kadar saatler boyunca devam etmişti. Epik gelenek, Troya direnişine ilişkin pek az ayrıntı sunar. Helisli Epeanların lideri Yunan Meges Phuleides, Augeias'ın oğlu Admetos tarafından kolundan yaralanmıştı. Bir diğer Yunan olan Lykomedes, Antenor'un oğlu Agenor tarafından bileğinden vurulmuştu.

Buna rağmen gelenek tabi ki Yunan zaferini ön plana çıkartır. Söz gelimi Admetos ve Agenor başarılarının tadına varamazlar zira aynı gece birisi Philoktetes, ötekisi Neoptolemos tarafından öldürülürler. Euaimon'un oğlu Eurypulos isimli bir Yunan, Priamos'un oğlu Aksion'u öldürmüştür. Menelaos intikamını almaya Helene'nin kocası, Paris'in kardeşi ve Priamos'un oğlu Deiphobos'u öldürerek başlar. Fakat Yunanlar, Troya saldırısında en fazla kelle alan kişinin Akhilleus'un oğlu Neoptolemos olduğunu biliyorlardı. Agenor'un yanı sıra kurbanları arasında Zeus'un sunağındaki Astynoos, Eion ve Priamos'un kendisi vardı –hiç şüphe yok ki Troya kralı, Fırtına Tanrısı'nın huzurunda bir sığınak arayışındaydı ya da kimilerinin dediği gibi sarayın kapısında: bir tanrının sunağını ihlal etmek istemeyen Neoptolemos, dikkatli bir şekilde kurbanını önce dışarıya sürükledi.

Troyalı kadınlara gelecek olursak Andromakhe, Neoptolemos'a; Kassandra ise Agamemnon'a yâr olmuştu. Bu süreçte Küçük Aias, Kassandra'ya el koymak istemişti ancak Athena ya da başka bir tanrıça ile ters düşmüştü ki bu da Yunanları onu ödüllendirmekten alıkoymuştu zira ilahi bir hoşnutsuzluk kazanmıştı. İhtiyatlı Tunç Çağ savaşçıları, bir düşmanın tanrısına hakaret etmemek gerektiğini çok iyi biliyorlardı. Söz gelimi Hitit Kralı I. Shuppiluliuma, MÖ 1325 dolaylarında Europos şehrini fethettiği zaman, şehri yağmalamıştı ancak adamlarını Kubaba ve Lamma'nın tapınaklarından uzak tutmuştu.[14] Bu mesafeli duruşa kendisi de dahildi ve hatta tanrıçaların huzurunda eğilmişti.

Iliou persis'e göre Priamos'un kızı Polyksene, kahramanın ruhuna bir sunu olarak Akhilleus'un mezarında boğazlanmıştı. Hektor'un oğlu Küçük Astyanaks ise büyüyüp intikam peşinde koşmasın diye Odysseus tarafından öldürülmüştür –bu hikâyenin bir versiyonunda çocuk surlardan aşağı atılır.

Akabinde Helene vardı. *Ilias Mikra*, Menelaos'un Helene'yi, Deiphobos'un evinde bulduğunu belirtir. Menelaos'un kılıcı, aşağılanmasının ve çektiği acıların intikamını almak için kınından çıkmıştı ancak Helene adamın fikrini değiştirmek için yalnızca

14 Van den Hout, "Bellum Iustum," 27.

göğüslerini açmak zorunda kalmıştı. Bu, sadece gerçek olmasını dileyebileceğimiz bir anlatıdır.

Bu, epik gelenek için hayli fazladır. Troya'nın talan edilmesine ilişkin bir bilgi diğer Tunç Çağ metinlerinde ve Troya arkeolojik kazılarında bulunabilir mi? Tunç Çağ belgeleri, Troya'nın yağmalanmasının ne kadar vahşi olursa olsun bunun savaş kanunlarına uygun olması gerektiğini göstermektedir. Teslim olmayan şehirler, eğer ele geçirilirlerse yıkılacaktı. Bu kuralın izi, takribi MÖ 2500 ilâ 2350 yılları arasında Sümer şehir devleti Lagaş ile Umma arasında cereyan eden sınır savaşlarına değin sürülebilir –ki bunlar ilk eyaletler arası çatışmalardır.[15]

Yunanlar şehri yağmaladıklarında, Troya'yı alevlere verdiler. Arkeoloji, yıkıcı bir yangının Troya VIi (eskiden Troya VIIa olarak anılıyordu) olarak bilinen yerleşim katmanının şiddetli bir yangın tarafından yıkıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Yaklaşık 50 santimetreden 2 metre derinliğe değin kararmış ahşap, sönmüş beyaz taş ve düşen yapı malzemelerinin yığınları kül ve toz tabakası ile kaplanmış kalın bir yıkım alanında bulunmuştur. En iyi varsayımlara göre bu cehennem yangını MÖ 1230 ilâ 1180, çok daha kesin olarak MÖ 1210 ilâ 1180 arasına tarihlendirilebilir.

Alevler çok hızlı yayılmış olmalı. Aşağı şehirdeki bir ev hikâyeyi aktarır. Bir tunç figürün yanı sıra altın ve gümüş mücevherat, bir odanın zemininde terk edilmiştir. Yerleşimciler panik içinde kaçmışlardır.

Troya'nın dar sokaklarının tıkandığını, yolunu şaşırmış sığınmacıların çığlıklarını, çocukların feryatlarını, hırıltıları, homurtuları, melemeleri, tiz ciyaklamaları ve dehşete düşmüş ahır hayvanlarının amansız ulumalarını ve havlamalarını hayal edin –Tunç Çağ'ında hayvanlar geceleyin genellikle surlar içerisinde tutulurdu. Silahların takırtısını, soğuk tuncun tınısını ve fısıltısını, taş döşeli kaldırımlara saçılan kanın yumuşak sesini, intikam için gelen adamların coşkusunu, kaldırılan kargıların vızıltısını, hedefini bulan bir mızrağın yankısını, sokak savaşlarının gümbürtüsünü ve patırtısını, feryat ve küfürlerin savruluşunu, acının boğuculuğunu ve tüm

15 Cooper, *Lagash-Umma border conflict*, 40, 48, 52.

bunların çoğunu örten bir sağanak yağmurun sesi gibi düşen ateşle boğuşulduğunu canlandırın bir gözünüzde.

Arkeoloji, bir Troya yağması ile tutarlı bir tablo çizer. Söz gelimi kaledeki bir evin kapısının dışında kısmi bir erkek iskeleti keşfedilmiştir. Bu, toprağını savunurken öldürülen bir ev sahibi miydi? Etrafa saçılmış ve yanmamış başka insan kemikleri de yine kalede bulunmuştur. Aşağı şehirde ayrıca 15 yaşında defnedilmiş bir kız çocuğu vardır. Antik Çağ insanları pek nadiren insanları şehir sınırları içerisine gömerlerdi ta ki bir saldırı onları cenaze töreni için şehrin dışına çıkmaya alıkoyana değin. Hatta insan iskeletlerinin gömülmeden öylece bırakılması da çok nadirdi –bu, Troya'yı vuran bir felaketin diğer bir işaretidir.

Silahlara gelecek olursak, kalede ve aşağı şehirde iki tunç mızrak ucu, üç tunç ok ucu ve kısmen korunmuş iki tunç bıçak bulunmuştur. Ok uçlarından birisi yalnızca Geç Tunç Çağ Yunan anakarasında bilinen bir türdür. Aşağı şehirde ayrıca 150 adet sapan taşı üç yığın halinde ele geçirilmiştir. Muhtemelen sapan taşı olan yine bir dizi pürüzsüz taş levazımı kalede, güney kapısının yanında arkeologlara olası bir cephanelik ya da nizamiye olarak görünen bir binada bulunmuştur.

Bu kanıtların hiçbirisi, Troya'nın bir kuşatma neticesinde yıkıldığını şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtlamaz. Şehri saran alevler bir kaza sonucunda meydana gelmiş ve akabinde yüksek rüzgarlar ile yayılmış olabilir. Eğer Troya silahlı bir çatışma ile yok edildiyse, Yunanlar mı sorumludur bundan? Arkeolojik deliller böylesi bir açıklama ile tutarlıdır ancak bunu kanıtlamaz.

SONUÇ

Kayaların arasındaki gediklerde keçilerin otlandığı ve meleme sesleri dışında yalnızca yaban otlarına vuran rüzgârın çıkardığı seslerin bulunduğu dağ tepesinde gökyüzü, Tanrıça Athena'nın gözleri gibi aynı soluk mavi ve gri renktedir. İşte, o zaman yaşandı. Ne kaynakları zengin Ida Dağı'nın serin sularından birine ne de baykuşların göründüğü ve gecenin ilk yarasalarının kanat çırptığı zaman yoğun karanlığa daldı. Sadece burada, tepelerde, ışığın ağaçsız tepeleri tırmaladığı yerde gerçeğin gün yüzüne çıkmasına izin verirdi ve gerçek şu ki o bir çoban değildi. Ancak o vakit havada, ovada savrulan kargı sesleri ve yaralanmış adamların sürünme manzarası karşısında savunmasız kalıyor ve hatırlıyordu.

Ankhises'in oğlu Aineias, dağda kalmak istiyordu. Dağ, onun anasıydı. Babası Angkhises uzun vakit önce burada, nurani Aşk Tanrıçası ile sevişmişti. Aineias, Ida Dağı'nın yamaçlarında büyümüş, ormanlarda geyik avlamış ve vahşi atların sırtında patikalarda dolanmıştı. Çiçekleri dölleyen arılardan, üzerinde yükselen yıldızdan, Aphrodite ya da Ishtar'ın bizzat kendisi olan Gece Yıldızı'ndan almıştı duruşunu Aineias –zira mezkûr tanrıça Troas'ta biliniyordu. Onu geri götürebilecek birisi varsa, o da tanrıçaydı. Keza o yalnızca aşkın değil, savaşın da tanrıçasıydı.

Aineias, Ida Dağı'ndan aşağı inmek zorundaysa, hemen kucağında uzanan Dardanos Vadisi'nde yaşamayı yeğlerdi. Dağın gölgelediği vadi, geniş olduğu kadar zengin ve sulaktı. Herhangi bir adama yetecek bir krallıktı. Tahıl tarlalarının orta yerinden bir nehir

akıyordu ve göründüğü kadarıyla denizden bir günahkârın kalbinin uzak olduğu kadar ıraktı. Fakat bu Skamandros Nehri'ydi ve akıntının 30 kilometre aşağısında bir zamanlar Akhilleus'un kurbanlarının kanı akıyordu. Ida'nın has oğlu Dardanos'ta kalamazdı. Aineias, arda kalanları eve götürmek zorundaydı. Hayatı boyunca Priamos ve oğullarından gördüğü muameleden yakınmıştı. Şimdi onlar gittiğine göre taht kendisinindi. Geniş omuzlarında, Troya'nın kaderi yatıyordu. Yahut Yunanlar gittikten ve alevler şehrin harabelerinde söndükten sonra, böyle tasavvur ettiğini hayal edebiliriz.

Efsane, şehrin tamamen yıkıldığını nakleder ancak aslında şehir kısa sürede yeniden ayağa kaldırılmıştı. Yeni Troya, bir zamanlar olduğu gibi tekrar büyük bir merkezdi. Fakat Priamos'un şehri kadar zengin değildi ve aynı insanlar ikamet etmemişti. Buna rağmen bir sürekliliğe ilişkin kaynakları vardı ve hiçbirisi Aineias'ın kendisinden büyük değildi.

Epik gelenek, Aineias'ın bahtının muhtelif versiyonlarını sunar. Bunlar Yunanistan'da Neoptolemos'un himayesinde tutsaklıktan tutun da Kartaca'daki aşk dolu bir yolculuktan sonra İtalya'daki (geleceğin Roma şehrinin yakınlarındaki) bir zafere değin uzar. Ancak *Ilias* nettir. Herkes Priamos'un pek çok oğlundan birisinin tahta oturacağını bilirken, Akhilleus, Aineias ile alay eder. Keza Priamos'un tahtına kendisi oturmayı arzu etmektedir. Fakat Poseidon daha iyisini bilir. Tanrı, savaştan sonra Troya'nın geleceğini ön görür.

İğreniyordu artık Priamos'un soyundan,
güçlü Aineias kral olacak Troyalılara,
kral olacak çocuklarının çocukları.[1]

Troya tahtı için yolculuk, Ida Dağı'nda başlamıştı. Bu mevkii geleneğin, Aineias'ın mağlup şehirden sığınmacıları bir araya getirdiğini naklettiği yerdi.

Mülteciler, Troya'nın kaderinin ironisi üzerine düşünmüş olabilirler. Yunanlar tüm öfkelerine rağmen şehri kuşatmamış ve dış

1 *Iliad* 20.306–308.

dünya ile bağlarını koparmamıştı. Troya'nın surlarına saldırmışlar ancak başarısız olmuşlardı. Troya'nın zaptı için kahramanlar tarafından yönetilen ordular arasındaki savaş da kâfi gelmemişti. Yalnızca Troya'nın Yunan deniz gücüne açık limanına gerçekleştirilen daimî baskı şehrin kanını emmişti. Tam da bu savunmasız durumda Troya, bir espiyonaj hareketinin kurbanı olmuştu. Troya'nın sonunu getiren cesaret değil, kurnazlıktı.

Biz de sırayla epik ironiler üzerine eğilebiliriz. Firavunların kronikleri ya da bir Hitit kralının yıllıkları gibi *Ilias* da savaşı idealize eder. Odak noktası insanüstü işler yapan ve yalnızca açık bir yaradan mustarip olan ilahi mahzara sahip kahramanlardır. Yunanlar sahneyi doldurmuş ve Troya ölüme mahkûm edilmiştir. Buna rağmen mücadele, on yıl sürecek kadar büyüktür. Homeros yine de çok daha kısa süreli bir savaşa gönderme yapacak kadar dürüsttür. Pisliğin, hastalığın, siviller üzerine saldırıların, yalnızca ve yalnızca ölen sıradan adamların savaşıdır bu. Helene yalnızca güzel değildir aynı zamanda savaşa sebep bir kıvılcımdır zira kocasının hazinesinin yanı sıra onurunu da alıp kaçmıştır –ve Yunanlar, altını geri istiyorlardı. Bunun yanı sıra Yunanlar, Menelaos'un kaçak gelinini tekrar kazanmaktan ziyade düşman kadınları ele geçirmek ile daha fazla ilgileniyorlardı.

Homeros hem bir şeyleri abartıp hem de bir şeylere sadık kalırken genel olarak düşünüldüğünden çok daha sadıktır Tunç Çağ'ına. Mezkûr dönemin şairleri, çoğunlukla, muharebe meydanındaki olayları şişirir ancak öteki Tunç Çağ metinleri, gerçeği muhafaza eder. Savaş kimi zaman düşük yoğunluklu, sıklıkla aldatıcı ve daima sefildi. Homeros kâh sözlü gelenek kâh Yunanca olmayan yazılı kaynakların sayesinde bu gerçekleri, Troya kendisinden yüzyıllar önce düşmüş olsa bile korur.

Yunanlar, Troya harabelerinden gemilerine döndüklerinde yaralılarını ve ölülerinin naaşlarını taşıyorlardı ve bir araba dolusu ganimet ile tutsak Troyalılardan oluşan bir kalabalığı önleri sıra sürüyorlardı. Tunç Çağ sanatı bu tarz tutsakları sıklıkla olmasa da çıplak, elleri arkadan bağlı ya da ahşap kirişlere hapsedilmiş olarak

göstermektedir.[2] Akabinde yağma ve kadınlar, ordu içerisinde üleştirilecekti. Pek tabi olarak şeflerin bir seçme önceliği vardı. Söz gelimi Neoptolemos'un, Hektor'un dulu Andromakhe'yi seçtiği söylenir. Öteki kahramanlar bu arzusunu kabul etmişlerdi. Hiç şüphe yok ki Neoptolemos'un koltukları kabarmıştır. Büyük Atinalı kahraman Theseus'un oğulları Akamas ve Demophon anneleri Aithra'yı kurtarmak için mücadele ediyorlardı. Bir Atina geleneğine göre Aithra, Troya'ya Helene'nin nedimesi olarak gönderilmişti. En azından kardeşler hoşnuttu. Bir diğer anlatıda ise Agamemnon'un, onlara, annelerinin yanı sıra "pek çok hediye" de verdiğini nakleder.[3]

Öteki pek çok muzaffer ordu gibi Yunanlar da savaş bittikten kısa süre sonra birbirlerine düştüler. Kavganın patlak vermesinin sebebi Küçük Aias ve onun Athena'ya ya da Troyalı bir dengine karşı saygısız tutumuydu. Keza Kassandra'yı tanrıçanın tapınağında ele geçirdiğinde, istemsiz şekilde tanrıçanın bir heykelini de almıştı. Tanrıçanın heykeli ile boğuşan Küçük Aias, şimdi tüm orduyu bir intikam ateşine atmıştı. Agamemnon ve Menelaos birliklerin önünde tartışmışlardı. Eski kardeşler, şimdi rakipti. Agamemnon, Athena'ya büyük bir sunu ifa ederek rızasını kazanmadan evvel ayrılmak istemiyordu. Menelaos ise eve gitmeyi arzuluyordu. Hiç şüphe yok ki Menelaos adamlarına halihazırda Aias'ı taşlayarak cezalandırdıklarını hatırlatmıştı. Fakat Agamemnon bunun yeterli olmadığını söyledi.

Antik Çağ'da hiçbir ordu yoktur ki tanrının gazabına uğrayacağı bir yolculuğu yapmayı tahayyül etsin. Fakat Menelaos, Diomedes ve Nestor ertesi sabah yelken açmışlardı. Nestor'un daha sonra açıkladığı gibi Athena'nın cezası zaten bir kraliyet dalaşı ile başlamıştı. En güvenilir yol, Troya'dan yol almak gibi görünüyordu. Bu plan Nestor'un hesabına tuttu zira hiçbir kaza olmaksızın Pylos'a varmıştı. Benzer şekilde Diomedes de evine, Argos'a güvenli şekilde

2 Örneğin, Ur Savaş Paneli'nin Kraliyet Standardı; Anta, Deshashe, Yukarı Mısır, Geç V. Hanedan Mezarı'ndaki kabartmaların her birinde tasvir edilmiştir. Bakınız: Yadin, *Art of Warfare*, c. 1, 132–133, 146. Ayrıca XX. Hanedan, III. Ramses'in (MÖ 1192–1160) Medinet Habu'daki kabartmasına bakınız: Yadin, *Art of Warfare*, c. 2, 342–343.

3 *Sack of Troy* frag. 4.

seyretti. Neoptolemos, babasının ata yurduna, daha önce hiçbir zaman görmediği Phthia'ya gitmişti –kendisi Skyros Adası'nda büyümüştü. Fakat Neoptolemos güvenilmez denizden kaçınarak ve karadan seyahat ederek güvenli bir şekilde ulaşmıştı.

Küçük Aias, Athena'dan kaçmıştı. Her ne kadar Poseidon ile ters düşse de tanrı onun bir gemi enkazından kurtulmasına izin vermiş, yalnızca küfrü için adamı boğmuştu. Menelaos gemilerinin çoğunu bir fırtınada kaybetti ve geri kalanı rotadan çıkarak Mısır'a doğru savrulmuştu. Kendisi Sparta'ya ulaştığında kardeşinin ölümcül eve dönüşünün haberlerini bekliyordu. Agamemnon eve döndüğünde, karısı Klytaimenstra tarafından öldürüldü. Kralın yokluğunda yerini Agamemnon ile aralarında kan davası bulunan kadının aşığı Aigisthos almıştı.

Atreus'un oğullarının aşk konusunda hiç şansı yoktu. Menelaos ödülünü geri getirmişti, Helene. *Odysseia*, savaşta kazanılan zafer hatıraları ile çevrili Lakedaimonia'daki kraliyet sarayında yeniden kavuşan ve hüküm süren çifti tasvir eder. Kızlarının Neoptolemos ile evliliğini kutlamak için yaşamışlardı. Bu sebeple kral, kesinlikle, doğranan kardeşinden daha iyi bir durumdaydı. Yine Helene'nin, Menelaos'un şarabına ilaç koyma eylemi, kraliyet salonların herkesin de mutlu olmadığını göstermektedir.

Odysseus eve ulaşmak için on yılını harcamıştı –hiç şüphe yok ki bir diğer "nihayete erene kadar uzun" anlatımının bir Tunç Çağ ifadesiydi bu. Tunç Çağ'ında rotadan çıkmak, batmak ya da mahsur kalmak olağandışı şeyler değildi. Bu sebeple *Odysseia*'nın ana temasında bir miktar da olsa bir tutarlılık vardır. En azından Odysseus, Ithake'ye ulaştığında, düşmanlarının hanesini gözetim altında tuttuğunu gördü. Bu, otoritesini tesis etmek için bir savaştı.

Miken ve Ithake'deki sorunların anlatıları belki de gerçekten de Miken saraylarını vuran bir çatışmaya işaret etmektedir. MÖ 1190 ilâ 1180 dolaylarında bir yıkım dalgası Pylos, Tiryns, Atina ve Mykenai'ın bizzat kendisi de dahil olmak üzere Yunan anakarasındaki merkezleri vurmuştur. Arkeoloji, hayatın küçük şehirlerde devam ettiğini ancak kalelerdeki mekânların yıkıldığını ve onlarla lüks eşyaların, malikânelere ait varlıkların ve kaydedilegelen yazmaların da

gittiğini göstermektedir. Yunan uygarlığı devam etmişti ancak bu süreklilik daha düşük bir gelişmişlik ve refah seviyesindeydi.

Mezkûr gerileyişin sebebi açık değildir. Depremler önemli bir rol oynamış gibi görünmektedir ancak bu felaketler pek muhtemeldir ki sorunun tek kaynağı değildi. Hanedanlığa ait açmazlar, Troya Savaşı gibi maceralar ile imparatorluğun haddinden fazla genişlemesi, kötü hasatlar, köylülerin huzursuzluğu gibi etkenlerin tümü bu gerileyişe katkıda bulunmuş olabilir. MÖ 1200'den hemen önce Anadolu'da bir tahıl kıtlığı vardı. Bu, belki de Yunanistan'ı da vuran bir iklim değişikliğini akla getirmektedir.

İster Deniz Halkları tarafından isterse Dorlar tarafından olsun, yabancı bir istilaya ilişkin yalnızca zayıf kanıtlar bulunmaktadır. Dorlar, Kuzeybatı Yunanistan'dan gelen ve Yunanca konuşan bir halktı fakat popüler kavram yanılgılarının aksine bu kanıtlardan epey sonrasına değin güneye inmemişlerdir. Bu sebeple, Miken saraylarını yıkmış olamazlar. Buna rağmen Deniz Halkları kronolojik olarak uyum arz etmektedir. MÖ 1190 dolaylarında Ugarit şehrine saldırmışlar ve yerle bir etmişlerdi. Takribi aynı vakitlerde Hattuşaş'ın da yıkılmasında bir rol oynamış gibi gözükmektedirler. Benzer şekilde Mısır'a da saldırmışlar ancak geri püskürtülmüşlerdi. Deniz Halkları, Kenan'da daha başarılıydılar. Keza yerleştikleri bu bölgede daha sonra Filistinliler olarak bilineceklerdi.

Ancak kimdi bu Deniz Halkları? Cevap, hala açık değildir fakat bir koalisyon olduklarını biliyoruz ve aralarından kimilerinin Yunan olduğunu düşünmek için geçerli sebepler vardır. Bu minvalde Deniz Halkları, Miken saraylarını yağma etmişse, yabancı istilacılar olarak değil de bir Yunan iç savaşındaki hizip olarak düşünmek daha iyi olabilir.

Her ne ise Hititlerin, Deniz Halkları dışında da sorunları vardı. Hattuşaş yağmalanmadan önce şehir bir gerileyiş ve nüfuz bakımından azalmadan mustaripti. Hitit İmparatorluğunun Güney ve Güneydoğu Anadolu'daki kısımları ayrı birer krallığa dönüşmüşlerdi. Hükmeden Hitit hanedanlığının muhtelif kolları, kimi zaman oldukça çirkinleşen kısmî kavgaların eşiğine düşmüşlerdi. Hattuşaş düşmüş olsa da (ki bu gelişme Hititlerin büyük İç Anadolu imparatorluklarının sonuna işaret ediyordu) güneydeki Hitit krallıkları yüzyıllar boyunca hayatta kalmaya muktedir oldular.

Arkeoloji, Troya VIi'nin (eskiden Troya VIIA olarak anılıyordu) yanması ve muhtemelen yağmalanmasından sonra şehrin yeniden inşa edildiğini göstermektedir –ve bu, yabana atılır şekilde değildi. Her nerede mümkün olmuşsa eski binalar onarılmış ve caddeler tekrar kaldırım taşları ile döşenmişti. Bunun yanı sıra yeni yapılar da yükselmişti. Troya VIj (eskiden Troya VIIb1 olarak bilinen), arkeologların bu yeni Troya için taktıkları biçimsiz terimi kullanacak olursak, biçare değildi. Altın ve tunç mücevherat, bir demir balta ve akik bir mühür bulunmuştu Troya VIj'de. Evli çiftin mühründe daha önceki bir zamana atıfta bulunulan, tarih öncesi Troya'nın tek yazıtı, belki de birkaç nesil öncesinin (takribi MÖ 1130) bu şehrine tarihlendirilebilir.

Tabii ki yeni Troya eskisi kadar zengin ve donanımlı değildi. Tarım burada bir ipucu vermektedir. Priamos'un devri Troya şehri buğday üretiyorken, Troya VIj, Antik Çağ insanlarının genellikle hayvanları beslemek için kullandıkları arpa ve daha fakir tahıllara bel bağlamıştı. Yeni Troya, aynı halk tarafından da yerleşim görmemiştir –ölümlerden ve sürgünlerden sonra değil. Bu sebeple, Troya VIj'de yeni bir nüfus ortaya çıkmıştır. Bu nüfus, eski Troyalılar ile Balkanlardan gelen yeni halkların bir karışımıdır.

Aineias'ın Troya'ya tekrar geri döndüğünü düşünün. Marangozların, taş ustalarının ve tuğla yapan işçilerin gürültüleri ile yaşardı. Ölüler defnedilmiş, molozlar temizlenmiş ve taşların yeri değişmişti. Koyun ve sığırlar duvarların içindeki ağıllarına güdülmüştü. Tanrılara *libation*da bulunulmuştu.

Aineias, bir gece kaledeki yarı inşa edilmiş evinden ovaya, soluk mavi bir ışıkta öylece uzanan buğday rengi denize bakabilirdi. Kafasını çevirdiğinde adaların surlarına değin uzanan gümüş bir kurdele olan Poseidon'un krallığını görecekti. Ve Boreas sert bir esinti ile saçlarını karıştırırken, belki de yükselmekte olan yeni şehre doğru bakacaktı. Tüm kaçınılmaz sorunla birlikle Aineias, bir Hitit deyişini kullanacak olursak, Troya'yı derin sulardaki bir taş gibi kaldırmaktaki rolü ile gurur duyabilirdi.[4] Tanrıların yüce işleri, Ida Dağı'nın ve Samothrake'nin zirveleri, kısa süre sonra bir kez daha Troya'nın gururlu insan kuleleri tarafından türetilecekti.

4 Singer, "Hattusili's Exculpation to the Sun-goddess of Arinna", *Hittite Prayers*, 99.

EK: LÜGATÇE

Agamemnon	Mitolojik Miken kralı. Troya'ya karşı başlatılan Yunan seferinin lideri.
Ahhiyawa	Muhtemelen Homeros'un dizelerindeki Akhaların yurdunu tanımlamak için Hitit metinlerinin atıfta bulunduğu güçlü krallık.
Aineias	Mitolojik figür. Tanrıça Aphrodite'nin oğlu. Priamos'un akrabası. Troya Savaşı'ndan harp eder ve mezkûr savaşın akabinde yeniden inşa hükmeder.
Akadca	MÖ 2350–1900 yılları arasındaki Mezopotamya dili ve kültürünün yanı sıra Tunç Çağ Yakın Doğu'su boyunca etkisini yayan hâkim dil.
Akhalar	Homeros'un Yunanları adlandırmak için Danaoi ve Argeioi isimleri ile kullandığı halk.
Akhilleus	Pthie'nin mitolojik kralı ve öfkesi ile *Ilias*'ın kalbinde yer eden efsanevi savaşçı.
Alakşandu	Hititler ile ittifak kuran, MÖ 1280 dolaylarının Wilusa kralı. Bu isim, Homeros'un Aleksandros'unu (Paris) andırmaktadır.
Amazonlar	Homeros ve Yunan mitinde anılan kadın savaşçılar. Belli belirsiz bir şekilde Güney Rusya'nın Demir Çağ savaşçı kadınlarını anımsatıyorlardı.

III. Amenhotep	MÖ 1417–1379 yılları arasında hüküm süren Mısır kralı. Kenan, Suriye ve Mezopotamya'da zaferler kazanmıştır.
Andromakhe	Mitolojik karakter. Hektor'un karısı. Akabinde dul bırakılmış ve Yunanlar tarafından savaş ganimeti olarak götürülmüştür.
Antenor	Mitolojik figür. Yunan yanlısı Troyalı.
Antimakhos	Mitolojik karakter. Yunan karşıtı Troyalı.
Apasa	Olasıdır ki daha sonraki Ephesos, Arzawa Krallığı'nın başkenti.
Argeioi	Akhalar maddesine bakınız.
Arzawa	Batı Anadolu'daki krallık.
Attarissiya	Hitit metinlerinde bahsedilen, Ahhiyawa'dan gelen yağmacılar. MÖ 1400 dolaylarında Anadolu ve Kıbrıs'a saldırmışlardır. Muhtemelen Yunan miti Atreus ile özdeştirilmesi.
Aulis	Merkezi Yunanistan'ın doğusundaki Tunç Çağ liman şehri. Homeros'a göre Troya'ya karşı başlatılan Yunan seferinin yükleme noktası.
Beşik Körfezi	Troya şehrinin yaklaşık 8 kilometre güneybatısında kalan, Troya Limanı'nın günümüz ismi.
Boreas	Kuzey rüzgârı.
Briseis	Lyrnessos'un mitolojik prensesi. Akhilleus tarafından savaş ödülü olarak alınmıştır ve Agamemnon tarafından Khryseis'in bedeli olarak addedilmiştir.
Çivi Yazısı	Antik Yakın Doğu'da yaygın olarak kullanılan erken yazı sistemi.
Danaoi	Akhalar maddesine bakınız.
Dardanos Vadisi	Troas'taki orta Skamandros Nehri'nin bereketli bölgesi. Aineias'ın mitolojik yurdu.

Dardanoslar	Mısır metinlerinde, Hitit müttefiki olarak bahsedilen kimseler. Kadeş Savaşı'nda mücadele etmesi için savaş arabası göndermişlerdir.
Deiphobos	Kardeşi Paris'in ölümüne müteakiben Helene ile evlenen Troya prensi, mitolojik figür.
Demir Çağ	Milattan önce birinci bin yıl. Demirin, alet ve edevat yapımı için tuncun yerini aldığı dönem.
Deniz Halkları	Muhtemelen, MÖ 1200 ilâ 1100'de Doğu Akdeniz topraklarına saldıran ve büyük hasar veren Yunanların da dahil olduğu gevşek ve değişken bir koalisyon.
Diomedes	Argos'un mitolojik kralı. Troya'daki en genç ve en yiğit Yunan savaşçı.
Dolon	Diomedes tarafından öldürülen beyhude ve beceriksiz Troya casusu. Mitolojik karakter.
Eetion	Plakos'un altındaki Thebai'ın mitolojik kralı ve Andromakhe'nin babası. Akhilleus tarafından öldürülmüştür.
Epikos Kyklos	Troya Savaşı ve sonrasını tasvir eden Antik Yunan destanları (*Kypria*, *Aithiopis*, *Ilias Mikra*, *Iliou persis*, *Nostoi*, *Telegoneia*). Günümüze yalnızca birkaç fragman kalmıştır.
Euphorbos	Bilhassa araba savaşlarında mücadele etmek için eğitilen, Panthoos'un oğlu mitolojik figür. Patroklos'u ciddi bir şekilde yaralar.
Eurypulos	Mitolojik karakter. Mysialı Telephos'un oğlu. Troya savaşı için bir bölük getirir.
Fırtına Tanrısı	Zeus ya da Teshub gibi gökyüzü tanrısı. Yunanların ve benzer şekilde Anadolu halklarının baş ilahı.
Firavun	Kelimenin tam anlamıyla "Büyük Ev" anlamına gelir. Geç Tunç Çağ Mısır'ındaki krallar için kullanılan terim.

Gelibolu	Çanakkale'nin kuzey kıyısında, Troas'ın karşısında yer alan bereketli yarımada.
"Gemiler Kataloğu"	Homeros *Ilias*'ın 2.484–787 dizlerinde Troya Savaşı'nda yer alan tüm kaptanları, kralları ve ülkeleri sıralar.
Gılgamış	MÖ 2000 dolaylarına yahut daha erken bir zamana tarihlendirilen meşhur Antik Yakın Doğu destanı. Esasen Akadcadır ancak çok sık çevrilmiştir.
Glaukos	Lykialı Hippolokhos'un oğlu olan mitolojik karakter. Troya müttefiki Sarpedon'un önde gelen yaveri.
Hammurabi	Babil kralı (MÖ 1792–1750). Büyük savaşçı ve kanun koyucu. Mari'yi fethetmiştir.
Hattuşaş	İç Anadolu'daki bir şehir. Hitit başkenti.
I. Hattuşili	Büyük Hitit kralı (MÖ 1650–1620).
III. Hattuşili	MÖ 1267–1237 yılları arasında hüküm süren Hitit kralı. Mısır ve Ahhiyawa ile uzlaşma içerisine girmiştir. Batı Anadolu'da türeyen Piyamaradu isyanına karşı mücadele vermiştir.
Hekabe	Mitolojik karakter. Priamos'un karısı ve Troya kraliçesi.
Hektor	Priamos ve Hekabe'nin oğlu olan mitolojik karakter. Troya tahtının prensi ve şehrin en büyük savaşçısıdır.
Helene	Mitolojik karakter. Lakedaimonia Kralı Menelaos'un karısıdır. Troyalı Prens Paris ile kaçmıştır. Troya Savaşı'nın kıvılcımıdır.
Helenos	Mitolojik karakter. Hektor kardeşi ve bilge kâhindir.

Hellenler	Homeros'ta yalnızca Merkezi Yunanistan'daki Thessalia'nın bir bölümünde yaşayan kimselere hitaben söylenir ancak Tunç Çağ'ında tüm Yunanlar için kullanılmıştır.
Hint–Avrupa	Bir dil ailesi ve dili konuşanların kültürü. Kadim zamanlarda Hindistan'dan Britanya'ya değin yayılım göstermiştir. Bu çerçeveye; Yunanlar, Troyalılar ve Hititler de dahildir.
Hisarlık	Türkçede "müstahkem mekân" anlamına gelir. Kuzeybatı Anadolu'daki Troya kazı alanıdır.
Hititler	Hatti olarak da bilinen, MÖ 1600'ler ve 1180 dolaylarında Anadolu ve Suriye'de hüküm süren bir imparatorluk.
Ida	Güney Troas'taki dağ. Yerlileri için kutsaldır.
Idomeneus	Mitolojik karakter. Krete kralı ve şöhretli mızrak taşıyıcısı. Troya'da harp etmiştir.
Ilion	Troya'nın bir diğer ismi. Erken Yunancada bu isim Wilion idi ancak "W" daha sonra düşmüştür.
Iphigeneia	Mitolojik karakter. Agamemnon ve Klytaimenstra'nın kızı. Aulis'teki insan kurban etme töreninin maktulü.
Ishtar	Yakın Doğu kökenli aşk, savaş ve bereket tanrıçası.
Ithake	Yunanistan'ın batısındaki ada. Odysseus'un efsanevi evi.
Iyarri	Anadolu kökenli savaş ve salgın tanrısı. Yunan tanrı Apollon'a benzer olarak bir okçu (Yayın Lordu) olarak bilinir.
Kadeş	Kenan şehri. MÖ 1274 yılında Mısırlılar ve Hititler arasında vuku bulan büyük savaş alanı.

Kadim Babil Literatürü	Etkisi Homeros'a değin ulaşan şiir ve düzyazı bütünü, MÖ 2000–1600 dolayları.
Kadmos	İsmine yenice MÖ 1250 dolaylarında Ahhiyawa kralından, Hitit kralına gönderilen bir mektupta rastlanan mitolojik Thebai hükümdarı.
Kassandra	Mitolojik figür. Priamos'un kızı. Homeros'ta küçük bir karakteri temsil eder ancak Vergillius'un dizelerinde oldukça önemlidir. Buna rağmen Troya'nın yıkımının göz ardı edilen kadın nebisidir.
Kenan	Günümüz Türkiye–Suriye sınırından Gazze'ye değin uzanan şehir devletlerinden müteşekkil Mısır hâkimiyeti altındaki bölge. Mezkûr bölge ayrıca Hititlerin de mücadele alanını vücuda getirmektedir.
Khalkas	Aulis ve Troya'daki mitolojik Yunan kâhin.
Khryseis	Troas'ın güneybatısında yer alan Khryse şehrinin rahibi Khryses'in kızı, mitolojik figür. Agamemnon tarafından savaş ödülü olarak alınmıştır.
Kompozit yay	Boynuz ve ahşaptan imal edilen ve kiriş ile güçlendirilen yay. Normal ahşap bir yaydan çok daha güçlüdür.
Kukkunni	MÖ 1280 dolaylarından önceki bir tarihteki Wilusa kralı.
Kule kalkan	Homeros'un dizelerinde elit savaşçılar tarafından taşınan vücudun tamamını koruyan kalkan. Minos ve Miken sanatlarında iyi belgelenmiştir.
Kurunta	Pek çok zaman bir geyik tarafından temsil edilen Anadolu tanrısı. Genellikle bir şehrin koruyucusudur.
Kuşatma kulesi	Saldırganları savunma duvarlarına yaklaşırken korumak amacıyla kullanılan ahşap ve deriden imal yapı.

Kyknos	Troas'ın batı sahilindeki Kolonai şehrinin kralı. İsmi Wilusa Kralı Kukkunni'yi andırmaktadır.
Lakedaimonia	Sonraları Lakonia olarak da bilinen Güney Yunanistan'ın bir bölgesi. Menelaos ve Helene'nin krallığı.
Laokoontos	Mitolojik figür. Troya'nın Yunan karşıtı rahibi. Oğulları ile bir deniz canavarı tarafından öldürülmüştür.
Levant	Kabaca bugün İsrail, Ürdün, Lübnan, Filistin ve Suriye'ye tekabül eden Güneybatı Asya'nın bir bölgesi.
Levirate evliliği	Bir adamın ölen erkek kardeşinin dul eşi ile evlendiği yaygın Antik Yakın Doğu geleneği.
Linear B	Miken kâtipleri tarafından kullanılan, Tunç Çağ Yunan yazı sistemi.
Lokrisli Oileus'un oğlu Aias	Mitolojik figür, bilhassa Troya'daki kaba ve saygısız Yunan. Küçük Aias olarak da bilinir.
Luwice	Hint–Avrupa dili. Güney ve Batı Anadolu kültürü. Hititçe ve muhtemelen Troyalıların kullandığı dil ile de yakından ilişkilidir.
Lykia	Güneybatı Anadolu'da bir bölge. Muhtemelen Hitit metinlerindeki "Lukka Toprakları" olarak anılan yer ile aynı alan.
Lyrnessos	Homeros'un dizelerinde Yunanlar tarafından fethedilen Troas'taki bir şehir.
Madduwatta	MÖ 1400 dolaylarında, Batı Anadolu'daki güvenilir olmayan Hitit vasalı.
Makhaon	Kardeşi Podaleirios ile Troya'daki Yunan ordusundaki mitolojik doktor.

Mari	Kuzeybatı Mezopotamya'daki (modern Suriye) şehir devleti. MÖ 1757 yılında Hammurabi tarafından kuşatılmadan evvel onlarca yıl iyi belgelenmiştir.
Megiddo	Kenan'daki bir şehir. MÖ 1479'da vuku bulan büyük bir savaşın gerçekleştiği alan.
Melanippos	Hekataeon oğlu, mitolojik karakter. Yunanlar geldiğinde Çanakkale üzerindeki Perkote isimli yurdundan kaçmıştır. Troya için harp etmiştir.
Memnon	Aithiopia'nın (muhtemelen Nubia) prensi, mitolojik karakter. Priamos'un akrabası, Troya adına savaşması için birlik getirmiştir.
Menelaos	Mitolojik karakter. Helene'nin kocası ve Lakedaimonia kralı olmasının yanı sıra Agamemnon'un kardeşi.
Meydan Muharebesi	*Set battle* olarak da bilinir. Seçilen bir zaman ve mekânda karşı taraflar arasındaki yakın savaştır.
Miletos	Sırasıyla Minoslar ve Mikenler tarafından kolinize edilen Anadolu'nun Ege sahilindeki bir şehir.
Minoslu	MÖ 1800 ilâ 1550 dolaylarında altın çağını yaşayan Tunç Çağ Krete'sinin halkı ve kültürü.
Mira	Geç Tunç Çağ'ında Batı Anadolu devleti.
II. Murşili	MÖ 1321–1295 yılları arasında hüküm süren ve Arzawa'yı fetheden Hitit kralı.
Mykenai	Mitolojik bir karakter olan Kral Agamemnon'un şehri. Miken(li) sıfatı genel olarak Geç Tunç Çağ Yunanlarına ve Yunan uygarlığına atıfta bulunmaktadır.
Mysia	Kuzeybatı Anadolu'da, Troas ile sınır olan bir bölge.

Naue II kılıcı	Orta Avrupa kökenli uzun tunç silah. Kesme ve doğrama hususunda oldukça iyi bir silahtır. MÖ 1200 yılından evvel Yunanistan'a pek ender olarak ithal edilmiştir.
Neoptolemos	Mitolojik figür. Akhilleus'un oğlu ve Troya fatihi.
Nestor	Mitolojik figür. Pylos'un yaşlı kralı ve Troya'daki Yunanların en iyi danışmanı.
Nubia	Mısırlılar tarafından fethedilen Güney Nil bölgesi. Siyahi Afrikalılar tarafından yerleşim görmüştür. Bu kimselerden kimileri, Yeni Mısır Krallığında yüksek mevkilere gelmiştir.
Odysseus	Mitolojik karakter. Ithake kralı. Troya'daki en kurnaz ve en becerikli Yunan savaşçı.
Palaca	Kuzey Anadolu'nun Hint–Avrupa lisanı. Olasıdır ki Troya'nın da dili.
Palladion	Tanrıça Athena'nın Troya'daki ahşaptan mamul mitolojik heykeli.
Pandaros	Mitolojik figür. Lykaon'un oğludur ve büyük bir okçudur. Troya müttefiki.
Paris	Mitolojik karakter. Troya prensi. Helene'yi ayartmıştır ve bu sebeple Troya Savaşı patlak vermiştir. Aleksandros olarak da bilinir ki bu tarihi Wilusa Kralı Alakşandu'yu anımsatır.
Patroklos	Mitolojik figür. Menoitios'un oğlu. Akhilleus'un baş generali ve en yakın yoldaşı.
Pellana	Kuzey Lakonia'daki bir köy. Miken yapılarının ve mezarlarının bulunduğu site. Bunlara muhtemeldir ki Helene ve Menelaos'un sarayı da dahildir.
Penthesilea	Mitolojik figür. Troya için savaşmak adına birlik getiren Thrakialı Amazon.

Pergamos	Homeros'un dizelerindeki Troya Kalesi.
Philoktetes	Mitolojik şahsiyet. Thessalialı Yunan ve güçlü okçu.
Piyamaradu	Ahhiyawa ile müttefiklik kuran ve MÖ 1250 dolaylarında Batı Anadolu'da Hititleri başarılı bir şekilde hezimete uğratan Lykialı akıncı.
Plakos'un altındaki Thebai	Edremit Körfezi'nde bulunan Troya müttefiki. Alan henüz tanımlanamamıştır.
Polites	Mitolojik karakter. Hektor'un kardeşi. Hızlı bir koşucu ve gözcü.
Polydamantos	Mitolojik şahsiyet. Troyalı Panthoos'un oğlu. Kâhin ve gözü açık taktisyen.
Priamos	Mitolojik figür. Troya kralı.
Protesilaos	Mitolojik şahsiyet. Thessalia'daki Phylake kralı. Troya'da öldürülen ilk Yunan.
Puduhepa	III. Hattuşili'nin karısı ve en güçlü Hitit kraliçelerinden birisi.
Pylos	Homeros dizelerinde Güneybatı Yunanistan'daki büyük krallık. Büyük saray, Linear B metinleri ve diğer kalıntılar vasıtasıyla arkeolojik olarak çok iyi belgelenmiştir.
II. Ramses	MÖ 1279 ilâ 1212 yıllarında süren uzun saltanatı ile Mısır kralı. Kadeş'te, Hititler ile savaşmıştır ve akabinde onlarla barış yapmıştır.
III. Ramses	MÖ 1184–1153 yıllarındaki Mısır kralı. Deniz Halkları tarafından bozguna uğratılmıştır.
Salamisli Telamon'un oğlu Aias	Mitolojik karakter. Yavaş olmasına rağmen oldukça güçlü bir savaşçı. Büyük Aias olarak da bilinir.

Sarpedon	Mitolojik Lykia kralı ve Zeus'un oğlu. Bunun yanı sıra Troya adına savaşan önemli bir birliğin komutanı. Patroklos tarafından öldürülmüştür.
Sekiz figürlü kalkan	İsmini şeklinden alır. Homeros'un dizelerinde elit savaşçılar tarafından taşınan bir kalkan tarzı. Miken sanatında çok iyi kanıtlanmıştır.
Shardana	MÖ 1200'ler ilâ 1100'ler dolaylarında kimi zaman paralı askerlik yapan kimi zamanda korsanlıkta bulunan kimseler.
I. Shuppilulima	MÖ 1344 ilâ 1322 yıllarında yaşamış en güçlü Hitit krallarından birisi. Mitanni'yi ezmiş ve Hattuşaş'ı yeniden imar etmiştir.
II. Shuppilulima	Son Hitit kralı (MÖ 1207–?), Kıbrıs açıklarında bir deniz muharebesinde bulunmuştur.
Simoeis Nehri	Troya'nın kuzeyindeki Skamandros'a akan Troas'ın bir nehri.
Sinon	Mitolojik şahsiyet. Troyalıları, Troya atını içeri almaları için kandıran iki yüzlü Yunan.
Skailar Kapısı	Homeros'un dizelerindeki Troya'nın ana kapısı.
Skamandros Nehri	Troas'ın ana nehri. Ida Dağı'dan akar ve Troya'dan geçer. Çanakkale'ye dökülür.
Şampiyon Savaşı	Her biri karşı cepheyi temsil eden iki büyük savaşçı arasında cereyan eden mücadele.
Tawagalawa	Ahhiyawa kralının kardeşi. Batı Anadolu'da Hitilere karşı ayaklanan Piyimaradu'yu desteklemiştir. Olasıdır ki Etocles'in dengidir.
Telephos	Mysia'nın mitolojik kralı.
Teukros	Salamisli Telamon'un oğlu Aias'ın kardeşi. Troya'daki Yunanlar arasında büyük bir okçudur.

Thebai	Merkezi Yunanistan'daki başat bir şehir. MÖ 1250 dolaylarında vahşice yerle bir edilmiştir.
Thersites	Mitolojik karakter. Troya'daki Yunan ordusundaki hoşnutsuz ve ayak takımından olan bir kimse.
Tiryns	Miken yakınlarındaki ağır şekilde tahkim edilmiş Tunç Çağ Yunan şehri.
Tlepolemos	Mitolojik figür. Herakles'in oğlu ve Rhodos kralı. Troya'da Yunanlar ile savaşmıştır.
Troas	Takribi 650 metrekarelik büyüklüğü ile Troya'nın bir bölgesi.
Troya Limanı	Beşik Körfezi maddesine bakınız.
Troya Ovası	Troya şehrinin batı yakasındaki geniş alan. Kuzey kısmı, Tunç Çağı'nda geniş oranda su altındaydı. Homeros'un dizelerinde, Troya Savaşı'nın meydan muharebelerinin yaşandığı alan.
Tukulti–Ninurta	Assur kralı, MÖ 1244–1208.
Tunç Çağ	Alet edevat ve silahlar için temel olarak tuncun kullanıldığı, takribi MÖ 3000–1100 arasındaki dönem. Bu dönemde demir varlığı da bilinmekteydi. Ancak ender ve pahalıydı.
Tyndareos	Mitolojik şahsiyet. Lakedaimonia kralı ve Helene'nin babası.
Ugarit	Zengin ve aydın Kenan şehri. Ticaret ve deniz gücü. Hitit müttefiki. MÖ 1187 yılı dolaylarında Deniz Halkları tarafından yıkılmıştır.
Ur	Güney Mezopotamya'da bulunan müreffeh şehir.
Vergillius	Virgil olarak da bilinen Romalı şair (MÖ 70–19). Troya Savaşı'ndan sonra Aineias'ın katlandığı zorlukları anlatan *Aeneis* destanının müellifi.

Walmu	MÖ 1225 dolaylarındaki sürgün Wilusa kralı. Hitit vasalı.
Wanax	Kral için kullanılan Linear B terimi. Homeros'un Yunanistan'ın lider kralı Agamemnon için kullandığı *anax* terimini andırır.
Wilusa	Hitit metinlerinde atıfta bulunan bir krallık. Yunancasının (W)ilion olduğu düşünülmüştür, yani Troya.
Yaban domuzu miğferi	Yaban domuzunun dişi ile astarlanmış deri miğfer. *Ilias*'ta anlatılmıştır ve Miken buluntuları ile onaylanmıştır, bunlar muhtemeldir ki Troya Savaşı'ndan kamıştır.
Yeni Krallık	Hem Mısır (MÖ 1550–1075) hem de Hattuşaş'ta (MÖ 1400-1180) Geç Tunç Çağ genişleme ve imparatorluk dönemi.

KAYNAKLAR

Hiç kimse yoktur ki Troya Savaşı'na dair her şeyi okumuş olsun. Homeros üzerine yapılan büyük miktarda araştırma, Troya arkeolojisi, Miken uygarlığı ve Tunç Çağ muharebesi heyecanlı olduğu kadar uzundur da –Anadolu ve Antik Yakın Doğu'dan bahsetmiyorum bile. Bu bölüm, yalnızca elinizdeki eserde kullanılan başat çalışmaları sıralamaktadır. Odak noktası, İngilizce çalışmalar ve son yirmi yılda ortaya konulmuş yayınlardır.

Troya Savaşı

Başlamak için en iyi nokta Michael Wood'un *In Search of the Trojan War* adlı eserin güncellenmiş versiyonudur (Berkeley: University of California Press, 1996). Bu eser, Homeros'tan tutun da modern arkeoloji ve Hititlere değin mezkûr konuyu tarar. Daha kısa bir araştırmayı N. Fields'ın *Troy c. 1700–1250 BC* (Osceola: Osprey Direct, 2004) adlı yapıtında bulmak mümkündür. Arkeolog ve tarihçi Eric Cline bir dizi dersi kaydetmiştir, "Archaeology and the Iliad: Did the Trojan War Take Place" Recorded Books/Modern Scholar (2006).

Okuyucu, hızlı bir şekilde, Troya Savaşı'nın yalnızca tarihsel veriler değil aynı zamanda mezkûr verilerin muhtelif vasıtalar ile yorumunun vücuda getirdiği bir hikâye olduğunu kaydedecektir. Bilimsel görüş yelpazesine dair bir giriş şu makale koleksiyonlarında bulunabilir: Machteld J. Mellink, ed., *Troy and the Trojan War*, A Symposium Held at Bryn Mawr College, October, 1984 (Bryn

Mawr, Pa.: Bryn Mawr College, 1986) ve *Classical World* 91.5 (1998) dergisinin ilgili özel sayısında. Troya'daki oldukça yeni arkeolojik keşiflerden evvel, 1990'ların başlarındaki tartışmanın durumunun iyi bir özeti için: Hans Günter Jansen'in "Troy: Legend and Reality", J. M. Sasson, ed., *Civilizations of the Ancient Near East*, c. 2 (New York: Scribners, 1995), 1121–1134.

1880'lerde modern tarih çalışmalarının başlamasından bu yana Troya'ya ilişkin iki genel düşünce okulu vardır. *Pozitivistler*, Troya Savaşı'nın gerçekten meydana geldiğini ve Homeros'ta tarihsel bir gerçeğin çekirdeğinin bulunduğuna inanmaktadırlar. *Septikler* ise Homeros dizelerinde bir peri masalından fazla gerçeğin olmadığını düşünmektedirler. Schliemann pozitivistleri öne çıkarmıştır ve böylece kendileri 20 yüzyılın ortaları boyunca faal olarak kalmışlardır. Gerçekten de bir Troya Savaşı'nın olduğu ve Homeros'un Tunç Çağ'ına dayandığına ilişkin tartışmanın önemli örnekleri içi şu kitaplara müracaat edilebilir: T. B. L. Webster, *From Mycenae to Homer*, 2. edisyon (New York: Norton, 1964, ilk edisyonu 1958), D. L. Page, *History and the Homeric Iliad* (Berkeley, Cal.: University of California Press, 1959) ve J. V. Luce, *Homer and the Heroic Age* (New York: Harper & Row, 1975).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki birkaç on yılda septikler üstünlüğü kazanmışlardır. 1930'lardaki Troya kazıları, küçük ve ihtişamız bir mekâna işaret ediyordu–*Ilias*'ın büyük şehrine değil. Dil bilim ve epigrafi çalışmaları antik metinlerdeki boşlukları topladılar ki bunların Homeros'un hikâyesinin gerçekten yazılı doğrulması yapacağını sanılıyordu. En nihayetinde İkinci Dünya Savaşı'nın acı deneyimi, Troya Savaşı gibi tüm kahramanlık anlatılarını modası geçmiş şeyler haline getirdi.

İngilizce konuşulan dünyada en önde gelen savaş sonrası (*postwar*) septik, Homeros'ta erken Demir Çağ'ında, Tunç Çağ'ından çok daha fazlasını olduğunu tartışan M. I. Finley'dir. Şu çalışmasına bakınız: *World of Odysseus*, gözden geçirilmiş baskı (New York: Viking Press, 1978, ilk edisyonu 1954) ya da yazarın şuradaki katkısına: M. I. Finley, J. L. Caskey, G. S. Kirk ve D. L. Page, "The

Trojan War", *Journal of Hellenic Studies* 84 (1964), 1–20 veyahut aynı yazarın "Lost: the Trojan War", *Aspects of Antiquity: Discoveries and Controversies* (London: Penguin, 1991). Muhtelif makaleleri ve editörün sonuçları için J. K. Davies ve L. Foxhall, ed., *The Trojan War: Its Historicity and the Context–Papers of the First Greenback Colloqium* (Liverpool: Bristol Classical Press, 1981). Homeros'un Tunç Çağ ile ilgili çok daha fazla ilişkisi olduğuna dair yenice araştırma örnekleri de şurada bulunabilir: Ian Morris ve Barry Powell, ed., *A New Companion to Homer* (Leiden: Brill, 1997), Ian Morris, "The Use and Abuse of Homer", *Classical Antiquity* 6 (1986), 81–138.

Şimdilerde sarkaç yeniden sallanıyor. Son on yılda önde gelen Homeros araştırmacısı olarak *Troy and Homer: Towards a solution of an old mystery* (çev. Kevin Windle ve Rosh Ireland, Oxford: Oxford University Press, 2004) eseriyle Joachim Latacz yer alıyor. Hitit tarihçisi Trevor A. Bryce ve eseri *The Kingdom of the Hitties* (Oxford: Clarendon Press, 1998), 392–404 ve *Life and Society in the Hittite World* (Oxford: Oxford University Press, 2002), 257–268. Aynı yazarın *The Trojans and their Neighbors* (New York: Routledge, 2006). Bir Tunç Çağ Ege arkeoloğu olan I. M. Shear'ın *Tales of Heroes, The Origins of the Homeric Texts* (New York: Aristide D. Caratzas, 2000) da bu minvalde yapıtlardır. G. S. Kirk pozitivistler için kısa ve kuvvetli bir anlatı sunar şu eserinde: "History and Fiction in the *Iliad*", *The Iliad: A Commentary*, c. 2: 5–8. Kitaplar (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), 36–50. Bettany Hughes, gerçek bir Tunç Çağ Yunan kadının hayatı olarak Helene'nin iyi çalışmış ve canlı bir portresini sunmaktadır şu eserde: *Helen of Troy, Goddess, Princess, Whore* (London: Jonathan Cape, 2005). Mezkûr yazar, Helene'nin pasiflik eksiliği ve Tunç Çağ devletler arası ilişkilerin kişisel doğasına ilişkin sonuçlarımı önceden görür.

Son yirmi yıldaki iki devrim Troya Savaşı çalışmalarını şekillendirmiştir. Bunlardan ilki arkeolojide, ikincisi ise epigrafide (yani, yazıt çalışmasında) meydana gelmiştir. Troya'da 1988'den bu yana yapılan kazıların sonuçları ve bunlara ilişkin bir tartışma için şu eserlere müracaat ediniz: W. D. Niemeier, "Greeks vs. Hittites:

Why Troy is Troy and the Trojan War is Real", *Archaeology Odyssey*, c. 5, no. 4 (2002), 23–35. En son Hitit epigrafi çalışmaları bir dizi ihtimali ortaya çıkarmaktadır. Bunlar: Troya'nın (Ilion), Hititlerin Wilusa olarak adlandırdığı şehir olma ihtimali; Homeros'un Akhalar ve bizim Mikenler ya da Tunç Çağ Yunanları dediğimiz halkın Hitit metinlerindeki Ahhiyawa olma ihtimali; Mitolojinin iddia ettiği gibi Akhaların gerçekten de Kral Kadmos isimli bir krala sahip oldukları ihtimalini; Akhaların kendilerini Hititlere denk gördükleri olasılığını; Yunan anakarasından Krete ve Rhodos gibi Güney Ege adaları ve Anadolu'ya doğru yayılma ihtimallerini; gemileriyle Kıbrıs ve Lübnan'a gibi uzak alanları vuran yağmacı korsan oldukları olasılığıdır. Hitit epigrafisindeki son keşifler için bakınız: J. D. Hawkins, "The End of the Bronze Age in Anatolia. New Light from Recent Discoveries", A. Çilingiroğlu ve D. French ed., *Anatolian Iron Ages* 3 (London: British Institute of Archaeology at Ankara, 1994), 91–94; J. D. Hawkins, "Tarkasnawa King of Mira," *Anatolian Studies* 48 (1998), 1–31; Michael Siebler, "In Theben ging's los", *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (August 12, 2003), 31, https://www.faz.net/aktuell/. F. Starke, "Ein Keilschrift-Brief des Konigs von Theban/Ahhijawa (Griechenland) an den Konig des Hethitischen Reiches aus dem 13. Jh. V. Chr," Handout August 2003. Arkeoloji, Geç Tunç Çağ Yunanlarının Anadolu'nun Ege sahilindeki Miletos şehrini kolonize ettiği bilgisini ekler. Bakınız: W. D. Niemeier, "Miletus in the Bronz Age: bridge between the Aegean and Anatolia," *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 46 (2002–2003), 225–227.

Pozitivistler muhtelif kategorilerin içine yuvalanmışlardır. Kimileri Troya Savaşı'nın tarihini MÖ 1300 dolaylarına (Troya VIh'ın sonuna) ve kimileri ise MÖ 1210 ilâ 1180 arasına (Troya VIi olarak da bilinen Troya VIIa'nın sonuna) tarihlendirmektedir. Bu kitap, M. Shear'ın *Tales of Heroes* eserinde yaptığı gibi daha sonraki bakış açısına bağlı kalır. MÖ 1300 dolaylarına ilişkin tarihin savunucularına Michael Wood ve D. F. Easton da "*Has the Trojan War Been Found?*" (1985) eseri ile dahildir. Ötekiler, Homeros'un

gerçekten de Yunan halkının tarihsel hafızasını yansıttığını ancak bir Troya Savaşı'nın meydana geldiğini inkâr eder. Bunun yerine, Homeros'un Anadolu'daki birkaç yüzyıllık savaşları aldığını ve bunları tek bir çatışmaya dönüştürdüğünü söylerler. Müellifin şiiri olayların bir karışımıdır ve bu olayların çoğu gerçekten de yaşanmıştır ancak bir zamanda ya da bir mekânda değil. Troya'nın mevcut arkeologları da bu görüşe eğilim duymaktadırlar. Emily Vermeule ve Sarah P. Morris, Homeros'un şiirlerinin çekirdeğini erken Miken dönemine tarihlendirmektedirler. Bakınız: E. D. T. Vermeule, "Priam's Castle Blazing" A Thousand Years of Trojan Memories," *Troy and the Trojan War* (Cambridge: Harvard University, 1986), 77–92 ve Sarah Morris "A Tale of Two Cities: the Miniature Frescoes from Thera and the Origins of Greek Poetry," *American Journal of Archaeology* 93.4 (Ekim, 1989), 511–535.

Bu eser, Troya Savaşı'na sebep olan korku, onur ve kişisel çıkarın bir karışımını tartışır: Thoukydides'in uluslararası ilişkilerin altında yatan motivasyon üçlüsü. Öteki teorilerin de bir yokluğu bulunmamaktadır. Yunanlar ve Troyalılar dahil Anadolu halkları arasındaki savaşı bir sebebi olarak çatışan ekonomik çıkarlara ilişkin bir kategoriye müracaat edeceksek bakınız: E. H. Cline, *Sailing the Wine–Dark Sea: International Trade and the Late Bronze Age Aegean* (Oxford: Tempus Reparatum, 1994); Christopher Mee, "Aegean Trade and Settlement in Anatolia in the Second Millennium B.C.," *Anatolian Studies* 28 (1978), 122–155. Christopher Mee, "Anatolia and the Aegean in the Late Bronze Age", Eric H. Cline ve Diane Harris-Cline ed., *The Aegean and the Orient in the Second Millennium B.C.*, Proceedings of the Fiftieth Anniversary Symposium, Cincinnati 18–20 April 1997, *Aegaeum* 18 (1998), 137–148; T. R. Bryce, "The Nature of Mycenaean Involvement in Western Anatolia," *Historia* 38 (1989), 1–21.

Troya Savaşı yalnızca bir savaş değildir aynı zamanda bir ikondur da. Filmler, romanlar, modalar ve mevcut olaylar mezkûr savaşın tanımlanma biçimini şekillendirir ve hatta bilim insanlarını dahi etkiler. Barbara Tuchman, *The March of Folly from Troy to*

Vietnam (New York: Ballantine Books, 1984), 33–50 adlı yapıtta onu Vietnam Savaşı'nın merceğinden görür. Almanya'da, Troya'daki yeni kazılara ilişkin tartışmalar uzlaşma arka planına karşı yürütülmektedir ki bu da belki de tartışmanın bu denli sert olmasının bir nedenidir. Bakınız. Johannes Haubold, "Wars of *Wissenschaft*: the new quest for Troy," *International Journal of the Classical Tradition* 8.4 (Bahar 2002), 564–579.

Troya ve arkeoloji

Troya 1871 yılından 1891'e değin Heinrich Schliemann ve Wilhelm Dörpfeld tarafından kazıldı ve daha sonra çalışmalar 1932–1938 yılları arasında Carl W. Blegen tarafından yürütüldü. 1988 yılında Troya'daki kazılar bir 50 yıllık aradan sonra birkaç yıl önce Beşik Koyu'ndan (Troya Limanı) yaklaşık 8 kilometre uzakta gerçekleştirilen bir kazı ile tekrar başladı. Bu yeni kazılar, Manfred Korfmann'ın halefi Ernst Pernicka tarafından Brian Rose'un iş birliği ile yürütülüyor. Arkeologlara ek olarak kazı ekibi antropologları, sanat tarihçilerini, kimyagerleri, bilgisayara mühendislerini, antik yazıtlarda uzman olan yazıt bilimcileri, jeologları, Hitit ve Homeros uzmanlarını, arkeobiyologları ve diğerlerini içermektedir. "Troya Projesi" raporları, Troya'da süregelen kazıların yanı sıra Troya ve Troas arkeoloji üzerine makaleler, 1991'den bu yana yıllık olarak yayınlanan akademik bir dergi olan *Studia Troica*'da bulunabilir. Makaleler, her biri İngilizce ya da Almanca özetleri ile mezkûr dillerdedir. 1998'den bu yana yıllık arkeolojik raporları bu dillerde yayınlanmaktadır. Daha evvelki raporlar ise İngilizce özetleri ile Almancadır. Haberler, kaynakça ve diğer kayda değer bilgiler de ayrıca şu internet sitesinde erişilebilir durumdadır: https://uni-tuebingen.de/troia/eng/index.html. Kazı sorumlusu Manfred Korfmann'ın 2003 yılında Almanca olarak verdiği bir ders nazarındaki Troya'daki kazıların durumuna ilişkin bir özet şu adreste bulunabilir: http://www.uni-tuebingen.de/troia/deu/trier_deu.pdf. Kazılara ve bu kazıların tarihçiler için anlamına ilişkin oldukça iyi bir giriş için bakınız: Latacz, *Troy and Homer*, 15–100.

Arkeologlar siteye İngilizce olarak erişilebilecek bir rehber kaleme almışlardır: Manfred Korfmann, Dietrich Mannsperger ve Rüstem Aslan, *Troia/Wilusa–Overview and Offical Tour* (Istanbul: Ege Yayınları, 2005). Buna rağmen eseri Türkiye dışında bulmak zordur. Almanca olarak yazılan *Troia wie es wirklich Aussah* (Munich: Piper, 2004) güzel renkli fotoğrafları ve Birgit Brandau, Hartmut Schckert ve Peter Jablonka'nin varsayımsal rekonstrüksiyonları ile dikkat çekici ve son derece okunabilir bir eserdir. Troya Projesi'nin daha yenilikçi (ve ihtilaflı) yanlarından birisi Troya'nın çeşitli antik şehirlerinin varsayımsal rekonstrüksiyonlarını oluşturmak için bilgisayar modellerinin kullanılmasıdır. Bir giriş için şu adrese bakınız: http://www.uni-tuebingen.de/troia/vr/index_en.html.

M. Korfmann vd., tarafından yayınlanan *Troia–Traum und Wirklichkeit* (Stuttgart: Theiss Verlag, 2001) 2001 yılındaki bir müze sergisinin bolca resimli bir kataloğunu ve önde gelen bilim insanları tarafından Troya ile ilgili konuların geniş bir çerçevede Almanca olarak ele alındığı bir giriş yazısını içermektedir. Troya'nın Anadolu'ya münhasır karakterine ilişkin iki önemli çalışma şunlardır: M. Korfmann, "Troia, An Ancient Anatolian Palatial and Trading Center," *Classical World* 91.5 (1998), 369–385 ve F. Starke, "Troia im Kontext des historisch-politischen und sparchlichen Umfeldes Kleinasiens im 2," *Studia Troica* 7 (1997), 447–487.

Troya'da bulunan bikonveks hiyeroglif mühür için bakınız: J. David Hawkins ve Donald F. Easton, "A Hieroglyphic Seal from Troy", *Studia Troia* 6 (1996), 34, 36; Machteld J. Mellink ve Donna Strahan, "The Bronze Figurine from Troia Level VIIa," *Studia Troica* 8 (1998), 141–149. Troya kapılarının dışındaki steller için bakınız: Manfred Korfmann, "Stelen vor den Toren Troias, Apaliunas-Apollon in Truisa/Wilusa?", Güven Arsebük, Machteld J. Mellink ve Wulf Schirmer ed., *Light on Top of the Black Hill, Studies presented to Halet Çambel* (Istanbul: Ege Yayınları, 1998), 471–478.

Homeros çalışmaları ve yenice gerçekleştirilen arkeolojik kazılar ışığında Troya'nın bir bölgesi olan Troas üzerine bir giriş için bakınız: J. V. Luce, *Celebrating Homer's Landscapes: Troy and Ithaca*

Revisited (New Haven: Yale University Press, 1999). Kısmen modası geçmiş olmasına rağmen Cook'un şu eserine bakınız: *The Troad: An Archaeological and Topographical Survey* (Oxford: Clarendon Press, 1973). Mezarlıklar da dahil olmak üzere Beşik Koyu'ndaki (Troya Limanı) kazıların detaylı bir çalışması için bakınız: Maureen A. Basedow, *Besik Tepe. Das spätbronzezeitliche Gräberfeld* (Munich: Verlag Philipp von Zabern, 2000). Mezkûr liman kazılarında bulunan gülümseyen yüzü ile Miken tarzı taş mühür için bakınız: Ingo Pini, "Zu den Siegeln aus der Beşik-Necropole," *Studia Troica* 2 (1992), 157–164, bilhassa 157–158. Rüstem Aslan ve Gerhard Bieg, Peter Jablonka ve Petra Krönneck ile birlikte "Die Mittel- Bis Spätbronzezeitliche Besiedlung (Troia VI und Troia VIIa) der Troas under der Gelibolu-Halbinsel, Ein Überblick", *Studia Troica* 13 (2003), 165–213 Troya şehri dışındaki Orta ve Geç Tunç Çağ Troas'ı için başat bir arkeolojik çalışmadır. Bölgenin ekoloji ve jeolojisinin etkileyici detayları şurada bulunabilir: G. A. Wagner, Ernst Pernicka ve Hans-Peter Uerpmann, *Troia and the Troad: Scientific Approaches* (New York: Springer, 2003). Söz konusu Yunanların gemi istasyonları olduğunda Homeros'u takip etme hususunda bir tartışma için bakınız: J. C. Kraft, "Harbor Areas at Ancient Troy: Sedimentology and Geomorphology Complement Homer's Iliad," *Geological Society of America* 31, no. 2 (2003), 163–166. Botanik bilimci Martin Rix, Ida Dağı'nın bitki hayatının bir değerlendirmesini şurada sunmaktadır: "Wild About Ida: the glorious flora of Kaz Dagi and the Vale of Troy," *Cornucopia* 5.26 (2002), 58–75.

Troas'ın fosillerine ilişkin bir tartışma için bakınız: A. Mayor, *The First Fossil Hunter* (Princeton: Princeton University Press, 2000). Çanakkale Boğazı'ndaki rüzgârlar ve bu rüzgârların Troya refahına etkisi için bakınız: J. Neumann, "Number of Days that Black Sea Bound Sailing Ships were Delayed by Winds at the Entrance to the Dardanelles Near Troy's Site," *Studia Troica* (1991), 93–100.

Kayda değer bir bilim insanlığı azınlığı Troya Projesi'nin sonuçlarının bir kısmını reddetmektedirler; yani aşağı şehrin gerçekten de bulunmuş olduğunu, Troya'nın başat bir ticaret merkez olduğunu

ve Troya'nın Wilusa ile bir ve aynı olduğunu–ve kimileri Troya'nın Hisarlık ile özdeştirilmesini dahi sorgulamaktadır ki bu denklem Schliemann'a kadar geri gitmektedir. Önde gelen septikler Antik Çağ tarihçisi F. Kolb ve Arkeolog Dieter Hertel'dir. Mezkûr kişilere Hitit bilimciler ve Antik Yakın Doğu uzmanlarının yanı sıra Antik tarihçiler ve arkeologlar da katılmaktadırlar. İngilizce için bakınız: F. Kolb, "Troy VI: A Trading Center and Commercial City?," *American Journal of Archaeology* 108, no. 4 (2004), 577–613 ve D. Hertel ve Frank Kolb, "Troy in Clearer Perspective," *Anatolian Studies* 53 (2003), 71–88. Christoph Ulf gösterilen yerde geniş oranda arkeologların ulaştıkları sonuçları eleştiren bir Almanca makale koleksiyonunu düzenlemiştir: *Der neue Streit um Troia, Eine Bilanz* (Munich: C. H. Beck Verlag, 2003).

Fakat bu eleştirilerin pek çoğu ikna edici bir biçimde cevaplanmıştır. Bakınız: D. F. Easton, J. D. Hawkins, A. G. Sherratt ve E. S. Sherratt, "Troy in Recent Perspective," *Anatolian Studies* (2002) ve P. Jablonka ve C. B. Rose, "Late Bronz Age Troy: A Response to Frank Kol"," *American Journal of Archaeology* 108, no. 4 (2004), 615–630. Şahsi kanaatime göre, aşağı şehir hakkındaki arkeologların iddiaları dikkatli bir şekilde incelenmeyi bekliyor, tıpkı Troya Vii'nin (eskiden Troya VIIa olarak anılan) bir insan vahşeti tarafından yıkılması gibi. Wilusa'nın Troya'ya ya da Hitit metinlerindeki Ahhiyawa'nın Homeros'un Akhalarına, yani Yunanlara denk olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır ancak sonuçlar bu yöndedir. Septiklerin sağlam bir zeminde durdukları yer, Troya'yı uluslararası başat bir zanaat ve ticaret merkezi olarak adlandırma hususuna itirazlardır; "bölgesel liman" daha güvenli bir tanım olabilirdi.

1932 ilâ 1938 yıllarında Cincinnati Üniversitesi'nin Troya'da gerçekleştirdiği kazı sonuçları dört cilt halinde yayınlanmıştır. Carl W. Blegen, John L. Caskey ve Marison Rawson ed., *Troy; Excavations Conducted by the University of Cincinnati, 1932–1938* (Princeton: Princeton University Press, 1950–1953). Bunun yanında ek monografiler de vardır 1951–1963 yılları arasında yayınlanan. Blengen sonuçlarını şurada özetlemiştir: *Troy and the Trojans* (New York:

Praeger, 1963). Wilhelm Dörpfeld'ın Troya'daki kazılar İngilizce olarak şurada ifade edilmiştir: Herbert Cushing Tolman, *Mycenaean Troy* (1903). Heinrich Schliemann pek bilindiği gibi modern Troya kazılarına 1871 yılında başlamıştır ve *Ilios* (1881) ve *Troja* (1884) isimli ciltlerde öncü sonuçları yayınlamıştır.

Homeros

Pek çok okuyucu Homeros'u çevirisi ile tanır. Yunanca aslının yerini tutmasa da oldukça fazla bir sayıda iyi çevirilere ulaşmak mümkündür. Bu kitap, Alexander Pope'un saygın ve özlü çevirisini kullanmıştır (*Iliad* 1720 ve *Odyssey* 1725–26). Bu çeviriler, Homeros'u kahramanca dizelerde verir. Yenice çeviriler arasında *Ilias*'ın iki seçkin yorumu bulunmaktadır: Richmond Lattimore, *The Iliad of Homer* (Chicago: University of Chicago Press, 1951) ve Robert Fagles, *The Iliad/Homer* (New York: Penguin Books, 1991). Fagles'ın *Odyssey*'i bilhassa güzeldir: *Odyssey/Homer* (New York: Penguin Books, 1996). Buna rağmen göze çarpan çeviri Stanley Lombardo'nun Homeros'u sıradan bir İngilizce ile yorumlamasıdır: *Iliad/Homer* ve *Odyssey/Homer* (Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc., 2000).

G. S. Kirk, Mark W. Edwards, Richard Janko, J. B. Hainsworth ve N. J. Richardson, *The Iliad: A Commentary* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985–1993) adlı altı ciltlik akademik yorum ciddi bir *Ilias* çalışması için vazgeçilmezdir. *Odysseia*'nın I–XVI Kitapları üzerine İngilizce akademik bir yorum için bakınız: A. W. Heubeck, Stephanie & J. B. Hainsworth, *A Commentary on Homer's Odyssey* (Oxford: Clarendon Press, 1990). *Epikos Kyklos*'un öteki şiirlerinden günümüze kalanlara ilişkin bir giriş için bakınız: M. Davies, *The Epic Cycle* (Bristol: Bristol Classical Press, 1989). M. P. O. Morford ve Robert J. Lenardon, *Classical Mythology* (New York: Longman, 1971) eseri kullanışlıdır.

Homeros üzerine akademik kitaplar neredeyse sayısızdır. İyi bir başlangıç için bakınız: Barry Powell, *Homer* (Blackwell: Malden, 2004) ya da Mark W. Edwards, *Homer, Poet of the Iliad*

(Baltimore: John Hopkins University Press, 1987). Ian Morris ve Barry Powell ed., *A New Companion to Homer* (Brill: London, 1997) adlı yapıt ise şiir ölçüsünden savaş deneyimine değin uzanan bir yelpazede makaleler sunar. İlgili konularla alakalı bir dizi önemli makale ise yine şurada bulunur: Jane B. Carter ve Sarah P. Morris ed., *The Ages of Homer. A Tribute to Emily Townsend Vermeule* (Austin: University of Texas Press, 1995). Homeros üzerine sözlü bir şiir olarak temel bir kitap için ise bakınız: A. B. Lord, *The Singer of Tales* (Harvard: Cambridge University Press, 1960). İçinde hayli kıymetli bilgiler içeren bir diğer eser için bakınız: Gregory G. Nagy, *The Best of the Achaeans* (Baltimore: The Jonhs Hopkins University Press, 1999).

Homeros üzerindeki Antik Yakın Doğu etkisi üzerine çalışan bilim insanları da bulunmaktadır. Söz gelimi M. L. West'in kaleme aldığı *The East Face of Helicon* (Oxford: Clarendon Press, 1977) şiirin doğudan batıya geçişine odaklanır. Calvert Watkins, Homerik şiirin muhtemel Troyalı kökenlerine ilişkin infial yaratan bir çalışma ortaya koymuştur. Bakınız: C. Watkins, "The Language of the Trojans", Mellink ed., *Troy and the Trojan War*: 45–62; "Homer and Hittite Revisited", P. Knox, C. Foss ed., *Festschrift Wendell Claussen* (Stuttgart: Leipzing, 1998), 201–211; "Homer and Hittite revisited II", K. Aslihan Yener ve Harry A. Hoffner Jr. ed., *Recent Developments in Hittite Archaeology and History. Papers in Memoriam of Hans G. Güterbock* (2002), 167–176. Sarah P. Morris'in Yunan ve Yakın Doğu sanatı ve şiirinin ilişkisi üzerine kaleme aldığı yenilikçi çalışması şunları içerir: *Daidalos and the Origins of Greek Art* (Princeton: Princeton University Press, 1992) ve aynı yazarın "The Sacrifice of Astyanax: Near Eastern Contributions to the Siege of Troy", *The Ages of Homer*, 221–245.

Homeros gibi bir erken dönem şairinin düşünce tarzına ilişkin alışılagelenin dışında ve özgün bir görü için bakınız: Elizabeth Wayland Barber ve Paul T. Barber, *When They Severed Earth from Sky: How the Human Mind Shapes Myth* (Princeton: Princeton University Press, 2004).

Savaş

Batı kültüründeki tüm önemine rağmen Homeros'un savaş tasviri oldukça tartışmalıdır ancak şiir genellikle müphemdir. Joachim Latacz, *Kampfparänese, Kampfdarstellung und Kampfwirklichkeit in der Ilias, bei Kallinos und Tyrtaios* (Munich: Beck, 1977) adlı eser Homeros'un savaş alanının çalışması için başat bir yapıttır. Hans Van Wees, Homeros'un olanak tanıdığından çok daha fazla Tunç Çağ savaşı olmasına rağmen yağmalar da dahil olmak üzere Homerik savaş çeşitlerini eksiksiz ve basiretli bir biçimde kaleme almıştır. Öteki çalışmaları arasında şunlara da bakınız: *Status Warriors: War, Violence and Society in Homer and History* (Amsterdam: J.C. Gieben: 1992) ve "The Homeric Way of War: The Iliad and the Hoplite Phalanx (I)," *Greece and Rome*, 2. Ser., 41.1 (1994), 1–18. Şu eser yağmacılık üzerine hala kullanışlıdır: Walter Leaf, *Troy. A Study in Homeric Geography* (London: Macmillan and Co., 1912). W. K. *Pritchett, The Greek State at War*, BölümV (Berkeley: University of California Press, 1991), 5–32 Tunç Çağ'ındaki erken bir phalanksı tartışır. Van Wees ve Ralph Gallucci, Homeros'un dizelerindeki savaş arabası taktiklerinin gerçek ve tarihsel olduğunu inkâr eden septikler ile tartışan kişiler arasındadır. Bakınız: Ralph Gallucci, "Studies in Homeric Epic Tradition", Karlene Jones-Bley, Martin E. ve Volpe, Angela Della ve Dexter, Miriam Robbins, ed., *Proceedings of the Tenth Annual UCLA Indo-European Conference*, Los Angeles 1998. (Washington, D.C.: Institute for the Study of Man, Inc., 1999), 165–182. Gallucci aynı bölümde Tunç Çağ Assurlarının kuşatma makinelerine atlarının adını verdiğini gösterir ve Troya atının bir belirsizlik ve varlığın efsanevi bir anımsaması olduğunu önerir.

Septikler, Tunç Çağ savaşının Homeros ile uygunluğundan şüphe duyacaklardır ancak hiçbir şey yoktur ki bu kitabın öngörüsü ile daha fazla uyuşsun. Kırk yıl önce kaleme alınmış olmasına rağmen Yigael Yadin'in iki ciltlik eseri Tunç Çağ savaşına ilişkin en iyi giriştir: The Art of Warfare in Biblical Lands In the Light of Archaeological Discovery. (London: Weidenfeld and Nicolson, 1963). Robert Drews işaret edilen yerde Geç Tunç Çağ'da çatışmaya

ilişkin oldukça müphem görüler sunar: The End of the Bronze Age: Changes in Warfare and the Catastrophe c. 1200 BC. (Princeton: Princeton University Press, 1993). A. Harding'in zekice hazırlanmış makalesi savaşı ve çağın kültürünü inceler: "Warfare: A Defining Characteristic of Bronz Age Europe?", John Carman ve Anthony Harding ed., *Ancient Warfare: Archaeological Perspectives* (Thurpp, Stroud, England: Sutton Publishing, 1999), 157–174.

Arkeolojik materyaller, askeri mimari ve Linear B tabletleri Geç Tunç Çağ Yunan savaşına ilişkin detaylar bakımından zengindir. Mezkûr konuya ilişkin genel bir değerlendirme için bakınız: Sarah Monks, "The Aegean", R. Osgood, Sarah Monks ve Judith Toms ed., *Bronz Age Warfare* (Phoenix Mill, England: Sutton Publishing, 2000), 115–137. İlk nesil Linear B kanıtları şurada tartışılır: Michael Ventris ve John Chadwick, *Documents in Mycenaen Greek*, 2. edisyon (London: Cambridge University Press, 1973). Çok daha yeni kanıtlar için bakınız: T. G. Palaima, "Mycenaean Militarism from a Textual Perspective. Onomastics in Context: lawos, damos, klewos", *Aegaeum, Polemos le Contexte Guerrier e Égée a l'âge du Bronze* II (1999), 367–380.

Hitit Savaşına bir giriş için bakınız: P. H. J. Houwink ten Cate, "The History of Warfare According to Hittite Sources: The Annals of Hattusilis I (Part II)," *Anatolica* 11 (1984), 47–83; Richard Beal, *The Organisation of the Hittite Military* (Heildelberg: Carl Winter Universitaetsverlag, 1992); R. H. Beal, "Hittite Military Organization", Sasson ed., *Civilizations of the Ancient Near East*, c. 1, 545–554; R. H. Beal, "Le strutture militari ittite di attaco e di difesa", M. C. Guidotti ve Franca Pecchioli Daddi ed., *La Battaglia di Qadesh* (Liverno: Sillabe, 2000), 109–121 [İtalyanca]. Şu özel çalışmalar da oldukça önemlidir: K. Balkan, *Letter of King Anum–Hirbi of Mama to King Warshama of Kanish* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957); H. A. Hoffner, "A Hittite Analogue to the David and Goliath Contest of Champions?," *Catholic Biblical Quarterly*, 30 (1968), 220–225; Hans G. Güterbock ve Theo P. J. Van den Hout ed., *The Hittite Instruction for the Royal Bodyguard, The*

Oriental Institute of the University of Chicago, Assyriological Studies, no. 24 (Chicago: University of Chicago, 1991); G. Beckman, "The Siege of Ursu Text (CTH 7) and Old Hittite Historography," *Journal of Cuneiform Studies* 47 (1995), 23–32; S. 'Izre'el ve S. Itamar, *The General's Letter from Ugarit* (Tel Aviv: Tel Aviv University, 1990); T. P. J. Van den Hout "Bellum iustum, ius divinum: some thoughts about war and peace in Hittite Anatolia,", *Grotiana, New Series* 12–13 (1991–1992 [1994]), 13–35.

Yeni Mısır Krallığı savaşı çok iyi çalışılır ve en azından genel olarak Geç Tunç Çağ savaşını düşündürür. Şu kısa anlatıya bakınız: Ian Shaw, *Egytian Warfare and Weapons* (Buckinghamshire, England: Shire Publications Ltd., 1991) ve A. J. Spalinger'in çok daha detaylı çalışması *War in Ancient Egypt* (Oxford: Blackwell Publishing, 1991). Bunların yanı sıra Andrea Gnirs, "Ancient Egypt", Kurt Raaflaub ve Nathan Rosenstein ed., *War and Society in the Ancient and Medieval Worlds, Asia, The Mediterranean, Europe, and Mesoamerica* (Washington, D.C.: Center for Hellenic Studies, 1999), 71–104. Ayrıca bakınız: J. K. Hoffmeier, "Military: Materiel", D. B. Redford ed., *Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt* II (New York: Oxford University Press, 2001), 406–412 ve D. B. Redford, *The Wars in Syria and Palestine of Thutmose III* (Leiden, Brill, 2003).

Mezopotamya'daki erken Tunç Çağ savaşı için bakınız: J. S. Cooper, *Reconstructing History from Ancient Inscriptions: The Lagash–Umma Borber Conflict*, Sources from the Ancient Near East, c. 2, fas. 1 (Malibu: Undena Publications, 1983). Mari'deki orta Tunç Çağ Savaşı için zengin kanıtlar şurada bulunabilir: J. M. Sasson, *The Military Establishments at Mari*, Studia Pohl (Rome: Pontifical Biblical Institute, 1969) ve W. Heimpel, *Letters to the King of Mari: A New Translation, with Historical Introduction, Notes, and Commentary* (Winona Lake: Eisenbauns, 2003). Mari için bir girişe dair bakınız: S. Dalley, *Mari and Karan Two Old Babylonian Cities* (New York: Longman, 1984).

Antik Yakın Doğu'daki meydan savaşlarına ilişkin olarak Megiddo (MÖ 1479) için bakınız: E. H. Cline, *The Battles of*

Armageddon (Ann Arbor: The University of Michingan Press, 2003),6–28; Kadeş (MÖ 1274) için bakınız: W. J. Murnane, *The Road to Kadesh, A Historical Interpretation of the Battle Reliefs of King Sety I at Karnak* (Chicago: The Oriental Institute of Chicago, 1990) ve M. Healy, *Qadesh 1300 B.C: Clash of the Warrior Kings* (Oxford: Osprey Publishing, 1993).

Savaş arabaları için bakınız: S. Piggott, *Wagon, Chariot, and Carriage: Symbol and Status in the History of Transport* (New York: Thames and Hudson, 1992), Mary Aiken Littauer & Joost H. Crouwel ed., Peter Raulwing, *Selected Writings on Chariots, Other Early Vehicles, Riding and Harness. Culture & History of the Ancient Near East*, c. 6 (Brill: Leiden, 2002) ve Juliet Clutton–Brock, *Horse Power: A History of the Horse and the Donkey in Human Societies* (Cambridge: Harvard University Press, 1992).

Tunç Çağ ve Homerik donanma tarihi için bakınız: S. Wachsmann, *Seagoing Ships and Seamanship in the Bronz Age Levant* (College Station: Texas A & M University Press, 1998); Lionel Casson, *Ships and Seamanship in the Ancient World* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1971), 30–35, 38–53, 445–446; Lucien Basch, *Le Musée Imaginaire de la marine antique* (Athens: Institut Hellénique pour la Préservation de la Tradition Nautique, 1987), 76–202; Shelley Wachsmann, "The Pylos Rower Tablets Reconsidered," *Tropis V, 5th International Symposium on Ship Construction in Antiquity: Nauplia, 26, 27, 28 August 1993, Proceedings* ed., Harry Tzalas (Nauplion, Greece: Hellenic Institute for the Preservation of Nautical Tradition, 1993), 491–504; T.G. Palaima, "Maritime Matters in the Linear B Tablets," *Thalassa, L'Égée Prehistorique et la Mer, Aegaeum* 7 (1991), 273–310; J. Crouwel, "Fighting on Land and Sea in Late Mycenaean Times" *Polemos, le Contexte Guerrier en Égée à l'âge du Bronze, Aegaeum 19* c. 2 (1999), 455–464. Mikenlerin Geç Tunç Çağ'ında kadırgayı icat etmelerine ilişkin bir tartışma için: Michael Wedde, "War at Sea: the Mycenaean and Early Iron Age Oared Galley," *Polemos le Contexte Guerrier en Égée à l'âge du Bronze Aegaeum 19* c. 2 (1999), 465–478 ve Michael

Wedde, *Towards a Hermeneutics of Aegean Bronze Age Ship Imagery* (Mannheim: Bibliopolis, 2000). Mısır donanması için bakınız: E. Linder, "Naval Warfare in the El-Amarna Age", D. J. Blackman, ed., *Marine Archaeology*. Proceedings of the Twentythird [sic] Symposium of the Colston Research Society held in the University of Bristol, (London: Archon Books, 1973), 317–325; Steve Vinson, *Egyptian Boats and Ships* (Princes Risborough, Buckinghamshire, UK: Shire Publications, 1994). Tunç Çağ gemi batıkları için bakınız: George Bass, "Cape Gelidonya, A Bronze Age Shipwreck", *Transactions of the American Philosophical Society* 57, Bölüm 8 (1967), Karş. http://ina.tamu.edu/capegelidonya.htm. W. Phelps, Y. Lolos, and Y. Vichos, ed., *The Point Iria Wreck: Interconnections in the Mediterranean ca. 1200 BC.* (Athens: Hellenic Institute of Marine Archaeology, 1999). Ulu Burun için bakınız: http://ina.tamu.edu/ub_main.htm.

Troya Savaşı'nda sağlık şartları kesinlikle göz ardı edilemez bir unsurdu. Savaş yaraları ve savaş alanındaki müdahaleler için bakınız: Christine Salazar, *The Treatment of War Wounds in Greco-Roman Antiquity* (Brill: Leiden, 2000), 126–158; Guido Majno, *The Healing Hand, Man and Wound in the Ancient World* (Cambridge: Harvard University Press, 1975), 1421–147; Wolf-Hartmut Friedrich, *Wounding and Death in the Iliad: Homeric Techniques of Description*, çev. Gabriele Wright ve Peter Jones (London: Duckworth, 2003); R. Arnott, "War Wounds and their Treatment in the Aegean Bronze Age," *Aegaeum, Polemos le Contexte Guerrier en Égée à l'âge du Bronze* II (1999), 499–506. Çiçek hastalığına ilişkin çok daha önemli ve karşılaştırmalı bilgi şurada bulunabilir: Robert Sallares, *Malaria and Rome. A History of Malaria in ancient Italy* (Oxford: Oxford University Press, 2002). *Ilias*'taki savaş gerginliğine ilişkin aydınlatıcı bir tartışma için bakınız: J. Shay M. D., Ph.D, *Achilles in Vietnam* (New York: Maxwell Macmillan International, 1994). Homeros'taki zehrin kullanımına ilişkin bir tartışma için bakınız: A. Mayor, *Greek Fire, Poison Arrows & Scorpion Bombs* (Woodstock: The Overlook Press, Peter Mayer Publishers, Ins., 2003).

Amazonlar için bakınız: J. H. Blok, *The Early Amazons: Modern and Ancient Perspectives on a Persistent Myth* (Leiden: Brill, 1995); Lyn Webster Wilde, *On the Trail of the women warriors: the Amazons in myth and history* (New York: Thomas Dunne Books, 2000); Jeanine Kimball-Davis, *Warrior Women: An Archaeologist's Search for History's Hidden Heroines* (New York: Warner Books, 2002); Renate Rolle, *World of the Scythians* çev. F. G. Walls (Berkeley: University of California Press, 1989). Center for the Study of Eurasian Nomands'ın web sayfası: http://www.csen.org/. Dahomey'in kadın askerleri için bakınız: Stanley B. Alpern, *Amazons of Black Sparta: The Women Warriors of Dahomey* (New York: New York University Press, 1998) ve Robert B. Edgerton, *Warrior Women: the Amazons of Dahomey and the nature of war* (Boulder, Colo.: Westview Press, 2000). Amazonların gerçekten de Hitit ritüelinde yer alan kadın okçular olduğuna –muhtemelen kadınlar gibi giyinen erkek okçulardı- ilişkin bir teori için bakınız: Watkins, "The Language of the Trojans", Mellink ed., *Troy and the Trojan War*, x.

Savaş ve din çoğu zaman kol kola gider. Tunç Çağ Anadolu'sunun dini ortamına ve bunun Homeros'un dizelerinde kalan kısmına ilişkin bakınız: Christopher Faraone, *Talismans and Trojan Horses* (Oxford: Oxford University Press, 1992). Antik Anadolu dinine bir giriş için bakınız: M. Popko, *Religions of Asia Minor* (Warsaw: Academic Publications, 1995). Luwi dinine ilişkin bakınız: Manfred Hutter, "Aspects of Luwian Religion", H. Craig Melchert, ed., *The Luwians*, Handbuch der Orientalistik c. 68 (Leiden: Brill, 2003), 211–280. Aşağıdaki kitaplarda, Miken dinine ilişkin daha çok şey vardır.

Mikenler

Konuyla ilişkili olarak birkaç iyi ve okunabilir giriş için bakınız: J. Chadwick, *The Mycenaean World* (Cambridge, Cambridge University Press, 1976) ve W. D. Taylour, *The Mycenaeans*, 2. edisyon (London: Thames and Hudson, 1983). Çok daha detaylı ve akademik bir giriş şurada bulunabilir: O. Dickinson, *The Aegean Bronze Age* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994).

Oldukça yeni akademik bir araştırma için bakınız: C. W. Shelmerdine, "Review of Aegean Prehistory VI: The Palatial Bronze Age of the Southern and Central Greek Mainland," *American Journal of Archaeology* 101, no. 3 (1997), 537–585. Mezkûr eser 1997–1999 dönemi üzerine bir ek ile şurada tekrar basılmıştır: Tracey Cullen ed., *Aegean Prehistory: A Review, American Journal of Archaeology* Supplement I (Boston: Arhaeological Institute of America, 2001), 329–382. Elizabeth French, *Mycenae, Agamemnon's Capital: The Site in its Setting* (Charleston: Tempus, 2004) en önemli Miken siteleri için kısa bir giriştir. Pellana'daki saray kazıları ve Menelaos ve Helene'ye ait gibi görünen saray üzerine Yunanca bir makale için: Theodore G. Spyropoulos, "The Palace of Menelaus and Helen in Mycenaean Lacedaemon," *Aeropos* 54 (March-April 2004), 4–15. Sarayın bulunduğu alana ilişkin daha erken bir aday Therapne'dir. Bakınız: Hughes, *Helen of Troy*, 29–33.

Linear B metinleri için bakınız: Ventris ve Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, (yukarıda) ve J. T. Hooker, *Linear B an Introduction* (London: Bristol Classical Press, 1980). J. Chadwick, *The Decipherment of Linear B*, 2. edisyon (London: Cambridge University Press, 1967).

Bilhassa Linear B metinleri ışığında Mikenler üzerine hazırlanan daha evvelki araştırmalar Geç Tunç Çağ krallıkları merkezileşmiş ve bürokratik yapılara sahip olarak görme eğilimindedir. Bu sebepledir ki *Ilias*'ın harap şefliklerinden tamamen farklıdır. Bu minvalde bir araştırma için bakınız: D. B. Small, "Surviving the Collapse: The Oikos and Structural Continuity Between Late Bronz Age and Later Greece", Michael Galaty ve William A. Parkinson ed., *Rethinking Mycenaean Palaces* (Los Angeles: The Cotsen Institute of Arhaeology at UCLA, 1999), 283–291; I. M. Shear, *Kingship in the Mycenaean World and Its Reflections in the Oral Tradition* (Philadelphia: INSTAP Academic Press, 2004). Linear B metinler ve Miken ordusu için bakınız: Palaima, "Mycenaean Militarism" (yukarıda).

Anadolu'nun Miken kültürü ve toplumu üzerine etkileri hususuna ilişkin cezbedici öneriler bulunmaktadır. Bakınız: S. Morris,

"Potnia Aswiya: Anatolian Contributions to Greek Religion," *Aegaeum, Potnia Deities and Religion in the Aegean Bronze Age* 22 (2001), 423–434 ve T. R. Bryce, "Anatolian Scribes in Mycenaean Greece," *Historia* XLVIII/3 (1999), 257–264.

Kral Tut'un hükümdarlığı sırasında Mısır'da bulunan Miken paralı askerlerinin mümkünâtı için bakınız: R. Parkinson ve Louise Schofield, "Images of Mycenaeans: A Recently Acquired Painted Papyrus from El-Amarna", W. Vivian Davies ve Louise Schofeld, ed., *Egypt, the Aegean and the Levant–Interconnections in the Second Millennium BC.* (London: British Museum Press, 1995), 125–126.

Miken mücevheratı için bakınız: Eleni M. Konstantinidi, *Jewellery Revealed in the Burial Contexst of the Greek Bronze Age* (Oxford: J. ve E. Hedges, Hadrian Books tarafından piyasaya sürüldü, 2001) ve: http://www.fhw.gr/chronos/02/mainland/en/mg/technology/index.html.

Miken yiyecek, içecek ve parfümü üzerine bakınız: Y. Tzedakis, M. Holley, *Minoans and Mycenaeans Flavors of Their Time* (Athens: Production Kapon Editions, 1999) ve Cynthia W. Shelmerdine, *The Perfume Industry of Mycenaean Pylos* (Göteborg, Sweden: P. Åström, 1985). Minos Krete'sinde insan kurban töreninin ihtimali şurada araştırılmaktadır: J. A. Sakellarakis ve S. E. Sapouna, *Achanes* (Athens: Ekdotike Athenon S.A., 1991).

Hititler ve öteki Anadolu halkları

Antik Anadolu'da insan ve doğa arasındaki etkileşim şurada incelenmektedir: J. Yakar, *Ethnoarchaeology of Anatolia* (Jerusalem: Graphit Press, 2000). Hayvan dünyası için bakınız: Billie Jean Collins ed., *A History of the Animal World in the Ancient Near East* (Leiden: Brill, 2002). Türkiye'deki arkeolojik sitelere bir giriş için bakınız: E. Akurgal, *Ancient Civilizations and Ruins of Turkey* (Turkey: Guzel Sanatlar Matbaasi A.S., 2001). Şu eserde de oldukça kıymetli bilgiler bulunmaktadır: Bernard McDonagh, *Blue Guide, Turkey* 3. edisyon (New York: W.W. Norton, 2001). Bilge Umar Türkiye'nin tarihsel coğrafyası üzerine pek çok eser kaleme almıştır. Mezkûr yazarın *Türkiye'deki Tarihsel Anıtlar* (Istanbul: Inkılâp Kitabevi, 1995)

isimli eserindeki fotoğraflardan memnuniyet duymak için Türkçe bilmeye gerek yoktur.

Yukarıda bahsettiğimiz Bryce tarafından kaleme alınan *Kingdom of the Hittites* (1998) ve *Life and Society* (2002) isimli eserler Hititlere ilişkin oldukça iyi bir giriş sunmaktadır. Benzer şekilde bakınız: J. G. MacQueen, *The Hittites and their Contemporaries in Asia Minor*, gözden geçirilmiş edisyon (London: Thames & Hudson, 1986). Ayrıca şuradaki oldukça iyi görselleştirilmiş muhtelif iyi makalelere bakınız: Sasson, ed., *Civilizations of the Ancient Near East*. O. Tashin, *Die Hethiter und ihr Reich: das Volk der 1000 Götter*. Stuttgart: Theiss, (2002) [Almanca]. Bunun yanı sıra Hattuşaş'ın mevcut arkeologlarından birinin kaleme aldığı bir Hattuşaş rehberi için bakınız: J. Seeher, *Hattusha Guide: A Day in the Hittite Capital*, gözden geçirilmiş edisyon (Istanbul: Ege Yayinlari, 2002). Hattuşaş'ın yıkımına ilişkin teoriler için aynı yazarın şu araştırmasına bakınız: "Die Zerstörung der Stadt Hattuša," *Akten der IV. Internationalen Kongresse für Hethitologie* (Wiesbaden: 2001), 623–634. H. A. Hoffner, "Daily Life among the Hittites" R. E. Averbeck, Mark W. Chavalas, David B. Weisberg, ed., *Life and Culture in the Ancient Near East* (Bethesda: CDL Press, 2003), 95–120 oldukça iyi bir özettir. Şurada oldukça önemli yenice çalışmalar bulunmaktadır: K. Alishan Yener- Harry A. Hoffner Jr., ed., *Recent Developments in Hittite Archaeology and History. Papers in Memoriam of Hans G.Güterbock* (Winona Lake: Eisenbrauns, 2002) ve Gary Beckman, Richard Beal ve Gregory McMahon, ed., *Hittite Studies in Honor of Harry A. Hoffner, Jr: on the Occasion of his 65th Birthday* (Winona Lake: Eisenbruans, 2003). Monografilerde bir değer yattığına ilişkin büyük bir uzlaşı bulunmaktadır. Bakınız: Gary Beckman, *Hittite Prayers* (Leiden: Brill, 2002); Harry A. Hoffner, Jr., *The Laws of the Hittites: A Critical Edition* (Leiden: Brill, 1997) ve aynı yazarın *Hittite Myths* (Atlanta: Scholars Press, 1998). Hitit müziği için bakınız: Stefano de Martino, "Music, Dance, and Processions in Hittite Anatolia", Sasson ed., *Civilizations of the Ancient Near East*, c. 4, 2668–2669.

Hititlerin komşuları ve Anadolu'nun politik coğrafyası için bakınız: H. Craig Melchert, ed., *The Luwians*. Trevor Bryce, J. D. Hawkins, Manfred Hutter ve ötekilerinin müphem katkıları ile *Handbuch der Orientalistik* c. 68 (Leiden: Brill, 2003). J. D. Hawkins, "Tarkasnawa King of Mira" (yukarıda); aynı yazarın "Anatolia: The End of the Hittite Empire and After" içinde Eva Andrea Braun-Holzinger ve Hartmut Matthäus, ed., *Die nahöstlichen Kulturen und Griechenland an der Wende vom 2. zum 1. Jahrtausend v. Chr.: Kontinuität und Wandel von Strukturen und Mechanismen kultureller Interaktion*. Kolloquium des Sonderforschungsbereiches 295 "Kulturelle und sprachliche Kontakte" der Johannes Gutenberg-Universität Mainz, 11.-12. Dezember 1998 (Möhnesee: Bibliopolis 2002), 143–151; Mc Benzi, "Anatolia and the Eastern Aegean at the Time of the Trojan War" içinde Franco Montanari ve Paola Asheri ed., *Omero Tremila Anni Dopo* (Rome: Edizioni di Storia e Letteratura, 2002), 343–409.

Troyalıların konuştuğu dil ya da diller neydi? Henüz cevaplanmamış bu konu üzerine oldukça fazla ilgi bulunmaktadır. Bakınız: Watkins ve Melchert'ın yukarıda bahsettiğimiz eseri. Ayrıca bakınız: G. Neumann, "Wie haben die Troer in 13. Jahrhundert gesprochen?" *Würzberger Jahrbücher für die Altertumswissenschaften* 23 (1999), 15–23; Ruggero Stefanini, "Toward a Diachronic Reconstruction of the Linguistic Map of Ancient Anatolia", S. De Martino ve F, Pecchioli Daddi, ed., *Anatolia antica. Studi in memoria di Fiorella Imparati. Eothen* 11 (Florence: Logisma editore, 2002), 783–806. Itamar Singer, "Western Anatolia in the Thirteenth-Century B.C. According to the Hittite Sources," *Anatolian Studies* 33 (1983), 206–217.

Yunanlar ve Anadolu arasındaki ilişki için bakınız: H. G. Guterbock, "The Hittites and the Aegean World: Part 1. The Ahhiyawa Problem Reconsidered," *The American Journal of Archaeology* 87, No. 2 (1983), 133–138; M. J. Mellink, "The Hittites and the Aegean World: Part 2. Archaeological Comments on Ahhiyawa-Achaians in Western Anatolia," *American Journal of Archaeology* 87, No.2 (1983), 138–141; E. T. Vermeule, "Response to Hans Guterbock,"

American Journal of Archaeology 87, No.2 (1983), 141–143. Ayrıca bakınız: T. R. Bryce, "Ahhiyawans and Mycenaeans - An Anatolian Viewpoint", *Oxford Journal of Archaeology* 8 (1989), 297–310; T. Bryce, "Relations between Hatti and Ahhiyawa in the Last Decades of the Bronze Age", Beckman, Beal ve McMahon, ed., *Hittite Studies* (2003), 59–72; E. Cline, "A Possible Hittite Embargo against the Mycenaeans," *Historia* 40 (1991), 1–9; W. D. Niemeier, "Mycenaeans and Hittites in War in Western Asia Minor," *Aegaeum, Polemos le Contexte Guerrier en Égee à L'âge du Bronze* 19: I-II (1999), 141–156; P. H. J. Houwink ten Cate, "Contact between the Aegean Region and Anatolia in the Secon Millennium B.C." (1973) R. A. Crossland ve Ann Brichall ed., *Bronze Age Migrations in the Aegean; Arhaeological and Linguistic Problems in Greek Prehistory* (Park Ridge: Noyes Press, 1974), 141–161.

Antik Yakın Doğu ve Anadolu ötesi

Antik Yakın Doğu'ya ilişkin kısa bir giriş şurada bulunabilir: B. A. Knapp, *The History and Culture of Ancient Western Asia and Egypt* (Chicago: Dorsey Press, 1988). İki kıymetli başvuru eseri için bakınız: Sasson, ed., *Civilizations of the Ancient Near East* ve Daniel C. Snell, ed., A *Companion to the Ancient Near East* (Oxford: Blackwell, 2005). Mezkûr bölgeden gelen öneli belgelerin koleksiyonları şurada bulunabilir: W. W. Hallo, ed., *The Context of Scripture. Canonical Compositions from the Biblical World*, 2 cilt (Leiden: Brill, 1997–2000); J. B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, gözden geçirilmiş baskı (Princeton: Princeton University Press, 1969); Amelie Kuhrt, *The Ancient Near East: c. 3000–330 BC*, 2 cilt (London: Routledge, 1995).

Yeni Mısır Krallığı'ndan bir literatür derlemesine şuradan erişilebilir: Miriam Lichtheim, *Ancient Egyptian Literature, A Book of Readings* vol 2: The New Kingdom (Berkeley: University of California Press, 1976). İyi bir tarihsel giriş için: Donald B. Redford, *Egypt, Canaan and Israel in Ancient Times* (Princeton: Princeton University Press, 1992). Bunun yanı sıra Redford, ed., *Oxford Encyclopedia of*

Ancient Egypt (New York: Oxford University Press, 2001) kayda değer bir referans kaynağıdır. P. H. Newby, *Warrior Pharaohs: The Rise and Fall of the Egyptian Empire* (London: Faber and Faber, 1980) ise oldukça okunabilirdir.

Assurlara ilişkin kraliyet yazıtları için bakınız: A. K. Grayson, *Assyrian Royal Inscriptions* c. 1, From the Beginning to Ashur-resha-ishi (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1972) ve A. K. Grayson, *Assyrian Rulers of the Third and Second Millennia BC (to 1115 BC)* (Toronto: University of Toronto Press, 1987). Assur tarihine bir giriş için bakınız: H. W. F. Saggs, *The Might that Was Assyria* (London: Sidgwick & Jackson, 1984).

Antik Mezopotamya metinleri üzerine yoğunlaşan antolojiler için bakınız: B. R. Foster, *Before the Muses. An Anthology of Akkadian Literature* (Bethesda: CDL Press, 2005) ve A. L. Oppenheim, Letters from Mesopotamia (Chicago: University of Chicago Press, 1967). Savaş ve yıkım hakkında Mezopotamya şiirlerinin iki cildi şurada ihtiva edilmektedir: P. Michalowski, *The Lamentation over the Destruction of Sumer and Ur* (Winona Lake: Eisenbrauns, 1989). J. S. Cooper, *The Curse of Agade* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1983). A. Leo Oppenheim, *Ancient Mesopotamia: Portrait of A Dead Civilization*, gözden geçirilmiş baskı ed., Erica Reiner (Chicago: University of Chicago Press, 1977) Antik Mezopotamya'ya ilişkin bir dizi giriş arasında en iyilerinden birisidir. Çok daha yeni keşifler üzerine bir güncelleme için bakınız: Stephen Bertman, *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia* (New York: Facts on File, 2003). Stephanie Dalley ve A. T. Reyes Tunç Çağ Yunanistan'ı üzerindeki Mezopotamya etkisi üzerine kalem oynatırlar. Bakınız: Stephanie Dalley, A. T. Reyes, David Pingree, Alison Salvesen ve Henrietta McCall, *The Legacy of Mesopotamia* (Oxford: Oxford University Press, 1998), 85–94.

Amarna Mektupları için bakınız: William L. Moran, ed. ve çev. *The Amarna Letters* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1992). Mezkûr mektuplardaki ifa edilen uluslararası ilişkiler sisteminin bir analizi için bakınız: Raymond Cohen ve Raymond

Westbrook, ed., *Amarna Diplomacy. The Beginnings of International Relations* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2000). Ayrıca bakınız: T. Bryce, *Letters of the Great Kings of the Ancient Near East* (London: Routledge Taylor and Francis Group, 2003) ve Mario Liverani, *International Relations in the Ancient Near East, 1600–1100 B.C.* (New York: Palgrave, 2001).

Ugarit'ten gelen metinlerinden bir seçme şurada bulunabilir: Michael David Coogan, *Stories from Ancient Canaan* (Louisville: Westminster John Knox Press, 1978); S. Lackenbacher, *Textes Akkadiens d'Ugarit. Textes Provenants des vingt-cinq Premières Campagnes* (Paris: Les Éditions du Cerf, 2002 [Fransızca]. Ugarit ve Tunç Çağ Kenan'ına kısa bir giriş için bakınız: Cyrus H. Gordon ve Gary Rendsburg, *The Bible and the Ancient Near East* 4. edisyon (New York: W.W. Norton & Co., 1998), 82–95.

Hititlerin Kıbrıs'ı "Alashiya" olarak tanımlaması gerçek bir soruşturma hikâyesidir. Bakınız: Y. Goren, Shlomo Bunimovitz, Israel Finkelstein, & Nadav Na'Aman" The Location of Alashiya", *American Journal of Archaeology* 107 (2003), 233–55.

Deniz Halkları üzerine son yıllarda çok daha fazla çalışma yapılmıştır. Bunlar arasından bakınız: Eliezer D. Oren ed. *The Sea Peoples and Their World: A Reassessment* (Philadelphia: University of Pennsylvania, 2000). Şuradaki makalelere de ayrıca bakınız: Seymour Gitlin, Amihai Mazar ve Ephraim Stern, *Mediterranean Peoples in Transition: Thirteenth to Early Tenth Centuries BCE: in Honor of Professor Trude Dothan* (Jerusalem: Israel Exploration Society, 1998). N. K. Sandars, *The Sea Peoples. Warriors of the ancient Mediterranean, 1250–1150 BC.* (London: Thames & Hudson, 1978) ise eski fakat hala kıymetli bir çalışmadır.

TEŞEKKÜRLER

Üç kıtada pek çok insan bu kitabı yazmama yardım etti. Judith Dupré, Mark Levine, Marcia Mogelonsky, Kim McKnight, Jan Parker ve Meredith Small bölümlerin taslak hallerini cömert bir şekilde okudular ve katkıda bulundular. Danışmanım Donald Kagan mezkûr projenin henüz başlarında kayda değer tavsiyelerde bulundu. Getzel Cohen Troya'da yeni kapılar açtı. Kendisine ve Troya Projesi ekibine, bilhassa bu projenin son direktörü Manfred Korfman ve Peter Jablonka, Rüsten Aslan, Gerhard Bieg'a çok şey borçluyum. Mustafa Aşkin Troas'ı gezdirdi. Selma ve İskender Azloglu'nun kendileri Ida Dağı'nda misafirperverlik ve rehberlikte bulundular. Serhan Güngör, Türkiye'nin *olağanüstü bir rehberi*. Allen Ward, beni Pellana'daki son kazılar üzerine gerçekleştirilen bir konferansa götüren Elias ve Maria Tomazos ile tanıştırdı. Burada bölge halkının bizi sıcakkanlılık ile karşılamasının ötesinde Ralph Gallucci, Matthew Dillion ve oldukça kıymetli akademik tavsiyeler sunan Theodore Spyropoulos ile tanıştım. Cornell Üniversitesi'nden meslektaşlarım John Coleman, Peter Kuniholm, Jon Parmenter, Hayden Pelliccia, Pietro Pucci, Hunter Rawlings, Eric Rebillard, Jeffrey Rusten ve Weinstein Thoukydides'ten tutun da Anadolu ağaları ve Amerika'nın yerli dinine değin uzanan hususlarda bilgilerini paylaştılar. Üniversitelerde şahsıma yardım eden bilim insanları arasında şu kişiler bulunmaktadır: Günhan Borekçi, Paul Cartledge, Eric Cline, Peter Dorman, Elizabeth S. Greene, Victor Davis Hanson, Simon Hillier, M. D., John Lee, Joseph Manning,

Adrienne Mayor, Michelle Maskiel, Josiah Ober, Geoffrey Parker, Stephen Radentz, M. D. ve Katerina Zacharias. Elizabeth Shedd bir fotoğraf araştırması yürüttü. Susan Dixon ise web sayfamı tasarladı ve husule getirdi.

Bunun yanı sıra Diane Barcelo, Nina Barclay, Stephan Blum, Susanne Bocher, Çiler Çilingiroğlu, Matthias C., Robert A. Graham, Pavol Hnila, Alison Minton, Kevin Rooney, Bill Patterson, Rabbi Eli Silberstein, Sevim Karabıyık Tokta, Sinan Unur, Steffen White ve Chaya Rivka Zwolinksi'ye teşekkür etmek istiyorum.

Cornell Üniversitesi tarih bölümü bu kitabı yazmama müsaade gösterdi. Cornel Üniversitesi klasikler bölümüne ve üniversitenin John M. Olin Kütüphanesi çalışanlarına minnettarım. Teşvikleri ve destekleri için Cornell Üniversitesi'ndeki ve başka yerlerdeki eski ve şimdiki öğrencilerime kuşkusuz bir borcum bulunmaktadır.

Yunanistan ve Türkiye halkları ise her zamanki gibi cömert olduklarını gösterdiler.

Simon & Schuster'daki editörüm Robert Bender'a ilmi ve sabrı için büyük bir borcum bulunmaktadır. Kendisinin tavsiyesi her sayfada mevcut. Editörümün yanı sıra asistanı Johanna Li'ye de teşekkür etmek istiyorum. Hutchinson'daki editörüm Paul Sidey'e de taslağı kapsamlı ve özenli bir şekilde okuması hasebiyle çok şey borçluyum. Sidey'in asistanı Tiffany Stansfield'e de teşekkür etmek istiyorum. Danışmanların ve dostların en iyisi Howard Morhaim olmaksızın bu kitap vücuda gelmezdi.

En büyük borçlarım ailemedir. Annem, rahmetli babamın hatırası gibi beni yüreklendirmeye devam ediyor. Eşim Marcia ve çocuklarım Sylvie ve Michael'in destekleri ve alakaları bu projeyi heyecan verici bir seyahate dönüştürdüler, bir maratona değil. Kâh öz kardeşlerim kâh evliliğim hasebiyle edindiğim kardeşlerim olsun onlar arkadaşların en iyileri ve bu kitabı onlara ithaf ediyorum.

DİZİN

A
Abi-Milki 156
Abydos 82, 93, 176
Achillea (yara otu) 171
Adamas 202
Admetos 239-40
Aeneis (Vergillius) 35, 233, 262
Agade'nin Laneti 158
Agamemnon, Miken kralı 26, 34, 42, 53-4, 61, 63, 65-8, 70, 72-4, 78, 80-1, 85, 96, 98-9, 102, 114-5, 120, 122, 134, 136, 139-40, 147, 149, 151-3, 155, 158-161, 163-6, 168, 171-2, 180-1, 185-90, 201, 207-8, 211, 213, 225, 240, 246-7, 251-2, 255-6, 258, 263, 282
  Agamemnon'un ölümü 247
  Agamemnon'un krallığı 66-7
  Agamemnon'un Menelaos ile dalaşması 247
  Nestor'un Agamemnon'a öğüdü 165-6
  Agamemnon'un kişiliği 66
  Agamemnon'un savaş öncesi söylevi 95-6
  Agamemnon'un yaralanması 201
Agenor 239-40
Aias, Lokrisli (Küçük Aias) 68, 123, 165, 240 246-7
Aias, Salamisli (Büyük Aias) 68, 70, 108, 120-1, 123, 165, 172, 180, 186, 189, 201-5, 207, 223-5, 229
Aigisthos 247
Aigospotamoi Savaşı 117
Aineias 35, 42, 93, 124, 141, 157, 177-8, 190, 213, 238-9, 243-4, 249, 251-2
  Aineias'ın Troya'dan ayrılması 238-9
  Diomedes ve 177-8
  Troya'nın yöneticisi olarak Aineias 243-4, 249
  Vergillius ve Aineias 238-9
Aiskhylos 54
Aithiopia 221, 258
Aithiopis 26, 218-20, 222-3, 253
Aithra 246

Akadca (dil) 24, 251
Akamas 246
Akhenaten, Mısır firavunu 132
Akhilleus 7, 10, 33-5, 42, 68-70, 72, 91-2, 101, 103, 105, 107-8, 118, 123, 129-31, 133-45, 149, 151-3, 155-8, 172, 179, 186, 188-9, 191, 199, 202, 207-15, 217-27, 229, 240, 244, 251-3, 259
  Akhilleus'un eğitimi 103
  Akhilleus'un geçmişi ve tasviri 131-2
  Akhilleus'un kuşatmadan geri çekilmesi 156-8
  Akhilleus'un ölümü 222-3
  Akhilleus yağma akınlarında 129-31, 135-46
  Hektor'un Akhilleus tarafından öldürülmesi 213-4
  Hektor'un cesedinin Akhilleus tarafından aşağılanması 217-8
  Tez ayaklı Akhilleus 101
akınlar 32, 36, 70, 81, 119, 132, 134, 144, 196
Aksion 240
III. Aleksandros (Büyük İskender) Makedonya kralı 19
Amarna Mektupları 17, 24, 58, 93, 287
Amazonlar 219-20, 251, 281
II. Amenhotep, Mısır firavunu 101, 222
III. Amenhotep, Mısır firavunu 132, 252
Ammurapi, Ugarit kralı 83
Anadolu 11, 22-5, 32-3, 37, 39-40, 42, 44-5, 47, 50-2, 55-9, 62-3, 70, 78, 80, 83, 87, 89-90, 93, 96, 99-100, 114, 131-3, 137, 141, 146, 151, 156, 165, 169-70, 178, 183, 187, 197, 219, 221-2, 228, 238, 248, 252-61, 265, 268-9, 271, 281-3, 285-6, 289
Andromakhe 56, 82, 121-2, 139-40, 143, 199-200, 215, 240, 246, 252-3
Anitta, Hitit prensi 120
Ankhesanmun 60
Antenor 84, 113-6, 169, 181, 232, 239, 252
Antilokhos 157, 180, 221
Antimakhos 115, 252
Anum – Hirbi, Anadolu kralı 131, 141, 150, 277
Aphrodite 47, 124, 177, 226, 243, 251
Apollodoros 219
Apollon 48, 79-80, 117, 140, 151-4, 177, 179, 203, 209, 222-3, 255, 271
Ares 71, 124, 127, 129, 177-8, 180, 202, 219, 226
Arete, Skheria Krallığı'nın kraliçesi 57
Arinna 107, 179, 249
Arisbe 93, 146
Aristolochia (loğusa otu) 171
Arkaik Çağ 19-20

Arsinoos 136
Arzawa 59, 146, 184, 222, 252, 258
Asios 202
Asshur 195
Astyanaks 184, 240
Astynoos 240
Assur İmparatorluğu 24
Athena 82, 114, 117, 123-4, 177-8, 192, 202, 224, 228, 232, 238-40, 243, 246-7, 259
atlar 67, 79, 82-3, 87-8, 93, 172, 185, 191, 197, 210
Atreus 65, 70, 122, 133, 149, 190, 247, 252
Attarissiya 70, 133, 169, 252
Augeias 239
Augustus, Roma imparatoru 41
Aulis 63, 68, 71-3, 75, 77-80, 91, 164, 225, 252, 255-6
Ay, Mısır firavunu 60-1

B
Beder, Dor prensi 156
Bellerophontes 219
Boudicca 220
Briseis 34, 136, 143-4, 152, 155, 172, 188, 252
British Museum 100, 283
Byblos 195, 198

Ç
Çivi yazısı yazı sistemi 24

D
Dahomey 220, 281
Dardanos Kapısı 118
Dardanoslar 253
Deiphobos 202, 226, 240, 253
demir 20, 36, 90, 136, 139, 153, 162, 170, 249, 262
Demir Çağ 20, 25, 158, 220, 226, 238, 251, 253, 266
Demophon 246
Demosthenes 101-2
Deniz Halkları 18, 33, 248, 253, 260, 262, 288
Deukalion 122
Diomede, Phorbas'ın kızı 136
Diomedes, Argos kralı 68, 120, 123-4, 127, 157, 165, 171, 177-8, 180-1, 184-5, 187, 189-92, 201, 207, 221, 226, 228, 246, 253
Doğu Kapısı 127
Dolon 191-3, 253
Dorlar 248
duvarlar 44, 58, 111, 121, 188

E
Eetion, Plakos'un altındaki Thebai Kralı 129, 137, 139-40, 146, 199, 210, 253
Eion 240
Eioneus 191
Elamlar 198
Epeios 236
Epikos Kyklos 26, 72, 106-7, 123, 218, 219, 222, 226, 238, 253, 274
Epistrophos 142
Eris 206
Ernst Rommel 231

Eteokles 70
Etiyopya 221
Euenos 143
Eumedes 191
Euneos 146
Euphorbos 103, 210, 253
Europos 165, 240
Eurybates 163
evlilik 42, 45, 53, 59, 60, 114, 134, 189, 221

F
Fabius Maximus 234
Felemenkler 85
Fenike 145-6
Filistinliler 248

G
Gayrinizami harp 193, 225, 233,
Geç Tunç Çağ 13, 23, 25, 40, 56, 70, 97, 119, 124, 132, 144, 185, 191, 196, 207, 221, 228, 237, 242, 253, 258, 263, 268, 272, 276, 277-9, 282
Gelidonya Batığı 22
gemiler 44, 63, 75, 77-8, 80-3, 85, 87, 101-3, 164, 202, 204
Gemiler Kataloğu 165, 254
General Patton 237
geras 147
Gılgamış 25, 124, 156, 196, 211, 254
Glaukos 201, 209, 210, 219, 254
Güney Kapısı 127, 242

H
Halikarnassoslu Artemisia 220
Hammurabi, Babylon kralı 37, 95, 201, 254, 258
Hannibal 234
Hansa Birliği 84, 85
Hatti *bakınız* Hititler
I. Hattuşili, Hitit kralı 62, 144, 152, 156
III. Hattuşili, Hitit kralı 51-2, 57, 62, 81, 101, 124, 158, 169
Heinrich Schliemann 31, 270, 274
Hekabe, Troya kraliçesi 42, 143, 178, 215, 254
Hekamede 135-6
Hektor, Troya prensi 7, 10, 34, 42, 48, 56, 82, 89-91, 94-6, 104, 118, 121, 123, 133, 139-40, 157, 162, 166, 168, 177-80, 182-7, 189-91, 194, 198-204, 207, 209-15, 217-8, 222-3, 225, 229, 240, 246, 252, 254, 260
  Hektor'un Akhilleus ile düellosu 211-2
  Hektor'un cesedi 217-8
  Hektor'un ölümü 214-5
  Hektor'un liderliği 183-6, 201, 204
  Hektor'un şöhret arayışı 197-8, 200
Helene, Sparta kraliçesi 7, 11, 33, 35, 42-9, 52-5, 57-61, 63, 82, 84, 97, 113-6, 143, 164, 168, 180-1, 188, 226-9, 239-40, 245-7, 253-4, 257-9, 262, 267, 282

Helene'nin Paris'i ayartması 53-4, 57-8
Helene'nin tasviri 43-4
Paris'in Helene ile ilk karşılaşması 43-8
savaş sebebi olarak Helene 48-53
Helenos 178, 202, 225, 229, 254
Hellenistik Çağ 20
Heos (tanrıça) 221
Hera 118, 185
Herakles 68, 83-4, 180, 219, 225-7, 229, 238, 262
Hermione 48
Herodotos 49, 63, 158, 219
hile 35, 53, 119, 233, 236
Hititler 23-4, 39-40, 50, 52, 57, 61, 67, 82-3, 93, 122, 151, 164, 167, 170, 196-7, 226, 228, 233, 251, 255, 260, 283
Troya'nın Hititler ile ittifakı 50-1, 93
Homeros 9-11, 13, 18, 23, 26, 31-3, 35-8, 42, 46-9, 53, 55-8, 61, 65-8, 70-2, 75-7, 79-80, 82-3, 85, 88-9, 91-4, 98-101, 103-4, 106-8, 111, 115, 117-8, 121, 123, 130-1, 133, 135-7, 140, 143, 149-50, 153-4, 156-7, 159-60, 163, 165, 168, 170-2, 174-5, 177-9, 182, 184-6, 192, 194, 200, 203, 205-6, 209-12, 214, 219, 221, 224-6, 232, 236, 238, 245, 251-2, 254-7, 260-3, 265-76, 280-1
Horemheb 130

I
Iahdun – Lim, Mari kralı 49, 66, 183
Idaeus 181
Idomeneus, Krete kralı 68, 120-3, 165, 180, 255
Ilias 10, 13, 15, 18, 26, 33-7, 48, 77-8, 84, 95, 117, 123, 125, 130, 132, 136, 150, 153, 165, 167, 173, 175, 200, 211-3, 218, 221, 223-5, 240, 244-5, 251, 253-4, 263, 266, 274, 276, 280, 282
Ilias Mikra 26, 218, 223-5, 240, 253
Iliou persis 26, 218, 229, 235, 238-40, 253
Imbros 51, 80, 87, 91, 132
Iphigeneia 72, 255
Iphiklos 104
Iphis 136
Ishme – Dagan, Ekallatum prensi 169
Ishtar 122, 158, 185, 195, 243,
Ismaros Kuşatması 132
IV. Tudhaliya, Hitit kralı 178
Iyarri 117, 151, 177, 203, 223, 255
iskelet 149
İskit 220

J
Japon 41

K
Kadeş Savaşı 17, 77, 105, 108, 117, 196, 253

kadırgalar 75
kalkanlar 53, 99, 123-4, 137, 158, 202
Kamose, Mısır firavunu 143
kargı/mızrak 65, 177, 184, 191, 204, 243
Karia 93
Kassandra 10, 33, 123, 238, 240, 246, 256
Kastor 54
Kebriones 209
Khalkas 79-80, 151-2, 164, 256
Kheron 103
Khryseis 140, 151-3, 172, 252, 256
Khyses 151
Kıbrıs 24, 33, 70, 132, 137, 252, 261, 268, 288
kılıçlar 137
Kirta 156
Kirta (destan) 25, 135,
Kisseus 114
Klytaimenstra 247, 255
korsanlık 75, 132
köle 43, 62, 84, 92, 97, 132-3, 139, 141-2, 145-6, 198, 213
Krete 22, 33, 46, 68, 73, 77, 122, 255, 258, 268, 283
Kreteli Diktus 219
Kserkses, Pers imparatoru 158
Kukkunni, Troya kralı 107, 256-7
Kupanta – Kurunta, Arzawa kralı 59
kuşatma kuleleri 71, 125
Kyknos, Kolonai kralı 107, 257
Kypria 26, 72, 117, 218, 226, 253

L

Laertes 70, 111
Laokoontos 238, 257
Laomedon, Troya kralı 83
Leuktra Savaşı 117
liderlik 35, 68-9, 89, 169
Linear B, yazı sistemi 17, 19, 23, 36, 46, 63, 67, 70-2, 76, 91, 94, 95, 134, 157, 171, 236, 257, 260, 263, 277, 279, 282
Lokrisliler 168
Luwice (dil) 24, 46, 56, 257
Lykaon, Troya prensi 123, 145-6, 170, 213, 259
Lykia 33, 62, 93, 133, 209, 257, 261
Lykomedes 239
Lyrnessos 136-7, 141-2, 252, 257

M

Madduwatta, Anadolu kralı 59, 70, 91, 133, 169, 257
Makedonia 93, 187
Makhaon 171, 201, 226, 257
Marathon Savaşı 234
Meges 239
Megiddo Muharebesi 17, 95
Melanippos 124, 133-4, 258
Memnon, Aithiopia prensi 221-2, 258

Menelaos 10, 33, 35, 42, 44, 46-9, 52-5, 58, 61, 63, 68, 82, 102, 112-6, 120, 122, 157, 165, 168-71, 180-1, 189, 226, 239-40, 245-7, 254, 257-9, 282
Menoitios 130, 259
Merikare, Mısır kralı 196
Meriones 180
Merneptah, Mısır firavunu 108, 144, 158
Mezopotamya 24-5, 36, 91, 94, 97, 119, 124, 132, 156, 169, 179, 183, 186, 193, 196, 204, 211, 233, 235, 251-2, 258, 262, 287
Mısır 17, 20, 23-5, 33, 36, 40, 48, 57, 60, 63, 74, 76, 78-9, 94-5, 99-100, 103, 105-6, 117, 130, 132, 134, 137, 144, 159, 165, 171, 174, 183, 187, 194-7, 217, 221-2, 232, 247-8, 252-4, 256, 259-60, 263, 278, 280, 283, 286
Minos uygarlığı 22-3, 73-5, 137, 143
Mira 50, 183, 222, 258, 268, 285
II. Murşili, Hitit kralı 49, 62, 146, 184, 258
Mynetos 142-3
Myrmidonlar 68, 130, 139, 145, 157-8, 208, 210, 212

N

Naramsin, kral 158
Naue II kılıcı 259
Neoptolemos 227, 229, 240, 244, 246-7, 259
Nestor, Pylos kralı 68, 112, 122, 135-6, 157, 164-5, 172, 180, 187-190, 207, 221, 224-5, 246, 259
Nostoi 26, 218, 253
Nubia 221, 258-9

O

Odysseia (Homeros) 13, 15, 18, 26, 33-7, 54, 57, 102, 194, 218, 221, 223, 226-7, 247, 274
Odysseus 26, 33-5, 42, 68-70, 111-6, 119-20, 122-3, 127, 132, 149, 153, 160, 163-5, 172, 176, 180, 186, 189, 190, 192, 194, 201, 207, 213, 223-9, 236, 239-40, 247, 255, 259, 266
  Odysseus tasviri 111-2
  Odysseus'un evine dönüşü 247-8
  Odysseus'un gizli görev ile Troya'ya girmesi 227-8
  Troya Atı hilesi ve Odysseus 235-6
okçular 88, 99, 168, 173, 281
Olimpiyat Oyunları 19
Onetor 102
onur 44, 52, 96, 104, 147, 152, 160, 218, 269

Ö

ölü yakma 182

P
Paian 154-5
Palaca (dil) 45, 259
Palladion 228-9, 259
Pallas Athena 82
Pandaros 82, 124, 170-1, 173, 177, 181, 259
Panthoos 103, 201, 210, 253, 260
Paphlagonia 93
Paris, Troya prensi 10-1, 33, 42, 44-9, 52-3, 55-61, 63, 82, 112, 114-5, 168-70, 179-81, 190, 222-3, 225-6, 229-40, 251, 253-4, 259, 288
  Akhilleus'un Paris tarafından öldürülmesi 132-3
  Helene'nin Paris ile ilk buluşması 57-9
  Paris'in ölümü 226
  Paris'in tasviri 47
  Paris tarafından baştan çıkarılan Helene 53-4,
Patroklos 34, 130, 136, 143-5, 171, 207-13, 217-8, 236, 253, 259, 261
Pedasos 136-7, 140
Peleus 149, 189
Peloponnesos Savaşı 102
Penelopeia 119
pentekonteros 78, 138,
Penthesilea 219-20, 229, 259
Pers İmparatorluğu 19
phalanks 173, 175
Phegeus 157
Phereklos 82
Phorbas 136
Phrontis 102
Phrygia 93, 109, 219
Pindaros 218
Pithana, Hitit kralı 120
piyade 70-1, 76, 83-4, 93-5, 157, 174, 201, 235
Piyamaradu 51, 70, 254, 260
Plakos'un altındaki Thebai 129, 135-41, 145, 199, 253, 260
Platon 156
Podes 210
Point Iria Batığı 22
Polites 91, 260
Polydamantos 201-2, 211, 213, 260
Polydeukes 54
Polydoros 213
Polyksene 240
Poseidon 85, 107, 117-8, 201, 232, 244, 247, 249
Priamos, Troya kralı 34, 42, 55, 59-61, 65, 82, 89-90, 93, 94, 96-7, 99, 101, 103-4, 108-9, 115-6, 133, 145, 150, 168-9, 171-2, 176, 181-3, 186, 202, 213, 215, 218-9, 221-2, 225, 227, 229, 238-40, 244, 249, 251, 254, 256, 258, 260
Protesilaos 68, 104-5, 109, 205, 207-8, 260
Ptah (tanrı) 158
Puduhepa, Hitit kraliçesi 57, 260

Pylos, krallık 23, 41, 44, 46, 63, 66, 68, 91, 135, 157, 197, 246-7, 259, 260, 279, 283

R

II. Ramses, Mısır firavunu 57, 100, 105, 107-8, 117, 222, 260
Rhesos, Thrakia kralı 187, 192
Roma İmparatorluğu 20
Rusya 121, 220, 251

S

Salamis Savaşı 117
sapancı 99, 168
Sarmat 220
Sarpedon 171, 177, 201, 207, 209-10, 219, 254, 261
savaş arabaları 40, 67, 87-8, 90, 93, 99-100, 173, 197
Selipiades 143
seramik 22, 122, 126
Seti, Mısır firavunu 144-5
Shalmaneser, Asur kralı 104, 144, 195, 200, 203
Shamsi – Adad, Ekallatum kralı 168-9
Shardana 99-100, 132, 261
II. Shuppilulima, Hitit kralı 261
sıtma 150-1
Sinon 231-3, 239, 261
Skailar Kapısı 118, 121, 199, 222, 261
Skyros 91, 136, 227, 247
Smyrneli Kointos 219
Sparta 33, 35, 44, 46-8, 53-4, 57, 66, 68, 82, 101, 108-9, 114-5, 168, 180-1, 227, 247, 281
Statios 219
Sthenelos 177
stratigrafi 21
Sudan 221

Ş

şahmerdanlar 71
şan 62, 82, 89, 131, 211

T

tanrılar 37, 53, 68, 90, 96, 115, 117, 151, 156, 170, 178, 183-4, 203, 217, 223
Tarento 234
Tawagalawa 51, 62, 70, 261
Telegoneia 26, 253
Telemakhos 54
Telephos, Mysia kralı 92, 227, 253, 261
Tenedos 77, 87, 91, 107, 135-6, 226, 231-2, 234-5, 239
Teshub 90, 156, 253
Teukros 70, 186, 201, 209, 261
Theano 114
Thebai 23, 39, 51, 54, 66, 124, 129, 135-41, 145, 154, 199, 253, 256, 260, 262
Thersites 42, 106, 149, 150, 160-4, 190, 220-1, 262
Theseus 219, 246
Thessalialı Eumelus 79

Thetis 105, 130, 156
Thoukydides 61, 77, 81, 88, 109, 119, 219, 269, 289
Thrakia 93, 132, 161, 188, 192, 219
Thrasymedes 188
Tiryns 66, 68, 247, 262
Tithonos 221
Tlepolemos 68, 83, 180, 262
trepanning 142
Troas 93, 107, 134-6, 138, 140, 151, 154, 238, 243, 252, 254-8, 261-2, 270, 271-2, 289
Troya
  bir kale olarak Troya 40
  Tunç Çağı'nda Troya 21, 25
  Troya dili 45
  Troya kadınları 119-121
  Troya ve Hitit ittifakı 49-52
  Troya'nın arkeolojik kanıtları 241-2
  Troya'nın coğrafi mevkisi 31, 39
  Troya'nın donanma eksikliği 82-4
  Troya'nın kalesi (Pergamos) 58-9, 126
  Troya'nın kapıları 127, 132-4
  Troya'nın nüfusu 77-8
  Troya'nın savaş tarzı 131-2
  Troya'nın surları 124-7
Troya Atı 35, 239
Troya Savaşı 9, 10-1, 17, 20, 22-6, 31-3, 35-8, 41, 48-50, 53-4, 67, 69, 83, 88, 109, 120, 123, 134, 136, 212, 219, 227, 235, 248, 251, 253-4, 259, 262-3, 265-9, 280
  Ilias'ta Troya Savaşı 200
  Troya Savaşı ve Hektor'un cepheden akını 200-5
  Troya Savaşı ve tanrılar 201
  Troya Savaşı ve yılan kehaneti 79-80
  Troya Savaşı'nın gerçekliği 39-40
  Troya Savaşı'nın liderleri ve generalleri 66-71
  Troya Savaşı'nın sebepleri 47-53, 62-3, 245
  Troya Savaşı'nın uzunluğu 37-8
  Troya Savaşı'nda Akhilleus'un yoğun saldırısı 212-4
  Troya Savaşı'ndaki asker sayısı 71, 77-8
  Troya Savaşı'nda liderlik 204
  Troya Savaşı'nda Myrmidonlar 207-8
  Troya Savaşı'nda ölü yakma ritüelleri 164-6, 225
  Troya Savaşı'nda Patroklos'un saldırısı 208-11
  Troya Savaşı'nda salgın 150-2
  Troya Savaşı'nda tanrılar 155-6
  Troya Savaşı'nın tarihlendirilmesi 61-3
  Troya Savaşı'nda yağma akınları 129-49
  Troya Savaşı'nda yeni nesil savaşçılar 226-7
  Troya Savaşı'nda Yunan disiplini 201-2
Tukulti – Ninurtai, Assur kralı 124, 156, 160, 172, 185, 197, 262
Tunç Çağı 13

Tutankhamun, Mısır firavunu 60, 100
III. Tutmosis, Mısır firavunu 95, 122
Tydeus 121, 123-4, 184
Tyndareos, Sparta kralı 47, 54, 262

U
Ukrayna 220
Uluburun 22, 78
Ur Kuşatması 198

V
Vergillius 35, 219, 233, 237-8, 256, 262

W
Walmu, Troya kralı 42, 52, 116, 263
Wenamun 156

Y
Yasmah – Addu, Ekallatum prensi 169
yazı sistemleri 24
yılan 75, 79, 226, 238
Yunan karanlık çağları 18
Yunanlar 13, 32-3, 35, 37, 39-41, 44, 46, 49-50, 52, 56, 60, 62, 70-2, 74, 77, 81, 87, 90-2, 96-103, 106-9, 112-6, 118-20, 123, 125, 127-8, 130-40, 142, 145, 147, 151, 153-4, 157, 159-60, 163, 165, 167-70, 173, 177-8, 180-4, 186-92, 194, 197-8, 200-4, 206, 208-10, 213, 215, 217-8, 221, 224-6, 229, 232-3, 234-7, 240-2, 244-6, 252, 255, 257-8, 261-2, 269, 285

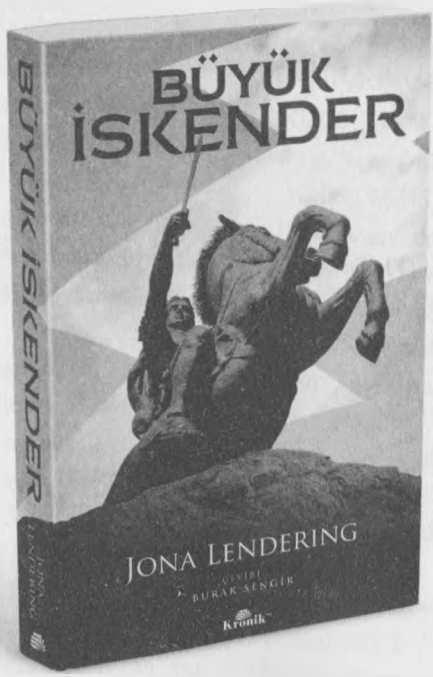
Z
Zannanza, Hitit prensi 60-1
Zeleia 93
Zeus 46-7, 79, 82, 90, 104, 112, 115, 120, 141, 156, 158-9, 164, 184, 189, 201, 203-5, 208-9, 211, 217, 240, 253, 261
Zimri – Lin, Mari kralı 62, 204

Büyük İskender

JONA LENDERING

ÇEVİRİ: BURAK SENGİR

Tarihçi Jona Lendering, *Büyük İskender* adlı bu roman tadındaki kitabında; karakteriyle, savaştığı ordularla, iletişimde olduğu devletlerle ve tüm felsefesiyle İskender'in hayatını anlatıyor. Antikçağ Yunan hikâyelerinden, Babil hükümdarlık kayıtlarından, İran kökenli belgelerden yararlanarak daha önce benzeri görülmemiş bir biyografik eser sunuyor.

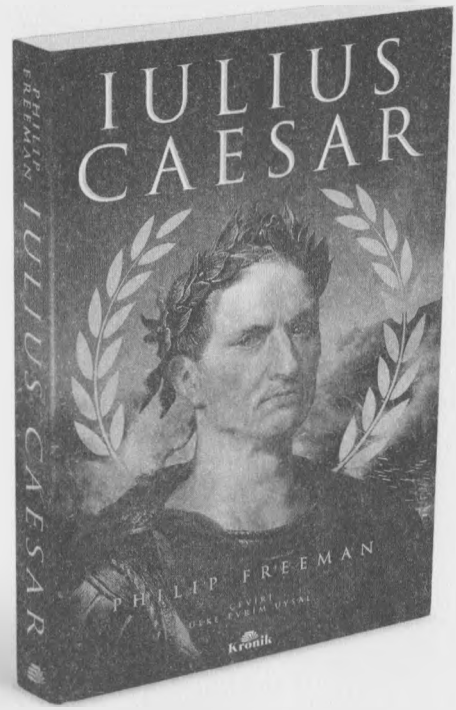

Iulius Casear

PHILIP FREEMAN

ÇEVİRİ: ÜLKE EVRİM UYSAL

Freeman, tüm şahsiyetiyle ve çelişkileriyle Casear'ın yaşamını gözler önüne seriyor. Onun tüm kudretiyle Roma'ya nasıl egemen olduğunu ve Roma'nın kaderini nasıl değiştirdiğini anlatıyor. *Iulius Casear* klasik dünyaya derin ilgisi olan okurları olduğu kadar, Casear'ı ve antik Roma'yı ilk kez keşfedecek yeni okurlar için de bir başucu kitabı...

EFSANELER VE GERÇEKLER ARASINDA TARİHİN EN DESTANSI SAVAŞI: TROYA

"Barry Strauss, büyük bir tarihçide aradığınız her şeyi size sunuyor. *Troya Savaşı* ihtirasları, en ham halleriyle ele alan tutkulu bir eser. Strauss, adamların ve kadınların onur ve aç gözlülük hikâyesi olan Troya Savaşı'nın kalbine inecek kadar cesur bir adam. Homeros'u uzun hikâyelerin bir anlatıcısı olarak değerlendirmekten ziyade, onu dünya tarihindeki en büyük olaylardan birisinin koruyucusu olarak ele alarak ozana hak ettiği saygıyı gösteriyor."

BETTANY HUGHES
(İstanbul: Üç Şehrin Hikâyesi ve Helen of Troy: Goddess, Princess, Whore eserlerinin yazarı)

"Barry Strauss, Troya Savaşı'nı mitoloji ya da şiirden ziyade, bir tarih olarak cesur bir şekilde ele alıyor. Yazar, Homeros destanları ve diğer Yunan kaynaklarına, başta Tunç Çağ ve dönemin somut materyalleri olmak üzere Hitit ve Mısır arşivlerinden yazılı kaynakları da ekliyor. Troya Savaşı, Homeros'un kahramanlarını ve yaşadıkları dünyayı canlı ve renkli bir hayata taşıyan akıcı bir üslup ile kaleme alınmış heyecan verici bir hikâye."

STERLING PROF. DONALD KAGAN
(Klasik Filoloji ve Tarih Bölümü, Yale Üniversitesi)

Troya'nın aşılmaz duvarlarının önünde, binlerce asker 2500 yıldır sanat eserlerine ilham olmuş, tarihçilerin aklında birçok soru işareti bırakan bir mücadeleye girişmiş miydi? 19. yüzyılın sonlarında Heinrich Schliemann'ın Çanakkale'deki kazılarına kadar yeri dahi bilinmeyen Troya, gerçekten de bu destansı savaşa, kahramanların kendilerini gösterdikleri bir çatışmaya ev sahipliği yapmış mıydı? Akhilleus, Hektor, Agamemnon, Menelaos ve Paris Troya Ovası'nda karşı karşıya gelmişler ve güzel Helene uğruna ölene dek çarpışmışlar mıydı? Yoksa bütün bu anlatılanlar bir ozanın, Homeros'un uydurmaları mıydı?

Elinizdeki kitapta tarihçi Barry Strauss efsaneler ile gerçekler arasında Troya Savaşı'nın izlerini sürüyor. Strauss, Troya Savaşı'nın yeni bir tarihini yazarken Homeros'un *Ilias* ve *Odysseia* destanlarından ve Tunç Çağ Yunan, Hitit, Mısır ve Assur metinlerinden yararlanarak arkeolojik buluntular ışığında Troya'da yaşananlara dair yüzyıllar boyunca tartışılan meseleleri yeni bir bakış açısıyla yorumluyor.

Barry Strauss Homeros'un büyük destanının arkasındaki tarihi açığa çıkarıyor ve savaşın geçtiği yerlere, sahada gerçekleştirilen mücadelelere, meşhur karakterlerine canlı ve gerçekçi bir şekilde yeniden hayat veriyor. *Troya Savaşı*, destansı anlatımın şiirselliğinden ve ihtişamından ödün vermeden sizleri Antik Çağ'ın bu büyük mücadelesinin geçtiği topraklara, kahramanlarının arasına götürmeye aday güncel bir çalışma.

Kronik
₺40,00
KDV'den muaftır
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-625-7631-57-0
9 786257 631570
THG 0174003 TKY